

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
2022-YL-000

İSKENDER-NÂME, AVUSTURYA ULUSAL KÜTÜPHANESİ
274 (İNCELEME-METİN)

Hazırlayan
Elif Nur ULUKAN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Mustafa KARACA

AYDIN-2022

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Dili Programı öğrencisi Elif Nur ULUKAN tarafından hazırlanan **İskender-nâme, Avusturya Ulusal Kütüphanesi 274 (İnceleme-Metin)** başlıklı tez 31.03.2022 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	Ünvanı, Adı ve Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan	Doç. Dr. Levent KURGUN	Pamukkale Üniversitesi	
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Mustafa KARACA	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Ali İhsan YAPICI	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulununsayılı kararıyla tarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Savaş Duman

Enstitü Müdürü

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

31/03/2022

Elif Nur ULUKAN

ÖZET

İSKENDER-NÂME, AVUSTURYA ULUSAL KÜTÜPHANESİ 274 (İNCELEME-METİN)

Elif Nur ULUKAN

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Mustafa KARACA

2022-XVIII+ 144 sayfa

Türk dili gelişimini geçmişten günümüze birçok dil ve edebiyattan beslenerek sürdürmüştür. İskender-nâme türü de dilimizi besleyen türlerden birisidir. İlk İskender-nâme Firdevsî'nin Şeh-nâme adlı eserinde yer almaktadır. Aynı tür olarak Arapça, Farsça ve Türkçe eserlerde manzum, mensur ve manzum-mensur karışık olarak gelişmeye devam etmiştir.

Eserlerde genel hatlarıyla İskender'in hayatı, savaşları, yaşadığı olağanüstülükler anlatılmaktadır. Büyük İskender ve Zülkarneyn'in yaşadıkları coğrafya ve savaştıkları bölgelerin benzerlik göstermesi sebebiyle İskender-nâme türünde iki farklı kişi karışmış ve en iyi özellikleri alınarak ortaya mükemmel bir karakter çıkarılmıştır.

Bu çalışmada, Avusturya Ulusal Kütüphanesi'nde 274 numara ile kayıtlı ve mütercimi belirsiz ve 16. yüzyıl tarihli Eski Anadolu Türkçesi metni olan, manzum-mensur karışık İskender-nâme adlı eser çeviri yazıya aktarılarak genel hatlarıyla tür hakkında bilgi verilmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER: Eski Anadolu Türkçesi, İskender, İskender-nâme, Zülkarneyn.

ABSTRACT

ISKENDER-NAME, AUSTRIAN NATIONAL LIBRARY, 274 (ANALYSIS-TEXT)

Elif Nur ULUKAN

Master Thesis, Department of Turkish Language at Literature

Supervisor: Dr. Mehmet Mustafa KARACA

2022-XVIII+ 144 pages

The Turkish language has continued its development from the past to the present by nourish on many languages and literature. The Iskender-name genre is nourish our language. The first Iskender-name is found in Firdevsî's Şeh-nâme, without being detached. As an independent genre, Poetic and prosaic, poetic-prosaic mixed continued to develop in Arabic, Persian and Turkish studies.

In the studies, Alexander's life, wars, and extraordinary events are described in general terms. Due to the similarity of the geography where Alexander the Great and Iskender-i Zülkarneyn lived and the regions they fought, two different people were mixed in the Iskendername genre and a perfect character was revealed by taking their best features.

In this study, the transcript of the poetic-prosaic mixed Iskender-name, which is registered with the number 274 in the Austrian National Library and Old Anatolian Turkish text dated 16th century whose translator is uncertain, has been transcribed and information about the genre has been given in general terms.

KEY WORDS: Iskender, Iskender-nâme (The Book of Alexander), Old Anatolian Turkish, Zülkarneyn.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada daha önce üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamış olan Avusturya Ulusal Kütüphanesi'nde 274 numara ile kayıtlı mütercimi bilinmeyen İskender-nâme adlı eserin çeviri yazı yoluyla aktarımı yapılmış, ses ve şekil özellikleri incelenmiştir. Eser, 130 varaktan meydana gelmektedir ve baş tarafından eksiktir. Her sayfada on beş satır yer almaktadır. Yazma eser siyah mürekkeple, başlık niteliğindeki bazı ifadeler ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yazmada eserin kim tarafından yazıldığıyla ilgili bir bilgi olmayıp H. 915'te (M. 1510) yazıldığı kaydedilmiştir.

Yazma nüshanın bazı sayfalarının kenarlarında metnin akışına uygun düşen satırlar bulunmaktadır. Bu kısımların hangi satıra ekleneceği yazar tarafından işaret koyularak gösterilmiştir. Çeviri yazıda satırlar uygun yerlere eklenmiştir. Müstensihin nadiren de olsa bazı imla yanlışlıkları yaptığı eserden anlaşılmaktadır. İlk olarak müstensihin ihmâlinden kaynaklandığı düşünülen yapıların olması gerektiği düşünülen şekillerine metinde yer verilmiş ve bu durum dipnotlarla açıklanmıştır. İkinci olarak yine müstensihin ihmâlinden kaynaklandığı düşünülen sayfa sonunda veya başında tekrarlanan bazı kelime veya yapıların varlığı da tespit edilmiştir. Çalışmada bu şekilde tekrar eden yapıların her birine yer verilmiş ve dipnotta söz konusu durum açıklanmıştır. Çalışma temel olarak üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İskender-i Zülkarneyn'in kimliği, İskender-nâme türü ve çalışmasını yaptığımız eser hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde eserin ayırt edici nitelikleri olduğunu düşündüğümüz ve araştırmacılara katkı sağlayacağına inandığımız bilgiler yer almaktadır. Üçüncü bölümde yazma eser çeviri yazıyla aktarılmıştır. Sonuç kısmında çalışma ile ilgili genel değerlendirme yapılmıştır. Eserde yer alan tarih bilgisinden ve dil özelliklerinden hareketle 16. yüzyıla ait olduğu anlaşılan eserin Eski Anadolu Türkçesinin ses, şekil ve söz varlığına katkı sunması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın oluşturulma aşamasında yardımlarıyla tezimin gelişiminde etkisi çok fazla olan Dr. Cihan DOĞAN'a, desteği ile katkıları sayesinde metnin son şeklinin verilmesinde önemli bir rol oynayan Dr. Öğr. Üyesi Ali İhsan YAPICI'ya, bu tezin konusunun tespit edilmesinde ve hazırlanması esnasında danışmanlığımı üstlenen Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Mustafa KARACA'ya teşekkür ederim.

Elif Nur ULUKAN

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	ix
ÖNSÖZ.....	xi
ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ.....	xv
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xvii
1. BÖLÜM	1
1. GİRİŞ.....	1
1.1. İskender.....	1
1.2. Zülkarneyn.....	2
1.3. İskender-i Zülkarneyn.....	3
1.4. İskender-nâme Türü.....	4
1.4.1. Arap Edebiyatında İskender-nâme Türü.....	4
1.4.2. Fars Edebiyatında İskender-nâme Türü.....	5
1.4.2.1. Firdevsî: Şeh-nâme.....	6
1.4.2.2. Nizâmî: Şeref-nâme ve İkbâl-nâme.....	6
1.4.2.3. Emir Hüsrev-i Dihlevî: Âyîne-i İskenderî.....	7
1.4.2.4. Molla Câmî: Hired-nâme-i İskenderî.....	7
1.4.3. Türk Edebiyatında İskender-nâme Türü.....	7
1.4.3.1. Ahmedî: İskender-nâme.....	8
1.4.3.2. Hamzavî: İskender-nâme.....	8
1.4.3.3. Ahmed-i Rıdvân: İskender-nâme.....	9
1.4.3.4. Ali Şir Nevâyî: Sedd-i İskenderî.....	9
1.4.3.5. Behiştî Sinan: İskender-nâme.....	10

1.4.3.6. Ebû Hasan Turtusî: İskender-nâme.....	10
1.4.3.7. Karamanlı Figânî: İskender-nâme.....	10
1.4.3.8. Lâmi'î Çelebi: Hired-nâme	10
1.4.3.9. Mütercimi Meçhul Mensur İskender-nâme	11
2. BÖLÜM.....	12
2. İNCELEME.....	12
2.1. Eserin Dil ve İmla Özellikleri Üzerine Notlar.....	12
3. BÖLÜM.....	16
3. Transkripsiyonlu Metin	16
4. SONUÇ.....	140
5. KAYNAKLAR.....	141
ÖZGEÇMİŞ.....	144

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

ا	A, a, E, e, Ā, ā
آ	ˆ
ب	B, b, P, p
پ	P, p
ت	T, t
ث	Ṭ, ṭ
ج	C, c
چ	Ç, ç
ح	H, h
خ	H, h
د	D, d
ذ	Ḍ, ḏ
ر	R, r
ز	Z, z
س	S, s
ش	Ṣ, ṣ
ص	Ṣ, ṣ
ض	Ḍ, ḏ, Ḑ, ḑ
ط	Ṭ, ṭ
ظ	Ḍ, ḏ
ع	ˆ
غ	Ġ, ġ
ف	F, f
ق	Q, q
ك	K, k, G, g
گ	Ñ
ل	L, l
م	M, m
ن	N, n
و	O, o, Ö, ö, u, ü, ū, V, v
ه	H, h, a, e
ی	I, ı, İ, i, ĩ, Y, y

KISALTMALAR DİZİNİ

a.s.	: Aleyhi's-selâm
b.	: Bin
C.	: Cilt
Doç. Dr.	: Doçent Doktor
Dr. Öğr. Üyesi:	Doktor
H.z.	: Hazreti
İA	: İslam Ansiklopedisi
Ktp.	: Kütüphanesi
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Yay.	: Yayını, yayınları

1. BÖLÜM

1. GİRİŞ

Türk dili gelişimini geçmişten günümüze birçok dil ve edebiyattan beslenerek sürdürmüştür. Arapça ve Farsça eserler dilimize birçok katkıda bulunmuştur. İskender-nâme türü de Arapça ve Farsça asıllı kaynaklarında gelişimini sürdürürken dilimizi ve edebiyatımızı etkilemiştir. İlk İskender-nâme Firdevsî'nin Şeh-nâme adlı eserinin içinde yer almaktadır. Aynı tür olarak Arapça, Farsça ve Türkçe eserlerde manzum, mensur ve manzum-mensur karışık olarak gelişmeye devam etmiştir.

İskender-nâme türünde İskender'in hayatı, savaşları, yaşadığı doğüstü olaylar ve karşılaştığı doğüstü karakterler anlatılmaktadır. Büyük İskender ve Zülkarneyn'in yaşadıkları coğrafya ve yaşadıkları bölgelerin benzerlik göstermesi sebebiyle İskender-nâme türünde iki farklı kişi birbirine karıştırılmış ve bu kişilerin en iyi özellikleri seçilerek İskender-i Zülkarneyn adında mükemmel bir karakter ortaya çıkarılmıştır.

Büyük İskender ve Zülkarneyn iki farklı kişi olsa da bazen aynı kişi olarak algılanmıştır. Doğu Edebiyatı eserlerinde özellikle tek bir karakter olarak ortaya çıkmış ve karakter İskender-i Zülkarneyn adını almıştır. Bu durumun başlıca sebeplerinden biri ortak coğrafyalarda benzer maceralar yaşamaları ve yaşadıkları deneyimlerin bazı noktalarda benzer özellikler göstermesidir (Pala, 2016: 117).

1.1. İskender

İskender, milattan önce 356 yılında Makedonyada II. Filip ve Olympias'ın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Yetiştirilirken özel eğitim alan İskender'e eğitim veren hocalardan birisi de Aristoteles'tir. İskender hakkında tarihî kaynaklara dönemin tarih yazıcılığı geleneğinden kalan birikimler sayesinde oldukça rahat ulaşılabilmektedir (Kaya, 2000: 555).

Babasının ölümünden sonra 20 yaşında tahta geçen İskender, Pers İmparatorluğunu bozguna uğratmış ve birçok ülkeyi ele geçirmiştir. Ele geçirdiği ülkelerde kendi adına kurduduğu 16 önemli şehir bilinmektedir. Bu şehirlerden en ünlüsü İskenderiye (Alexandria) şehridir (Kaya, 2000: 555).

İskender bir dönem Pers İmparatorluğu'nun gelenek ve göreneklerini benimsemeye başlamıştır. Şahlar gibi taç giyip huzuruna çıkan herkesin yere kapanmasını istemiştir. Daha da

ileri giderek kendisini tanrılaştırma düşüncesine kapılmış olsa da Makedonyalılar ve Yunanlılar tarafından ciddiye alınmayınca bu fikrinden vazgeçmiştir (Kaya, 2000: 556).

İskender'in hedeflerinden birisi de Makedonyalılar ile Persleri birleştirerek yeni ve güçlü bir ırk yaratarak kozmopolit kültür ortaya koymaktı. Bu isteğinde başarıya ulaşamamıştır (Kaya, 2000: 556).

İskender, kendisi bir medeniyet kuramasa da 12 yılda büyük zaferler elde etmiştir. Anadolu'dan Hindistan'a kadar uzanan büyük bir coğrafyada ünlü bir komutan hâline gelmiştir (Kaya, 2000: 557).

1.2. Zülkarneyn

Zülkarneyn ismi, Kur'an-ı Kerim'de Kehf suresinin 83. ve 99. ayetleri arasında anlatılan kıssada 3 kez geçmektedir (Öztürk, 2013: 564). Zülkarneyn ile ilgili bilgi birikimi adının Kur'an-ı Kerim'de geçmesiyle oluşmuştur. Çoğunluğu tefsirlerden edinilen bilgiler efsane ya da kıssa niteliği göstermektedir (Pala, 1990: 119).

Kehf suresinde Zülkarneyn'in aktarılışının meali şu şekildedir: “Yeryüzünde iktidar sahibi olmuş, kendisine Allah tarafından yardım gösterilmiştir. Batı istikametine ilerleyerek okyanus kenarında bir kavme rastladığı ve onlara iyi muamelede bulunduğu bildirilen Zülkarneyn'in ikinci yolculuğu ev ve elbiseden habersiz bir toplulukla karşılaştığı doğu istikametine olur. Daha sonraki yolculuğu ise güneyden kuzeye olup Azerbaycan dolaylarında Ye'cüc ve Me'cüc üzerinde sed yaptırmasıyla sonuçlanır ” (Yavuz, 1977: 303).

Zülkarneyn hakkında tefsirlerde incelemeler yapılmıştır. Söz konusu incelemelerde göze çarpan iki ad bulunmaktadır. Bu isimler Ye'cüc ve Me'cüc'dür. Kötülükle bütünleşen bu iki ad Batıda Yagug ve Magug adını almaktadırlar. İslam kaynaklarında kimi zaman iki kimi zaman yirmi kabile olarak anılırlar. Aynı zamanda iki kardeş olarak da anıldıkları görülür. Kıyamet alametleri arasında yer alırlar (Pala, 1990: 131).

Zülkarneyn'in yaptırdığı sed oldukça dikkat çekicidir. Ye'cüc ve Me'cüc kavminin rahatsız edici davranışlarına karşı Zülkarneyn, halkın isteğiyle bu yapıyı inşa etmiştir. Seddin tarifleri bugünün yapılarına benzemektedir fakat bu bilgi dönemin gelişmişlik düzeyiyle örtüşmemektedir. Ye'cüc ve Me'cüc ne bu yapıyı delebilmiş ne de yıkabilmiştir. İnanışa göre Ye'cüc ve Me'cüc hâla Zülkarneyn'in yaptığı seddin arkasında seddi geçmek için mücadele vermektedirler. Zülkarneyn'in seddin yıkılacağı tarih bilgisi olarak Allah'ın istediği zamanı

vermesi durumun olağanüstülüğünü göstermektedir. Bahsi geçen şekilde oluşturulmuş yapılar bugün yıkılabilmektedir. Ancak günümüz şartlarında oluşturulabilecek, dönem şartlarında oluşturulması imkânsız bir gelişmişlik düzeyine sahip yapıların meydana getirilmesi ve kötülüğüyle nam salan ayrıca kıyamet alametleri içinde yer alan kardeşlerin bu yapıyı yıkamamaları Zülkarneyn'in ilahi bir güç tarafından desteklendiğini göstermektedir (Pala, 1990: 131).

Tarihte birden fazla Zülkarneyn olduğu aşikârdır. Bu durumun sebebiyse Zülkarneyn adının kullanılmasından kaynaklanmaktadır. (Pala, 1990: 122). Zülkarneyn bir özel addan ziyade lakap olarak kullanılmıştır (Pala, 1990: 124). Bu lakabın anlamı ise henüz belli değildir. Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen Zülkarneyn'in ise Hz. İbrahim zamanında yaşadığı düşünülen Zülkarneyn olduğu düşünülmektedir (Pala, 1990: 121).

Zülkarneyn'in yaşadığı zaman tam olarak saptanamasa da yaptığı seferler ve anlatılanlardan yola çıkılarak Hz. İbrahim'in yaşadığı zamanda yaşadığı söylenebilir. (Pala, 1990: 121) Hızır ve Zülkarneyn aynı dönemde yaşamışlardır. Rivayete göre Zülkarneyn 1600 yıl yaşamıştır. Hızır'ın Hz. Musa zamanında bir delikanlı olarak yaşadığı Kur'ân-ı Kerîm de bildirilmiştir. Bu durumda Hızır ve Zülkarneyn arasındaki ilişkiyi kendiliğinden kanıtlanmıştır. Hızır ve Zülkarneyn'in ölümsüzlük suyunu aramalarında zaman uyumsuzluğu söz konusu değildir (Pala, 1990: 126).

Zülkarneyn, Kur'ân-ı Kerîm'de peygamberler veya din büyüklerinin kullandığı dil ve üslûbu kullanır. Bu durum din dilinden kaynaklanmaktadır. Dil ve üslûbu bir kısım İslam âlimlerine onun peygamber olduğunu düşündürmüştür. Bir kısım âlimler ise Zülkarneyn'in "salih bir kul" olduğunu düşünmüşlerdir. "Salih bir kul" olduğu görüşü daha yerinde bir görüştür (Öztürk, 2013: 565).

1.3. İskender-i Zülkarneyn

İskender-i Zülkarneyn, Doğu Edebiyatı eserlerinde iki karakterin en mükemmel yönlerinin alınmasıyla ortaya çıkmış bir karakterdir. İskender ve Zülkarneyn'in birbirine karışmasının başlıca sebepleri yaşadıkları ortak coğrafya ve savaşçı karakterleridir. İskender'in yaşamı ve Yunanlı oluşu itibariyle edebî eserlerde bu kadar ilgi görmesi ve dini özellikler yüklenmesinin en doğru açıklaması Zülkarneyn ile iç içe geçen hayatıdır (Pala, 1990: 117). Bazı din adamları tarafından Zülkarneyn'in salih bir kul ve hatta peygamber olarak anılması sebebiyle kimi eserlerde İskender peygamber olarak anılır (Öztürk, 2013: 565).

İskender ve Zülkarneyn her ne kadar coğrafya ve savaşçı kişilikler altında birleştirilse de bu iki özellik hariç oldukça farklı karakterlere sahiptir (Pala, 1990: 117).

Zülkarneyn, salih ve din yolunda kendini adanmış mânevîyatı kuvvetli bir kişidir. İskender ise savaşçı yönüyle öne çıkmaktadır. Mânevîyatı kuvvetli değildir. Kendini tanrılaştırma çabası ve içki düşkünlüğüyle İslam dininde hoş görülmemeyen nitelikleri bir arada taşımaktadır (Kaya, 2000: 557).

İskender-i Zülkarneyn, İskender-nâme türünde, iki karakterin de hayatından belli kişileri kendi yaşam çizgisinde barındırır. Kimi zaman Aristoteles'ten akıl alırken kimi zaman Hızır ile ölümsüzlük suyunu arayan tarihî bir karakterin İslamî unsurlarla buluşturulmuş hâlidir artık (Kaya, 2000: 555; Ünver, 2000: 558).

1.4. İskender-nâme Türü

İskender yaşayışı ve yaptıklarıyla Doğu ve Batı edebiyatında oldukça dikkat çekmiştir. Doğu edebiyatında ve Batı edebiyatında İskender'in hayatı oldukça farklı ele alınmıştır. Bunun başlıca sebebiyse İskender'in Kur'ân-ı Kerîm'de geçen Zülkarneyn ile karıştırılması ve yeni bir karakter olarak sunulmasıdır. Batı edebiyatında İskender ile ilgili ilk bilgiler onunla sefere katılan tarihçilerin yazdıkları parçalardan ve kısmen sonraki yazarların günümüze ulaşan notlarından öğrenilebilmektedir (Ünver, 2000: 557). İskender'in resmî tarihçisi Olynthli Kallisthenes'in Deeds of Alexander adlı eseri bu konudaki ilk eser olarak kabul edilmektedir. Birkaç nesil sonra İskender'in kişiliği efsanevi bir hâl almaya başlamış, ona gerçek olmayan özellikler atfedilmiştir. Helenizm çağının anonim bir yazarı İskenderiye'de, daha sonra birçok dildeki tercümesiyle dünya edebiyatında İncil'den sonraki en yaygın kitap olan ilk İskender romanını yazmıştır (Avcı, 2013: 41). Doğu Edebiyatı da bu konuya ilgisiz kalmayarak kendi çerçevelerinde incelemişlerdir.

1.4.1. Arap Edebiyatında İskender-nâme Türü

“Arap edebiyatında İskender konusu daha çok “Sîretü'l İskender” adı altında mensur olarak ele alınmıştır ve bunlar kıssahânlar tarafından okunan anonim eserlerdir” (Avcı, 2013: 27).

“Bunlardan biri, iki cilt hâlinde Süleymaniye Ktp. Ayasofya 3003 ve 3004'te bulunmaktadır. Eserin meçhul toplayıcısı İskender hakkındaki rivayetleri başta Ka'b el-Ahbâr olmak üzere Ebû Abdullâh el-Ahbârî, Ebu'l-Hasan el-Bekrî, Vehb b. Münebbih gibi isimlere

isnat eder. Bazen de isim zikretmeden “kâle’r-râvî” demekle yetinir. Bu bilgilerden hareketle eserin, farklı rivayetlerin toplanmasıyla vücut bulduğu söylenebilir. İskender’in o zamanlarda bilinen memleketleri fethedip hükmü altına alması, batıdan doğuya yapılan ve zaferle sonuçlanan seferleri, çeşitli olağanüstü olaylar ve varlıklar, İskender’in âb-ı hayatı aramaya gidişi ve ölümü kitabın muhtevasını oluşturur. Bu eserin daha sonra yazılan mensur Türkçe İskender kıssalarına kaynaklık ettiği kuvvetle muhtemeldir” (Avcı, 2013: 27).

“Arap edebiyatında bu konu “Sîretü’l-İskender” gibi mensur eserler yanında tefsir ve tarih kitaplarında da işlenmiştir. Adının Kur’ân-ı Kerîm’de geçmiş olması, Zülkarneyn hakkındaki bazı rivayetlerin İslâmiyet’ten önce de Araplar arasında bilindiğini göstermektedir. Nitekim konuyla ilgili ayetlerin tefsirinde Beyzâvî, Fahreddin er-Râzî ve Âlûsî gibi bazı müfessirler Zülkarneyn’in İran ve Rum meliki olduğunu kaydederler. Hatta Araplar arasında anlatılan bir halk hikâyesini Ebû İshak es-Sûrî Kıssatü’l-İskender adıyla mensur bir kitap hâline getirmiştir. Aynı hikâye, Sâsânîler döneminde bir İranlı veya Farsça bilen bir Süryânî tarafından Yunancadan Orta Farsçaya (Pehlevîce), oradan Arapçaya, Arapçadan da yeni Farsçaya çevrilmiştir. Günümüze kadar gelen bu çeviri baştan ve sondan eksiktir” (Ünver, 2000: 557).

1.4.2. Fars Edebiyatında İskender-nâme Türü

İslam edebiyatlarında Büyük İskender’in hayatının destânevî-efsanevî bir nitelik kazandığı göze çarpar. Bunun başlıca sebeplerinden birisi Zülkarneyn’in Kur’ân-ı Kerîm’de gösterdiği olağanüstü özelliklerdir. Fars edebiyatında İskender’le ilgili efsaneler, İranlı şair ve halk hikâyecileri tarafından manzum ve mensur olarak farklı şekillerde işlenmiştir. Bu türdeki eserler şekillerine ve hitap ettikleri kesimlere göre iki grupta toplanabilir. Bunlardan ilk grubu saray çevresinde eğitim görmüşlere sunulmak üzere telif edilen mesneviler, ikinci grubu ise halk kitlelerine hitaben yazılan mensur eserler oluşturur (Ünver, 2000: 557).

Fars edebiyatı, İskender-nâme türü için nesirden çok nazımı kullanmıştır. İskender’in kökeni ve kişiliği nedeniyle daha çok Yunan etkileri gözlense de İskender’in İran’a yaptığı seferler ve bu seferler sırasında bıraktığı izlerde pek çok açıdan eserlere yansımıştır (Yıldırım, 2012: 483-484).

İskender hikâyeleri ilk kez bütün olarak Fars edebiyatında ele alınır. Firdevsî, manzum olarak Şeh-nâmenin içinde İskender hikâyesini de geçirmiştir. Tek başına bir hikaye olarak ele alan ilk kişi İkbâl-nâme ve Şeref-nâme eserleriyle Nizâmî’dir (Avcı, 2013: 28).

1.4.2.1. Firdevsî: Şeh-nâme

Firdevsî muhtemelen 980-990 yıllarında Şeh-nâmeyi yazmaya başlamış ve 1003-1004 yıllarında bitirip Gazneli Sultan Mahmut'a sunmuştur. Eserinin değerine layık bir ödül alamayan şair, geri döndüğü Tûs şehrinde yoksulluk içinde ölmüştür (Avcı, 2013: 28).

Firdevsî'nin de ifade ettiği üzere eser 60.000 beyitten oluşur. Daha sonra “Şeh-nâme vezni” olarak anılacak olan fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül vezniyle yazılmıştır. Nizâmî, Emir Hüsrev-i Dihlevî, Câmî ve Nevayi de İskender-nâmelerinde bu vezin kalıbını kullanmıştır (Avcı, 2013: 29).

Manzum İskender-nâme ilk kez Firdevsî tarafından ele alınmıştır. Şeh-nâme içinde 2.500 beyitlik kısmı İskender'in hikâyesine ayırır. Daha sonra yazılacak olan tüm İskender-nâmelere yol gösterici olmuştur. Hikâyelerin kaynağı ya da nereden alındığı bilinmese de İran dışından olduğu düşünülmektedir. En dikkat çeken unsur ise İskender'in Farsça konuşurulması ve İran hükümdarları içinde sayılmasıdır. İskender, İran'a sonradan gitmiş ve bölgeyi daha sonra fethetmiştir. Bu durum, yazıya geçirilmeden önce İran'daki güçlü İskender inancının göstergesidir (Avcı, 2013: 29).

“Şeh-nâme'nin Türkçeye yapılmış manzum ve mensur tercümeleri vardır. Diyarbakırlı Şerîfî'nin yaptığı manzum tercüme de İskender-nâme tercümeyle dâhildir. Necati Lugal tarafından yapılan mensur çeviride ise İskender hikâyesi yoktur” (Avcı, 2013: 29).

1.4.2.2. Nizâmî: Şeref-nâme ve İkbâl-nâme

İskender hikayesinin ayrı bir tür olarak işlenmesi ilk kez Nizâmî sayesinde olmuştur. Nizâmî, Firdevsî gibi manzum şekilde İskender-nâme yazmıştır. Bu İskender-nâme'nin farkı ise Şeref-nâme ve İkbâl-nâme adlı iki mesneviden oluşmasıdır. İki mesnevide de Şeh-nâme vezni olarak bilinen fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül vezni kullanılmıştır. İki mesnevi de İskender'in farklı olan yönlerine değinir. Şeref-nâme-i Sikenderi, Mukbil-nâme ve İskender-i Berri (Karaismailoğlu ve Şanlı, 2011: 48) adlarıyla da bilinen İskender-nâmenin ilk kitabı, Azerbaycan atabeği Nusratüddin Ebû Bekr bin Muhammed'e sunulmuştur. 7100 beyitlik bu eserde Nizâmî, İskender'in hükümdarlık yönünü ele almıştır. İkbâl-nâme-i Sikenderî, Hired-nâme, Hired-nâme-i Sikenderî ve İskender-i Bahrî (Karaismailoğlu ve Şanlı, 2011: 48) gibi adlar verilen ikinci kitap ise Musul atabeği İzzüddin Mesûd bin Arslan'a sunulmuştur. İkbâl-nâme 3100 beyitten meydana gelir. Bu eserde İskender, bir düşünür ve peygamber olarak betimlenir

(Avcı, 2013: 31).

Nizâmî'nin İskender-nâme hikâyesini hangi kaynağa dayandırdığı belli değildir fakat İran, Arap ve Rum edebiyatlarında yazılan İskender-nâmeleri bildiği ve kendi yazdığının en doğru olduğunu söylediği bilinmektedir (Avcı, 2013: 31).

1.4.2.3. Emir Hüsrev-i Dihlevî: Âyîne-i İskenderî

Emir Hüsrev-i Dihlevî, Âyîne-i İskenderî adlı eserini Sultan Muhammed Şah Alaüddin için kaleme almıştır. Eserinde Firdevsî ve Nizâmî'nin de kullandığı Şeh-nâme vezni olarak adlandırılan fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül veznini kullanmıştır 1299-1300 yılında bittiği düşünülen eseri 4450 beyitten oluşur (Avcı, 2013: 33).

Emir Hüsrev-i Dihlevî, Firdevsî ve Nizâmî'nin tersine İskender-nâme hikâyesini hangi kaynaklara dayanarak oluşturduğunu giriş kısmında açıklar. Yazarken tek bir kaynaktan yararlanmadığını belirterek, hikâyeyi tarih kitaplarından okuduğunu söyler. İskender hakkındaki görüşleri de sıralar. Emir Hüsrev-i Dihlevî kendisine göre İskender'in bir veli olduğu görüşünü ise ayrıca belirtir (Avcı, 2013: 33).

Eserin bir diğer önemli özelliği ise Nizâmî'ye nazire olarak yazılmasıdır. Bu yüzden Nizâmî büyük oranda yazarı etkilemiştir. Eserleri benzese de Emir Hüsrev-i Dihlevî, Nizâmî'nin eserinde olan bazı bölümleri kullanmamış, bazılarında ise değiştirmeler ve eklemeler yapmıştır. İskender'i sunuş şekli ise bir komutan ve din adamı niteliğindedir (Avcı, 2013: 33).

1.4.2.4. Molla Câmî: Hired-nâme-i İskenderî

Hüseyin Baykara'ya sunduğu eserini 1485 yılında tamamlamıştır. Mesnevi 2300 beyitten oluşmaktadır ve fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül vezniyle yazılmıştır. Bursalı Lâmi'î Çelebi eseri Türkçeye tercüme etmiştir (Avcı, 2013: 34).

İskender ile ilgili verilen bilgilerin yanı sıra şair duruma uygun hikâyeler anlatarak öğütler de vermektedir (Avcı, 2013: 34).

1.4.3. Türk Edebiyatında İskender-nâme Türü

Türk edebiyatında İskender-nâme türü, 14. yüzyıldan sonra ortaya çıkan 9 telif ya da tercüme İskender-nâme ile yaygınlık kazanır. Bu eserlerden birisi mensur, birisi manzum-mensur karışık diğerleri ise manzum olarak ortaya koyulmuştur. Eserlerden 2 tanesi ise elde

bulunmamaktadır. Bazı kaynaklarda Cemâlî de İskender-nâme yazan müellifler arasında yerini alır. Türk edebiyatında Cemâlî adlı ya da mahlaslı bir şaire ait İskender-nâme bulunmamıştır. Bu karışıklığın sebebiyse yakın zamanlarda yaşamış olan Timur dönemi şairi İskender-nâme sahibi Cemâlî ile Türk edebiyatındaki Cemâlî'nin karıştırılmasıdır. Nev'îzâde Atâyî'nin İskender-nâme müellifleri arasında sayıldığı görülür fakat Nev'îzâde Atâyî'nin böyle bir eseri bulunmamaktadır (Avcı, 2013: 37).

1.4.3.1. Ahmedî: İskender-nâme

Ahmedî, Mısır'dan dönerken Germiyan beyliğiyle, Osmanoğullarıyla ve Aydınoğullarıyla ilişki kurmuş böylece hayatını saray çevresinde sürdürmüştür (Avcı, 2013: 38).

Ahmedî'nin yazdığı İskender-nâme, Türk edebiyatında türünün ilk örneği olması bakımından oldukça önemlidir. Eseri değerli kılan bir diğer özelliği ise ilk manzum Osmanlı tarihi ile birlikte ilk mevlidi de kapsamasıdır. Mevlit, Süleyman Çelebi'ye ait olan Vesiletü'n-necât'tan iki yıl önce yazılmıştır. İskender-nâme'nin vezni ise fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün'dür. 1390 yılında bitirilen eser, Yıldırım Bâyezîd'in oğlu Emir Süleyman Çelebi'ye sunulsa da şair, 1410 yılına kadar eserine çeşitli eklemeler yapmıştır (Avcı, 2013: 39).

8250 beyitten oluşan eserin beyit sayısı nüshalara göre değişiklik göstermektedir. 17 destandan oluşur (Avcı, 2013: 39).

Ahmedî'nin eseri yazarken kendinden önceki İskender-nâmelerden etkilendiği anlaşılmaktadır. Etkilendiği kısımlar genel hatlardan öteye geçmezken ince ayrıntılar incelendiğinde eserde aslında birçok farklılık olduğu göze çarpmaktadır. Kendinden sonra bu türde yazılacak eserlere örnek olmuştur. Yurt içi ve yurt dışında birçok nüshası vardır (Avcı, 2013: 39).

1.4.3.2. Hamzavî: İskender-nâme

Hamzavî'nin İskender konusunu işlediği mesnevisi, Kıssa-i İskender ya da Kitâb-ı İskender olarak adlandırılmaktadır. Hamzavî, İskender-nâme hikâyesini diğer İskender-nâmelerden farklı olarak hacimli bir şekilde işlemiştir. 24 ciltten oluşan eserin her cildinde ortalama 300 varak olduğu ve toplamda 7000 varakın üstünde varak sayısına sahip olduğu konuyla ilgili çalışmalarda belirtilmiştir (Avcı, 2013: 49).

İskender-nâme manzum-mensur karışık bir eserdir. Eserde ağabeyi Ahmedî ve diğer

müelliflerin beyitlerini de kullanmıştır (Avcı, 2013: 49).

Hamzavî ve Ahmedî aynı olay örgülerini işlemiştir. Kendi İskender-nâmesine Ahmedî'nin eserinde bulunmayan olayları da dâhil etmiş böylece daha farklı konulara da değinen bir eser ortaya çıkarmıştır. Olayların daha yoğun olduğu bu eserin, şahıs kadrosu da doğru orantılı olarak daha kalabalıktır (Avcı, 2013: 50).

Yurt içi ve yurt dışında rağbet görmüş bir eser olması dolayısıyla birçok nüshası bulunur (Avcı, 2013: 51).

1.4.3.3. Ahmed-i Rıdvân: İskender-nâme

Ahmed-i Rıdvân'ın ilk mesnevisidir. II. Bâyezid adına 1500 yılında yazılmıştır. İki nüshası vardır. 8304 beyitlik mesnevinin vezni fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün'dür. Eser "mukaddime", 17 "destan" ve "hatime" olmak üzere toplam 19 bölümden meydana gelir. Ahmedî'yi örnek almıştır (Avcı, 2013: 176).

1.4.3.4. Ali Şir Nevâyî: Sedd-i İskenderî

Sedd-i İskenderî, Ali Şir Nevâyî'nin hamsesindeki divan, tarih, mesnevi, tezkire, dil, musiki, aruz, din gibi farklı tür ve konularda beşinci ve aynı zamanda en hacimli olan mesnevidir. 89 bölüm ve 7214 beyitten oluşmaktadır. Aruzun fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül kalıbı kullanılmıştır (Avcı, 2013: 53).

İskender-nâmeler içinden büyük oranda Nizâmî'nin İskender-nâme hikâyesi örnek alınmıştır. İskender, âdil bir hükümdar ve bilge bir kişi olarak betimlenir. Nevâyî ve Nizâmî'nin İskender'in soyu hakkındaki fikirleri ortaktır. İskender'i Fîlikûs'un oğlu olarak kabul ederler. Tarihî kaynaklarda İskender'in hocası Aristoteles olarak kabul edilir fakat Nizâmî ve Nevâyî'ye göre Aristo'nun babası Nikomaçes'tir. Nevâyî ve Nizâmî'nin birbirlerinden ayrıldığı bazı konular da söz konusudur. Mesela İskender ve Hızır'ın ölümsüzlük suyunu aramak için karanlıklar ülkesine gittiği hikâye Sedd-i İskenderî bulunmamaktadır. En belirgin fark Nevâyî'nin İskender'i daha çok tarihî bir kişilik olarak kabul etmesidir. Burada İskender, Nizâmî'nin hikâyesinde olduğu gibi peygamber olarak işlenmez (Avcı, 2013: 53).

"Ali Şir Nevâyî, döneminde ve döneminin sonrasında oldukça geniş yankılar uyandıran bir kişi olduğu için bu eserin birçok kütüphanede oldukça fazla nüshası vardır" (Avcı, 2013: 53).

1.4.3.5. Behiştî Sinan: İskender-nâme

“Behiştî'nin eserleri şunlardır: Mihr ü Müşteri, Mahzenü'l-esrar, Heft Peyker, Leyla vü Mecnûn ve İskender-nâme'den oluşan hamse ile Tarih-i Osmani” (Avcı, 2013: 62).

“Sehî Bey (öl. 1548), Latîfi (öl. 1582), Gelibolulu Âlî, Kınalızâde Hasan Çelebi (öl. 1604), Kâtip Çelebi (öl. 1657) gibi müellifler eserlerinde Behiştî'nin hamse sahibi olduğunu ifade etmişlerdir. Buna mukabil yakın zamana kadar hamseden sadece Heft Peyker ile Leylâ vü Mecnûn ele geçirilebilmiş, şairin diğer üç mesnevisi bulunamadığı gibi bu üç mesnevinin isimlerinin ne olduğu da kesinlik kazanmamıştır. Ancak bugün Behiştî'nin hamsesiyle ilgili bu bilinmezlik tamamen ortadan kaldırılmıştır. Hamseyi oluşturan mesnevilerin, İngiltere'nin başkenti Londra yakınlarındaki Durham'da bulunan Ushaw College Kütüphanesi'nde olduğu tespit edilmiştir. Eser 6059 beyitten oluşmaktadır” (Avcı, 2013: 62).

1.4.3.6. Ebû Hasan Turtusî: İskender-nâme

“Böyle bir eserin varlığına dair bilgiyi Ali Fuat Bilkan tarafından hazırlanan Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı adlı çalışmaya borçluyuz. Bilkan, bu çalışmasının bir bölümünü Hindistan'da bulunan Türkçe el yazmalarına ayırmıştır. Araştırmacı bu eserleri üç grup altında toplamış, “Lügatler” ve “Divânlar”dan sonraki üçüncü grupta “Mesnevi ve Diğer Edebî Eserler” başlığı altında bir İskender-nâme'den söz etmiştir. Burada verilen bilgilere göre söz konusu eserin müellifi Ebû Hasan Turtusî'dir. Eser, Muhammed Sıddık tarafından istinsah edilmiştir. Kalküta Ulusal Kütüphanesi'nde 914 numarada kayıtlı olan 184 varaklık İskender-nâme talik hatla yazılmıştır. Ölçüleri 48,5x31, 41x24 şeklindedir. Baş kısmı eksik olan eserin 164b-166b varakları arasında çeşitli şairlere ait şiirler bulunmaktadır” (Avcı, 2013: 63).

1.4.3.7. Karamanlı Figânî: İskender-nâme

Nizâmî'nin İskender-nâme hikâyesini Şeh-nâme vezninde tercüme etmiştir. Figânî'nin İskender-nâme hikâyesi henüz ele geçmemiştir (Avcı, 2013: 65).

1.4.3.8. Lâmi'î Çelebi: Hired-nâme

“Bursalı Lâmi'î Çelebi'nin Molla Câmî'den tercüme ettiği eserlerinden biri Hired-nâme adını taşır. Kâtip Çelebi, Kesfü'z-zünûnda Hired-nâme türü eserlerden söz ederken Câmî'nin Heft Evreng'inde böyle bir eserin var olduğunu ve bunlara İskender-nâme de denildiğini, bir örneğinin Nizâmî'nin hamsesi içinde yer aldığını, Türk edebiyatında Lâmi'î el-Bursevî olarak

tanınan Mahmûd bin Osmân'ın böyle bir eser sahibi olduğunu haber verir (2007:II/582-3). Bursalı Mehmed Tâhir de Lâmi'î Çelebi'nin manzum eserlerinden söz ederken Hirednâme'yi de sayar" (Avcı, 2013: 65).

"Abdülkadir Karahan, İslam Ansiklopedisi'nde yazdığı "Lâmi'î" maddesinde eserin bir nüshasının Millet (Ali Emîrî) Kütüphanesinde olduğunu bildirir. Karahan'ın verdiği bilgiye göre Hired-nâme, müellife ait külliyyatın sonunda Hayret-nâme ve Heft Peyker mesnevileriyle birlikte bulunmaktadır (1957: VII/12). Ancak Nuran Tezcan, "Bursalı Lâmi'î Çelebi" başlıklı yazısında Hired-nâme'nin yazmasına bugüne kadar rastlanmadığını söyler (1979: 320). " (Avcı, 2013: 65).

1.4.3.9. Mütercimi Meçhul Mensur İskender-nâme

Nizâmî'nin Şeref-nâme ve İkbâl-nâme'den oluşan İskender-nâme hikâyesinin mensur tercümesidir. İki ayrı kitap bir bütün hâline getirilerek tercüme edilmiştir. Kimin hangi tarihte tercüme ettiği belli değildir fakat en eski tarihli sine bakıldığında 17. yüzyıl veya daha önce tercüme edildiği söylenebilir (Avcı, 2013: 66).

"Eserin nüshalarından biri Milli Kütüphane'de (06 Mil Yz A 1859/1) bulunmaktadır. Bu nüsha, Nizâmî'nin dört mesnevisinin mensur tercümelerini içeren külliyyatın ilk (1b-61b) eseridir. Eserin son kısmında birkaç varak eksiktir. Diğer tercüme Heft Peyker (62b-107a), Hüsrev ü Şîrîn (108b-131b) ve Leylâ vü Mecnûn'a (132b-160a) aittir. Bu nüshanın istinsah yılı miladi 1703'tür. Müstensih ise belli değildir. İskender-nâme'nin diğer nüshası ise TDK Kütüphanesinde (A 147/3) kayıtlıdır. Bu nüshada eser 55b-133b varakları arasındadır. Ondan önce ise yine Nizâmî'den mensur olarak tercüme edilen Hüsrev ü Şîrîn (1b-27a) ve Leylâ vü Mecnûn (28b-54b) bulunmaktadır. Bu nüshanın istinsah yılı miladi 1828'dir. Halil Şükrü tarafından Gürün'de istinsah edilmiştir" (Avcı, 2013: 66).

2. BÖLÜM

2. İNCELEME

2.1. Eserin Dil ve İmla Özellikleri Üzerine Notlar

Üzerinde çalışmış olduğumuz İskender-nâme adlı eser harekeli olup genel anlamda yıpranmamış ve okunaklı bir yazmadır. Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait olduğu anlaşılan eserin dikkat çeken bazı imla özelliklerine yer verilmiştir. Bu özellikler şu şekildedir:

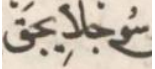

1. İncelediğimiz yazma eserde /a/, /e/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/ olmak üzere toplamda 8 ünlü bulunmaktadır. Vokaller iki farklı şekilde gösterilmiştir. İlk gösterim harflerle “ ا (Elif), ی (ye), و (vav), ه (he) ”; ikinci gösterim şekli ise harekelerle “ - (a,e), - (ı,i), - (u,ü) ” şeklindedir.

2. Eserde “ ‘, b, c, ç, d, đ (ž), f, ğ, g, h, ĩ, ĵ, j, k, l, m, n, ñ, p, r, s, ş, ş, t, t, v, y, z, z, z ” olmak üzere toplam 31 ünsüz bulunmaktadır.

3. Klasik imlada bütün ünlülerin gösterilmediği Arap temelli Türk alfabesinde bazı örneklerde bütün ünlülerin gösterildiği görülmektedir: ayak 38b/3; anları 7b/5 gibi.

4. Art sıradan ünlülerden oluşan bazı kelimelerin yazımında birliktelik olmadığı anlaşılmaktadır. Söz konusu özelliğe sahip kelimelerin kimi zaman *sad* (ص) ile kimi zaman *sin*

(س) ile yazıldığı görülmektedir: sağ 63a/4; sakalı 69b/6; sancup 49b/10;

 suçlayıcak 86a/7; şancılanmış 118a/7; suç 82b/2.

5. Eserde /a/, /e/ ünlüsü için *üstünlü elif* (إ), *medli elif* (آ), *üstün* (-) ve *üstünlü he* (ه) kullanıldığı görülür: alup 6a/13; ırağ 2b/15; saña 6a/8; atam 52a/1;

 katına 36a/10; aşğa 6a/11; erkek 27b/1; eren 50b/12; gine 46b/6.

6. /ı/ ve /i/ ünlüleri esreli elif (ا), esre (-) esreli ye (ي) ya da esreli elif ve ye (اي)

kullanılmıştır: اراق ırak 2b/15; اچدی içdi 2a/6; ایشیق ışıq 122a/6; انخندکلهز incindüklerin 33a/7; دین diyen 33a/1; انلاری anları 7b/5; اری iri 7b/6; ایشیق ışıq 122a/6; ایل il 16b/14.

7. /u/ ve /ü/ seslerinin karşılığı olarak ötreli elif ve vav (ؤ), ötreli vav (ۇ) ya da ötre (ؤ)

kullanılmıştır: اوجینه ucına 39b/4; اوردی urup 47b/12; اوركب ürküp 47b/13; اولوب kılup 47b/12; انوب inüp 47b/14; گيری girü 47b/14; اولو ulu 113b/14.

8. /o/ ve /ö/ seslerinin karşılığı olarak ötreli elif ve vav (ؤ) kullanılmıştır: اود od

75b/13; دندیلر döndiler 47b/13; گوردüm gördüm 105b/12; بولنه yolına 105b/12.

9. Yazma eserde kelimelerde /ç/ ünsüzü hem cim (ج) hem çe (چ) ile yazılmıştır: اغاچ

agaç 27a/8; قاچ kaç 35a/15; اوچ üç 33b/11; اویچ avuç 14b/6; چیردیم çıkardım 15b/5; چوق çok 15b/5.

10. /ñ/ ünsüzü için hem kef (ك) hem de üç noktalı kef (ك) işareti kullanılmıştır: انورکچون

anuñçün 4b/1; اتاڭ atañ 52a/13; بىڭار bıñar 66a/1; گونللو gönüllü 112a/13; اوننه önine 4b/4; ياڭلدي yañıldı 6b/1.

11. İncelenen metinde özellikle belirli geçmiş zaman ekinin yazımında şedde kullanımı

dikkat çekmektedir: ائدی atdı 3b/11; گتدی gitdi 2b/14; يتدی yitdi 2b/15

12. Yazma eserde belirtme ekinin hemze ile gösterildiği örnekler mevcuttur: چهل پائی

Çehil-pā-yı 18a/7; چری çeriyi 9b/6; کببه kubbeyi 18a/1

13. i ~ e Ünlüleri

Çeviri yazısını yapmış olduğumuz eserde ilk hecede /i/ ve /e/ ünlüleri karışık olarak kullanılmıştır. İlk hecede /i/ ile yazılıp bugün /e/ ile telaffuz edilen /i/ ünsüzleri kapalı /e/ olarak yorumlansa da metinde imla özelliği korunarak /i/ olarak gösterilmiştir (Çetin, 2002: 61).

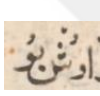
İlk hecede /i/ yazılıp bugün /e/ olarak telaffuz edilen kelime örneği: gicesini 2b/2;

gecenüñ 8a/2.

14. u~i Ünlüleri

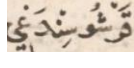
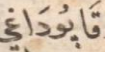

Aslında /u/ ile yazılan, bugün /i/ olan “işbu” kelimesinin “uşbu” hâli yer almaktadır.

uşbu 20b/4;

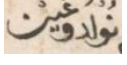

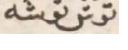

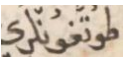
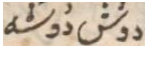

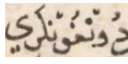
işbu 62a/8.

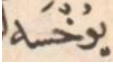
15. Türkiye Türkçesinde ünlü uyumunu bozan +ki aitlik ekinin yazma eserde bazı örneklerde uyumu bozmadığı görülür. Birkaç örnekte görüldüğü üzere kalın sıradan ünlülere geldiğinde “gayın (غ)” ile yazılarak uyuma girmiştir: karşusındağı 3b/5; kapudağı 92b/12; sudağı 12b/01.

16. Alıntı kelimelerde iç seste iki ünsüzün bulunması Türkçeye aykırı olduğu için Arapça

ve Farsça kelimelerde ünlü türemesi olduğu görülür: hüküm 36b/12 <Ar. hükm ; şükür 10b/12 < Ar. şükr.

17. Metinde ünlü birleşmesine rastlanır: noldı 69b/15 < ne+ oldı ; nolduğın 104b/14 < ne+ olduğın; nolısar 6a/15 < ne+ olısar.

18. Metinde aynı kelimelerin hem /t/’li hem /d/’li şekli bulunan örnekler: tüş tüşe 56b/8; tırur 62a/3 ; tütğunları 116a/8; düş düşe 64b/15; durur 62a/1; dutğunları 117a/7.

19. İncelediğimiz eserde $q > h$ sızıcılaşmasının 3 örneği bulunmaktadır: *yohsa*

115b/9; *daḥi* 115b/10; *yihilup* 14a/12.

3. BÖLÜM

3. TRANSKRİPSİYONLU METİN

[1b] şöyle diyicek her vezîr bir dürlü söz söyledi. Andan Arestetālîs-i (1) zamān eydür yā Ze'l-
karneyn bu taşdan kâleb getirüp ortaya dünyā (2) getüresin didüğinden maqşūd bu degüldür.
Havlı ortasına getüresin. (3) Qāşd-ı mütekellimün ortaya getüresin didügi ya'nî dimekdür kim
(4) bu kâlebde nesne vardur anı ortaya getüresin ve bir dağı ortaya (5) gelicek örtüsin açasın.
Kenārın ortasın didüğinden murād budur kim (6) varlık kâlebün ortasındadır. Ortasın didügi
ya'nî kâlebdeki¹ nesne-i nihān (7) isteyesin. Tā kim bulıcağ elünden almayalar. Kâlebden taşra
nesne taşā (8) turur didügi bu kim kâlebi şıyıp gör nice māl çıkar. Yā Ze'l-karneyn (9) ol
beyānuñ remzine benüm firāsetüm işbu deñlü vardı. Yağın bākisin² (10) Hāk ta'ālā bilür didi.
Şāh dağı hākīm söziyle ol kâlebi şıdurdı. (11) İçi tolu kıızıl altun çıkdı. Selātın serverler anı
görüp Arestetālîsi (12) taşınlediler. Şāhı buğur ol altunı mîr ü sipāhîye üleşdürdi. Yıgup (13)
yimeyüp koyup gidenün rağmına.

Nazm (14)

'Ādeti budur cihānuñ hem işi
mālı yıgup kosa gitse bir gişi (15)

[2a]

Gürlüğüne yıganuñ ey şehriyār
üleşürler anı soñra ne ki var (1)

Yimeyenün şukunı yimek ey cān
hoş gazādur şöyle bil iy pehlevān (2)

Māl odur kim yiyesin yidüresin
Cānuña hem hoş du'ā didüresin (3)

¹ Kelimenin aslı kâleb olmasına rağmen metinde ünlüsü kısa gösterilmiştir.

² Bākî kelimesinin ikinci ünlüsü uzun olması gerekirken kısa yazılmıştır.

Neṣr Rāvī kavlince İskender ol kâlebden çıkan mâlı (4) üleṣdürüp ol vīrān kal‘adan inüp çeriye gelüp yidi vü (5) içdi hoş geçdi. Sekizinci gün ṣāh dahı göçdi bir ‘acāyib (6) sebzistāna çıkdı. Hoş dirahṣān mü‘teber āb-u revān. Ṣāh ṣahrāya (7) çıkup nazar kıldı gördi kim leṣkeri yeṣil çemen üzre kōnmuş. (8) Kırmızı atlas bārigāhlar urulmuş. Demāvī semāvī müṣeccer ü mülevven (9) sāyebanlar kurulmuş. Leṣker ṣāh varduğın görüp dersü mīr ü sipāhī (10) süvār olup ṣāha karşı gelüp alay alay iki kol tūrup (11) ṣāha ‘izzet selāmın itdiler. Andan öñince ardınca ṣağınca (12) ṣolınca gitdiler. Rāvī kavlince ol on iki kez yüz biñ eri bunca (13) selātīn serveri maḥkūm emrine fermān göricek ol salṭanatı (14) devleti viren Allāh’a delim şükrler kıldı. Cümlesin Hāḳ ta‘ālādan bildi. (15)

[2b]

Nazm

Er odur kim devleti ḥaḳdan bile
yidüğü ni‘metlerüñ şükriñ kıla (1)

Şākirüñ ḥaḳ devletin kıdur mezīd
gicesini ḳadr ider ṣubḥımı ‘īd (2)

Ni‘met isterseñ müdām it şükriñi
baḫt dilerseñ unutma zıkrini (3)

Neṣr Ṣāh-ı Rūm ol şükri kıdur gelüp çerisinüñ rāst ortasında (4) kōndı. Ṣāh içün bārigāhlar urulup taḫt ḳurilup oturdı Dīvān (5) tūrdı. Andan ṣāh eydür ey ser-leṣkerler yarın bunda ārām kılalum. (6) Velī bu gice gāfil olmañ kim buncılayın hoş mekān isüz olmaz ³(7) didi. Ṣāh dīvānı tağıdup ḥalvete vardı. Ser-leṣkerler serverlerden (8) Sīmurğ-ser-i Neysānī ‘Ankā-per Hümāfer Neysānī çerinüñ bir kolına Berrān Ğarrāmı (9) Şi‘efṣān Zāvilī bir kola Heyṭal Ṭālī Eṭvālī Hindūyı bir taraḫa Ehvāl-ı Tayğurī (10) Tāhuvan Türkistānī bir taraḫa ḳaravul ḳoyup yatdılar. Gicenüñ mişfi olıcaḳ (11) Sīmurğ-ser gördi kim ḳarındaṣları at üzre süñülerin ṭayanup gözleri (12) ḥ‘āba vardı. ḳarındaṣların uyarmağa kıyamadı. Gözleyip tūrurken (13) göz irimi yirde bir od gördi yanar. Rāst sürüp anı görmege gitdi. (14) İraḳ yirdeydi. Yitdi gördi kim bir ḫarīf bir mağāra ḳapusında (15) [3a] od yaḳmış oturur. ḳarṣusına birḳaç kimse tūrur. Sīmurğ-ser anları göricek

³ Müstensih satır sonundaki kelimeyi tekrarlamıştır.

(1) tırdı. Gözledi. Velī oturanı duranı fark idemedi kim kimdür. buğur (2) at sürüp üzerlerine vardı. Varanı oturan duran dağı gördi. (3) Velī hīç dınmadılar bağışmadılar. Sīmurğ-ser kaçayıp süre varup selām virdi. (4) ‘Aleyk aldılar. Velī hīç yirlerinden deprenmediler. Sīmurğ-ser bed-ter saht (5) düşdi. Buğur durup bağıdı. Gördi kim ol yanan od karşıısına (6) oturan bir kabīh-şüret karşı ‘avrat. Yüzi yüz yıllık tağarcuğ gibi (7) buruşmuş. Şanasın it derisi kağrāna düşmüş ve dağı yeşil cāmlayın (8) gözleri gāh yumılır gāh açılır. Açılduğınca şn çevre yaña (9) od saçılır. Ağzı dağı şn islü kapağdur. Eşek başmış ulatmış (10) güneşe yatmış şeklin dudakları yarılmış. İt gibi şaru dişleri (11) sırtmış bir zişt liğādur kim gören vehm alır. Velī ol kabīh şeklūñ (12) karşıısına tıranlar hūb-şüretlüler serv kāmethylüler kamer tal‘atlular (13) hüsn birle sa‘ādetlüler şöyle kim her birisi tırduğı yirde şem (14) mişāl nur-efşān ider. Sīmurğ-ser ol hūb-şüretleri göricek ‘ağl kuşu (15) [3b] kuşın başından uçırdı. Hayrān olup leylīye karşı Mecnūn mişāl tırdı. (1)

Nazm

‘Aceb bu hūsn-i beşerde ne sırrdur ey insān
ki kim görürse gider ‘ağl u cān olur hayrān (2)

Gedā dağı olurısa cemāli hūsn-i cemīl
‘Aceb budur ki kul olur aña olur ulu sultān (3)

Kemāl-i şun‘ına ol şun‘ issi şani‘-i pāk
cemāl-i hūsn-i kılupdur delīlü hem bürhān (4)

Rāvī kavlince server-i Neysān karşı karşıısındağı hūbları görüp hayrān kim (5) oldu. Yine gendüyi dirüp eydür bu kabīh liğā karşıyı depeleyeyin bu hūbların alayım (6) diyüp Sīmurğ-ser revān rahşından inüp dest kılıç kabzasına urup yürüdi. Eydür (7) şorayım göreyim bu karşı kimdür öldürmege lāyıkısa öldüreyim diyüp karşınuñ önüne gelüp kim karşıyı depeleye. Yine fikre varup eydür ey ‘acūze kimin yaluñuz bunda ne durursun (8) ve bu karşıña tıran hūblar kimdür didi. Rāvī kavlince Sīmurğ-ser şöyle (9) diyicek karşınuñ önünde bir tāsıla şu tırudı. Revān götürüp Neysānınuñ üzerine (10) atdı. Şu ol server üzerine saçıldı. Sīmurğ-ser dağı şudan it gibi (11) silkiñdi. Bir ağ-şüret barak oldu gāyet ulu. Taberiyye kavlince ol karşıya Ekhen dirlerdi. (12) Ol sihr-i kāhin bir[le] efsūnlanmışdı. Bu sebebden ol serveri it-şüret itdi. (13) Sīmurğ-ser dağı ol hāla düşicek gendüyi vehminden yitürdi. Girü tırdı (14) gördi it-şüret olmuş. Velī hissi insān ol

server ol hāla acıdı. Ol (15) [4a] acıyla kaşd kıldı kim qarıyı oturduğı yerde parelaya. Hücüm etdüğü dem qarı dağı (1) mağāradan yana bakup bir kez haykırdı. Andan ğar içinden birkaç barak (2) itler çıkup Sīmurğ-sere üşdiler örşelediler. Buğur ol server gendüyi güçile (3) kırtarup kaçdı. Birez dağı kıvdılar. Leşkerüñ odın gözleyü gitdi. Bu cānibden (4) dağı Sīmurğ-serüñ qarındaşları Sīmurğ-seri bulmayıp şabāha dek istediler bulunmadı. (5) Şabāh İskender dağı dīvān dutup andan ‘Aķā-per Hemāfer gelüp qarındaşları (6) qaravuldan nā-bedīd olduĝın şāha bildürdiler. Şāh ol server için ğāyet melül (7) düşdi. Andan Çehil-pāya eydür ey server-i ‘Irāk u ‘Irākīn birkaç serverleriyle (8) Sīmurğ-seri isteñ didi. Varup istediler. Ol cānibden Sīmurğ serleşkerde gendü (9) çādırına it-şüret kim geldi. Gördi haşem ü hadem melül bildi kim (10) gendüyiçün melüllardur. Kāşd kıldı kim söyleye hālın beyān eyleye. İt gibi uludı. (11) Haşem hadem üşe gelüp urdılar. Gitdi qarındaşları haymesine geldi. (12) Anda ki hademi haşemi göricek yine söylemek istedi itleyn uludı. Anlar dağı (13) kıvdı. Buğur sürüp İskender şāh dīvānına geldi. İçerü girdi. Çavuş urdı (14) kıvdı yine geldi. Yine kıvdılar yine geldi. Şāhın gözi ol hāla tüş geldi. çavuşlara haykırdı eydür ⁴(15) [4b] ol iti komañ dīvānda haşmı var ola anuñ için kıvulup gitmez didi. (1) Çavuşlar dağı ayruķ kıvmadılar. Buğur Sīmurğ-ser it-şüret dīvān içine (2) girüp serverler şaffin gezdi. Kıyruķ buldı. Ya‘nī qarındaşların gözledi. (3) Görmedi. Buğur şāhuñ tahtı öñine gelüp bir ‘acāyib diķkatıla uludı. Ya‘nī (4) hālın i‘lām ide kıaldı. Çavuşlar yine kıvmaķ istedi. Şāh komadı Eydür ey (5) serverler bu itüñ bir sırrı vardur bunı görmek gerekdür diyüp vezīrler (6) dağı ne ola diyince Sīmurğ-seri isteyü gidenler dağı geldi. Qarındaşları dağı (7) bile geldiler. Eytdiler ey şāh-ı cihān Sīmurğ-seri bulımaduķ atın bulduķ didiler. (8) Şāh hayıfsındı andan Sīmurğ-ser dağı qarındaşların anda göricek süre. (9) Kıatlarına gelüp kıyruķ şalup bulanup yüz yire sürdi yatdı ve tırdı. (10) Şöyle kim görenler ‘acebledi. Andan şāh ‘Anķā-pere Hemāfere eydür bu gelüp kıyruķ (11) şalan köpek sizüñ midür? Eytdiler yok. Şāh eydür yā bu itüñ ne ‘aceb hālı var. (12) Andan Arestetālīs eydür yā Ze‘l-karneyn-i cihān ben bende bu itüñ şöyle itdüğinden (13) bir nesne yakın iledürem sizler dağı hīç his itdünüz mi? Şāh eydür nedür? (14) Ol vezīr eydür bu barak it Sīmurğ-ser Neysānī sāhirlere düş gelmiş. Sihriyle (15) [5a] bunı it-şüret itmişlerdür. Görseñe qarındaşların göricek nitdi kıyruķ (1) şalup. Ya‘nī hālın i‘lām kıldı. Sendin yaña dağı yüz dutup uluduğı (2) buyıdı kim ‘ālī hazretüñe dād diyü çağırdı. Rāvī kıvlince Arestetālīs (3) hākīm sihir kāhin sözün söyleyüp barak it Sīmurğ-serdür kim didi. Şāhıla (4) selātīn-i serverler dağı vehm alıuşup ol barak ite bakıuşdılar. Sīmurğ-ser (5) dağı gördi kim şāhıla vezīrler selātīn serverler söyleşüp dersü gendüyi (6) sözleşdiler. Vardı şol server öñine gelüp kıyruķ şalup bu server öñine (7) gelüp

⁴ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi yeni sayfanın başında tekrarlamıştır.

siñledi. Andan İskender öñine gelüp yine hay-â-hay uludu. Bu hâli (8) görüp selâtinler dersü yakîn bildiler kim ol barak it Sîmurğ-ser Neysânîdür (9) sihre dudaş olmuş. Buğur şâh eydür yüz yir çün kim bu Sîmurğ-serdür. (10) Buña çäre kılmak ardınca oluñ. Buncılayın servere it-şüret kalmak hayf-ı ‘azîm (11) hem sizlere hem bizlere katı ‘ardur. Buña çäre bulmayavuz didi. Şâh şöyle (12) diyicek Arestetâlîs eydür ey şâh cümle bî-çäre kılıcı her düşmişüñ (13) elin alıcı celîl ü cebbâr Allâhdur buña ‘inâyet andan ire. Velî bu serveri (14) işâret birle söyletmek gerekdür. Tâ kim bilevüz hâl-i müşkil buña kimden irişüpdür didi⁵. (15) **[5b]** Şâh eydür ey hakîm bu server şimdiki hâlda it-şüret nice söylesün? (1) Hakîm eydür bu sihirile bu şüret olupdur ammâ hissi yirindedür dili söylemezse dağı (2) başı eli birle işâret ider ol işâreti firâsetile fehm idevüz didi. Hakîm şöyle diyicek (3) Çehil-pâ revân ilerü vardı. İt Sîmurğ-ser dağı kuyruk şala karşı geldi. Andan ‘Irākî (4) insâna söyler gibi eydür ey Sîmurğ-ser hâluñ nedür kim şöyle it-şüret (5) olmuşsın didi. İ’tişâm kavlince ol server dağı ‘Irākîñüñ ne didügin bilüp (6) revân gendüyi yire urup turup yönin ol cazudın yaña dutup uludu. (7) Dağı siñleyü ol tarafa birkaç kadem yürüdi. Hakîmler işâretinden bildi. Andan (8) Arestetâlîs eydür ey şâh Sîmurğ-seri gördüñ mi ‘Irākî sözün anlayıcağ ne işâretler (9) itdi. Şâh eydür nitdi? Hakîm eydür didi kim bu hâli baña ideni sizlere göstereyim (10) didi. Yakın ittifâk kılp şâh buyurdu serverlerden evvel Çehil-pây-ı ‘Irâki Şemus (11) Şâvi Şakvûf Rüstemî Kârun Kureytinî Aqvâş-ı Kâhirî Hışâmı Cebelî ‘Âşım-ı (12) ‘Irkanı Kûhî Kâşif Hıţâyî Sekzavâyı Zerdî Seyfişan-ı Zâvilî Müselsel-i Sistânî (13) ‘Ankâ-per Hemâfer-i Neysânî bu on dört serveri urup cevşenleri arkasına ışıkları (14) kubbesine zırhları yaqasına atları âhūsına kalkanları gürzleri serine kılıçları (15) **[6a]** kabzasına siñüleri diline yayları bağına okları peykânına nacaqları yüzine (1) hançerleri avcına ibtâl sihirler ism-i â‘zam dürlü dürlü â‘zaimler yazdılar. (2) Andan Arestetâlîs Çehil-pâyaya eydür ey server-i ‘Irāk u ‘Irākîñ dilüñe (3) ism-ü â‘zam al Haq ta‘âlâya tevekkül kıl. Bu on dört serverile Sîmurğ-ser (4) sizleri başlayup her kanda kim ilede varacağ yiri cüst ü cü kılmayınca (5) varmañ. Cüst ü cü kılıcağ kuvvetüñüz irer kimse ise varasız irmezse bizden (6) yaña haber kılasız didi. Andan yine ‘Irākî Sîmurğ-sere eydür ey server-i Neysân (7) yürü bu hâli saña ideni göster. Aña bir dâd istâd idelüm didi. Andan Sîmurğ-ser (8) dağı kuyruk şala itleyin siñleyü serverlerüñ öñine düşüp gitdiler. Haylî (9) sürüp cazunuñ mekânına irdiler. Velî kimse bulmadılar Sîmurğ-ser cazuyı (10) mağarayı ol mekânı bulmayıcağ salınup aşğa yukaru siñleyüp gezüp (11) ine gelüp serverlere işâret idüp beni şöyle bunda kıldılar. Velî kılân (12) bunda degül. ‘Irākî birle serverler dağı Neysânîñüñ işâretin bilüp alup (13) anı yine İskendere geldiler ne kim hâl oldu. Haber virdiler şâh melül olup (14) eydür ya bunuñ hâli nolisar? Arestetâlîs eydür yâ Ze‘l-karneyn bu server ol

⁵ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

mekānı⁶ (15) [6b] yañıldı. Gice od şū‘lesine varmışdı gice irsün ol (1) mekānda od girü yansun. Varsunlar ola kim Hax ta‘ālā rāst getüre bulalar (2) intikām alalar. Bulınmazsa yarın çeri dersü süvār olsun. İsteyelüm devletünde (3) bulavuz kıanda vara didi. Şāh dañı vezīr söziyle giceye dek ārām itdi. Anca (4) kim gice yitdi.

Nazm

Felekde çün yine encüm-ı şāhı
serīrinden inüp zerrīn külāhı (5)

Serinden indürüp seyri yaşurdu
kıalan necmüñ buñurını düşürdi (6)

Baş urup çıkdı evvel altı ellü
zühal didükleri yılduz mañallü (7)

Neşr Rāvī kavlınce kaçır kim gice oldı. Şāh buyurdu ‘Irākī on dört (8) serverile Sīmurğ-seri alup it-şüret çeriden taşra çıkdılar. Sīmurğ-seri (9) öz hissine kıodılar. Şağ u şol it gibi birkaç yalup dört yaña bağındı. (10) Cazunuñ odın göz irimi yirde gördi. Kıçıyla yir aşup siñleyü. Yöni ol⁷ (11) yana tutup uludı. Dañı başıyla serverlere işāret kıldı gitdi. (12) Serverler dañı şığanup sarmanup saz u seleb arayīde kılup eytdiler. Sīmurğ-ser (13) oda yakın iricek serverler öñince giderken kıaplan görmüş itleyin zağ (14) tırdı. Siñledi ditredi serverlerüñ arasına girdi. Serverler dañı bildiler kim (15) [7a] Sīmurğ-ser it-şüret bu od kıatında oldıdı. Danışdılar iş şoñın şanışdılar. (1) Andan ‘Irākī eydür ey serverler bu od kıatında key kıorğunç kımesne vardur kı (2) Sīmurğ-ser-i Neysāñıleyin server bir görüñ nice ditrer aramıza girür gāfil olmamağ (3) gerek. Ey serverler sizler bir lağza tıruñ ben odı cüst u cü kıılayın diyüp (4) ‘Irākī diline isim ā‘zam alup Hax ta‘ālāya tevekkül kılup nacağ yalıncağ ol oda (5) kıarşu āheste āheste gitdi. Yağın yetdi gördi kim bir ulu mağāra kıapusunda (6) od yanmış oda kıarşu bir kıabīh likā kıarı oturmuş. Kıarşusına birkaç mañbübeler (7) tırmış. ‘Irākī anı göricek bir zamān tırdı. Gördi kim ol kıarı ‘avrat (8) cazudur. Sīmurğ-ser bunuñ siñrine uğrayupdur. Revān ‘Irākī dönüp serverlere (9) gelüp gördüğün haber virdi. Serverler eytdiler ey server-i ‘Irāk od kıatında (10) oturan çün kim

⁶ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

⁷ Müstensih satır sonundaki kelimeyi tekrarlamıştır.

bir qarıdur başa düşelüm depeleyelüm didiler. 'Irākī eydür ey serverler (11) bu cazular yaman kimseler olur degme kez bunlar boğaz ele virmezler. Sizler bunu (12) gözleñ ben şāha haber kılayın didi. Serverler eytdiler ey 'Irākī on dört (13) dilāverüz bir qarı depeleyüme miyüz kim şāha haber kılasın. Ne kadar kim 'Irākī (14) şāha haber kılayın didi. Serverler eytdiler bir qarı 'avratdan girü kılmağ 'ār degül mi (15) [7b] diyüp hamiyyet kılup dersü atdan inüp elmās seyfler yalıncağ bebr ü pelenk (1) gibi anraşu gümreşü cazunuñ üzerine sürdiler. Ol yañadan cazu-yı la'īn (2) dağı sihrine ğarre olup ğāfil otururken anı gördi kim giriv birle on (3) dört polad-püş ādem ejderhāları kılıç çeküp gendüye gelür. Velī nice ğışilerdür (4)

Nazm

her biri bir nerre ejderhā paşa

añsuzın diyü görse anları şaşa (5)

Şan menāreyile beñzer her biri

ğadd u kāmimde kamu şöyle iri (6)

Başı künbed gibi göz küllhan damı

birisi ğorğuda yüz biñ ādemi (7)

Her birisi berke beñzer bir kılıç

döş döşe çekmiş gelür sağlamlayıc (8)

Yā Süleymān diyüler idür ğaşd ider

Ğāf eline ceng kıлмаğa gider (9)

Nesr Taberiyye ğavlince cazu-yı la'īn dağı üzerlerine varanları evvel göricek (10) vehm aldı. Girü gendüyi dirdi. Sihrile ğaykırup yirinden tırdı. Velī ol 'acūze (11) şöyle ğaykırdı kim serverler yüğrüşü varurken vehm alup tırdılar. Yine (12) gendülerin dirüp cazuya sordılar. İrince cazu sihr okuyup ğarşudan (13) serverlere ğarşu ürdi. Sihr kār kılup kar serverler süst olup tırdılar. (14) İ'tişām eydür 'Āşım-ı 'Arağānī cazuya şöyle kılıç ergürmişidi kim (15) [8a] depere

çala süst olup rāst önine düşdi. 'Irākī bu hālī görüp (1) dönüp 'uqāblayım şāha gitdi. Gecenün bir bahşı geçe şāha yitdi hālī (2) i'lām itdi. Şāh cazu haberin işidicek revān yirinden turup (3) saz u seleb ārāyīde kılup bārigāhından çıxup dört yüz kırk dört (4) ehl-i hikmet vezīrile altı yüz altmış altı sultān şāhib-serīr birle idi. (5) Yüz yetmiş yedi dilīrle on iki biñ zerrīn kemer hāş kulıla süvār olup (6) Kaytāsı Kaysı Atvāsı 'Irākīyi öñe şalup tirahtān birle gitdi. Şāh (7) ardınca on iki kez yüz biñ er süvār olup deryāleyin gitdi. Ol (8) cānibden dağı cazu serverleri kim süst itdi. Üzerlerine gelüp (9) gördi her biri bir nerīmān-şekl kimseler eydür bunlar degin gişiler degül. (10) Bunları isteyü geliserler diyüp sihrile kayd u bend kılup mağāraya koydı. (11) Andan yirine gelüp sihrile bir dā'ire çizdi. Dā'ire-i sihrile anı kırk adım (12) şu kıldı. Ortasında oturup sihrine meşgül oldı. Bu cānibden dağı (13) İskender şāh irdi. Şabāh dağı irdi. Şāh dağı mağāra kapusunda cazunuñ (14) odın gördi. Buyurdı on iki biñ erkek adlu muraşsa 'āletlü hāş kullar giñ yirden (15) [8b] yirden⁸ odı çevre kuşayup turdı. Dersü tīr ü kemāna tıg u bürrāne (1) gürz girāne el urdılar. Andan cazu dağı varan çerinün qarasin gördi (2) gözledi. Anca kim şabāh olup göz gördi. Nite

Nazm (3)

şubh enfāsı yine uruldu hoş

fevz bahrı dağı hem eyledi cūş (4)

Taşdı Kāfuñ kullesinden aşdı hem

ğarka virdi zulmeti ey muhterem (5)

Qaplamışken 'ālemi zulmet tamām

şubh geldi merhabā hayr itdi şām (6)

Nesr Rāvī kavlince göz göricek cazu gördi kim bir mü'teber çeri gendüyi (7) çevre kuşamış turur. Cazu anı göricek şöyle kağıdı kim yıldırım (8) gibi şağıdı. Gāh oturdu gāh turdı. Qarşusına turanları mağāraya (9) sürdi gendüsü sihrine meşgül oldı. Andan İskender dağı cazuyı (10) gördi. Nite bir siyāh-pūş pirezten velī gāyet kabīh likā. Şöyle cüst (11) oturur turur. Qarşu sihrile elin ağzına urup çağırur şöyle kim işidenleri (12) vehme düşürür ençleri yüzün düşürür. Çevre yanı dağı hendek mişāl (13) şudur. Şāh cazuyı şöyle hūşimnāk göricek eydür ey vezīrler diñ (14) imdi

⁸ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

sizler daħı ibtāl sihir kıluñ bu la'ineyi zebün kıluñ didi. Andan (15) [9a] dört yüz hāş vezīr daħı dersü dile ibtāl sihirler alup dört (1) tarafından cazunuñ üzerine yürüyiş itdiler. Cazu daħı anı görüp (2) eline bir deste at kıyruğumuñ kılin alup sihir okuyup varanlara karşı (3) atdı. Sihir kuvvetiyle her kıl bir süñüleyin zift siyāh yılan görünüp (4) ok gibi toğrulup bişi onı bir vezīr üzerine gitdi yitdi. Vezīr daħı 'aşālu 'aşāsı (5) üzre ibtāl sihr-i ā'zam okıyup sihirle iren yılanları urup sihiri bātıl (6) olup kıllar yire düşdiler. Cazu daħı sihir bozulduğın göricek (7) şöyle kaçadı kim öz özin yire urdı. Vezīrlere daħı cazunuñ tahtı çevresindeki (8) sihirle tıran şu kenārına irdiler. 'Aşālu 'aşāsın ol şuya urdılar. (9) Ol ism-i ā'zam berekātında ol şuyı sihrin daħı bozdılar. İskender şāh (10) anı görüp tabl urup ğirnbīş kılıp hüm itdi. Şāh ğirnbīşine on iki biñ (11) kıllar daħı dersü bir kezden kış kaçup ğiriv itdiler. Zemān ü zamānı çarħ u āsumānı (12) inletdiler gümlletdiler. Cazu leşker ğirivine kaçadı nidecegin bilmez oldı. Yine gendüyi (13) dirüp eline bir deste cārüb çöbin aldı. Vezīrlere daħı şu yerin geçüp cazuya (14) yakın irdiler. Cazu daħı elindeki cārübıyı varanlara karşı sihirle saçdı. Sihr kāmın kuvvetiyle⁹ (15) [9b] cazunuñ tahtı çevresi girde-piç mişe görindi. Vezīrlere daħı anı görüp (1) yine 'aşālu 'aşāsı üzre ism-ü ā'zam okıyup varup önlerinde sihirle görinen (2) mişe ağaçların urup düşürdiler. Cazunuñ ol sihrin daħı bozdılar. Bu (3) hālde iken İskender şāhuñ on iki kez yüz biñ er çerisi daħı irirdi. Vezīrlere (4) cazu cengin gördiler. Altmış kat kışayup tırdılar. Cazu daħı varan bī-hisāb (5) çeriyi göricek saçdı. Yüzi üzre düşdi yine tırdı. Revān bir (6) şandūkdan dört siyāh şīşe çıkardı. Birinüñ içi tolu yıl birisinüñ şu birinüñ (7) od birinüñ atlu kırcıca. Andan ol la'ine evvel şīşenüñ üzerine efsün okıyup (8) çerinüñ üzerine atdı. Şīşe evvel hevāya ağdı hevā yüzinde bir 'acāyib tırāka (9) birle şīşe çatladı. İçinden bir mevc yıl çıkup hevā yüzinde gürlledi yürüdi. Andan (10) şu şīşesin peydā olan yile karşı atdı. Şīşe hevā yüzinde sā'ikālayın āvāz (11) virüp ovandı. İçinden bir çadır deñlü bulut peydā oldı. Kırcısından sihir (12) yılı tıknup bulutu tağıtdı. Şöyle kim leşkerinüñ üzerin kıpılayup dutdı. Buğur (13) cazu od şīşesin atdı bulıda yitdi. Yitdügi dem şöyle tırāka itdi kim şanasın (14) felekde ra'd çağırdı. Andan od şīşesinden berķ gibi şü'le peydā olup oyandı. (15) [10a] Yıl gürlledi bulut gümlledi berķ şaķıdı. Başladı şāh leşkerinüñ üzerine (1) hışımñak yağmur yağarlayın hāl oldı. Şāhıla leşker cazudan bu işi göricek (2) vehme düşüp yir zamān tırdılar. Cazunuñ sihrine hayrān oldılar. Rāvī (3) kıvlince şāhile selātīnler cazunuñ yıl yağmur sihrin göricek revān (4) oklar peykānına ibtāl sihir yazup serverler ol sihir bulıdına atup bozarlardı. (5) Cazu sihirle karşı düzerdi. Andan vezīrlere daħı önlerindeki sihir mişesin (6) önlerinden ırup yüz-be-yüz cazuya irdüler kim depeleyeler. Cazu-yı la'in yine (7) bir şīşe tolu atlu kırcıcaı vezīrlere karşı sihirle atdı. Şīşe yire düşüp (8) hırd oldı. Atlu kırcıca tağıldı. Her

⁹ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

biri bir bebreye bir pelenk olup vezîrlere (9) hamle kıldı. Vezîrler daḥı ‘aşālu ‘aşāsın üzre ism-i ā‘zam okuyup ol peydā (10) olan bebür pelenkleri urup yine atlu qarınca kılurlardı. Anca kim caduyı ālūde (11) kılop dört muḥarreb ḥakīm caḍunuñ irüp taḥtına çıkdılar. Kimler Arestetālīs (12) Eflāṭun Suḫrāt Buḫrāt mecāl virmeyüp cazuyı taḥt üzre it gibi (13) depelediler. Cān bercehennem virüp gitdi. Rāvī ḳavlince cazu ölice her ne kim (14) siḥr itmişidi cümle bozuldu. Yil yağmur ḥayāli gitdi. Şāh daḥı selātīnilerile (15) [10b] at¹⁰ sürüp cazu düşdügi yire geldiler. Gördiler kim cazuyı depelemişler. (1) Vezîrler daḥı şāh iricek cazuyı ayağından sürüyü. Şāh öñine getirüp (2) at ayağına şalup didiler kim ey şāh-ı cihān hemīşe düşmenlerüñ ser-nuğün¹¹(3) atun ayağına düşsün didiler. Şāh daḥı vezîrleri taḥsīnleyüp du‘ā itdi. (4) Andan Sīmurğ-ser daḥı cazunuñ sihrinden ḳurtulup şāh öñine gelüp baş urdu. (5) Şāh daḥı yine ol serveri ādem-şüret görüp şāz olup ḥālın şordu. (6) Evvel āḫīr sergüzeştin ḥaber viridi. Andan ol on iki server daḥı siḥr ḳaydıdan (7) ḳurtulup şāha gelüp ḥālī ḥaber viridiler. Andan şāh selātīnilerile cazunuñ (8) mekānı mağāraya geldiler. Gördiler kim şāhlar ḳaşırılāyın yir yir ḥazīneler ve daḥı birkaç (9) ḥüb oğlanlar maḥbūbe kızlar bir nice tüvāna yigitler gelüp şāhıla vezîrler (10) ayağına düşdiler. Şāh şordu kimsersiz eytdiler kimümüz beg kimümüz begzādeyüz (11) bu cazu-yı la‘īn bizleri giriftār kılop bunda getürmişidi. Şükür olsun devletünde (12) ḥalāş bulduḳ didiler. Andan şāh buyurdu cazunuñ ḥazīnelerin yağma kıldılar. (13) Mağārasın taḥtın oda urdılar yaḳdılar. Andan şāh buyurdu mağāra ḳapusunda (14) bir mū‘teber ṭaşa tāriḥ yazup ḥoş rüşen ḳazdılar kim İskender anda ne zamānda (15) [11a] gelüp cazuyı depeleyüp mağāradan delim māl alduḡın beyān itdiler. Şāhdan (1) nişān ḳalsun diyü şāh-ı Rūm ol fetḫi idüp tāriḥ yazup gidüp leşkere (2) gelüp yiyüp içüp yatdılar. Şabāḥ güç kılop gitdiler. Yigirmi dört gün yürüyüp (3) bir gün güneş ḳubbe-i felege dikildügi vaḫt şāh selātīnilerile çeri öñince (4) giderken ḳarşularında bir ‘acāyib dirāḫtītān¹² görindi. Şāh ḳulaḡuza (5) şordu. Ḳulaḡuz eydür ey şāh-ı cihān bu ol dirāḫtītāndur kim on yidi (6) günlük aḡaç deñizidür. Yolumuz rāst ortasından geçer. Velī müşkil rāhdur (7) şöyle kim yoldan birkaç adım şapan yolu yitürür ve daḥı ey şāh bu mişenün (8) birkaç yirde şuyı vardur. Bunca leşkere ire mi irmeye mi didi. Şāh eydür ḥaḳ yol (9) virsün şu bulavuz diyüp sürdiler. Giceye ḳarşu mişeye irüp ḳondılar. (10) Velī ḳonduḳları şöyle müşerref cāyigāh¹³ idi kim ḳonan göçecegi gelmezdi. Otu vāfir (11) şuyı firāvan ‘acāyib ḡarāyib şecerler şemerleri rāst irmiş. Ṭaberiyye ḳavlince (12) şāhuñ ol zamān bārigāhın bir ḥüb laṭīf enhār üzre ḳurdılar. Serīrin (13) rāst ol şu üzre ḳurdılar. Andan āb-ı revān kenāri şahn-ı gülistān (14) mişāl çayır u çemen yirine

¹⁰ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

¹¹ Yazmada ser-niğün kelimesi ser-nuğün şeklinde yer almaktadır.

¹² Dirāḫtan kelimenin doğru imlasıdır.

¹³ Kelimenin doğru imlası cāyigāh şeklindedir.

sünbül reyhān lāle-i nu‘mān şakāyıkı zaymurān (15) [11b] bitmiş.¹⁴ Şöyle kim hoş būyı dimāği mua‘t̄tar dutmuş. Şanasın lā‘li yāķūt (1) mücmerinde ‘ūd ‘anber tütmiş. Şöyle kim olmuş cānları enfās-ı ‘İsāleyin didi (2) kılar. Andan şāh vezīrlerle ĥalvet otururken eydür ey ĥakīmler (3) bu cāy-gāh ne ĥüb hoş mekān olur kim göricek rūĥ-ı revānumuz şād oldu. (4) Velī bu ne ‘acebdür kim buncılayın mekān şöyle isüz t̄rur. Bu muķaddem gelen (5) şāhlar bu mekānı niçün ma‘mūr kıilup şehir kal‘alar yapmadılar ĥaķ ‘ömür virürse (6) biz yapayduķ didi. Şāh şöyle diyicek andan Eflāṭun eydür yā Ze‘l-ķarneyn (7) bu dünyā sarayın kim görürsin kimin ‘ilmile bilürsin. Bu gözile gördüğün (8) bu ‘ilmile bildüğün yir yüzinde ‘imāret olmamış ādemile t̄lmamış bir ķarış (9) yir yoķdur.

Nazm

Yā Sikender bu cihān şöyle ki var
gāh ma‘mūr gāh ĥarāb olur ey yār (10)

Yir mi vardur ya‘nī ma‘mūr olmamış
yir mi ķaldı ādemile t̄lmamış (11)

Gāh t̄olar gāh boşalur rüy-ı zemīn
Āvāz-ı İskender eksildi hemīn (12)

Nesr Yā Ze‘l-ķarneyn ma‘mūr olmaduķ ādem birle t̄lmaduķ yir yoķdur. Velī (13) İskender bir daĥı bu kim? Ba‘zı ‘ālimler eydür ādem ķālīb olmaduķ t̄opraķ yoķdur (14) dirler. Ĥāk-ı zemīn cümlesi ķāleb olupdur. Cān t̄urup girü ölüpdür. Yā Sikender (15) [12a] bu ĥāla bir delīl bu kim bir gün Süleymān peyġāmber ķatında bu ĥaberi ańdılar (1) kim işitdiler. Ādem ķālīb olmaduķ t̄opraķ yoķdur. Kim eydür vardur. Andan (2) Süleymān ‘āleyhis-selām vardur diyenlere eydür yā ķavm ķālīb olmaduķ (3) ĥāk varısa varuñ ol ĥākdan bir kūze düzüñ getürüñ içi t̄olu kızıl (4) altunı vireyim didi. Vardılar dürlü nihān yirlerden ĥāk alup selāṭīnlere (5) lāyık hoş şirbeler düzüp Süleymāna ‘arz kıldılar. Yidi gün yidi Süleymān (6) önine getürdiler didiler kim yā nebiya‘allāh bu kūzeler ĥāk-ı ādem ķālībı olmayupdur (7) didiler. Geldük imdi Süleymān anları neden bilür kim ķālīb oldu mı olmadı mı? Cāmasb Ĥekīm ķavlince Süleymān peyġāmberüñ ĥükm yüzügi kim vardı ĥalkası zerrīnidi. (8) Velī ķaşı bir ‘acāyib ĥikmeti t̄aşıdı kim sipīd

¹⁴ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

üzerinde kaşuñ on (9) dört ismi vardı menkûş. Evvel ismi da‘vet idicek ya‘nî okuyıcağ (10) yıl üzere müvekkel olan melek gelürdi hağ izniyle görünürdi. Süleymân (11) yile emr itse ol meleke dirdi melek dağı yile eytdürürdi. İkinci (12) okuyıcağ şu üzere müvekkel olan melek gelürdi. Üçüncüyü okuyıcağ oda (13) müvekkel olan melek gelürdi. Dördüncü okuyıcağ toprak müvekkeli melek (14) gelürdi. Beşinci okuyıcağ hevâda uçan kuşlar melegi gelürdi. Altıncısın¹⁵ (15) **[12b]** okuyıcağ şudağı baħrî câneverlar müvekkeli gelürdidi. (1) Yidincisin okusa âteş câneverlar müvekkeli gelürdi. Sekizincisin (2) okusa hâk i hâkî câneverlar müvekkeli gelürdi. Toğuzunçısın okusa (3) vaħşî hayvânlar yırtıcılar dürticiler dartıcılar hayvân müvekkeli gelürdi. (4) Onuncu ismi okusa zübâb zebûr mekes müvekkeli gelürdi. On birinci (5) ismi okusa hırs kırd hûk üzere müvekkel olan melek gelürdi. (6) On ikinci ismi okusa dîvler gelüp zebûn olurdu. On üçüncü ismi (7) okusa periler cinnîler gûl u ‘ifritler muṭî‘ olurdu. On dördüncü (8) isim okusa insân cem‘ olurdu. Yâ Ze‘l-kaṛneyn Süleymân ol zamân yüzüğü (9) kaşındaki ismüñ dördüncüsün okudu. Hağ emrile toprağa hüküm kılan (10) melek Süleymâna gelüp selâm virdi karşı tırdı. Velî melegi hemân Süleymân (11) gördi. Andan Süleymân ‘a.s ‘izzetile eydür senüñ hükmüñdedür cümle toprak (12) bu karşı tıran yidi şirbenüñ toprakları âdem olup cân girüp midür (13) yoksa şöyle hür midür? Beyân kıl arada baħş olupdur didi. Andan ol (14) müvekkel melek eydür yâ Süleymân bin Dâvûd bu halden hâkdan kim vardur arada (15) **[13a]** bir cüz‘-ü ‘ayyar yokdur kim ol âdem kâlib olmayıpdur. Yaşda kırudu böyle (1) olıcağ bu şirbelerüñ hâkı kâlib olupdur. Ben dağı ‘ilmümde yağın bilürem ki (2) yidisi yidi gişinüñ kâlibı olupdur didi. Yâ Ze‘l-kaṛneyn zamân ol zamân (3) ol melek şöyle diyicek andan Süleymân eytdi yâ melek ol Allâh ‘izzetiçün (4) kim seni yaratdı bu kûzeler hâkı nice gişilerüñ olmışlardur beyân it (5) bilelüm didi. Andan ol melek eydür yâ resûlallâhî hağdan emr yokdur kim baña (6) her cüz ü toprak kimüñ kâlibı olupdur beyân idem. Yâ Süleymân cüz‘-ü hâk kimin (7) bir şem‘-i cân kâlibı kim olur Hağ ta‘âlâ ol cân-ı ‘azîz sebebile ol (8) kâleb üzere ottuz iki ferişte hizmetkâr kıor. Kâleb cândan ayrılınca (9) ya‘nî cân ‘âlemi ervâha gidüp kâleb remîm olıcağ buğur hağ emrile (10) ol kâleb hâk iken bir ferişte bekler. Tâ haşr-ı kıyâmet tıra İsrâfil (11) şırın ura olup hâk girü kâleb olup evvelki cânı gelüp içine gire. (12) Yâ Süleymân bu hâk-danda cüz‘-i hâk yokdur kim hâlî her kabza hâkı (13) bir ferişte bekler. Yâ nebiya‘allâh ben bunu beyân kılmazam velî saña bir tesbiğ (14) ta‘lîm kılayım yirden bir kabza hâk elüñe al ol tesbiği ol hâk üzere üç kez¹⁶ (15) **[13b]** okı. Andan elüñe alduğıñ toprağı üzere müvekkel olan ferişte (1) saña görünür karşıña tıror. Sen dağı elüñe alduğıñ toprağı ol ferişteye (2) şor. Ol hâk kimüñ kâlibı olduysa saña diyü virür didi. Dağı ol (3) melek ol tesbiği Süleymân peygâmbere öğretdi. Ne didi didi kim Sübhâne (4) men te‘âlefe

¹⁵ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

¹⁶ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

beyne'l-mā'i ve't-turābi kemā elleftehū beyne'l-ḳulūbi'ş-şaliḫīne (5) didi. Daḫı ol ḫāk üzre müvekkel olan melek eytdi. Yā Ze'l-ḳarneyn (6) Süleymān peygāmer 'a.s. daḫı öñinde ṭuran yidi kūzenüñ birin (7) saḡ eline alup ol ta'līm itdügi tesbiḫ üç kez oḳudı. Ol kūzenüñ (8) ḫāk-ı cūzi'yyesi üzre müvekkel olan ferişte Süleymān ḳarşusına gelüp (9) görindi. Ḥaḳ ta'ālā emriyile Süleymān daḫı ol ferişteye 'izzet ḳılup (10) eydür yā melek bu şirbenüñ ḫākı nice gişinüñ ḳālıbı olupdur cihāna ne ḫālıla (11) gelüp ne vechile ölüpdür didi. Andan ol ferişte ḫaḳ izniyile (12) faşih lisān birle eydür ya beni Allāh bu şirbenüñ ḫākı Ḥoraşān diyārında (13) bir gişinüñ rūḫına ḳālıbdur kim mezheb-i millet nedür bilmezdi. Ḥaḳ ta'ālāya (14) tā'at ḳılmazdı. Ḥelāl ḫarām fark ḳılmazdı. Bu ḫālıla deḡil yüz kırık yıl 'ömür (15) [14a] sürdi. 'Āḳıbet miḫnetile imānsuz öldi. Cānı cehennemdin yaña gitdi. (1) Ḳālıbınuñ ṭopraḡı daḫı uş ṭoḳuz yüz ṭoḳsan yıldur kim miḫnet 'azāb (2) göre yatur didi. Andan Süleymān eydür ey melek bu ḳālıblar ṭopraḳ olıcaḳ (3) nice 'azāb görür. Andan melek eydür ey resül her ḳālīb ṭopraḡı 'azāb (4) nice çekdügin müvekkeli melek bilür. Velī ben bildügüm bu elüñdeki (5) kūzenüñ ṭopraḡı üç yüz yıl yol üzre yatdı ayaklandı. At (6) it üzerine ne gerekise itdi. Gerd ü ḡubār olup ḳarşu hevāya tozup (7) gitdi. ḫaḳ emriyile ben müvekkel tozın ḡubārın girü bir yirde (8) cem' itdüm. Bir gün bir gişi yirden ṭopraḡ aldı. Bu kūze ṭopraḡı bile (9) gitdi. Andan ol gişi bu ḫākı külḫān buḫārisine sıva itdi. Yüz (10) ṭoḳsan yıl daḫı bu ḫāk od ola döne döne zulmete ḳarşu 'azāb (11) gördi. Andan daḫı yihılup yüz yıl güneş ḫarrına zemherīr berdinde yatdı. (12) Bir gün yine bir gişi gelüp bunuñ ṭobraḡın alup mezbele dīvārına sıvadı. (13) Dört yüz yıl anda daḫı ḳabīḫ rayḫālarda 'azāb çekdi. Bir gün yine (14) bir gişi gelüp andan bu ḫākı alup talṭif ḳılup kūze düzüp uş (15) [14b] saña getürdi. Yā Süleymān bu kūze ṭopraḡı ḳıyāmete dek 'azāb çekse (1) gerekidi. Ḳıyāmetde daḫı evvelki ṭamulık ḫāka cān ḳālīb olup cehenneme (2) girse gerekidi. Şimdiki ḫālda şirbe olup senüñ elüñe irdügiçün (3) Ḥaḳ ta'ālā bu ḫāk üzerinden ebedī 'azāb-ı elimi götürdi diyüp (3) ol ferişte Süleymān gözinden ḡayb oldı. Velī ol şirbenüñ ḫālı bilindi. (5)

Nazm

Görün ki ḳādir ü ḳayyum u fā'il-ü muḫtar
neler ḳılır bu bir avuç ṭopraḡa her bār (6)

Ḳarar şü ḳāleb ider ḳaldurur ḳılır tākvim
ḳayırur soñında ḳoyar yirlere ḳılır enbār (7)

Bu kırmağıla bu kırmağ ara yirinde bu hāk
kimisi ‘izzetile ĩraz olur kimisi havār. (8)

Mu‘iz cānlara k̄āleb olan tūrāb yakın
çemende lāle vü nesrīn olur yaser ve çınar (9)

Sā‘ir ehline k̄āleb olan ū hāk kim olur
kimisi sayeñde dārī kimisi hamīyye dīvār (10)

‘Aceb nedür ey server bu toprağūñ suçı kim
çeker bunca ‘azābı bu cān ucından ey yār (11)

Neşr Rāvī kavlınce yā Sikender Süleymān ol kūze hālın bilüp (12) elinden koyup buğur kūzenūñ ikincisin eline alup ol melek ta‘līm (13) kılduğı tesbihi oğudı. Ol kūze hākına müvekkel olan ferişte (14) Süleymān karşıısına görindi. Andan Süleymān ‘a.s. eydür yā melek bu kūzenūñ (15) [15a] kālīb nice gişinūñ cānına kālībidi cihāna neyle gelüp ne hālıla gitdi (1) didi. Andan ol ferişte eydür yā nebiya‘allāh bu elüñdeki kūzenūñ hākı (2) ‘avān dilile elile incidihi halk kimsenūñ kālībıydı. İki yüz yıl (3) ‘ömür sürdi. Bir gün hağ korkusun añmadı. Biñ kırk yıldur kim bu hāk (4) ‘azāb çeker. Süleymān eydür nite ferişte eydür ol ‘avān kim öldi. Defn (5) kılup gidicek incitdüğü gişiler gelüp cismin kabrinden çıkarup (6) ayağına ip dağup sürdiler. Şoñra bir kuyuya şaldılar çüriyüp hāk (7) oldı. Bir çift yılan gelüp ol hāk üzre mekān dutdı. Tā bu zamāna dek (8) bu şirbe hākı ‘azāb görür. Yılanlar altında buğur bir gişi gelüp bu hākı (9) ol kuyu dibinden aldı şirbe düzüp saña getürdi. Bu ‘izzetiçün Hağ ta‘ālā (10) bu hāk üzerinden ‘azābı götürdi diyüp ferişte ğayb oldı. Ol andan (11) kūzeyi düzüp getürene şordılar. Eydür bunuñ hākın kuyu dibinden aldum (12) didi. Yā Ze‘l-ğarneyn buğur kūzenūñ üçüncisin eline alup ol tesbihi (13) oğudı. Ol kūze hākına müvekkel olan ferişte gelüp Süleymāna karşı (14) tırdı. Süleymān bu kūze hākı kimüñdür diyü şordı. Andan ol melek eydür¹⁷ (15) [15b] Yā nebiya‘allāh bu hāk bir bezirgānuñdı dirliginde deñize ğarğ oldı. (1) Toprağı deryā içinde biñ altı yüz yılıdı kim yaturdı. Bu gişi ğavvāş (2) olup deryāya talup bu hākı alup çığdı. Şirbe düzüp uş hazretüñe (3) getürdi didi. Melek gitdi didi. Ol kūzeyi dağı düzene şordılar. Eydür (4) deryādan talup

¹⁷ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

çı kardum didi. Kı şsa çok. Süleymān şirbenūñ altısın şordı (5) Yidincisin ele alup tesbihi okudı. Anuñ dañı müvekkeli melek gelüp Süleymāna (6) qarşu tırdı. Andan Süleymān eydür ey melek bu şirbe ħākı kimseye qālīb (7) oldı mı? Andan ferişte eydür yā resūl bu kūze ħākı yüz yitmiş kişiyeye (8) qālīb olupdur. Birbir neyle gelüp gitdiklerin ħaber virdi. Üstād (9) qavlince yā Ze'l-qarneyn Süleymān ol kūze ħākı yüz yitmiş kişiyeye qālīb (10) olduğın işidicek ħayrān olup tırdı. Yā Ze'l-qarneyn bu baħş bir qavülüne (11) Süleymān qatında bir vechile oldı. Geldük imdi Taberiyye qavlince Süleymān (12) peygāmbere ölüm ħastalığı irdüğü dem Süleymān ol ħastalığa 'ilāç istedi. (13) Delim tabībler gelüp timār kılup çāre olmadı. Ecel derdine kimse dermān (14) bulamadı. Bir gün bir ħāzık tabīb gelüp Süleymānuñ nabzın dutdı. Qan bedende (15) [16a] şıħhate māyıl degül ħastalığı ecel ağrısıdur. Andan ol tabīb Süleymāna (1) ölürsin diyümedi ve hem 'ilāç dañı idemedi. Buğur eydür yā Süleymān (2) senūñ ħastalığıña 'ilāç budur kim ādem qālīb olmamış toprağdan bir şirbe (3) düzsünler. İçinden şu iç tā kim bu saqāmet senden gide didi. Andan (4) Süleymān ol tabīb söziyile ħükm kıldı kim ol veche kūze düzeler. Delim (5) kuzeler düzüp Süleymāna virdiler. Şu qodılar kim içinden içe saqāmeti geçe. (6) Her qaysı şirbe kim ağzına alup şirbeden āvāz geldi kim yā Süleymān ben fulān (7) gişinūñ qālībı idüm. Rub'-ı meskūnda qāq-ı 'ummānda fi'l-cümle yir qomadılar. Toprağından (8) getirüp şirbe düzüp şu virdiler. Qālīb olmamış ħāk bulunmadı. Andan (9) yine Süleymān ol şifā buyuran ħāş tabībı kığırtdı. Eydür ey ħekīm (10) ādem qālīb olmaduğ ħāk bulunmadı nidelum didi. Andan tabīb eydür (11) yā Süleymān nice kim dünyāda ādem qālīb olmaduğ ħāk bulunmadı. Bu ölüm ħastalığına dermān (12) bulunamaz.

Nazm

Kimse bu derdüñ devāsın kılmadı

kimse bu rencüñ şifāsın bilmedi (13)

Derdiñe dirler kim anuñ dermānı yok

bu ölüm derdidür ol dert şekl yok (14)

Dürlü dürlü derde dermān kılıcı

her saqīmūñ renci nedür bilici (15)

[16b]

Cālinūs ü Bālinūs Loḡmān ḥekīm

hem Eflāṭun bunlara beñzer ne kim (1)

Ehl-i ḥikmet kim varıdı şehriyār

bu ölüm derdinde ḳaldı ḳamu zār (2)

Bu bilinür nesne degül ey nedīm

ḥikmete dürişse yüz biñ yig ḥakīm (3)

Nesr Rāvī ḳavlince yā Ze'l-ḳarneyn ol ṭabīb Süleymāna bu cevābı viricek (4) Süleymān daḥı inşāf eliyile 'aḳla 'arz ḳıldı. Gördi kim gendüde ki (5) saḳāmet ölüm rencidür. Andan eydür ey ṭabīb bir söz söyledüñ kim yüz biñ yigirmi (6) dört biñ peygāmbere bu söze cevāb virmedi gitdi diyüp Süleymān ölümüne (7) rıza virüp ḥaḳ raḥmetine gitdi. Ḥastalar ṭabībler ādem ḳālīb olmaduḳ ḥāḳdan (8) düzülmüş bardaḳdan şu iç şifā bul didükleri derdüñe dermān yoḳdur (9) demek olur didi. Şāhıla selāṭin serverler daḥı ol ḥekīmüñ sözün taḥşinlediler. (10) Andan İskender eydür ey vezīr bu ḥoş cāyigāhda şehir yapmaḡa (11) yarın yer görüñ yapalum hem sizden hem bizden yādigār ḳalsun didi. (12) Andan Eflāṭun eydür yā Ze'l-ḳarneyn rāst buyurursın şehir yapduravuz. (13) Velī bir yakın yirde il boyı yoḳdur kim getüresin. Bu şehri ābādān (14) ideler. Nidürsün isüz yirde şehir yapdurup leşkere zaḥmet viresin seferüñden (15) [17a] ḳalasin didi. Andan İskender eydür ey ḥakīm şāh oldur kim buncılayın (1) isüz ḳalmış yirlerde şehir yapdura yoḳsa il boy içinde kim gerekse (2) yapdurur. Ey ḥakīm ben şehre bünyāz urayım şehri ma'mūr idicek ḥaḳ 'ināyetinde eṭrāfda il boy daḥı ola didi. (3) Ol gice yatup şabāḥ ṭurup ḥāliḳine 'ibādet ḳılıp tac urunup (4) bārigāhına gelüp seririne oturdu. Selāṭinler gelüp şafre-şiken yiyüp (5) şāh bindi. 'Irāḳīye buyurdu altı yüz mühendisile mi'mār altı biñ altı yüz (6) neccār ya'nī yonucu yapucu şāh ḥazretine getürdi. Yüridiler şehri yir yapmaḡa (7) göreler. Giderken ol dirāṭışān ucında bir vīrān şehir buldılar. Üç (8) ḳat burc bārūsı var şöyle burclar kim yıḳılmış yirlerine oḳ atarsañ (9) ire irmeye. Andan ol vīrān şehriñ bir ḳapusına geldiler. İki mū'teber (10) birḡaz arasın bir 'acāyib kemer baḡlamışlar her ṭaşı ottuz kırḳ arış ola. (11) Andan kemer için çār-rükün bī-dār ḳılmışlar. İninden ottuz atlu ḳoşalışı girür (12) yüksekliḡı daḥı aña göre andan ol dāre ḳara mermerden üstādlar iki (13) ḳanat ḳapu düzmişler. Birisi yirinde ṭurur birisi düşmüş yatur. Bir zamān (14) ṭurup ol 'acāyib dārī mermerden ḳapuyu teferrücediler. Ḳapunuñ kemerinde (15) [17b] bir

mü'teber taşda ottuz iki satır yazı gördiler yazılı kazılı. Andan Eflâṭun (1) ol ḥaṭṭı okıyup beyân itdi. Ne didi. Eflâṭun eydür yâ Ze'l-ḳarneyn (2) bu ḥaṭṭı yazan dimiş kim ey bunda gelen 'ömrine devletine ğarre olan bilesin (3) kim ben daḥı zamānumda bir mü'teber melik idüm. Aduma Suḳlāb dirleridi. Ey (4) niceler ni'metüm yirlerdi bu otuz iki günlük şahrā benüm diyārumidi. Bu diyārda (5) Suḳlābiyye dirlerdi. Şöyle ma'müridi kim ḳoyun ağılınca isüz yir yoğıdı. (6) Dersü göçer ḳonar ulusıdı. Andan bu şehri ben Suḳlāb kırk yılda (7) yapdurdum. Baña yurd idindüm. Yidi yüz kırk bir yıl 'ömür sürdi. 'Āḳıbet (8) cihāndan ben sefer ḳıldum gitdüm şehrim yirinde ḳaldı. Rāvī ḳavlince Eflâṭun (9) ḥakīm ol ḳapu kemerinden bu beyāni kim ḳıldı şāh daḥı bildi kim ol diyāra (10) Suḳlābiyye dirlermiş. Suḳlāb adlu bir melik ol şehri yabdurmuş. Mervān (11) Suḳlāb revānına du'ā ḳılıp şehre girüp tüş tüşe teferrüce yürüdiler. Delim (12) evler çok saraylar ḳaşr u köşkler 'aliyye vü manzaralar gördiler kimi yıkılmış (13) ḥarāb olmuş kimi henüz ṭurur. Rāvī ḳavlince şāhıla vezīrlere ol vīrān (14) şehri kim teferrüce ḳılurlardı. Ol şehir evlerinüñ derecesinden pencerelerinden (15) **[18a]** şuları yolundan at birle çıkarlardı. Buğur şāh-ı cihān selāṭinlerle (1) seyr ide. Bir ulu saraya irdiler muḥtaşarca sarayunı burc yarulayın yapılmış (2) ḥavlasın gördi. Şöyle ḥavlı kim dīvār-ı yapusunun her taşı kırk elli (3) arış ola. Ancalayın taşıla yapu yapmışlar kim görenler ḥayrān ḳala. Buğur (4) ḥavlınun şāh ḳapusına geldi ḳapu yapusına nazar ḳıldı. Bir 'acāyib dār gördi. (5) Nite yidi dürlü mermerden yidi kemer bağlamışlar. Biri biri içre andan kemerler için (6) bir mü'teber dār çatmışlar. Çār-rükün dört taşdan her taşı altmış arış. (7) Ṭaberiyye ḳavlince yüz heştād ḳarış velī yapısı yok. Zamān üküşligile (8) gitmiş. Rāvī ḳavlince İskender ol mü'teber ḳapuyı göricek eydür (9) ey vezīrlere bu ḳaşrı yapduran Suḳlāb hoş bülend himmetlü melikimiş kim (10) buncılayın ulu-dār yabdurmuş. Rūḥ-ı revānı şāz olsun diyüp şāh (11) selāṭinler 'Irāḳī öñince ḳapudan sarayın ḥavlısına girdiler. Gördiler kim (12) meydān mişāl ḥavlı sağ u şol köşelerinde ḳaşırlar yapmışlar kimi 'ādī (13) kimi şeddādī kimi dilşādī velī yine ḥarāb olmuş cāy-i büm ğurāb olmuş. (14) Velī ḳaşrunı bir köşesinde yigirmi dört mermerden 'amüd üzre bir mü'teber ḳubbe (15) **[18b]** yapmışlar. Yıkılmayup henüz ṭurur. Şāh ḳubbeyi göricek ḳubbedin yaña yürüdi. (1) Yakın iricek gördi ḳubbe içinde bir 'Arab şekli ḥarīf oturup arkasın (2) ḳubbenün bir 'amüdüna urmuş. Yeşil geyür aḳ şarınur. Şāh anı (3) görüp vezīrlere gösterdi. Eflâṭun eydür ey şāh bu ḳubbede oturan (4) sebze-püş Hızır peygāmberdür 'a.s. didi. Şāh oldur diyüp atından indi. (5) Cümle selāṭin serverler ṭurdu. İskender Arestetālīs Eflâṭun Suḳrāt Buḳrāt (6) ḥakīm Çehil-pāyı alup ḳubbeye yürüdi daḥı yakın varıcaḳ dört muḳarreb (7) 'Irāḳī daḥı ṭurdu. Yalunuz şāh Hızır ḳatına varup edebile selām virdi. (8) Hızır 'izzetile ṭurup 'aleyke aldı 'İzzetleşüp rü-be-rü oturdılar. Derḥāl (9) yine Hızır yirinden ṭurdu. Ḳāşd ḳıldı kim tā'cıl birle gide. Şāh edebile (10) ḳol şunup etegin dutdı. Yâ resül bizümle birḳaç nefes söyleşmedin becīd (11) ḳanda gidersin didi. Hızır eydür yâ

Ze'l-ķarneyñ Hax ta'alādan hiķāb erdi. (12) Emr olundı anı istemege giderken egleme beni didi. Şāh daķı Hızırūñ etegin (13) koyup eydür ey Hızır zamān bizümle bulıřduĝuñdan maķşūd neydi kim yine (14) sözleşmeyüp gitdüñ bizleri perīřān itdüñ didi. Şāh şöyle diyicek (15) **[19a]** Hızır zamān eydür yā Ze'l-ķarneyñ haķ emriyle bu mekānda saña bir nihān nesne (1) 'ayān itsem gerekidi. Velī becīd sefer düşdi hiķāb-ı 'azīm irişdi didi. (2) Daķı Hızır ķubbenüñ bir kōřesine varup birisin görüp sini ķamķıyıla urup (3) ķubbeden çıķup ĝayb oldu. Ol tarafdān vezīrler daķı gördiler kim Hızır (4) derhāl gitdi. Velī řāha iřāret itdi řāhdın yaña yürüdiler. Şāh daķı (5) Hızır ķamķıyıla urduĝı sin üzre gelüp fikre varınca Hızır bu sini (6) niķün urdı diyince anı gördi kim ol sin içinden bir siyāh yılan (7) çıķdı. Ne ulu ne kiçi řāh yılanı görüp 'acebleyüp barmaķ aĝzına urup (8) tururken vezīrler daķı řāh ķatına gelürken gördiler řāh birisin gözlemiş (9) turur. Şordılar řāh daķı sin içinde çıkan yılanı vezīrlerine gösterdi. (10) Eytdiler bu yılan nedür řāh daķı Hızır ne didüĝin gendü Hızıra ne didüĝin ne söyleyüp (11) Hızırdan ne cevāb alduĝın Hızır bu sini remz ķılup ķamķıyıla urup kim gitdi. (12) Bu yılan bu sin içinden çıķdı didi. Şāh şöyle diyicek vezīrler daķı birbirine (13) baķup eytdiler Hızır bu sini 'aceb niķün urdı gitdi bu sinden bu yılan (14) çıķduĝunuñ remzi ne ola diyişdiler. Taberiyye ķavlince evvel Eflāţun ĥakīm (15) **[19b]** eydür yā Ze'l-ķarneyñ beni bu mekānda saña bir nihān 'ayān iderdüm diyüp (1) bu sini ķamķıyıla bir kez urup bu sinden bu yılan çıķduĝunuñ remzi bu (2) ola kim hālı bu demde bu mekānda ĥāzır bu sindür. Bu sinüñ nihānın 'ayān (3) ideyim. Bu sinüñ nihānın sin issinüñ hālı ola ve bu yılan bu sinden (4) çıķduĝunuñ iřāreti şöyle ola kim bu sin issinüñ 'ameli yavuzıdı. Uř yılan (5) şüretinde görindi dimek ola Rāvī ķavlince İskender řāhuñ kırķ dört (6) vezīri her biri ol yılanı sini Hızır iřāretini bir dürlü 'aķlıla tevīl itdiler. (7) Tā kim nevbet Arestetālīs ĥakīme irdi. Andan ol ĥakīm eydür yā Ze'l-ķarneyñ (8) ben bendenüñ firāsetinde yaķın şöyledür kim Hızır peyĝamber 'a.s. bu mekānda saña (9) nihān 'ayān itse gerekidi. Emr-i tā'cīl iricek gitdi. Tāziyānesi birle bu sini (10) urduĝı řuña iřāretdür kim ya'nī ĥāzretüñe göstericeĝi bu sindür. Sindin (11) yılan çıķduĝı budur kim bu sin içinde bu yılanı nisbet nesne vardur. Yılanı (12) nisbet evvel düşmen ikinci māl üçüncü nefsi emmare dördüncü yaman 'avratdur. (13) Beřinci iřsān bilmez nā-merddür. Bu sin içinde dördüncü olmak 'aķlı degül varısa (14) yinmeyüp ķalup mār olan māldur didi. Şāh Arestetālīs ĥakīmden bu beyānı işidüp (15) **[20a]** ĥakīmi taĥsīnleyüp buyurdı. Ol sini yüzdiler ķazdılar evvel bir tabut çıķdı. (1) Polad uzunı kırķ sekiz arış aķdılar içinde çürümüş üstüñān. Buĝur (2) tabutdan ařaĝasın ķazdılar bir dihliz çıķdı. İçi tolu altun gümüş cümlesi (3) sikkeli. Her biri merdāne řāşşuñ ayasınca andan sikkenüñ bir yüzinde bir put (4) şekil ķazılı. Şāh buyurdı mālı dehlizden çıķardılar. Māl içinden bir sīm (5) levĥ çıķdı levĥi řāh eline şundılar. Gördi kim levĥüñ bir yüzinde otuz (6) iki satır ĥaţţ yazılı ĥüb ĥoř rüşen ķazılı. Eflāţun ĥakīme şundı. (7) Levĥi ĥakīm daķı 'izzetile řāh ķolından aldı. Oķıyup beyān

kıldı. Ne didi. (8) Eflâṭun eydür yâ Ze'l-ḳarneyn bu ḥaṭṭı yazan dimiş kim ey rûzigârıla bunda
 (9) gelen şehriyâr ey bu sin içinde fırsatıla firâsetile bu mâlı bulan ihtiyâr (10) bilesin kim
 Suḳlâb-ı şâh yidi yüz kırk yıl kim meliklik ide 'ömür sürdüm. (11) Bunca yıl içre hemîn bu şehri
 yapardum. 'Ömür âhirine dek bu mâlı cem' kıldum (12) ki bir şehr daḫı yapam. 'Ömür irmedi
 ecel amân virmedi. Ben sefer kıldum mâlum (13) ḳaldı. Rāvî ḳavlince Eflâṭun ḥakîm ol sîm
 levḥden bu beyâmı kim itdi. (14) Andan şâh eydür ey ḥakîm Suḳlâb şâh bu mâlı şehr yapdurmak
 ḳâşdına cem' (15) [20b] ḳılmış¹⁸ 'ömri vefâ ḳılamamış gitmiş. Bir daḫı bu mâlıla bir şehr
 yapalum Suḳlâb (1) ḳâşdı daḫı yirine irsün diyüp şâh buyurdı ḥazînedârlar ol mâlı (2) getürdiler.
 Andan [ş]âh ḳubbeden çıkup süvâr olup ol vîrân şehirden taşra gelüp (3) mühendislere eydür
 şehr yapmağa ḳolayı taş olsa dirdüñüz uşbu (4) vîrân şehrüñ taşı ḥâzır didi. Şâh şöyle diyicek
 vezîrlerüñ birḳaçı (5) işüñ esâsın gözleyüp eytdiler ey şâh-ı cihân zaḥmet çeküp burc bârû yapup
 (6) şehr idince bu vîrân şehri merâmmet ḳılsaña didi. Şâh bu söze ḳaḳıdı eydür (7) ey bî-ḥaberler
 biñ vîrân şehr merâmmet itmekden bir yeni şehr yapmak yigdür ḥikmetde. (8) Ey ḥakîmler bir
 şehr bir kez ya iki kez yıkılsa ne ḳadar yaparsañ girü yıkılır. Zîrâ kim (9) bir kez yıkılan şehr
 yüz ḥarâblığa dutupdur. Sitârede bir iki şehr kim yapıla sitârede (10) yüz 'imâratlığa dutupdur.
 Varduğınça artar ma'mûr olup teraḳḳî ḳılup tâ kemâline (11) irince kemâlinde zevâle kim ire bir
 kez iki kez yıkıla. Ne ḳadar yaparsañ hâ yıkılır. (12) Biz daḫı bu vîrân şehri yaparsavuz ma'mûr
 olmaz. Olursa daḫı revnaḳ bulmaz (13) diyüp şâh yürüyüp gendüsi bir şehir yirin begendi. Altı
 yüz mühendis mi'mâr (14) hendesîyle bünyâz şaldı. On iki kez yüz biñ er üşüp mâl açup bünyâd
 (15) [21a] bıraḳdılar. Yüz altmış burc bârû ḳılup yidi günde yidi er boyı ḳaldurdılar. Yidi (1)
 ḳapu ḳodılar. Şehr içine yidi ırmaḳ ḳoydılar. Andan şâh ser-leşkerlere (2) eydür yürüñ leşkerde
 her boydan kırk gişi aluñ. Çadırırlı çadırına (3) ḳullu kutunlu gişiler olsun. Bu yapduğumuz
 şehirde ṭurup bu diyârı (4) ma'mûr ḳılsunlar didi. Şâh ḥükm idicek altı biñ altı yüz erkek atlu
 muraşsa' (5) âletlü ser-leşkerler at sürüp şâh emriyle on iki kez yüz biñ erden dört yüz (6) kırk
 dört boydan kırkar er seḳdiler. Cem' ḳılup şaydılar. On yidi biñ altı yüz (7) er oldı cümlesin
 getürüp şâha 'arz itdiler. Andan şâh buyurdı ol (8) şehirde bulunan mâlı getürdiler. Şâh eliyile ol
 ḳavme üleşdürdi. Andan ol (9) ḳavme naşîḥat itdi. Eydür yâ ḳavm sizleri bu diyârda ḳoyup
 gitdügümüze melül (10) olmañ. Bu diyârı ma'mûr ḳıluñ. Sizüñ olsun neslüñüzle ṭolsun insân (11)
 üresün. Ḥaḳ ta'âlâya ṭâ'at ḳılsun ol ehl-i ṭâ'at neslüñüzden size yarlığanmak (12) sebep bulınsun.
 Ey ḳavm bizden öñdin gelen peygâmbەرler kitâbında (13) ḥükm şöyle gelmişdür kim bunca
 maḥlûḳât içinde bunca işler kim olur cümlesinden (14) vîrân yirleri ma'mûr itmek Ḥaḳ ta'âlâya
 ḥoş gelür. Yâ ḳavm sizleri vîrân yir (15) [21b] 'imâret ḳılmağa lâyıḳ gördüğümüzden

¹⁸ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

mağsüdümüz budur kim işledüklerü (1) işden Hâk ta'âlâ hoşnud ola. Bir kavmden Hâk ta'âlâ hoşnud olicak (2) ol kavmi hâk toğru yola kulağuzlar. Rāvī kavlince şöyle diyicek andan (3) ol kavm şâha du'â kılıp eytdiler ey şâh-ı cihân cân u başıla yoluña (4) tırmışuz. Aduña bu diyârı dün ü gün dürişüp 'imâret idelüm didiler. Üstâd (5) kavlince ol kavmüñ sözi şâha ğâyet hoş geldi. Andan ol hoşluğıla eydür yâ kavm (6) vîrân yirleri 'imâret kılmağı Hâk ta'âlâ degme kulla müyesser kılmaz. Şükr kıluñ kim sizlere kıldı. (7)

Nazm

Ma'mür ki ide her biri merdâneler eyler
merd olmayan er ma'mürü vîrâneler eyler (8)

Vîrâneleri yap ki yapanı bu yapurlar
rütbetde kâmalarını yigâneler eyler (9)

Her ma'mür kim yıkdıysa yıkduğı ma'mür
halk içre niceleri peykâneler eyler (10)

Taş yapusını yapariken iç yüz içinden
bir yapucı gör ki ne nişâneler eyler (11)

Nesr Taberiyye kavlince şâh şöyle diyicek ol kavm yine şâha du'â kılıp karşı (12) tırdılar. Andan şâh ol kavme Akranüş 'Arcı beg kıldı. Merkebe vezîri (13) kedhüzâ kıldı. Yemlün-ı tabîbi kanun-ı müneccimi anda kodı. Geldük imdi İ'tişâm (14) kavlince ol yetmiş iki milletüñ düşmeni şeytân-ı la'în birkaç günidi kim (15) [22a] İskenderüñ der-pâyına düşmişidi. 'İgvâ kâşdına ve dağı şâh ol şehri (1) seyr iderken bileydi varup kubbeye Hızır ile buluşup ne remz kılışup Hızır (2) kamçıyla sini urup sinden yılan çıkup mâl bulduğın cümle racîm görüp (3) işitmişdi. Buğur ol la'în gördi kim İskender şehir yaptı insân ürer. (4) Hâk ta'âlâya 'ibâdet tâ'at olur. Bu işini şâhuñ dilemedi hâsed ilette. (5) Ol hâsedile eydür İskendere 'İgvâ virüp yine bu şehri yıkduraydım olamı diyüp (6) şâh kâşdına tırdı. Şâh dağı yiyüp içüp halvetine girdi. Şeytân gördi. (7) Hızır şüretine girüp şâhuñ halvetinden yaña yürüdi. Şâhuñ dağı hâş (8) kulları görüp racîmi karşı geldiler. Hızır şeklinde görüp Hızır şanup 'izzet (9) kıldılar. Şâha Hızır geldi diyüp bildürdiler.

Şāh daḥı tırup lipāçe egnine (10) şalınca şeytān şāhuñ ḥalvetine girdi. Şāh Hızır şanup ‘izzet kılup (11) kol şunup ziyāretleşüp oturdılar. Andan şeytān Hızır şüretinden eydür (12) yā Ze’l-ķarneyn ķubbe senüñile buluşup söz söyleşmeyüp ķabri ķamçıyla urup (13) kim gitdüm. Ol sinden ķara yılan çıkdım. Şāh eydür çıkdı. Raḥīm eydür anuñ (14) remzin bilüp ķabr içinden mālı çıkarduñuz mı? Şāh eydür belī racīm eydür ol¹⁹ (15) [22b] māl ķanı nitdüñ? Şāh eydür bu diyārda şehir ma‘mūr itmege virdüm. Racīm eydür (1) yā Ze’l-ķarneyn ol māl şehir yapmağa lāyık olsa ol māl yığan yapaydı hem (2) ol māl daḥı şehir yapmaķ niyyetine cem‘ olmışdı. Yā Ze’l-ķarneyn buncılayın isüz (3) yirde ne şehir ‘imāret ola dirsın. Altun toprağa virince mīr ü sipāhīye (4) ‘ıyşa nūşa virsünler. Vaķtlerin hoş görsünler yā İskender bunca şehirler (5) kim cihān sarayında vardur. Ma‘mūr vīrān bunlar insānuñ nesine yetmez diyüp (6) ķulaķ oldu. Rāvī kavlince racīmden bu ḥaberi işidiceķ göñline hoş (7) gelmedi. Andan eydür yā Hızır vīrān diyārları ma‘mūr kılmaķ rüy-ı zemīn (8) insān nesliyle tölmaķ mürseller peygāmbler kitābında şavābdur niçün beni diyār (9) ma‘mūr kılmaķdan men‘ idersin didi. Racīm gördi kim İskender sözine hüccet (10) virüp peygāmbler kitābından delīl bürhān getürdi. Andan racīm eydür yā (11) Ze’l-ķarneyn rāst dirsın bu zamāne dek ḥükm bunuñ üzerineydi kim vīrān (12) ma‘mūr ola. İnsān üreyüp Haķ ta‘ālāya tā‘at kıla eyü ma‘mūr olındı eyü (13) ‘ibādet kılındı. Şöyle kim gerekidi haķ bilindi. Yā Sikender devr-i insān kemāline (14) irüpdür. Şimdiden girü ma‘mūrlar vīrān olsa gerekdür ve bir daḥı ey şāh (15) [23a] gāfil olma senüñ daḥı devletüñ kemāline irüpdür kemāline iren zevāle (1) dönse gerek didi. Daḥı racīm ķāşd kıldı kim tura. Tā‘cīl birle Hızırlayın gide. (2) Şāh eydür nidersin ķanda gidersin. Racīm eydür Haķ ta‘ālādan emr oldu (3) aña giderem. Velī soñ sözümden gāfil olma didi. Daḥı şāh bāriğāhından (4) çıkdı. Ya‘nī gide gitdi ya nitdi? Nihān yine şāh ḥalvetine girüp tırdı. (5) Ya‘nī göre kim İskender nider. Rāvī kavlince racīm nā-bedīd olıcaķ şāh fikre (6) varup eydür Hızır baña ne ‘aceb muḥālif söz söyledi diyüp şāh ḥāş kullarına (7) işāret kıldı vardılar. ‘Irāķīyle dört muķarreb vezīrleri getürdiler. Suķrāt (8) Buķrāt Eflātun Arestetālīs oturup ‘Irāķī karşılarına tırdı. vezīrler (9) daḥı şāhı key ‘aceb vaķtde gördiler nite

Naẓm (10)

Vehme düşmiş rengi tağyīr key melül

ğam ğubārı göñline itmiş ḥulül. (11)

Tā salınmış gendü gendü ḥālına

¹⁹ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

irememiş hālınüñ ahvāline. (12)

Ol muḳarrebler şāhı ey şehriyār

işbu hālda göricek şöyle ki var. (13)

Baş şalup birbirine remz itdiler

diñle imdi ol vezīrler nitdiler. (14)

Līki sen daḫı erinme ey şafā

diye şalavāt vir be-cān-ı Muştafā. (15)

[23b] Neşr Rāvī kavlince şāhı şöyle göricek Eflāṭun ḥakīm eydür yā Ze'l-ḳarneyn (1) ne 'aceb vaḳtūñ var kime ḥışm ḳılmışsın didi. Şāh daḫı racīm Hızır-şüret (2) gelüp ne didügin evvel āḫır haber virdi. Vezīrler daḫı ol sözi işidüp (3) fikre varup bir zamān ṭurup ittifāḳıla bir dilden cevāb virdiler. Nite Arestetālīs (4) eydür yā Ze'l-ḳarneyn isüz yirleri 'imāret itmek insān zürriyetin üretmek (5) Ḥaḳ ta'ālā ḳatındaki ulu mertebedir. Hızır seni buncılayın şavābdan men' itmese (6) gerekidi. Benüm yaḳınümde yā Ze'l-ḳarneyn şöyledir kim ḥazretüñe Hızır-şüret olup (7) gelen şeytānidi. Gördi kim yine 'imārethıḡa bünyād urdu ki insān nesli (8) üremek içün ol ḥasūd senüñ şavābuñı ḥased iletti. Gelüp 'iḡvā virdi. (9) Ya'nī seni bu şavābdan ḳoya didi. Şāh eydür yā vezīr neden yaḳın iletdün (10) kim bu racīmdür. Vezīrler eydür şundan kim bulınan mālı 'imārete ḥarc itme 'ıyşa (11) nūşa virsün dimiş. Vezīr şöyle diyicek şāh eydür ey ḥakīm rāst dirsın (12) çünkim ol ḥarīf şeytānidi. Ya neden bildi ben Hızır birle ḳubbe bulışup (13) becīd gidüp ḳubbedeki seni ḳamçıyla urup sinden yılan çıkup yılan remzile (14) māl bulunduḡın didi. Ḥakīm eydür yā Ze'l-ḳarneyn şeytān sencileyin şāhib (15) [24a] sa'ādete 'iḡvā virmek dilese ol gişiye birḳaç gün nihān uyar. Nitdügin (1) her kimünle ne söz söyleşdüḡın işidüp bildügi āletdür ol gişiye (2) anuñıla 'iḡvā virür. Ya'nī fırsatın bulur. Yā Ze'l-ḳarneyn şeytān senüñile bileydi (3) Hızır ile buluşduḡın arada ne geçdügin gördi. Bildi anuñiçün gelüp şöyle (4) haber virdi. Rāvī kavlince şāh Arestetālīsden bu ḥaberi işidicek yaḳın bildi kim (5) gelen giden şeytānıñ. Vezīrler yine gitdi. Şāh daḫı yatdı yine şabāḥ (6) yitdi. Şāh yirinden ṭurup ḥāliḳine 'ibādet ḳılup tac urunup bāriḡāhına (7) gelüp taḫta oturup şafre-şiken yiyüp şāh bindi. Eydür yā vezīrlar varalum (8) bu şehir-i cedidüñ bir ḳapusında tāriḡ yazup gidelüm didi. Dersü süvār olup (9) ol

şehr-i cedidüñ bir mû‘teber kapusına geldiler. Şāh buyurdu kapuya karşı (10) bir ulu ‘amūd dikediler. Aķ mermerden velī Ṭaberiyye kavlince ol ‘amūdda birkaç (11) satır köhne hattı gördiler. Andan Eflāṭun ḥakīm ol hattı okıyup beyān itdi. (12) Ne didi. Eydür yā Ze‘l-ķarneyn bu ‘amūdda bu yazuyı yazan dimiş kim ey (13) bunda gelen bu qadimden qalmış şehr-i vīrānı gören bu şehri Suqlāb kim yaptı. (14) İki yüz biñ yıl şöyle ma‘mūr tırdı kırlık kıran tahtlık olmadı. Bir yıl²⁰ (15) **[24b]** añsuzın cānib-i şimālūñ taraf-ı ğarbesinden bir ‘acāyib ceyš-i girān gelüp (1) bu vilāyeti urup bu şehrūñ üzerine dūřdı. Şöyle çeriyidi kim buncılayın mû‘teber (2) şehri yitmiş kat kuşayup cenge tırdı. Kırk gün gice ve gündüz qonmadı. (3) Ceng kıldı ‘āķıbet aldı. Ceng ideni kırdılar. Kırk gün bu şeherde tırdı. (4) Mālın gencin alup dişisin esīr sürdi yaķdı yıķdı vü gitdi. Ol zamāndan (5) henüz ḥarāb durur ve bir daķı bu şehri yaķın çerinūñ şüreti işbu şekl-i (6) ḥey‘etdedür dimiş. Daķı ol yazı yazılı mermer diregūñ bir yüzinde daķı ‘acāyib (7) qorqunc-şüret vehimnāk-ḥey‘et şekl naķř kılmışlar. Eflāṭun bu beyānı (8) kılup ol şekli şāha gösterdi. Şāh daķı vezīrlere gelüp ol şekle (9) naķar kıldı key ‘acāyib-şüret gördi. Nite evvel qaddı insāna beñzer velī teni (10) pürmü başı deve başına beñzer. Boynı ādem sīnesi bebr ü pelenk gibi beste tüylü (11) kolları daķı qaplan arslanlayın pençelü. Tīz dirāz kaynaķlı ayakları daķı (12) deveye beñzer. Tabanı yaşı ve yine kıyruğı daķı qaplan miřāl. Velī ucı iki řaķķ (13) zū‘lfikārvar. Her řaķķınıñ ucında üçer kaynaķ uzını birer qarış ve bir (14) daķı ‘acāyib ol deve başına beñzer bařuñ alınında gergedan şāhı miřāl (15) **[25a]** siyāh boynuzı var öñine sünmiş. Şöyle vehimnāk²¹ şekl kim gören vehme (1) dūřer. Şāh ol şekli görüp ‘acebleyüp eydür yā vezīrlere bu şehr üzre ne ‘aceb (2) yaman yağı gelmiş key qatı ceng kılmış. Vehem gelen ya‘nī daķı ne qorqunc kimseler (3) imiş kim tařvīrlerin gören daķı vehme dūřer didi. Andan vezīrlere eytdiler (4) yā Ze‘l-ķarneyn zaḥmet çeküp ḥoř şehr yapıduķ velī ne yaman yağısı varımış (5) didiler. Şāh bu söz üzre bir zamān tırdı. Andan eydür (6) yā vezīrlere bu şehr üzre gelen yağı qanda (7) geldi? Diyārların bilsevüz ol kavme varup ğazā kılırduķ hem bu şehr kavminūñ (8) dādın alırdı hem bu yapıduğumuz şehr kavmi ol yağıdan emīn olurdu (9) didi. Eflāṭun eydür ey şāh Allāh bilür ol yağı kıysı diyārdan geldi. (10) Ne deñlü yol yürüdi. Anları kim izlesün bu neticeyi gönülden gider buña heves itme. (11) Çeri kırdurursın yaman qazanursın. Velī ḥayf bu şehre ol kavmūñ şerrine (12) dūřecek olursa didi. Şāh bu sözile endīřelü olup bir zamān tırup eydür (13) yā ‘Irāķī var Qaṭānūs kılağuzı getir. ‘Irāķī revān getürdi bař kıyup şāh (14) qarşusına tırdı. Andan şāh ol mermerdeki deve başlı şekli Qaṭānūsa gösterüp eydür²² (15) **[25b]** ey kılağuz ḥiç bu şüretlü bu ḥey‘etlü kimse gördüñ mi ya işitdüñ mi (1) didi. Qaṭānūs daķı ol şekle naķar kılup güldi. Şāh

²⁰ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

²¹ Metinde kelime vehemnāk şeklinde yer alır.

²² Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

eydür ne güldüñ? (2) Kulağuz eydür ey şāh-ı cihān ḥaḳ rāst getürüp bu dirāhtānı geçicek yükümüz (3) bir tağa irer. Ol tağdan bu şekillü kimseler inerler buldukların alup giderler. Bu şekl (4) ḳavmini ben bende yüz-be-yüz görmişem didi. Şāh eydür ḳanda gördüñ? Eydür ey şāh (5) bir zamān bu yola kervān birle uğraduḳ bu ḳavm kervāna yitdi. Ceng kıldı. (6) Birin alı ḳodılar gördüm bu şekillüydü. Velī ḳaddları yitmiş arıḫ ola didi. (7) İ'tişām ḳavlince ḳulağuzdan şāh bu sözi işidicek şāz oldu. Andan eydür (8) ey vezīrlere işümüz rāst düşdü. İsteyü gide cānumuz ḳavm yolumuz üzre imiş. (9) Ḥaḳ oñarursa ol ḳavme dād istād idelüm.

Naẓm (10)

Zīrā oldur oñaran her bir işi

ḥaḳ oñarur kim öger cümle gişi (11)

Bir işi oñarmayıcak ḥāk i[y] cān

cem' oluban dürişürse ins ü cān (12)

Başarımaz bir ḳıl ucını paşa

ḳanda ḳaldı bir iş eyletmek başa (13)

Neḡr Rāvī ḳavlince şāh şöyle diyicek ol tāriḫ taşın yazdurdı. (14) Ol diyāra şāh bir zamānda varduḡın ol şehri kaç günde yapduḡın beyān itdi. (15) [26a] Andan şāh vezīrlere eydür ey ḥākīmler bizlerden biz cihāndan gidicek bu (1) yapduḡum şehri benden yādigār ḳalır. Dik imdi sizler daḫı bu şehirde bir 'acāyibce (2) nesne düzüñ. Tā kim sizden daḫı nişān ḳala didi. Vezīrlere daḫı fermān berem diyüp (3) ḳol baş üzre ḳodılar. Andan şāh bāriḡāhına gelüp selāḫinler cem' olup (4) dīvān tırdı. Andan şāh eydür bu diriḫşānuñ soyı kısrāḳdur. Çeri göçsün (5) boy boy geçsün didi. Kulağuz başlayup Benī Aşfar çerisi göçüp (6) dirāhtāna öñdin girdi gitdi. Şāh ol gün yine yiyüp içüp yatdı. (7) Yimeyen içmeyen milikinden ma'zül ol olmayan bī-zevāl tañrı Celle Celāluhu yarındası yine (8) bir boy çeri göçüp yürüdi. Her gün bir boy her gün bir boy göçüp gitdi. (9) Şu maşlahat için çeri boy boy gider. Şāh şehrüñ ḳarşu eksüḡin tamām ider. (10) Anca kim vezīrlere daḫı on yidi günde 'ilm ü tılısımātıla bir hoş nesne düzdiler. (11) Nite ol şehrüñ ortasında bir mīl yaptılar içi mücevvef şöyle yüksek kim şehrüñ (12) ḳaysı tarafından gerek ise görünür. Andan ḳara demürden bir ādem ḳālebin düzmişler. (13) Bir eline çīnī poladdan bir taḫl virdiler. Bir eline yine bir tırra virdiler. (14) Andan ol kālībı mīl üzre

ornatdılar. Velī görünmezdi andan anuñ tılısımını şöyle²³ (15) [26b] kıldılar kim kaçan kim bir sâ'at geçe ol kâlib mîl içinden depesine (1) çıkup birkaç kez çarh-vâr dönüp elindeki turra birle boynındaki tabl bir kez (2) şöyle urardı kim şehri içinde cümle işidilürdi. Yine kâlib mîl içine girerdi. (3) Her bir sâ'atde şöyle kıılurdu tılısım bilen düzen üstâzına taḥsîn kıılurdu. (4) Rāvī kavlince bilmeyen ḥayrân olurdu. Vezîrler ol tılısımı tamâm kıılup şâha (5) 'arz itdiler. Şâh daḥı ol şehriñ adın Asḳâleb urdu. Leşker daḥı dersü (6) göçüp dıraḥtışâna girdi yürüdi. Andan şâh ol kavme server koduḡı (7) Aḳarnūşa eydür ey server-i Ğarcistân seni bu kavme server koduḡ sen daḥı (8) cân baş ele alup bu kavme serverlik kııl. Bu diyâr kavminüñ vaḳtlerin gözle. (9) Dâda gelenüñ işin bitür kalmışın yitür. Serkeşlik kıılanı yitür. Fitne şalanı (10) aradan göttür. Tâ kim bu diyârı ma'mür kııla bilesin. Ey server-i Ğarcistân cehdüñ (11) bu olsun kim zulm kıılmayasın. Rāvī kavlince şâh Aḳarnūş bu vechile naḫîhat (12) virüp vedâ' kıılup Aḳarnūş kalup şâh çerisiyle güç kıılup dıraḥşâna (13) girüp çeri ardınca yürüdi gitdiler. Dört gün yürüdiler. Şâh giderken gördi (14) kim ol giden çeriden delim at er kalmış. Nite kimi dıraḥtışânda yol azmış kimi (15) [27a] bebr ü pelenk kaplan arslan yaratmış kimi şuşuz kırılmış kimi yorulmuş. Şâh (1) bunları görüp endîşe birle giderken dıraḥtân içinde bir 'acebce cânever (2) gördi. Bir ser-bülend ağaça çıkdı. Şâh eydür ey 'Irākî gel bu dıraḥta (3) çık ola kim bu cânevercuḡazı ele getüresin ne şüretdür görevüz didi. (4) Andan 'Irākî sebük-bâr olup nacaḡ yalıncaḡ kemerinde şalup ḥançer alışda (5) kemend atup 'ankebüt-vâr ol ser-bülend dıraḥta çıkdı. Ol câneveri ağacuñ (6) bir şâhında görüp aña varınca cânever bir budaḡa daḥı geçdi. Bu vechile (7) 'Irākî ol câneveri ağaç üzre şâḥdan şâha kodı. Anca kim dutacaḡ (8) vaḳt cânever gendüyi bir ağaça daḥı aşdı. Cânever elinden çıkduḡına 'Irākî (9) saḫt düşüp ol ağaçdan inüp cânever geçdüḡi ağaça çıkdı. Bir zamân (10) anda daḥı koşdılar. Cânever 'âciz olıcaḡ yine bir ağaça daḥı geçdi. Suzcuḡ (11) bir ağaça daḥı geçdi. Suzcuḡ birkaç ağaç koşdılar. Buḡur şâhıla (12) serverler tîr ü kemân ele alup düşü ol câneveri atdılar. Ağaçdan (13) aşāḡa düşdi. Alup şâh nazarına getürdiler. Gördi nite ḥey'eti meymuna beñzer. (14) Velī şüreti bi'aynîhi âdem eli ayaḡı daḥı âdemleyin velī barmaḡları sekizer ve bir 'acâyib²⁴ (15) [27b] daḥı bu kim ol cânever hem erkek hem dişi. Şâhıla selâḫinler (1) anı hem müennes hem müzekker göriceḡ ḡâyet 'acebleşdiler. Rāvī kavlince (2) ol cânever daḥı oḡ zaḫmından bî-huş olmuşdı. Hūşa gelüp gözün (3) açup gördi kim gendüyi bir server kulına almış ḫurur. Andan ol cânever (4) bir kez insânlayın âḫ idüp gendüyi elinde dutan serverüñ yüzine tükürdi. (5) Ol câneverüñ tükürdüḡi râst ol serverüñ ağzına girdi. Derḫâl düşüp (6) öldi. Câneveri daḥı öldürdiler. Velī şâhıla selâḫinler şâḫib-serîrler (7) ol ḫâla ḥayrân olup bir zamân ḫurdılar. Ol server için acıyup ağlaşdılar. (8) Buḡur ol serveri bir ağaç dibinde defn kıılup

²³ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

²⁴ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

kabrin kaldurup hıceyi taşına (9) tārīh yazup kazdılar. Ol server ol mekāna kimūñile geldügin ne sebebile (10) öldügin beyān itdiler. Leşker ardınca gitdiler. Yidi gün yürüyüp bir şuya (11) irüp kındılar. Çeri yorgunıdı yatdı. Tā kim gıcenūñ nısfı yitdi çerınūñ (12) bir ucında gülü gavğa kopdı. Şöyle kim İskender halvetinden taşra gelüp eydür (13) yā ‘Irākī gör ne gālebdür. ‘Irākī dağı ‘ukāb mānend gitdi. Gülüye gitdi gördi kim ol dırahtāndan ‘ādū cāneverlar çıkup leşkerūñ bir yanın başup (15) **[28a]** çok ādem at helāk kılmışlar. ‘Irākī revān gelüp şāha haber virdi. (1) Şāh dağı on iki biñ hāş kulıyıla süvār olup süre gülüye irdiler. (2) Ol ‘ādū cāneverları gördiler. Oğ urdılar cenge durdılar. Nite cāneverlar (3) ādemi atdan kapup pārelerdi. Mīr ü sipāhiler oğıla urup düşürürlerdi. (4) Düşeni kılıcıla tururdu. Bu vechile şabāha dek ceng kıldılar. Göz gördügi (5) vaqt ol canavalar yine dırahtāna talup gitdi. Andan ol ‘ādū cāneverlaruñ (6) kırılanınuñ üzerine gelüp gördiler kim cümlesi kaplan. Velī nice kaplan (7) her biri bir kafā arslandan ulu. Velī cümlesinūñ başları ikişer her başında (8) bir şüret. Her şürettedür dār gözler ve bir dağı ‘acāyib. Bu kim ol cāneverlaruñ (9) ağızları içinde dilleri ikişer. Şāh-ı cihān ol kaplanları şöyle ‘acāyib (10) hilkat görüp buyurdu dersü postların üzüp burkasunlar düzdiler. (11) İhtişām için buğur göçüp gitdiler. Üç gün yürüyüp dördüncü gün (12) şāh şāhzādelere leşker önince giderken dırahtitān içinde bir ağaçda (13) bir kuş ötdi. Şāhıla serverler iş itdi. Şāha ol kuşuñ āvāzı (14) gāyet hoş geldi. At ‘inānın çeküp turdu. Andan mīr ü şekārlara²⁵ eydür görüñ²⁶ (15) **[28b]** ol öten kuş nice kuşdur. Andan mīr ü şikārlar şāhinle çin (1) sunğur balaban şakır u toğanlar kola alup yıl yügrüslü rağşlarıyla (2) ol kuş öte tarafa şaffıla yürüdiler. Ol kuşu ağaçda oturur gördiler. (3) Ne ulu ne kiçi bir siyāh murğ. Velī başı sipid. Andan mīr ü şikārlar yir yirin (4) tabl u bāz urup ol kuşu kındığı şāhdan uçurdılar. Tüş tüşe (5) ol kuşa kuş atdılar. Atılan kuşlar dağı ol kuşa yitdiler. Rāvī (6) kavlince ol uçup giden kuş gendüye iren kuşlaruñ urup (7) kiminūñ kanadın şıdı kiminūñ kurşağın yardı. Birin birin dağı urup (8) minğārına alup gitdi. Şāhuñ bunca zamāndan terbiyet imiş kurnās (9) kuşların dersü tağıtdı. Şöyle kim güçile cem‘ kıldılar. Şāh bu hāla gāyet (10) saht düşdi. Andan eydür ey serverler bu giden kuş dağı kuşlaruñ (11) serveriydi. Bunca kuşa bu resme iş itdi gitdi. ‘Aceb bu mīşede (12) buncılayın dağı kuş var mı ola yoksa hemān bu kuş mıydı didi. Şāh şöyle (13) diyicek Rüstem nebiresi Şahmār eydür ey şāh bu kuş kanda bir ola belki (14) dırahtitān buncılayın kuşıla tolu ola teftiş itmek gerek didi. Andan şāh (15) **[29a]** tīr-endāz kadar endāzlara eydür ey serverler tīr ü kemān ele alup yoluñ iki tarafına (1) dırahtitān içine yürüñ. Ağaç şāhin gözleyü ola kim ol giden kuşuñ (2) birin bulup uzanır. Görevüz nice kuşdur kim şāhin urdu didi. (3) Şāh şöyle diyicek andan tīr-endāz kadar endāz

²⁵ Yazma metinde şeker olarak kaleme alınmış olan kelimenin şikar olduğu bir sonraki sayfada aynı tamlamanın “mir ü şekar” olarak geçmesinden ve bağlamda oluşan uyumsuzluktan anlaşılmaktadır.

²⁶ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

serverlerden Süheyli Sürhî (4) Tārim Belhî Seyf ‘Adanı Qaydarı Qirvānī Efruzı Kāşī Şahmār Eşkāl (5) Semenkānī Şehbānı Nihāvendī Sekzavāyı Zerdī Aqvāşı Qāhirī Sīmurğ-ser Neysānī (6) Tayyār Taberrī Hātūr-ı Hāvarī Behrām Ālan Bercānī Toyğar Tāhuvanī Türkistānı (7) Qırtāsı Ancası bu sāyire dilāverler şāh didüginleyin yoluñ iki yanına (8) yürüdiler. Taberiyye qavlince serverler ol şāhın urup giden kuşun (9) ol gün yidisın urup şāh nazarına getürdiler. Gördi ululıqda çağırca (10) ola. Velī siyāh başı boynı aq ayaklarınıñ dağı kaynakları yidişer pençesi (11) dağı er ayasınca ola ve evvel kuşuñ bir ‘acāyib dağı bu kim qanadlarınıñ yidişer (12) yünleriniñ yünñ ucında uçan kuşlar qaynağılayın kaynakları var. Şāh-ı cihān (13) ol siyāh murğ bu vechile göricek gāyet ‘acebledi. Andan şāh eydür ey ‘aceb (14) bu kuşlar ne yir ola didi. Mīr ü şikārlar eydür qurşakların yaralum görelüm deyüp²⁷ (15) [29b] birinüñ qurşağın yardılar. Ot eşerinden nesne bulmadılar. Velī qurşağında (1) bir şaru mühre buldılar. Findükça olaydı. Sinüñ dağı yardılar. Birez şaru (2) mühre çıqdı kehrebārdan muşaffef. Andan şāh eydür ey vezīrlar bu kuşlar (3) bu mühreleri yudmuş mı ıdı ola yoksa qurşaklarından mı biter didi. Andan Eflātun (4) eydür ey şāh bu kuşlar bu mühreleri yudmuş olsa birinüñ ya ikisinüñ qurşağında (5) çıqaydı. Yidisinüñ çıqdı. Yaqındur kim qurşaklarında biter didi. Yine şāh eydür (6) ey hākīm bu mühreler şimdi hiç nesneye yarar mı? Eflātun eydür bir nesne kim (7) Hāq ta‘ālānuñ kudretiyile kuş qurşağında bite ol belā būd bir rence kefaretdür. (8) Şāh eydür neye ola? Hākīm eydür Havvaş-ı Atyārda görmek gerek. Şāh eydür (9) Havvaş-ı Atyār nedür? Hākīm eydür ey şāh ol hākīmler hikmetile tecribe itmekile (10) her kuşuñ her nesnesi neye kefaretdür bulmuşlardır. Her kuşı şeklin şerh (11) birle yazmışlardır. Ol kitāba Havvaş-ı Atyār dirler didi. Bu söz üzre (12) menziline dek gitdiler qondılar. Andan Eflātun ol kitābı alup şāha geldi. (13) Andan qurşağından şaru mühre çıkan siyāh murğ şeklin kitābda buldı. Şerhi (14) okıyup kuş qurşağından çıkan mühre neye kefaretdür olduğın bilüp eydür (15) [30a] yā Ze’l-qarneyn bir gözün merdümüne kim aq düşmiş ola bu mühreyi hāl idüp (1) tūtiye mişāl ol göze çekeler. Hāq emriyle evvel gözden aq gide nurıla tola. (2) Üstād qavlince Eflātun kuş qurşağından çıkan mühre hāşşiyetin (3) kim didi. Şāh dağı ol mühreyi tecribe kılıp rāst gelüp hazīneye alup (4) ol gice dağı yatup şabāh güç kılıp gitdiler. Ol ağaç deñizinden çıkup (5) gördiler kim on iki kez yüz biñ çeri qonmuş oturur. Şāh anı görüp yürüdi. (6) Selātīnler dağı dersü şāhı görüp qarşu gelüp ‘izzet kılıp qondurdılar. (7) Andan şāh-ı cihān Qanānūs qulağıza eydür Şütür-serlere yaqın geldük mi? (8) Qulaguz eydür yidi sekiz menzil yol qaldı didi. Şāh dağı ser-leşkerlere (9) eydür çeriye bildürün ol qavmden gāfil olmasunlar diyüp yiyüp içüp (10) ol gice yatdılar. Taberiyye qavlince şāh yatduğı dem düş gördi. Beliñleyü (11) yirinden tırdı. Gendüyi dirüp yine yatdı. Ol seyri tekrār gördi (12) yine

²⁷ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

turdu. Dahı gözine uyku girmedı. Şubh olunca ‘ibadet kıldı. Çin-seher (13) buyurdu. Eflâtonı Sukrât Bukrât Arestetālīs Çehil-pā-yı ‘Irākī (14) getürdiler. Vezīrler oturdu. ‘Irākī şāha karşı turdu. Vezīrler şāhuñ²⁸ (15) [30b] cemālinde melāmet eşerin görüp şordılar. Cevāb virdi. Eydür bir (1) vehimnāk seyr gördüm Vezīrler eydür hayr ola? Şāh eydür seyr ‘āleminde ben (2) beni gördüm. Bir ağaç dibinde тұrmuşam. Bir yayı elüme almışam. Karşulayu bir oq (3) atdum anı gördüm. Bir kara sil gelür. Leşkerümün öñin alur. Leşkerden dahı (4) sipāhīler at sürüp silün içine girür. Kimi çıkar kırtılır. Ben dahı (5) at binermen kim sil içine girem. Ğarq olanları kırtaram. Uyandum yine yatdum. (6) Ol seyri tekrār gördüm didi. Vezīrler şāhdan ol seyri vāqī ‘ haberin (7) işidüp Yūsūf peygāberden kalan ta‘bīr kitābın ele alup şāhuñ seyrin (8) ta‘bīr kıldılar. Beyān itdiler. Ne didiler. Eflāton eydür yā Ze‘l-ķarneyn seyründe (9) dibinde тұrduğun ağaç ‘ömrün şeceridür ve oq kim atduñ sefere işāretdür. (10) Sil gelüp leşkerün öñin aldugu budur kim kara sil düşmene işāretdür. (11) Bu seferde giderken bir düşmen leşkerün öñine gelme. Velī ğāyet yaman düşmen (12) ola. Nite kim gördün sil şuyı karaydı. Leşker kavmi sil içine girdükleri (13) budur kim ol düşmenile ceng iderler. Ğarq oldukları budur kim çeriden er kırlı. (14) Hāzretün dahı at sürüp sile varduğun ta‘bīrde budur kim ol (15) [31a] düşmeni şıyasın. Nuşret bulup nāşır manşūr olasın. Yā Ze‘l-ķarneyn (1) seyrün ta‘bīrde işbu vechile yüz gösterür. Dahı yigregın ol bir ü bār (2) bī-zevāl etse bilür. Şāh-ı Rüm vezīrden seyr ta‘bīrin leşkere işāret idicek (3) ihtiyāt idüp ol yurddan dahı göçüp yürüdiler. Yidi gün gitdiler. (4) Sekizinci gün bir muhtaşarca şāhrāya irdiler. Otın şuyın odunun vāfir görüp (5) kındılar. Sayvān serā-perdeler kırdılar. Şāh için taht-ı zerrīn urdılar. (6) Şāh oturup selātīnler dirildi. Dīvān тұrdı. Velī henüz şabāh (7) idi. Andan şāh eydür ey dilāverler birқаçuñuz süvār oluñ bu dā‘ire (8) şikār kıluñ. Şaydugun görelüm ne düşer didi. Şāh şöyle diyicek serverlerden (9) Kaytās oğlu Atvās Yūnānī тұrdı Şehlās Aykaş Rūmī (10) Kaytās Ğakāş ‘Antās Cebelī ‘Āşım-ı ‘Irākānī ‘Arķān-ı Kūhī Mencālī ‘Ayne‘l Belāyī (11) Serpāl-i kiş Bahraynī Aqçalūs Çerkes Alaman-ı ‘Āşī Aqvas-ı Kāhirī (12) Kārun-ı Kureynī Yemlūs-ı Çīnī Ğuddārı Hıttāyī Dervāzı Hindū Gehver Sindū Hāturı (13) Hāvarī Behrām Ālan Bercānī Dilşād Azar Hicāzī тұrdı. (14) Dört yüz mīr ü şikārlar yazdārlar olup yürüyüp ol tağ etegin (15) [31b] delim cānever şayd itdiler. Serverler ‘acāyib ağaçta yitdiler şöyle sağ (1) sol şāhları haylī gitmiş. Oq atımı yire sāye şalmış ve dahı ol (2) ağaç dibinden bir bīnar çıkmış. Ayağı yürüyüp kırk kadem yirde bir çāha (3) irmiş. Ol bīnaruñ şuyı ol çāha iner. Serverler anı görüp dersü (4) atdan inüp gelüp ol çāh içine baqışdılar. Dibi görünmez ve ol bīnar (5) şuyı dahı kim çāh içine dökilür çağuldusu gelmez. Çok vaqt gelüp (6) diñlediler. Andan Behrām Ālan Bercānī eydür bu çāha taş şalalum görelüm (7) āvāzesi gelür mi didi.

²⁸ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

Bunca Şu kim buña dökilür hîç âvâzesi çıkmaz (8) didi. Mincâl ‘Ayne’l Belâyî komadı eydür buncılayın çâhlar isüz olmaz (9) taş şalıcağ çâh içindekiler encinler taş şalana bir mazarrat irgüreler. (10) Ey serverler Hind diyârında şâh ejderhâ depelemege giderken ‘İrâkî buncılayın (11) çâha bilmeden taş şalup ‘avrat oldu. Nâ-gâh taş şalup buña (12) bir mazarrat olanı bu şâha bildürelüm didi. Mincâl şöyle didüğine birkaç serverler (13) gülüşdiler. Serzenîş kıldılar. Didiler kim ey Mincâl bu bir çâhda ne ola kim (14) biz bunu bilmeyüp şâha bildürevüz. Bunu işiden dimeye mi kim bunca serverler (15) **[32a]** bir çâha taş şalmağa korkup şâha bildürdiler. Mincâl eydür ey serverler (1) buncılayın çâh ki müşkil nesne olur. Müşkili vâcibdür kim şâha bildürevüz (2) ve bir dağı devlete sa‘âdete lâyığ budur kim müşkil işe kol şunmayalar. (3) Müşkil guşşayı gişilere tınmadın ħamdillâhi kim cihân sarayında şâhumuz (4) gibi müşkil hâl idici yoğdur. Aña tanelum Râvî kavlince Mincâl şöyle (5) diyüp çâha taş şalmayup ol zamân Akvâş-ı Kâhirî şâha (6) gönderdiler gelüp çâh haberin bildürdi. Şâh dağı delim selâtın (7) serverleriyle süvâr olup ‘İrâkî önlerince Akvâşıla gitdiler. Çâha (8) yitdiler. Çâhi çevre alup turdılar. Nazar itdiler gördiler kim bir çâhi (9) mü‘teber kırğ adım ola ağzınıñ dâ’iresi. Andan bınar şuyı ağup (10) gelüp çâhuñ içine iner. Çâh içinden çağıldı gelmez. Andan şâh eydür (11) ey ħakîmler bu ne ħikmetdür kim bu Şu çâha iner âvâzesi gelmez. Eflâtuñ (12) eydür ey şâh çâhuñ ka‘rı yoğ ola anuñ için kim âvâz gelmez. Suğrâğ (13) eydür bu Şu bu çâha inerken ka‘rına inerken bir gayrı yire dağı gider ola (14) bu sebebden çağıldı gelmez. Kırğ dört ħâş vezîr her biri bir dürlü söz²⁹ (15) **[32b]** didiler. Tâ kim nevbet Arestetâlîse irdi. Eydür yâ Ze’l-ğarneyñ cihân (1) çâha bir taş bırağsunlar neydüğü bilinüz didi. Andan şâh eydür ey ‘İrâkî gel (2) bu çâha taş şal görelüm ka‘rı yakın mı didi. Andan ‘İrâkî eydür ey (3) cihân şâhi İskender Hind diyârında ol çâha kim taş şalup ‘avrat oldum. (4) Yine şalup er kim oldum. ‘Ahd kıldum ol na‘mândan dağı taş şalmayam. Şalmadum (5) şalmazam didi. Buğur şâh bir kulına dağı buyurđ. Ol çâha bir taş şaldı. Kulak (6) tutđ. Zamândan Őoñra taş çâh ka‘rîneye irdi. Âvâz virđi. Çâh yanğulandı. (7) Yanğudigicek bir ħazîñ âvâz geldi. Velî seğılmedi ne didüğü bilinmedi. Yine gulâme (8) itdiler. Bir taş dağı şal velî çâh ağzına kulak dut ola kim ol gelen (9) âvâz ne didüğün bilesin didiler ve bir dağı Müşterî vezîr atdan inüp varup (10) çâh ağzına kulak urup turdı i‘lâm. Yine çâha bir taş şaldı. Zamândan (11) Őoñra ka‘rine irüp çâh yanğulandı. Yine yanğudigdi. Girü bir şavt-ı ħazîñ (12) çâhdan bir âvâz geldi. Müşterî ħaberi bildi. Alup çâh ħatından şâha geldi. (13) Eydür ey şâh-ı cihân çâhdan gelen âvâz eydür kim bizüm insâna ziyânumuz yoğ (14) insân bizleri niçün incidür. Çâha taş şalar didi. Şâh Müşterîden ol ħaberi (15) **[33a]** alıcağ eydür ey ħakîmler bu çâh içinde ‘aceb kim ola bizleri incitmediñ bilsevüz didi. (1) Şâh şöyle diyicek her vezîr bir dürlü didiler. Âğır

²⁹ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

Arestetālīs hāş eydür yā (2) Sikender zemīn buncılayın yırde bunuñ gibi çāhlar içinde iki dürlü tã'ife olurlar. (3) Biri Babillüledür 'ilmile sihirdür. Birisi cinnīlerdür insān gülüsinden kaçup buncılayın (4) çāhlar içinde tūrurlar ve bir daħı bu kim bu çāh içinde Babillüler olsa şimdi bu (5) çāha taş şalana bir mazarrat iderlerdi. Velī yakīn şöyledür kim bu çāhda cinnīlerüñ (6) dindārları vardır. Taş şalana ziyān itmediler. Taşdan incindüklerin bildürdiler (7) didi. Andan şāh eydür ey ħakīm kārđān nice olaydı kim bu çāh içindeki (8) cinnīleri göreydük ħaberlerin şorayduğ didi. Şāh şöyle diyicek vezīr hāş eydür ey (9) şāh-ı heft-kişver buyurursañ birkaçın cinlerüñ da'vetiyile çāhdan çıkaralum (10) söyleşelüm didi. Şāh hünerüñüz görelüm didi. Revān Arestetālīs rahşından indi. (11) Ğayret için dört yüz kırk dört ehl-i ħikmet vezīr dersü atlarından bile indiler. (12) Çāhı çevre alup turdılar. Buğur Arestetālīs heft çüşdan bir batın (13) bir polad mīl ele alup batını şehādet barmağ üzre tutup bir elinde polad (14) mīli kaldırup diline da'vet alup okuyup karşı çāha urdı. Bir nücüm sã'at³⁰ (15) [33b] içinde da'veti tamām kıldı. Andan mīlile batını bir kez urdı şöyle ötdi (1) kim kulaqları tıtdı. Ol āvāz diñdügi dem gördiler kim ol mū'teber çāh (2) içinden bir baş çıkdı. Dört biş ādem başınca ola. Andan ol baş şāhuñ dört yanına (3) ābādān ulu gözleriyle birkaç birkaç bağdı. Daħı yine çāha indi tılandı. (4) Şāhıla vezīrler anı görüp eytdiler ey ħakīm bu görünen ne 'aceb başdur. ħakīm (5) cevāb virmedi velī koluyıla işāret itdi. Söylemeñ diyü. Yine ħakīm da'veti (6) taħyīr itdi. Mīlile batını urdı. Āvāz virdi. Maħv olduğı dem neye çāh içinden (7) bir 'acāyib kōrkunc baş çıkdı. Vazī' ādem velī ğāyet ulu şūreti kaplan (8) tolu yıldırımlayın yanar gözli. Ol daħı çāhuñ çevresine kıya kıya bağdı. Girü (9) baş çāha çeküp tılandı. Arestetālīs yine da'vetiyile batını urdı. Bir (10) biri ardınca üç kez anı gördiler kim çāh içinden yine bir 'acāyib şekl (11) kimse çıkup çāh kenārına nazar kılıp Arestetālīsı gördi. Nigūn kalem hemün dutup (12) tūrur. Da'vet eşeri üzerinden mavħ urur. Bildi kim gendüsi çāhdan (13) çıkarān şāħib da'vet oldur. Yönin Arestetālīsē dutup tırdı şāhıla (14) vezīrler daħı anı gördi nite kadd u kālībınuñ ħey'eti insānlayın velī şūreti murabba'. (15) [34a] dört bucağlı gözleri daħı degirmi. Kaşları daħı gözlerin çevre bir ortasında (1) kuşamış ħalka gibi burnınuñ daħı delügi bir ortasında daħı yok. Sipid şağal (2) sīnesine inmiş 'anberī sādeleyin bir imrenç şekldür kim gözler görmüş degül. Taberiyye (3) kavlince ol çāh içinden çıkan 'aceb şekl Arestetālīsē karşı tırup (4) baş şalup selām itdi. ħakīm daħı selām alup 'izzet itdi. Andan ol (5) ħarīf eydür ey insān bizleri da'vet kılıp teşhīrile getürdükden muvāzene (6) buyur elümüzden gelürse idelüm didi. Andan Arestetālīs eydür ey çāh nişīn (7) seni da'vet itdügümüzden mağşūd budur kim şāhumuz İskender-i Ze'l-karneyin (8) seni şekle görüp senden ħaber şormağ ister. ħaber vir kimin bu çāh içinde (9) ni dersin ne tã'ifedensin ħiç sencileyin

³⁰ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

‘aceb şekl gördüğümüz yok didi. (10) Andan ol harîf eydür ey insân biz cinnîlerüz velî cinnîlerüñ dindârlarımız (11) Allâhı bir peygâamberleri haq bilürüz. İns ü cin kulluğ için yaradıldığına ikrâr (12) kılluruz. Haşra neşre hisâba şırâta cennete tamuya inanuruz. Bu çâh bir (13) bölüğümüzüñ mekânıdur kuvvet irdügince hâliķe ‘ibâdet kıllurun. Ol cinnî (14) şöyle diyicek Arestetâlîs eydür ey cin sizlerüñ dağı peygâamberüñüz var mı (15) [34b] sizleri dine da‘vet kıllup haqqı bildürür mi? Cinnî ey insân bir tã’ifenüñ (1) peygâamberi olmaz. Velî ‘âlimleri vardur nihân varurlar insân peygâamberlerinden dersü (2) diñleyüp ‘ilm öğrenüp gelürler. Cinnîlere ol ‘ilimden haber virürler. Cinnî ol ‘ilim (3) hükmiyle ‘amel kıllurlar sevâb bulurlar. Allâhı bir peygâamberleri haq bilürler didi. Yine (4) hakîm eydür ey cinnî ol ‘âlimlerü gözden şimdi hâzır kimse var mıdur görelüm. (5) Haber şoralum didi. Andan ol cinnî eydür ey insân peygâamberden varup ‘ilm öğrenmiş (6) ‘âlimlerüñ uş birisi benem didi. Taberiyye kavlince İskender ol cinnîden ‘âlim (7) didügi haberi işidicek selâtinlere eydür bu cinnî çünki bu kavmüñ ‘âlimiyimiş (8) ‘âlime ‘izzet gerekdür diyüp şâh ol cinnîye yakın varup selâm viridi. ‘İzzet (9) itdi. Rāvî kavlince şâh cinnî ‘âlimine ‘izzet kıllup karşı tırıcak cinnî dağı (10) şâhı gördi. Nite bir servi hırāmān boylu selâtin şoylu melek-şüret şahş. (11) ‘Aceb libāçe geyüp cevheri tac urunup şalâbet ü saşvetde Süleymāndan nişān (12) virür. Cinnî şâhı bu veche görüp sevüp selām itdi. Andan Arestetâlîse eydür (13) ey insân-ı kāmīl bu gelüp selām virüp ‘izzet kıllup karşı tıran ne gişidür kim (14) gördüğüm dem gönülümle şāzı tırdı. Maħabbeti beni benden aldı. Andan hakîm eydür (15) [35a] ey ‘âlim cinnîyān Yūnān diyārından yedi iķlimi dutan İskender-i Ze’l-ķarneyndür. (1) ‘Âlimleri sever ‘ilmüñ için gelüp seni ‘izzetledi didi. Cinnî Arestetâlîsden bu (2) sözi işidüp İskenderüñ yüzine baķup tırdı. Andan ķaddın ħamīde kıllup (3) eydür yā Ze’l-ķarneyn ħezār şükr ü sipās ol hâliķe kim sencileyin ‘āmiñ ü ‘ādīl (4) ‘âlim şāhuñ zamānına irdük. Sa‘ādetlüyüz ki gördük didi. Dağı cinnî (5) yüzün şāhdın yaña yire urup yine tırdı. Cin şöyle diyicek şāh eydür ey (6) ‘âlim-i cinnîyān ben bende ‘ādīl³¹ u ‘āmil ü ‘âlim olduğum kimden işitdüñ kim bizleri bu (7) vechile medħ itdüñ didi. Andan ol cinnî eydür yā Ze’l-ķarneyn Süleymān zamānında (8) dāyīmūn Süleymānuñ meclisine varurdum. Sözleşdükleri ‘ilme ķulaķ ururdum çok ħaberler (9) alurdum. Süleymān dā’īmūn söylerdi kim benden soñra bir padişāh geliser hem peygâamber (10) hem şāħib vilāyet hem ‘ādīl hem ‘āmil hem ‘âlim olısar adı İskender ve laķabı Ze’l-ķarneyn (11) olısar dirdi. Yā Ze’l-ķarneynsen cihān sarayına geleceğüñi gelmedin işitdük. Şimdiki (12) hâlda dağı aduñ ‘adl ü dāduñ cinn ü ins arasında şöyle çav dutmuşdur kim (13) ulu kiçi cümle sözüñ söyler yoluñ gözler didi. Andan şāh eydür ey cinnî (14) aduñ nedür? Cin eydür Miclāldur. Şāh eydür ey Miclāl kaç yaşındasın? Miclāl (15) [35b] eydür

³¹ Yazma eserde lam harfi yerine kef kullanıldığı görülür fakat 6. satırda aynı tamlamada lam harfi kullanılır.

sekiz yüz yaşımdayam. Şāh eydür bunca yaş içinde kaç peygāmber irdüñ? (1) Cinnī eydür Süleymānu ve Dāvūdı gördüm ‘Aleyhi’s-selām. Andan şāh eydür yā Miclāl ol (2) din haq için kim taparsın? Ol gördüğün peygāmberlerden işitdüğün ‘ilim haberinden (3) söyleseñ işitevüz didi. Andan Miclāl cinnī eydür yā İskender bir gün Dāvūd peygāmber (4) otururken iki gişi dağviye gelüp karşı turup bu gişiden birisi eydür yā hālīfe bu gişiden Allāhı bir (5) bağ şatun aldum. Bağ içinde yirde kızıl altun buldum. Gel ol senüñdür al direm almaz (6) didi. Andan Dāvūd eydür ey bāyi’ niçün bağında bulunan māl almazsın didi. Buğur (7) ol bağı şatan gişi eydür yā hālīfe Allāhı ben bağı bu gişiye şatdum içinde bulunan (8) gendünüñdür. Zīrā melikde bulundı. Dāvūd ‘Aleyhi’s-selām ol bağı alan gişiye eydür (9) ol māl senüñ melikiñde bulundı niçün kabul kılmazsın. Ol bağı olan eydür yā resül Allāh (10) ben bu gişiden bağı aldum māl almadum. Māl bunüñdür gelsün melikimden alsun ne ola ne (11) olmaya didi. Yā Ze’l-karneyn ol iki gişi ol māl kabul itmiyicek buğur Dāvūd ‘aleyhis-selām (12) hüküm itdi. Bulunan maldan virüp ol bağı şatun alup bākī mālı harc idüp (13) bağı ulaldup çevre divarı yaptılar. Şular getirüp ebnā-yı sebīl itdiler. Üstād (14) kavlince ol cinnī ‘ālemi buña nisbet çok haberler söyledi. Andan yine şāh eydür ey Miclāl (15) [36a] bu sekiz yüz yıl ‘ömr içinde ‘acāyib garāyib ne gördüñ didi. Miclāl cinnī eydür yā (1) Ze’l-karneyn ne ‘acāyib ola kim dünyāda sen anı görmedüñ. Velī ben bende dağı gördüğüm (2) ‘acāyib bu kim Süleymān peygāmber ‘Aleyhi’s-selām zamānında leşker cem’ kıldı. Kāmu (3) maḥlūkātın ben dağı yetmiş biñ cin leşkerine serhengiñ olup Süleymān içtimā’ına (4) gitdüm didi. Cinnī şöyle diyicek şāh söz aralayup eydür ey Miclāl sizler bir yirden (5) bir yire gidicek nice gidersiz? Miclāl eydür biz kavmüñ gelişi gidışı budur kim (6) kaçan kim nefesümüzi virmeyüp sīnemüzde dutavuz. Nefesümüz cismümüzi götürür. Kāşd (7) kılduğumuz menzile yitürür. Şöyle kim bir aylık yolu bir sā’at içinde varuruz diyüp (8) cinnī yine sözün dile alup eydür yā Ze’l-karneyn yetmiş biñ cinnī çerisiyile ol zamān (9) Kāfuñ yidinci kullesinde Süleymān katına varduğ. Anda ins cinden divden periden (10) ‘ifrit ü gülden vü hoş u tıyūr mār u mürdan bebr ü pelenk şīr ü nehengden ol (11) kadar çeri gördüm ki ne vaşfi ne kıyāsı var. Bir günlük yiri dutmuş tırmış (12) kim yirden kim hevādan. Yā Sikender biz dağı yetmiş biñ cinnīyile ol deryā mişāl (13) leşkere katreleyin karşıp konduğ. Yarındaşı Süleymān ‘Aleyhis-selām dīvān tutdı. (14) İns ü cān cümle cem’ oldı. Andan ben bende ol dem ādem dilince medḥ ü şenā okudum. Ādem³² (15) [36b] dilin söyledüğüme Süleymāna gāyet hoş geldi. Serīri biri karşıısına bir işāret (1) itdi. Hācibler şandālī kodı. Cinnīler sağında oturdum. Sağ u şol nazar kıldum. (2) Bir ‘acāyib nazar kıldum dīvān gördüm. Nebī bir zamān yavu kaldum yine ben beni dirüp (3) Süleymānı serīrinde gördüm oturmış. Andan serīrūñ

³² Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

bir yanına altmış altı şaf insān (4) oturur. Yine bir tarafa dīvler melikleri bir tarafa periler melikleri bir tarafa cinnīler (5) melikleri bir yaña gül u 'ifrit bir kola deryā melikleri bir yaña insān begleri (6) bir kola yidinci hayvānlar. Andan at yāruluları kim yirden tūrmış kim hevādan (7) kanat kanada virüp kubb-i keyvān mişāl Süleymān üzre çatır-ı hümāyūn kūrmişlar. (8) Yā Ze'l-ķarneyn ol dīvān içre Süleymān yetmiş iki maḥlūķāt dilince söyleşürdi (9) ve bir daḥı 'acāyib bu kim ol deryālayın çeri içinde şavtıla her gişi kim (10) söz söylese yıl Süleymānuñ sem'ine ol sözi irgürürdi. Ne didüklerin bilürdi. (11) Aña göre ḥüküm kılurdi. Miclāl şöyle diyecek yine İskender eydür ey Miclāl cinnī (12) Süleymān ol çeriye cem' kılup kaysı diyāra vardı? Miclāl cinnī eydür yā Ze'l-ķarneyn (13) Süleymān çerisini 'arz kılup cümle maḥlūķāta dillü dilince bildürdi kim 'ummān içinde (14) Cezīre-i Laķvāḥda Aķlimūn dīv üzre giderem diyüp yarındası güç kılup (15) [37a] gitdiler. nite insān selāḥinlerin gendü serīr'ine aldı. Andan dīvler periler kuşlar (1) cümle maḥlūķātdan cenge yararın getürüp gitdiler. Dört gün dört gice (2) yelile yürüdiler. Beşinci gün deryā-yı 'ummān içinde bir ulu cezīreye irdiler. Şöyle (3) cezīre kim yedi iklimüñ bir nice ola kōndılar. Aķlimūn divi divlercesü şaldılar. (4) Gördiler kim Süleymān gelişinden Aķlimūn gāfil degül. Yarındası çin-seḥerine (5) Süleymān güç kılup güneş kubb-i felege dikilince bir 'acāyib şahrāya irdiler. Şahrā ortasına (6) bir 'acāyib ulu şeh. Şöyle kim inine uzumna göz irmez. Yā Ze'l-ķarneyn (7) hevā yüzinden ol şeh üzre indügümüz dem ol şehirden bir gülü ğırīv kōpdı (8) kim zemīn ü zamān çarḥ āsumān bile gümledi. Vardugınca ziyāde oldu. Andan (9) Aķlimūn dīv daḥı çerisin alup şehirden çıkup Süleymāna karşı çıktı. ceyš-i Süleymān (10) daḥı anı göricek ğırīv kıldı andan iki ceyš karşıup cenge (11) tūrdı yā Ze'l-ķarneyn ceng içinde Aķlimūn dīv Süleymāna kāşd itdi şöyle kim (12) taḥtgāhıña kenārına yitdi Süleymān divlerinüñ daḥı ser-hengleri Aķlimūne karşı (13) tūrdı ben daḥı ol dem Aķlimūn divi rū-be-rū gördüm yüz yigirmi arş kadd (14) baş günbed gibi gözler gülḥan demileyin yanmış şekli cāmūs şūretine beñzer ağzından burnından³³ (15) [37b] nefes kim çıkar od gibi yalın berķ urur nefesinüñ dutunı gendüyi (1) şöyle burur kim görünmez olur yā Ze'l-ķarneyn ol la'in bir gün bir gice Süleymān (2) divleri birle ceng kıldı şanasın ra'd-ı felek gürlledi tūrdı Süleymān divlerden (3) delim ser-hengleri depeledi 'ākıbet Aķlimūn divi daḥı Dimriyāt dīv öldürdi (4) çerisi şındı andan Süleymān 'Aleyhis-selām Aķlimūn şehrinüñ üzerine geldi. (5) Bir 'acāyib şehr dā'iresini yidi fersaḥ yol ola. Yidi kat burc bārūsı var. (6) Birbirinüñ üzerine ḥavāle. Velī şöyle yüksek kim burcına oķ atarsañ irmeye (7) ve yine ol burc bārūnuñ yapusı taşı her biri kırķar ellişer adım ola. Andan (8) ol şehre biñ dört yüz kōpu kılmışlar. Cümlesi yirden kırķ arş yukaru mu'allak. (9) Yā Ze'l-ķarneyn ol şehri taş yüzinden teferrüc kılup şeh ḥavlısında yigirmi (10)

³³ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

dört biñ bārgāh şaydılar. Şöyle bārgāhlar kim burc müşyatdan nişān (11) virür. Her burcı yetmiş tabağa. Her tabakada yetmiş yirde ceng yirin düzmişler. Ceng (12) yirin cengcü cinniler dīvler gül u 'ifritler alup tırmişlar. Ol yigirmi dört (13) biñ burcı bāruları şöyle tonatmışlar tırurlar. Evkātda gülü kılurlar. Şöyle kim (14) cihānı Kāf 'ummānı gümlüdü birle tıldururlar. Ceyş-i Süleymānı şöyle vehme düşürür kim (15) [38a] birbirine qarılır. Yā Ze'l-ğarneyn Süleymān şehr-i Aqlimūni şöyle göricek bildiler kim (1) cengile taş yüzden alınmaz. Buğur Süleymān ile emr kıldı. Serīrin yirden hevāya (2) ağıdurdı. Hevādan şehr içine nazār kıldı. Bildi kim ol şehr üstinden (3) alınur yire inüp aña göre yarağ kıldı. Yā Ze'l-ğarneyn Süleymān şehr-i Aqlimūn (4) üstinden alınacağı bilüp ol gice yarağ kılup şabāh buyurdı. (5) Ol deñiz gibi çeri cūşa geldi. İns ü cin mār u mūr cünbüşe geldi. (6) Andan Süleymān ile emr kıldı. Otuz biñ ādemile tahtını götürüp şehr-i Aqlimūn (7) üzerine ağıdı tırdı. Andan Süleymān kalan çerisine Süleymān buyurdı. Cin ü peri (8) dīv gül 'ifrit cümlesi uçup ol şehr üzere gitdi. Andan şehr-i Aqlimūnden (9) dağı girīv gülü kopdı. Ceyş Süleymān birle ceng itdi. Bir gün bir gice qarışup (10) qarışup ceng-i 'azīm kıldılar. Tā kim ol şehri aldılar altı kez yüz biñ (11) dīv gül 'ifrit kırdılar. Ğazā itdiler. Buğur şehr içine inüp dīvler soñına (12) yağmaladılar. Yā Ze'l-ğarneyn bir 'acāyib dağı bu kim Süleymānuñ ol deñiz gibi çeri (13) ol şehre kim girdi içinde belürsüz oldu. Dört gün tırup şehri köşe köşe (14) gezüp gördi. Beşinci gün 'acāyib saraya geldi. Nite altmış altı biñ 'amūd altı yüz³⁴ (15) [38b] altmış altı kubbelü bir qarş mu'allā yapmışlar. Qarş-ı şaddadın 'addan nişān (1) virür. Andan ol altı yüz altmış altı kubbelü qarşa yitmiş yidi yirde qarular (2) kılmışlar. On sekizer ayak merdübān birle çıkar velī şöyle merdübān (3) idi kim ayaktan ayağa yüksekliğı kırk ayak ola. Yā İskender (4) Süleymān ol qaruları bir bir gezüp gördi. Dersü kızıl altun yapılu. (5) Mīh yirine lā'l ü yāķūt urulu. Ol qarular dağı yüksek ulu qarular (6) idi kim yüz yigirmi ādem kıddınca ola. İninden yitmiş sekseñ gişi қоşa (7) gire. Andan Süleymān qarş-ı Aqlimūne girüp bir taht üzre oturdı. İns ü cān (8) qarşısına tırdı. Velī ol taht nice taht bir qal'a mişāl kubble (9) altında tāk-ı keyvānleyin eyvānlar birbirine qarşu. Şöyle eyvānlar kim birinde (10) ikisinde otuz biñ gişi ad için oturdı. Andan yā Ze'l-ğarneyn (11) ol eyvānlara qarşu bir 'acāyib zerrīn düzmişler. Yitmiş yidi köşelü her köşesinde (12) birer gevheri şeb qarık ornatmışlar. Şöyle kim şū'lesi qarş için münevver kılmış. (13) Velī ey şehriyār ol taht şöyle ulu idi kim bir köşesinden (14) bir köşesine yidi yüz yidi arış. Andan ol tahtuñ ortasında bir 'acāyib (15) [39a] şehnişīn düzmişler. Yetmiş yedi dürlü cevher bezenmiş. Şehnişīn üzre dağı (1) çatr-ı hümāyūn mişāl sīmden bir kubble bağlamışlar. Yedi zerrīn ayağ üzere ve bir (2) dağı yā Ze'l-ğarneyn ol sīm kubbenuñ rāst depesinde şaru yāķütadan bir toğan (3) ornatmışlar. Gözleri yāķāt-ı

³⁴ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

rümmâ'nîden burnı ayağı elmâsdan. Kaçan kim (4) Süleymân tahta çıktı ol toğan çarh-vâr döndi. Süleymân tahtından (5) inicek yine toğan durdı. Dönmedi görüp tılısımın âferîn kıldılar. Ve bir dağı yâ (6) Ze'l-karneyn ol muraşşa' müzeyyen şehnişîne karşı aq mermerden bir 'amüd dikmişler (7) turur. 'Amüdda târih buldılar yazılı kazılı okuyup Süleymâna beyân (8) itdiler didiler. Kim ey bunda gelen 'ömr ü devletine garre olan kaşır içine (9) 'amüddaki haţtı gören bilesin kim ben Sukrât dîv bu Cezîre-i Laqvâmnda (10) bu Şehr-i Asqâtı yedi yüz yetmiş yedi yılda yapdurdum. Baña tahtına hûb için tamâm olıcaq (11) bunda bir kez katuma bir insân geldi. Bir kitâb getürdi kitâbda gösterdi. (12) Eydür ey Sukrât dîv bu şehri bir insân gelüp alısar adı Süleymân bin Dâvûd (13) olısar bu kitâbda bu haţtı yazmışdur didi. Yedi yüz yıl niye dürüşdüm bu şehri (14) dağı muhkem kıldum. Gelüp ol insân Süleymâ'nî almasun. Dîv bu 'amüdda bu târih insân³⁵ (15) [39b] dilince ol kitâb getüren insâna yazdurdum. İki biñ dört yüz yıl (1) ben Sukrât dîv bu şehri bekleyüp turdum. Süleymân gele ala diyü gelmedi. (2) Velî ecel geldi beni aldı.

Nazm

Güyâ gördüm ol Süleymân gelmedi (3)

bunca 'ömr irdi ucına qalmadı

Göymedi 'ömrüm gelince ol resül (4)

tâ göreydüm şehri nice alur ol

Qaldı bende işbu işüñ hasreti (5)

sürdi harca bini devrüñ nekbeti

Gitdüm illâ şehrümi gir gör nedür (6)

taş u toprak yirine lâ'l ile dürr

İki biñ dört yüz dağı dört biñ ey yâr (7)

'ömür sürdüm 'ıyşıla leyl ü nehâr

³⁵ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

Neṣr Rāvī kavlince ol cinnī eydür (8) yā Ze'l-ḳarneyn Süleymān 'Aleyhi's-selām ol tārīḥden bu haberi alıcaḳ (9) bildi kim Suḳrāt dīv gendü ḳorkusından iki biñ dört yüz yıl düşüp (10) ol şehr-i İškātı şöyle muḥkem yapdurmış. Buḡur Süleymān daḫı ol (11) 'amūda tārīḥ yazup ḳazup şehri ser-leşkeri divleri tırāḳadan Süleymānuñ (12) vezīri Dimriyāt dive virdi. Yine Ḳāfa gelüp 'askerin taḡıtdı. (13) Yā Ze'l-ḳarneyn 'ömr içinde 'acāyib bizler daḫı bunı gördük. Velī bir daḫı (14) 'acāyib 'āli ḫazretü ki gördüm ki kimler dirilmiş cem'üñe. Kimler pervāz ururmuş şem'üñe. (15) **[40a]** Kim ḫarīfi buncılayın çāḥdan daḡvitile ḳatuña getürdüñ. Ḥaberler şorduñ (1) didi. Miçlāl cinnīnüñ ol sözi şāḫa ḡāyet ḫoş geldi. Andan (2) şāḫ eydür ey vezīrler ḫazretüñ taḫsīn ol şehr-i İškāta bir nazār ol şehri (3) gördüm. Ancılayın şehr yapdurmaḡa himmet iderdüm. 'Aceb ol şehri görmege (4) çāre ola mıydı didi. Şāḫ şöyle diyicek andan Miçlāl cinnī eydür yā (5) Ze'l-ḳarneyn ol şehr-i İškāt deryāyı 'ummān içinde bir cezīrededir. Biz (6) cinnīler gidişine yetmiş günlük yoldur. Her gün bir yıllık yol yürürüz. (7) Buña göre insān gidişin ḳıyās ḳıl didi. Cinnī şöyle diyicek (8) andan İskender eydür ey Miçlāl sen rāst ṭurup beni yaluñuz alup (9) gitseñ giderdüm. Ol şehri görmekiçün gelüp ancılayın şehr bünyāzın (10) urup rāst gelürse tamām ḳılup bizlerden yādigār nişān olurdu (11) ḳalurdı. Nite kim ol şehr-i İškāt Suḳrāt divden ḳaldı. Rāvī (12) kavlince şāḫ Ze'l-ḳarneyn şehr-i İškātı görmek hevesine şöyle diyicek (13) andan Miçlāl cinnī eydür yā Ze'l-ḳarneyn rāst buyurursın her ḳanda dilerseñ (14) varursın ḫavfuñ yoḳdur şāḫib-ḳıransın. Velī ben bendenüñ ne miḳdārı ola kim³⁶ (15) **[40b]** sencileyin şāḫib-ḳıranı alup 'ummāna girem. Ve bir daḫı bu kim sencileyin (1) şāḫı alup gitmege şöyle kimseler gerekdür kim Ḳāf taḡın aşarken (2) Ḳāf divlerine düş gelicek cevāb vire ḳorḳmaya. Yā İskender Ḳāf (3) taḡı kim dirler şöylece taḡ degüldür kim gişi uça anı geçe. Ḳāf (4) bir yıllık yol yirden yuḳaru yüksekdür. Bir yıllık yol anı uzunın ḫaḳdan (5) ḡayrı kimse bilmez. Hendese ḳıyās ḳılmaz. Yā Ze'l-ḳarneyn ol bir yıllık Ḳāf ininde (6) nerre divlerle ḡül ü 'ifritlerle cinn ü pirilerle ṭoludur. Anları başup geçmege (7) 'ummāna girmege ki Süleymān gerekdür didi. Andan şāḫ eydür ey Miçlāl (8) ol şehri görmege çāre yoḳ. Velī ümīz şöyle dutmuşuz kim (9) Ḥaḳ ta'ālā ol şehri biz ḳullarına āsanlıḡıla göstere didi. Miçlāl du'ā (10) ḳılup eydür yā Ze'l-ḳarneyn ḫaḳdan ne diledüñ kim virmedi. Ol murāduña (11) daḫı irgüre ol şehri göresin. Velī ey şāḫ-ı heft-ḳişver bir bendelerüñ (12) daḫı sizlerden maḳşūdumuz vardur ḡüstāḫlıḳ olmasun diyüp eydür ey şāḫ-ı cihān (13) şükr-i minnet ḫāliḳe kim sencileyin 'āmil 'ādil şāḫ zamānına (14) bizleri ergürdi. 'Āli ḫazretüñden temennāmuz oldur kim senüñ 'ilmüñden (15) **[41a]** diñleyevüz idrākumuz irdügince ḫükmin añlayavuz. Ḥazretüñüzi mürşid ḳılup (1) aldugumuz 'ilm ḫükmin ehlümüze söyleyevüz diyüp Miçlāl cinnī ḳulaḳ olup (2) ṭurdu. Andan İskender şāḫ daḫı 'ilim

³⁶ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

deryāsına talup hikmetdarların (3) dizüp faşāhat diline şalup dile gelüp eydür ey Miclāl cin (4) bizüm kitābumuzda hüküm şöyledür kim Hāk ta‘ālā cinn ü insi yaratdı. (5) Kulluk için yaratdı ya‘nī kim Hāk ta‘ālāya tapā. Bu böyle olıcağ ger (6) cindür ger insān içindür evvel Allāhı bilüp andan Allāha tapmak gerek. (7) Bilmeyüp tapıcağ gör gişi şem‘ şū‘lesine karşı nice gerekse oturdığına (8) beñzer. Rāvī kavlince İskender şāh evvel Allāhı bilüp andan tapmak (9) gerek diyicek andan Miclāl eydür ey şāh senüñ ‘ilmünde Allāhı nice (10) bilürsin bildür. Biz dağı ol i‘tikād birle bilelüm ol bilüyle tā‘at kılalum (11) didi. Andan şāh eydür ey Miclāl evvel Allāh’ı bir şöyle bileler kim ol (12) bilüyle zāt-ı kadīm birdür. Velī zātuñ evşāfi çok ya‘nī saftları üküşdür. (13)

Nazm

Zātı bir durur velī evşāfi çok

ķamusı vaşf-ı kemāl u naķsı yoķ. (14)

Nesr Ey Miclāl cin isim zāta nice kim lafzullāh dimek ķāleb düşüpdür. (15) [41b] Esmā-yı şifātlarınıñ adına dağı ‘Alīm hākīm kerīm ‘azīmdirler. Ey Miclāl (1) Allāh ta‘ālā zātı şübütını cümle maħlūkāt bilüsinden gizlemişdür. Velī şifātların (2) āşikāre eylemişlerdür. Bu böyle olıcağ zātı şübütını birleyüp birlige lāyık (3) tā‘at kıilup esmā-yı şifātların zıkr idinmek gerek. Velī zātı şübütını (4) zıkr itmek itmek hātađur zīrā kim Hāk ta‘ālānuñ zātı cümle nesneden münāza‘a muķaddes (5) muťahhardır. Ey Miclāl cin Hāk ta‘ālādan bu i‘tikād birle biriliceğ saña hidāyet olur. (6) ‘Amel gerekdür ki Allāh’a yaķın olasın hem yaķınlığüñ bilesin. ‘Amel dağı bu (7) vechile gerekdür kim her nefesde sen seni hāđdan ırak bilmeyesin. Göñlüñde (8) hāk zıkrinden ğayrı endīşe kılmayasın. Her nazār sen hākķı görmezseñ (9) Hāk ta‘ālā seni görür. Bilesin tā‘atüñ dağı buña göre kılasın ve biz (10) dağı ey Miclāl Allāhuñ zātını bir bilüp şifātlarını zıkr kıilup (11) tağıla ķurbete iricek şaķın kim ķurbetüñe ğarre olmayasın. Gişiye sağılık (12) şaķınmaķlık gerekdür diyüp şāh hātım itdi. Kelāmı kışşā dirāz kılmayalım. (13) Şāhib da‘vet cinnīye destür virdi. Ćāhına indi şāh leşkere (14) gelüp yatdı. Şabāh güç kıilup gitdiler. Birķaç gün yürüyüp (15) [42a] karşılarından bir ‘acāyib ser-firāz siyāh tağı irdiler. Kulağıza şordılar. (1) Eydür Şütür-serler bu tağıda olurlar dā‘imün bu yola gelürler. Yolumuz (2) rāst bu tağıñ dibinden uğrasa gerekdür bir günlük yirdür didi. Şāh (3) Şütür-serler haberin alup revān leşkeri ķondurđı. Hüküm kıldı. Vāy ol (4) gişiye kim od yaķa ķeriden dört yaña çıķa. Buğur sālār-ı Rüm vezīrleri (5) şāhib-serīrleri server ser-hengüñ ser-leşkerleri mīr ü mihterleri iş (6) görmiş ki erleri cem‘ kıilup danışdılar. Şāh eydür ittifaķ düşse kim (7) bu Devebaşlıları dersü ele getirüp yapduğumuz şehir bunlaruñ şerrinden (8) emīn olsa didiler. Taberiyye kavlince dört yüz

kırk ehl-i hikmet vezir (9) üç yüz otuz selatin şahib-serir her biri bir dürlü ray sözün (10) söyledi. Nevbet şaha iricek eydür ey vezirler kimünüz 'ilmile kimünüz (11) hikmetile kimünüz fikr ü ferasetile söyledünüz. Her tavayif her tavayif birle (12) ne veche ceng itmegi cümlemüzden Kaytas-ı Yünani beg bilir. Anı dağı söyledün (13) görelüm nedür didi. Andan Kaytas dağı 'izzetile yirinden turup serverler (14) şaffından şah önine gelüp eydür ey şah-ı zemîn şimdi bize geregi budur kim (15) **[42b]** bu deryāleyin leşkeri Şütür-serlere göstermeyüz. Göricek korqar tağdan (1) inmez. İnerse dağı biñde biri iner. Yā Ze'l-karneyn leşkerüñi Kaf tağınun (2) divleri dirilmişken görse korqa bu kavmi leşkeriyile korqutmayalum. Çeri (3) gide yirden tursun. Öñce bir bölük çeri gönderelüm bu kavim insün (4) alsun. Bir dağı göndürelüm anı dağı alsun birbirine haber kılsun. (5) Haber alıcağ dersü tağdan inerler inmeyeni yolu gözleyüp tururlar. Yine (6) gönderelüm alup kanıkdığı dem çerinün dağı irsün tolaşsun. (7) soñumuz irince. Yā Ze'l-karneyn bu vechile olıcağ ümıddür kim Haq ta'ala (8) rast getirüp bu kavmi ortaya getüreydük devletünde didi. (9) Ravi kavlince şahile selatin serverler begendiler. Ol gün anda yarağ (10) kıilup yatdılar. Çin-seher her boydan ikişer gişi alup yetmiş yidi boydan (11) yüz elli dört gişi cem' kıilup dört bölük itdiler. Bölüğine (12) yorgun at katır virdiler. Eytdiler yürün bu ol yol birle bu görülen (13) tağ dibinden geçün didiler. Anlar dağı sürüp gitdiler. Andan şah (14) ol kavmün ardınca Tayyar-ı Taberriyi gönderdi. Eydür ey server bu (15) **[43a]** giden kavim giñ yirden ardların gözle gör. Bu tağdan bu kavme kimse inüp (1) alacağ olursa bize habere gelmek ardınca ol didi. Ol kavim gitdi. Tayyar-ı Taberri (2) ardlarından gözetdi tā kim ol kavim tağa yitdi. Tağdan dağı gülü (3) kopdı. Tayyar gözleyüp turdı. Anı gördi kim tağdan bir kavim indi. Öñdin (4) iren kavmi tarumar itdi. Tayyar anı görüp revan dutup şaha gelüp gördüğün (5) haber virdi. Şah ol haberi alıcağ bir yolun dağı gönderdi ardlarınca (6) Fevriguş gözci şaldı. Ol kavim dağı varanı alup girüsin gözlerken (7) ardca varan bölük dağı irdi. Şütür-serler anı görüp giriv kıilup irüp (8) ol bölüğü dağı aldılar. Fevriguş anı görüp at görüp at sürüp şaha (9) irüp haber virdi. Şah bir bölük gönderüp 'Anşür 'Aşımı ardlarınca (10) gözci kodı. Şütür-serler dağı ol iki bölüğü alup kanıgup birbirine haber (11) itdiler. Dersü tağdan inüp yolu dutdılar. Anca kim giceye karşı ucunu (12) bölük dağı vardı. Anı dağı tarumar kıldılar. 'Anşür görüp gelüp şaha (13) didi. Şah Kaytasa eydür nitmek gerek Kaytas-ı Yünani eydür ey şah üstür-serler (14) kanıgupdur yola inüpdür. Leşkerile varup ugrarsavuz leşkeri görüp kaçsalar bir dağı³⁷ (15) **[43b]** çeri bölük bölük gönderelüm. Öñümüz bölüşüp tolaşıcağ arduumuz irsün (1) ola kim bu kavmi dersü ele getürevüz. Fitnelerin cihandan götürevüz (2) didi. Kaytas şöyle diyicek andan şah eydür ey server-i Yünan

³⁷ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

Nazm (3)

Her ne kim söyleriseñ dilde revān
devlete lāyık durur ey pehlevān (4)

Aşlıladur her ne kim söyleriseñ
rāst durur her ne fikr eyleriseñ (5)

Fikr ü tayūñ içre yoǵdurur ħalel
tedbīrūñde daǵı bulınmaz ‘ilel (6)

Maǵza ħaǵ gevher yaratmışdur seni
zātına mazhar kıluban ol ġanı (7)

Ĥaǵ kılıcısın zamānuñda ey yār
sendeki erlik bu zamānda kimde var (8)

Rüstem şāhı diriseñ Bihterān
nerīmān hem dirisem yoǵdur yalan (9)

Zī-sa‘ādet bir daǵı ol şāha kim
sencileyin serveri var ey ħakīm (10)

Çala leşkerin yanınca yürise
ol şāhı hem düşmeninden kıriya (11)

Şükr ü minnet Ĥaǵqa ey Kaytās
bu dem kim senūñle hem-demüz her dem bu dem (12)

Her ne kim hüküm ideriseñ idelüm
işbu kavme nice dirseñ gidelüm (13)

Şöyle didi şāh Sikender ol zamān
şāhlar katında Kaytāsa ‘ayān (14)

Nesr Rāvī kavlince şāh Kaytāsı bu vechile medh idicek Kaytās dağı (15) [44a] bir iken biñ olup kıvandı. Baş urup eydür ey şāh-ı cihān senüñ devletüñdür (1) kim ben bendenüñ yüzün dā’imün hazretüñde aq ider. Haq ta’ālāya şıgunup (2) görelüm taqdir rabbānī nider. Yā Ze’l-ıkarneyn bu Devebaşlular gāyet şarb yağıdır. (3) Kıyāsda bunlardan gāfil olmamak gerek. Şāh eydür şarplığı ne Kaytās eydür (4) evvel bu kim qadd u qālebleri uludur ve hem kuvvetlüdür. Kuvvetine göre heybetlüdür. (5) Ve bir dağı gāyet çokluğdur ve hem yirleridür bunlarıñla ihtiyāt birle buluşup (6) gāyret hamiiyetile ceng itmek gerekdür diyüp Kaytās şāh öninde cebe vü cevşen (7) geyüp süvār olup şāhıla leşkerüñ tağdan tarafın alup durdı. Andan (8) Kaytās Görkesirler melikine eydür ey Kertānīl yüri leşkerüñi geçür yol birle (9) āheste āheste yüri. Şabāh bu tağ dibine var tağdan bir kavm iniser görelüm. (10) Ol kavmıla nice ceng idersin didi. Andan Kertānīl dağı yigirmi dört biñ (11) Kurt Başlularıla yola düşüp tağı gözleyüp gitdi. Olarak ardınca Kertānūsı (12) gönderdiler otuz üç biñ İt Başlu çerisiyile anuñ ardınca Tantalūs gitdi. Kırk biñ kıl (13) barak çerisiyile dağı anuñ ardınca Kütvāl gitdi. Altmış biñ ser-nişūrlarıyla dağı (14) ‘ağabınca Şetlāl Zengī İ’tişām-ı Habeşī gitdi. Bunlarıñ ardınca Keydī Hindū Müjdād (15) [44b] Sindü Tamgāç Hān Çinni Kaqrum Şāh Hıttayī Suvti Hānı Oğuz gitdi. Dağı ardınca (1) Mihrāc Hānı Sergistānī Keykalān Kürhi Cihān Hān Tebri Hür ü Zemīn (2) Hāvarī gitdi. Bunuñ der-pāyınca hān Deşt-i Serhan Hānı Taḥsin Bāb (3) Hān Kırçağı Nihāvendī Bulğārī gitdi. Dağı ardınca Kamer Hānı Apduri Miḥtayī (4) Şāh Hurezmī Tanqūd Tefergari Sührābī Kişmir Kaysalānı Rūsī gitdi bunlarıñ ardınca (5) Kayfur Çoban Kaysalun Kahar Hā’i gitdi. Dağı ‘ağabınca Gürcistan meliki Mircin (6) İfrenç Begleri Akruş Naqruş Naqdur Baykür Efrenc gitdi. Toğuz kez yüz biñ (7) er olup gidüp bākī leşkerile şāh katında üç kez yüz biñ er yidi sultān buğur (8) Kaytās Yūnānī yididen Mışır sultānı Naşr bin ‘Ubbādī Mekke sultānı Sa’d ibn ‘Āmir (9) şāhuñ oğul Kaşferānı şāh Enesi Rüstem Dāsītān nebiresi Şemāyıl yanu katında qodı. (10) Yüz biñ yigirmi erile ḥaşem ḥadem ḥazīne ile. Andan eydür ey sultānlar şāh oğlıyla (11) sizler tövb olup tūruñ. Leşkerüñ ardın alup kal’a oluñ tā kim cengden kaya (12) gelen kaçan size tayana tura. Andan Diyārbekr sultānı Firdevs şāha Yemen sultānı (13) Kasam şāha yüz biñ er virüp eydür siz dağı tağ tarafın bağlañ Haq nuşret virüp (14) Üştür-serleri şıyacak ölürsevüz bu kavmüñ kaçanın

komayasız. Andan Kaytās (15) [45a] Barbar sultānı Dila Firūzī şāha kırk biñ er virdi. Eydür sen cümle çerinüñ (1) ardın bekle biz cenge meşgöl iken ardumuzdan düşmen gelüp gāfil bulup (2) bir yaman iş itmesün. Ve bir dahı Kaytās dersü çeriden altmış biñ güzide gendü (3) bildügi er kim seçmişidi. Kırk dört bişin şāh yanında koyup on altı biñ ölüm (4) erin Kaytās gendü aldı. Buğur şāhlardan Benī Aşfar mālīñı Gürsgüli (5) Hıraşān sultānı Şebur şāhı kamu şāhzādelerile katında kodı. Dahı eydür (6) yā Ze'l-ķarneyñ sen bu kırk dört biñ erile leşkerüñi gözle tağılanın dir. (7) Ceng kılana istimālet vir. Ālūde³⁸ düşene yardım it sağ sol yūri. Çerüñi (8) devletile ĳori. Velī ey şāh olmasun kim cengüñ gālebesine ĳarışasın ben ĳuluñ (9) dahı bu on altı biñ dilāverile süreyim. Öñ giden çerimüzüñ ardından ireyim (10) göreyim. Ol Devebaşlular öñ gelenümüze nice gelürler. Cümlesi gelürse biz dahı (11) çerinüñ ardın becīdleyevüz. Eger az az gelür biz dahı leşkeri te'enni birle görevüz. (12) İş issi işini nider. Andan yine Kaytās eydür yā Ze'l-ķarneyñ bu ĳavme rāst (13) buluşacak olursavuz ki 'azīm ceng olisar hūş serverlerüñden bu demde (14) ben ĳuluña dahı birĳaĳın himmetüñile yoldaş vir. Şāh eydür kimleri Kaytās eydür evvel Rüstem³⁹ (15) [45b] dāsitān torunları Şahmār eşkāl Semenkānī Hışāmı Cebelī 'Āşım 'Arĳānı (1) Tūjmār-ı Heft Mīni Hermāyil-i Leñzī Müsel-el-i Sistānı Berrānı Ĵazzāzı Zavili siyāh (2) şān-ı zāvilī Mincāl-i 'Ayne'l BelāyıBehrām Ālan Bercānī Ĵārūn Ĵureynī bu on iki (3) serveri şāhzādelerden Rāvī Ā'zam oğlı Er Devān Şāhı Berāy-ı 'Adem oğlı (4) Serpāli Müşdād Şāh oğlı Cūvānbaht Efruz Şāh oğlı Ĵazanferi Göçegi diledi (5) aldı. Andan eydür yā Ze'l-ķarneyñ Hāĳ ta'ālā 'ināyet idicek bu on altı serverile (6) ĳorĳmayup Süleymān leşkerine varup iş başarmak olur. Yā Ze'l-ķarneyñ 'ālī ĳazretüñe (7) naşihātüm budur alāmenet⁴⁰ devletüñe ĳarre olma Hāĳ ta'ālā fırsat virüp buluşacak (8) düşmene nuşret bulup nāşir u mansür olıcaĳ ol demde ĳuvvet-i fırsatı senden bilüp (9) ĳarre olsa. Yā Sikender ĳurūrıla anca fırsat bulmuş şāhlar şıyup (10) şıduğı düşmene zebūn düşer ĳurūrı.

Nażm (11)

Yā Sikender ĳarre olma devlete

tā ziyān irmeye baht u baştata (12)

Ĵarre olan devlete meşūm olur

ĳo ĳurūrı ki ol be-ĳāyet şom olur (13)

³⁸ Yazma eserde dal ve zel harfinin ĳarışmasından dolayı metinde geĳen diĳer ālūde kelimelerinden farklı bir transkripsiyon oluşmuştur.

³⁹ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

⁴⁰ Alaminüt kelimesinin metinde geĳen hālidir.

Şom düşesün diriseñ cümle işdi
gurūrı sür dimāğuñdan düriş (14)

Tā gurūrıla seni her dem gurūr
ğazā kılup Hağdan eylemeyedür (15)

[46a]

Böyle diyüp ol zamān

Ḳaytās cān baş ḳodı şāh öñinde bī-gümān (1)

Nesr Rāvī ḳavlince Ḳaytās-ı Yūnānī şöyle diyicek şāh dağı du‘ā itdi. Andan (2) yine Ḳaytās eydür yā Ze‘l-ḳarneyn oğlanlarum Ḳaysıla Atvāsı ceng olursa (3) yanuñdan ḳoma. Nolurlarsa senüñ nazaruñda olsunlar didi. Dağı Ḳaytās-ı Yūnānī (4) on altı biñ güzide eri alup biñ raşşalarıla sürüp ol giden çerinüñ (5) ardından ırmağa gıtdiler. Andan şāh yürüdi ardınca Ḳaşferān yürüdi. (6) Dağı ardınca sultānı ber-ā-ber yürüdi anca kim şabāh irdi. Velī güneş tolu‘ (7) itmedin Ḳaytās ol giden çerinüñ ardından tağ dibine yakın göz yirin (8) alup tırdı. Anca kim şāhuñ leşkeri öñi ya‘nī göz keserler rāst tağun dibine (9) irdi. Ol yañadan dağı Devebaşlular revānları gözleyüp tıururken revānlar (10) yakın iricek dersü develeyin bağırşup buzlaşup sil gibi yügrüşüp tağdan (11) inerler. Bu tarañdan dağı Kertānīl Görkeser gördi. Ḳarşusından bir ‘acāyib (12) maḳlūḳ gülü kıldı. Sil ‘azīmleyin sağladı çağladı. Sürdi gendülere (13) gelür. Andan server-i Görkeserān dağı bebr ü pelenk gibi gerinüp kıvanup ne‘fere urdı (14) çıkardı. Yigirmi dört biñ Görkesirler birle ğırīv kılup ḳarşu gıtdiler. Gözleyü birbirine (15) [46b] irişüp ḳarışdılar. Cenge dürüşdiler dutuşdılar dartışdılar. Taşıla birbirin atışdılar. (1) Şöyle kim ğırīv be-vec-i āsumāna irdi. Ḳaytās dağı göz yirinden ol (2) cengi görüp Tūjmār Heft Mīniye buyurđı. At sürüp şāh çerisinüñ bir bölügin (3) dağı iz gördi. Ḳartānūs Sañsar dağı ol cengi göricek otuz biñ İt (4) Başlularıla dersü oluşup süre irdiler. Üştür-serleri şıyup ğirüsine sürdiler. (5) Tağa irğürince Devebaşlular çoğalup it Ḳurdbaşluları şıyup gine (6) ğirüsine sürdiler. Şāhuñ bir bölük çerisi dağı irdi. Tantalūs kırk biñ (7) Ḳıl Baraḳ çerisiyile dersü ğırīv kılup gıtdiler. Cenge yıtdiler. Devebaşluları (8) birbirine katdılar. Şıyup tağa sürdiler. Devebaşlular dağı dersü ol cengi (9) tıyup düş düşe siller gibi inüp şāh çerisin şıyup ğirü döndürdiler. (10) Ḳaytās-ı Yūnānī ol cengi göricek nice ceng olacağın bilüp biñ er gönderdi. (11) Eydür yürün leşkerüñ erdin becīd sürüñ bu düşmen yaman yağıdur didi. (12) At sürüp biñ er gıtdi. Çeri sürdi şāhuñ bir bölük leşkeri dağı

irdi. (13) Kütvāl ser-nişūr altmış biñ ser-nişūrularıla na‘ra urup şınan çeri karşı olup (14) erdiler. Üştür-serler yine girüsine sürdiler. Taberiyye kavlince ol tağda ol (15) [47a] tã’ife gâyet çoklığıdı. Dersü haber olup sürüp irdiler. Şıyup ceş-i İskenderi (1) girüsine sürdiler. Anca kim Şetlāl Şāh irdi. Toksan biñ kara jengī ile (2) İ‘tişām şāh irdi. Heştād big Hābeş ceşile ejderleyin gümlüyü irüp (3) ol düşmene qarılıp ceng itdiler. Bunlaruñ ardınca Tamgāç hānı Çin-i Kaqum (4) şāhı Hıttāyī irüp Üştür-serleri yine şıyup tağa sürdiler. Kaytās (5) kim gördi. Gerçi kim şāh leşkeri Üştür-serleri sır velī üstür-serleruñ ardı (6) karşı sil gibi tağdan dökilüp iner. Anca kim indi şāhuñ ol sekiz (7) bölük çerisin şıyup girüsine sürdiler. Bu hālda dahı Keykalān şāh yüz biñ (8) Kūhīstānī Mihrāc hān yüz biñ leşkerile irdiler. Gördiler kim bir ‘acāyib maḥlūk (9) şāhuñ sekiz bölük leşkerin şıyup birbirine qarup kovup gelür. Ol hānlar (10) gayret kılıp kiş açup giriv idüp at sürüp şınan çeri ardından (11) irüp Devebaşbulara ok urup ol yalnızca kavme bir iş itdiler kim (12) dersü ürküp yine şınup tağa döndiler. Atuña arka virüp dönüp cenge (13) durdılar. Ol kavm tağdan yine inüp çoğalup şāh çerisin şıyup girü (14) sürdiler. Şāh tarafından yine Maḥtay şāh Huruzmī eydür kırk biñ erile Taḥtāyış (15) [47b] hān irdi. Bāb Hān irdi. Serḥan Şāh Şahsin irdi. İki yüz biñ erile (1) gördiler kim düşmen şāhuñ çerisin şımış sürmiş gelür. Ol hānlar bir yire (2) turup tob oldu. Karşudan çıka gelen çeriye gendüyi urdı. İki (3) yardı düşmene karşı irdi. Karışup qarışup ad u şın için gayret cengine (4) tırdılar. Üstād kavlince ol dört sultān düşmene gayret kılıcı urdı. (5) Sil gibi gelürken sedd-i İskender gibi turgur itdiler. Kaçan çeri dahı dönüp (6) yidi kez yüz biñ er olup Üştür-serleri şıyup yine tağ dibine sürdiler. (7) Ol sürüşde ol kavmi şöyle kırdılar kim kıranı kahramāndan nişān virür. (8) Ol kavm çoğalup şāhuñ çerisin yine şıdılar bir ara yidi sekiz Üştür-serlere (9) oldu. Şāh tarafından yine Tanḳūd şāh Tağarḡarī Sührāb şāhı Kişmir Kafyūr (10) Kaysalānī Kahrehā-yı Mircinī Gürcistanī Aḡarnūş Naḡarnūş Nākdür Bayḡūr (11) İfrec irdi. Dört bölüğü dört taraftan giriv kılıp at sürdiler. Şınup (12) dönen çeriye tayaḡ olup turgurdılar. Cenge tırdılar yine şāh tarafından (13) Nihāvendī Bulḡarī Kamıhan Sapūrī Kaysalān Rūsī Cihān hān Teberī (14) Hüsrev Zemīn Hāvarī Keydī Hindū Müşdād Sindū irdiler. Ol yidi hān (15) [48a] bir ‘acāyib ceng gördiler. Şöyle kim ceş-i Süleymānleyin dürlü dürlü tavāyif birbirine (1) qarışup karışup sil-i ‘arīmleyin sağ şol sürüşürler. Sürüşmede at (2) dırnağından yirler iñler qarışmada ir girivinden gökler gümler. İñildüden gümlüdüden (3) feleklerde melekler deryāda semekler beliñler. Ol yidi şāh ol cengi göricek (4) mest ejderhāleyin gerinüp sönüp na‘ralar ḡaykırup cenge gitdiler. Düş gelen (5) düşmeni tārūmār itdiler. Şöyle sürdiler Üştür-serleri kim tağ etegine (6) döktiler. Rāvī kavlince şöyledür kim ol Devebaşlular ol tağdan (7) ardı kesilmeyüp sil gibi karşı gelürdi. Ceng kıldı anca indi. Şāh çerisünñ (8) bir erine on oldu. Sürdi ceş-i İskenderi nite ceng yirine getürdi. (9) Tokuz kez yüz biñ erile zarb u ḡarbe tırdı. Gülü çarḡı çaruma irdi. (10) Bunlar bu cengde iken

İskender şāh daḥı irdi. Kırk dört biñ erkek (11) atlu uruma cevşeni cümle buruma erile şağında şāh Ḥoraşān şolında melik (12) Aşferān öñince altı yüz altmış altı altun kuşaqlu elmās nacaklu pür-nurī (13) biñ erile Çehil-pā-yı 'Irākī şāh iricek düşmenile leşkerüñ ol 'azīm cengini (14) göricek görüp tırdı. Kırk dört biñ erile ceng nazar urdı. Kaytās daḥı (15) [48b] şāh geldügin görüp on altı biñ erile at sürüp şāha geldi. Baş (1) urdı. Yağı yağmaya diyü çağırdı. Şāh daḥı birkaç kadem karşı vardı. (2) Kaytāsı merḥabāladı. Andan Kaytās-ı Yūnānī eydür yā Ze'l-ḳarneyn zamān (3) fırsatlu nuşretlü çerüñi gördün mi cān baş ele alup yoluña tırup ne yaman (4) yağıyla buluşup şīrāne ceng iderler didi. Şāh daḥı Kaytās-ı Yūnānī taḥsīnleyüp (5) istimālet virüp eydür ey server-i Yūnān bir şāhuñ kim ser-hengi sencileyin (6) server ola leşkeri niçün şīrāne ceng kılmaya didi. Andan Kaytās du'ā kılop (7) eydür ey devletümüz sermāyesi İskender yūri sen daḥı düşmene karşı sa'ādetüñ (8) sancağın aç. Devlet tabl u neḳāresin ursunlar. Nuşret haberin sor. Nād u nefīrlerde (9) ursunlar. Haḳ ta'ālāya tevekkül kı. Düşmenüñ bir tarafına kırk biñ (10) erile sen seni ur. Tā İskender arada sa'ādet serverümüz 'ālī ḥazretüñdür. (11) Düşmene fetḥ ü zafer bulup nāşır u mansūr olmaḳ sentüñ sitāreñiledür. Ey şāh yūri (12) düşmenüñe ğayret ḥamiyyet kılcın ur kim Allāh ta'ālā mürsel peygāberlere dimişdür kim men ğanī (13) cebbār ğayretlü ḥamiyyetlü kıllaruma 'avn iderem. Din yolında her ne işlerse

Nazm (14)

Yā Sikender böyle olcaḳ bu iş
iş demidür yūri ğayretle düriş (15)

[49a]

Ġayret ehline mu'āvin çün ey şāh
buñ deminde olurımış ol ilāh (1)

Pes ne ğuşşa ğayret ehline-i cān
işde yardım eyleyicek müste'ān (2)

Neşr Rāvī ḳavlince Kaytās eydür yā Ze'l-ḳarneyn cengde iken muḳayyed olma. Sağ şol (3) raḥş sür. Serverlere ser-henginüñ ser-leşkerlere mübāriz mihterlere mīr ü sipāhīye (4) istimālet vir. Adlu şanlı serverleri üñ kıvansunlar. Düşmene (5) kılıç ursunlar. Ben ḳuluñ çerinüñ ardın ir vurınca tırayım gelenleri düşlü (6) düşine kıoyayım. Yā Ze'l-ḳarneyn cengümüz bugün yarın

ayırd olur cenge beñzemez (7) diyüp Kaytās on altı biñ erile yine göz yirine gitdi. Andan İskender şāh (8) daħı buyurdı altun tāsılu tabl u naqqāreleri ra‘dı-vār urdılar. Şūrñā u nefīrleri (9) süvār urdılar. Sancağ ‘alem şukqaların açup kiş qurbān kaqup ġirīv (10) kılup ol ceng-i ‘azīmüñ bir tarafına at sürdiler. Rāvī kavlınce şāhuñ (11) leşkeri şāh cenge yürüdüġin göricek dersü serhenglere ġirīv kılup (12) at sürüp Üştür-serleri şıyup taġa sürdiler. Üştür-serler daħı taġ etegiñe (13) iricek şöyle ġirīv itdiler kim zemīn ü zamān çarħ u āsumān inledi gümledi daħı duħul (14) tuyūr mār ı mūr beliñledi. Girü şāh çerisin sürüp ceng yirine indürdiler. Şāh daħı görüp⁴¹ (15) **[49b]** gāh ceng kılup gāh serverlere istimālet virüp gāh dilāverleri (1) öġüp gāh düşmenile serverlerüñ cengin teferrüc kılurdu. Nite Devebaşlular erkek (2) dişisi birbirine qarışmış. Dişileri ellişer erkekleri altmışar arış kaddular (3) başları deve başı gibi velī ġāyet ulu. Boyunları gergedan gibi tülü. Kaplan (4) sīnelü. Bebr ü pelenk gibi kollu. Yırtıcı cānever kaynaqlu ve bir daħı rāst alınlarında (5) gergedan mişāl şāħlayın boynuzları var. Siyāh sūñüleyin boynuzlarıyla şāh çerisinden (6) mīr ü sipāhīleri sīnesinde yağrında sancarlar cebe vü cevşenlerinden zırhlarından (7) geçürüp götürüp atlarından atarlar. Ancasın at üstinden dutarlar parelerler. (8) Atıla düşürürler. Şāh çerisi daħı Üştür-serleri ejderhāleyin sūñü dillerile sīnelerine (9) sancup arqaları düşürürlerdi. Kimisi göz girān birle kaçarlar. Başları (10) ġurd olup düşer. Kimisi tıġ bürrān birle çalarlar düşer olur. Kiminüñ cihāngīrler (11) boynına kemend daqup at yanınca sürerler kimin ecel kuşlarıyla urup (12) düşürürler. Kimin na‘ra ġirnişiyile şaşururlar. Şāh-ı cihān ol ceng-i ‘azīm göricek (13) kılıc yalıncaq kılup raħş sürüp serverler arasına girüp ceng cevelān (14) iderdi. Kat kat kara bulut gibi çeri içre berķ-i raħşān gibi saġ sol (15) **[50a]** giderdi. Şāh bunda ol cānibden yine sultān Diyarbekr sultānı Yaman Kaşam (1) şāh yüz biñ erile irüp cengi görüp Kaytāsa didüġileyin düşmenüñ taġdan (2) tarafın gözleyüp tırdılar. Anca kim İskender şāhuñ ordusu daħı gelüp irdi. (3) Öñince Mışır sultānı Naşr bin ‘Ubbād Mekke sultānı Sa‘d ibn ‘Āmir yüz biñ (4) erile ol ceng-i girānı göricek İskender şāh kafāsından sedd-i İskenderleyin (5) olup on iki kez yüz biñ er ol haşemi ġademi ġamīyye ġazīne birle bir fersaħ (6) yiri tutup burc bārū mişāl kat kal‘a olup tırdılar. Andan Naşr bin ‘Ubbād (7) Sa‘d ‘Āmir şāh oġlı Kaşferān şāhı araya aldılar. Kaşferān kafāsında (8) anası Şemāyıl Cihān Bānū Çehr kıızı Ferruc Humāyī Er Devān Şāh ġelāli Bihterān (9) Keykalān Şāh kıızı Şehremān Mihrāc Ĥān kıızı Dilşād Zamān Kaşsalān kıızı (10) Sevtātī Devrān ġelāli Kaşferānī ol iki biñ ġaş kullarıla Kaşferān kafāsın (11) alup tırdılar. Andan İskender şāh oġlı ol ceng-i ‘azīmi görüp elin aġzına (12) urup bir zamān tırdı. Anca kim ceng ġülüsi cānına eşer kıldı.

⁴¹ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

Nazm (13)

Mest ejderhāleyin şāh Kaşferān

sağ u sol kārindi söndi ol zamān (14)

Bebr ü gūr gibi gibi ciğerden gümredi

şīrnen durşan şikāra añradı (15)

[50b]

Şaldı başın kaqdı gişide ol zamān

şan dirildi yine geldi nerīmān (1)

Şundi aldı eline saz u seleb

ceng-i Rüstem geyip cān itdi taleb (2)

Qāşd kıldı kim süre rahşın revān

cenge gire kıla cevelān Kaşferān (3)

Neşr Rāvī kavlince Kaşferān şāh kāşd-ı ceng kılıcaq tayıları ra'd u berq (4) sürüp Kaşferānuñ iki taraftan atınuñ 'inānın dutdılar. Kaşferān kaqıdı. (5) Kaqımaq birle eydür ey Semenkānīler bu öñümüzde deryā mişāl qarışıp gümleyen nedür? (6) Ra'd u berq eydür atanuñ çerisidür düşmen birle ceng kılar. Kaşferān (7) eydür ya bizler niçün dururuz girüp atam leşkerine yardım kılmazuz er degil mirüz (8) diyüp Kaşferān yine gerindi söndi. Ra'd u berq yine eytdiler ey şāhzāde (9) atıñ hükmiyle turmuşuz ceng kılan çeriye qal'a olmuşuz. Şāhlarıñ qanunı (10) budur kim ceng güninde adlu şanlı serverleri tağ gibi tıruşlu key erleri (11) sancaq dibinde qorlar. Cengden eren atı yoran zahımlı olan gelür bu dündār (12) erine tayanur turur dirler. Ra'd u berq şöyle diyicek andan Kaşferān şāh (13) eydür dek imdi sizler er gibi tırūñ ben atama yardıma giderem diyüp (14) Kaşferān bir na'ra haykırdı kim ra'd u berq ol cüvānuñ na'rası heybetinden belinlediler. (15) **[51a]** Kaşferān atınuñ 'inānın ellerinden boşandı. Ol şāhzāde dağı at 'inānın (1) elinde göricek rahşına revān mehmiz urup bir āb-dār kılıcı yalnızcaq (2) kırup atasınuñ altmış altı altun başlı müzerkeş şeküllü ejderhā peyker (3) sancaqları dibinden ra'd gibi haykırup berqleyin

şakıyup merrîh mişâl (4) kağıyup Sîmurğ-dâr rahş sürüp yüz cenge dutup gitdi. Taberiyye (5) kavlince ol şâhzâde at süricek kimse lâ diyüp öñine durmadı. Kaşferân (6) at süricek ardınca ra'd u berķ dağı kiş ü qurbân kaqup kavı-ı kûzağ (7) mişâl sebz sürh saht yaylı ele alup on ikişer arşun peykânları birer qarış (8) ecel kuşların rüstemâne şagraklarına şalup Kaşferân kafâsınca rahş (9) sürüp gitdiler. Andan şâhzâdeler hânzâdeler dört yüz kırķ dört (10) melikzâdeler kafâlarınca kiş kemerlücek öñinde hünerlü każâ peykin ağiler (11) kim lu'bıla ejderhâ dutucılar dersü rahş sürüp Kaşferân şâh ardınca (12) gitdiler. Andan Kaşferân şâh anası Rüstem ibnü Zâl nebîresi Şemâyıl Cihân (13) gördi kim oğlı Kaşferân şâh şöyle na'ra haykırdı kim ra'd u berķ gibi (14) serverleri şaşurđı. Rahş sürüp ceng-i insân şanup cenge gitdi. Revân⁴² (15) [51b] Şemâyıl Cihân egninden libâçesin şalup sütünleyin bir sünü kolına (1) şarup Dilşadı Şhremâni alup biñ kemerlü şahuñ hâş kullarıyla Kaşferân (2) ardınca rahş sürdiler. Ol cânibden dağı Rūmuñ pehlevânı Kaytâs-ı Yūnānī (3) Çengül sağın şolın gözlerken anı gördi kim devlet toğı dibinden (4) bir alay âhen-pūş er yıl yügrüşlü rahşlar sürüp ol deryâyı mişâl (5) çerinūñ cengine gider. Kaytâs ğâyet kaqıdı şöyle kim ra'd gibi gümdeyüp (6) berķleyin şakıdı. On altı biñ eri yirinde qoyup at sürüp gitdi. (7) Tuđ dibinden boşananlara irdi. Öñlerince Kaşferāni gördi. Nite

Nażm (8)

bir dilâver nev-cüvân binmiş ata
rüsteme beñzer şanasın ol fetâ (9)

Bir kılıç almış yalıncağ alınsa
şân Süleymândur gider Kâf iline (10)

Saţvetile hey'eti şöyle ki var
kahramânlar qorqudur ey şehriyâr (11)

Şöyle kim hey'etlü kimesne idi açan
yalunuzca rahş süren bir nev-cüvân (12)

⁴² Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

Nedīm olurdı görse nerīmān-ı yār

cüvānuñ şevkatin şöyle ki var (13)

Neşr Rāvī kavlince Kaytās Kaşferānuñ şöyle rüstemāne gidişin görüp (14) taḥşinledi. kiş kaçup Kaşferān şāha yitdi. Kaşferān daḥı bebr ü pelenk gibi (15) [52a] añrayı gümreyü giderken anı gördi kim bir kara atlu Efrāsiyāb şalābetlü (1) server raşş sürüp rāst gendüye gelür. Düşmen şanup ra'dı-vār (2) ḥaykırup at Kaytās üzre sürdi. Kaytās daḥı bildi kim Kaşferān (3) gendüyi düşmen şalup seyfile gendüye sürdi gelür. Becid irüp (4) gendüyi Kaşferān şāha bildürdi. Bilüp yine cenge yönelince Kaytās (5) yıl gibi süre irüp şunup Kaşferān eydür atam düşmenile ceng ider. (6) Ey şāhzāde kanda gidersin Kaşferān eydür atam düşmenile ceng ider. (7) Yardıma giririm tā kim atam önünde kılıç uram serverler içinde ad alam (8) didi. Kaytās eytdi ey ciger köşem atañ ceng itdügi düşmen sen (9) varacak yağı degül Kühilerdür ḥayf olmaya mı sencileyin nev-cüvān ancılayın (10) amān bilmez yağıya vara didi. Kaytās şöyle didüğine Kaşferān kaçıdı. (11) Ne kadar kim dartındı darlıgandı Kaytās kolından atınuñ 'inānın kırtarımadı. (12) Andan Kaşferān eydür ey server-i Yünān çünkü seni cenge varmağa kıomazsın (13) kıo bāri atam kıatına varayım. Atam men 'iderse dönem didi. Rāvī (14) kavlince Kaytāsıla Kaşferān bu sözde iken Kaşferān kafāsından anası Şemāyıl⁴³ (15) [52b] Cihān daḥı şāhzādelerile irdi. Cümlesi cenge varsa (1) diyü Kaşferāna naşihāt virdiler. Kimsenüñ sözün kıabul kıılmadı. Kaytās (2) kaçıdı. Alup Kaşferānı atasına gitdi. Velī atı 'inānın Kaşferānuñ (3) elinden kıomadı. O cānibden daḥı şāh-ı Zü'l-karneyn raşş sürüp (4) güzide serverlere istimālet virüp ögerdi. Şāh-ı cihān istimālet (5) vire at süre. Cengüñ bir kıolına kim çıkdı anı gördi kı Kaytās (6) oğlı Kaşferānı bir mü'teber alay erile almış gendüye gelür. (7) Kıarşu varup gördi. Kaytās-ı Yünānı Kaşferānuñ atı 'inānın dutmış. (8) Kaşferān daḥı dutduğına kaçımış. Şöyle raşş üzerinde miriḥ şekl (9) olmış. Şāh anı görüp Kaytās birle 'izzetleşüp eydür ey server-i Yünān (10) Kaşferān henüz ceng ḥarīf midür kim buncılayın amān bilmez (11) yağıya getürdüñ. Kaytās eydür yā Ze'l-karneyn Kaşferān at sürüp (12) cenge gide yorurdı. Gördüm at sürüp irdüm. Cehd kııldum dönmedi. (13) Uş oğluñı saña getürdüm bākīsın sen bilürsın didi. Buğur (14) İskender ra'd u berke 'itāb itdi kim ey gāfiller nice Mu'ammedidüñüz (15) [53a] kim Kaşferānı buncılayın cenge kıoyu virdiñüz. Ra'd u berke Kaşferānuñ na'ra (1) urup gendüleri serāsime kılup 'inān ellerinden alup düşmene at sürdigin (2) didiler. Şāh bu sözi işidüp oğlınuñ yüzine nazar itdi. Gördi kim Kaşferān (3) raşşınuñ 'inānın Kaytās kim dutmış. Kaşferān cengdin yaña çekinüp (4) göğsın urur bebr ü pelenk gibi gerinür söner. Şāh oğlınu şöyle göricek (5) eydür ey Kaytās Yünān Kaşferān birkaç yıl ecelden amān bulursa ölür (6) kıılıç yüzinde pehlevān. Rāvī kavlince

⁴³ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

şāh Kaşferān server olısar diyicek (7) Kaytās eydür yā Ze'l-kaşneyn niçün server koymaya kim atadan sencileyin server (8) sülālesidür anadan Şemāyıl Cihānleyin dilāverden olupdur. Yā Ze'l-kaşneyn (9) Kaşferān nesebile varur. Rüstem bin Zāla çıkar. Ehl-i hikmet bu nesebi nisbet üzre (10) dimişlerdür kim oğul devleti atadan nisbet dutar şekāveti anadan dutar. (11) Saḥāveti ata hoşāvendlerinden ya'nī 'amū 'amūcalardan dutar. Şecā'ati ana (12) hoşāvendlerinden ya'nī ḥāle ḥāletelerinden nisbet dutar. Kaşferān daḥı anadan (13) Rüstem dāsitān nesebidür diyüp Kaşferānuñ Kaytās atı 'inānın egninden (14) kōdı. Andan Kaşferān atasına baş koyup eydür ey sultān at niçün tūtur⁴⁴ (15) **[53b]** yürüñ at sürelüm cenge girelüm. Bulışduğunuz düşmeni bir daḥı görelüm (1) diyüp Kaşferān saz u selebine kōl şundi. Şāh oğlını şöyle göricek (2) kōl şunup kuçup eydür ey 'ömrüm cānınuñ serv-i āzadı Kaşferān bu ceng (3) kılduğumuz yağı insān degül kim şaflar tura alaylar ola. At sürüp (4) serverler cevelān kıla. Bu yağı ḥayvān mişāldür didi. İmān bilmez yağıdur. Buncılayın (5) yād yağı cengine heves itme didi. Bu söz Kaşferāna hoş gelmedi. Andan eydür ey (6) server ata ben er degül miyem ki beni cengden men' idesin kōrku virirsin. (7) Yağıdan gerek kim ben kōrkaydum bu 'acebdür kim sen benemiçün kōrkarsın (8) didi. Şāh eydür ey Kaşferān sen henüz nev-cüvān 'ömürsin kōrku bilmezsin (9) tehlükeden ihtiyāt kılmazsın. Bilmeyicek ben atayam bilürem senüñ için ihtiyāt (10) kılrām didi. Yine Kaşferān eydür ey şāh cihān atalar ihtiyāt itdüğü (11) ecele karşı durur mı? Şāh eydür ey ciger kōşem kōrku birle ihtiyāt ecele (12) karşı tūrmaz. Velī gişi görünmez kaşālardan ıraḥ eyler. Kaşferān eydür ey ata (13) kaderlenmiş kaşā gişiden şavılır mı? Şāh eydür ey Kaşferān Ḥaḳ ta'ālā (14) kādirdür kılına kaderlenmiş kaşāyı şavar. Şol vaḳt kim ol kaşāya lāyık (15) **[54a]** olmuş gişi ol kaşāya karşı durmaya ya'nī kaşālu yirde bulunmaya didi. (1) Kaşferān atasına söziyle zafer bulumayıcak kaşıdı. Kaşıncıla eydür ey şāh (2) biz şöyle tūrup leşker ceng idicek görenler dimeye kim görüñ İskender şāh (3) şāhib-kıran dirilür oğlıyla tūtur. Leşker ceng ider kırar kırılır. Bu ad bizlere (4) 'ār degül mi? Rāvī kavlınce şāh oğlından ol sözi işidüp tebessüm idüp Kaytāsa (5) eydür ey server-i Yūnān Kaşferānı işitdün mi ne nükte sözledi. Gendüyi cengden (6) yığduğumuz için buğur Kaytās eydür ey şāh Kaşferān şāhuñ nükte (7) maşşüdi budur kim gire bu cengi göre. Ḥaḳ ta'ālāya şıgınalum bunı alup (8) cenge girelüm. Ceng kılduğumuz kavmüñ bir ulu yığnağın buña gösterelüm. Bu kavm (9) kōrkuncdur bunlaruñ cengin görüp kōrkaydı ola mı bir buncılayın cengden (10) kōrkıcaḳ oğlandı daḥı buncılayın cenge heves itmez. Bir bu ve bir daḥı bu kim (11) Kaşferān buncılayın vehimnāk cengden kōrkıcaḳ olursa yaḳındur kim (12) dilāver kōpar. Pes imdi gereği budur kim Kaşferānuñ gözün göñlin buncılayın (13) cenglere öğretmek gerek diyüp Kaytās on iki biñ güzide eri yitmiş şāhib-

⁴⁴ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

serîri (14) alup şâha eydür ey şâh-ı cihân sen tündar tır. Ben Kaşferânı cengüñ⁴⁵ (15) [54b] bir tarafına teferrüc itdüreyim diyüp at sürüp Kaşferânı Kaytâs alup (1) cenge gıtdiler. Sil gibi süre irüp ceng içine girüp server girânlar cevelân (2) urdılar. Düşmen şaflarına irüp birbirine kırdılar. Taberiyye kavlince İskender şâhuñ (3) yitmiş yidi boyı çerisi Üştür-serlerle yitmiş yidi bölük olup karşıp ceng (4) iderdi. Kaytâs Kaşferâna cümlesin gezdürüp gösterdi anca kim bir cenge dağı (5) irdi. Gördi kim tağ eteginde bir şa' b şarb bire yüz biñ ola. Devebaşlular (6) arıkların tağa virüp cengüñ dört yanın gözleyüp tırurlar. Tırdukları (7) yirde şöyle karşıurlar kim şanasın baħr-ı kaṭrândur. Kaşferân ol kavmi (8) şöyle göricek evvel nazarda vehm aldı. Kaytâs Kaşferân vehm alduğın göricek (9) kâşd kıldı kim ala döne. Kaşferân revân gendüyi dirüp eydür ey server-i (10) İskender bu karşı tıran ne kavmdür şöyle vehmnâk. Kaytâs eydür bizümile ceng (11) iden düşmen bunlardur kimi arka olup tırur. Kaytâs şöyle diyicek Kaşferân (12) eydür ey server bu tıran çünkü düşmendür. Yürün biz dağı bunuñıla ceng kılalum (13) didüğü dem ol cânibden dağı yığılup tıran Devebaşlular karşılarında Kaytâsıla (14) Kaşferânıla on iki biñ pehlevânı göricek ğülü kıilup dersü develeyin bağışıp (15) [55a] sil gibi sürüp Kaytâsıla Kaşferâna gıtdiler. Üstâd kavlince eydür ol ğülüdan (1) yine vehm aldı. Buğur Kaytâs Kaşferânı ol kavmüñ öñinden alup irildi. (2) Ulu cenge karıldı. Serverler Kaşferân yanınca ceng kıilup hünerlerinden (3) gösterdiler. Birkaç Devebaşluları dutup Kaşferân şâha getürdiler. Anca kim (4) Kaytâs yine Kaşferânı İskender şâh katına getürdi. Yine at sürüp on (5) altı biñ tapsun erine gelüp cengüñ dört yanına nazar urdı. Gördi kim (6) Üştür-serlerüñ ardı dükenmiş tağdan dağı inmez olmuş. Bildi kim kimse (7) kalmadı at sürüp Firdevs şâha Kâsım şâha geldi. Eydür demidür düşmenüñ (8) tağ tarafın aluñ didi gıtdi. Ol iki şâh dağı yüz biñ erile at sürüp düşmenüñ (9) tağdan tarafın alup durdılar. Bu cânibden yine Kaytâs süre. Ol altı biñ (10) erile at sürüp İskendere gelüp eydür ey şâh Üştür-serlerüñ ardı kesilüp (11) tağdan inmez oldu. Çerümüz dağı tağ tarafın aldı yürüdi. İmdi düşmenine (12) ħamiyyet kılcım uralum Ħaḳ ta'âlâ fırsat nuşret kime virüp diyüp Kaytâs şâh (13) altmış biñ âhen-püş erile ğıriv kıilup dersü kılcık yalıncaḳ kalup at (14) sürüp düşmene gıtdiler. Velî cümlesinüñ öñince Kaytâs İskender şâhidi. (15)

Nazm

[55b]

Ħaḳka şığındı atını sürdi şâh

ğörelüm nuşret kime virür ilâh (1)

⁴⁵ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

Hak elindedür kim ol mansür ola

zîrâ oldur kalmışa püşt ü penâh (2)

Rāvî kavlince şâhıla Kaytâs altmış biñ erile düşmene at süre irdiler. Cenge (3) girdiler. Düşmeni birbirine kardılar. Kalan çeri dağı şâhuñ cenge girdügin görüp (4) on iki kez yüz biñ er dersü giriv kıilup düşmene qarışup gayret cengine itdiler. (5) Devebaşlular dağı insânuñ ol hücûmın göricek dersü deryâleyin çalkanup (6) develeyin bağışup süre şâh çerisine qarışdılar. Bir ara biş onı üşdiler. (7) Ceyş İskender dağı cân birle dürişdiler. Sil 'azimleyin aşığa yukaru sürüşdiler (8) qarışdılar. Güneş kubbe-i felege dikilince bir 'acâyib ceng kıldılar. Çarh u âsumân (9) durup döneli bisât-ı zemîn baş olalı ancılayın dargın tururmamışdı. (10) Nite evvel at ayağından zemîn zamân inledi. Kubbe-i felek gümledi. Raş- gergedan (11) süheyinden er girivinden felekde hür yiryüzinde murğ ı mür beliñledi. Tabl u duhul (12) ra'd gibi gürlendi. Surnâ vü nefir ölüm ırın ırladı. Ol sâz semâ'ına (13) çarh pencümde merrih oynadı. Nite (15)

Nazm (14)

kağıyup boşdı hamel burcında ol

hışımıla şaldı beşini sağ sol (15)

[56a]

Şağ elinde dutduğı seyfile

şol elindeki kesük başı bile (1)

Şaldı birkaç sürdi merrih merkebin

vehme şaldı cümle çarhuñ kevkebin (2)

Ağdı gitdi burc kavsa gün ide

tâ ki merrih kavısla bir ceng ide (3)

Kakımağla çünki irdi ol zamân

merrihde göricek burc-ı kemân (4)

Ḳurdi ḳavsın şeşte şalup bir oḳı
çekdi atdı çarḥ eliyile merriḥi (5)

Ol oḳa merriḥ daḥı şöyle ki var
ḳarşu çekdi ḳılıcı ey şehriyār (6)

Ḳavsıla merriḥ felekde ol zamān
ceng idicek işbu resmile ey cān (7)

Yire düşdi ceng-i ‘aksi anlaruñ
yılduzı ol zīrā ceng ḳılanlaruñ (8)

Varduḡınca pes buḡur şöyle ki var
görmidi İskenderüñ cengi ey yār (9)

Ad u şan içün dürüşdiler ḳatı
düşmene ḳılıc urup sürüp atı (10)

Şol ḳadar ceng itdi kim mīr ü sipāh
virdi şāh İskendere nuşret ilāh (11)

Şıdı ol deryā mişāl düşmen ceypi
Ḥaḳ ta‘ālā rāst getürdi işini (12)

Neşr Rāvī ḳavlince ḥaḳ izniyile şāh-ı Zü’l-ḳarneyn ol deryāleyin Devebaşluları (13) şıdılar ḳodılar. Şöyle ḳırdılar kim Ṭabrizanlar dıraḥistān ḳırar gibi Devebaşlular (14) daḥı siniceḳ

girüsine tağdan yaña kaçmağa dönenler gördi kim ceş-i İskender tağdın⁴⁶ (15) [56b] yanın almış Sedd-i İskenderleyin tūrurlar. Yügürü süre vardılar (1) kırdılar. Qalanı anı görüp bölük bölük olup kaçmağa yüz dutdılar. Bu cānibden (2) dağı şāh-ı Zü'l-ḳarneyn ol fetḫi görüp revān raḫşından inüp secde-i şükür (3) kıilup süvār olup serverlerüñ arasına girdi. Bī-āvāz-ı bülend çağırdı kim (4) server oldur kim şıduğı düşmeni kaç qararınca kara ala. Girenin ḳomaya (5) kıra diyüp şāh bindügi raḫş idince değışüp yigirmi dört biñ ḫāş ḳulıla düşmeni (6) ḳodı. Şāh düşmen erdin süricek on iki kez yüz biñ er dağı at fil (7) gergedan dincin binüp Üştür-serleri tüş tüşe ḳodılar. Bu böyle olıcaḳ (8) Mışır sultānı Naşr bin 'Ubbād Mekke sultānı Sa'd ibn-i 'Āmir ol deryāleyin (9) çerinüñ ordusın ḳondurdılar. Fesāh içün bārigāh urup zerrin serir (10) ḳurdılar. Leşker dağı düşmeni gice irince ḳodılar. Kırup ordıya döndiler (11) geldiler. Ol gice gidüp yine şabāh irdi. İskender bārigāhına gelüp (12) dīvān tūrdu. Şāh serverleri dükenledi. Gördi kim yidi biñ ḫāş eri (13) düşmişidi. Güzide server kimler evvel Batāyı Barbarī Kevküş Kılānı Zerdādī İhlātı (14) Maḳlūh-ı Ḥabeşī Aṭvāli Zengī Zümīr ü 'Āli vi 'Anşūr 'Āşimī bu yidi (15) [57a] ḫāş server düşdüğine şāh ḡāyet acıdı. Andan buyurdı 'Irāḳī varup (1) ceng yirinden ol serverler ölüsin götürüp bārigāhlarına getirüp yüridiler. (2) Atlasdan kefen şarup tabuta şalup ḳatırlara yükledüp ol iki (3) yapduḳları Şehr-i Askāliyeye gönderdiler. Ḥaşem ḫadem yas u mātem dutup çul (4) palas geyüp sancaḳların şıyup saz u seleblerin atlarına atlarına ters (5) aşup alup gitdiler. Bāḳī kırılan ḳavmi dirüp bir yire defn kıilup üzerlerine (6) bir taş diküp tārīḫ yazdılar ḳazdılar. İskender ol diyāra ne zamānda (7) gelüp Üştür-serleri ne vechile helāk itdügin beyān ḳıldılar. Andan şāh-ı (8) Zü'l-ḳarneyn ol on iki kez yüz biñ erden üç yüz biñ er seçdi. (9) Eydür yā vezīrlar bu tağa çıkalum. Bu kırdüğumuz ḳavmüñ şehirleri dārīye (10) yıkalum. Şoñlarından ḳalmış ise kıralum tā kim yine üreyüp cihāna fitne (11) bırakmayalum düyüp şāh üç yüz biñ erile kim atlu kim yayan tüş tüşe (12) ḳol ḳol olup ol tağa gitdiler. Ṭabariyye ḳavlince ol tağ yidi ḡünlük yol (13) idi. Cümlesi ḳayadan kısılmış köhne evler. Devebaşlular ol maḡāralarda olurlardı. (14) Şāh çerisi ol maḡāralaruñ ḳapusın alup ol ḳavmüñ 'avratın oḡlın⁴⁷ (15) [57b] kızin kırarlardı. Bir gün bir gice üç yüz biñ er ol tağı ḡalbūr (1) gibi aldılar. Aña girenin kırdılar. İkinci gün şāhıla serverler bir 'acāyib mekāna (2) irdiler. Taḡuñ rāst ḳullesinde nite bir taḡuñ bir yüzün dersü kesüp gidermişler. (3) Bir ulu meydān mişāl ḳılmışlar. Andan ol kesilmiş dürlü dürlü 'acāyib ḡārlar (4) ḳazmışlar. Şöyle kim at sürüp içinde süñü oynamāḳ olur. Andan ol maḡāralaruñ (5) içi tolu Devebaşlularuñ dişileri şāhıla serverleri görüp dersü (6) maḡāradan çıkup ḡülü ḳıldılar. Kimi kaçup kimi bir yire cem' olup tūrdu. (7) Şāhdan yaña baḳışdılar.

⁴⁶ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

⁴⁷ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

Andan şāh eydür ey vezīrler bu mū‘teber mağāralardan (8) çıkanlar bizi görüp ta‘accüb⁴⁸ kaçmayup turdılar. Bizden yaña bağışurlar didi. Şāh (9) şöyle diyicek Eflāṭun eydür ey şāh bu mağāralar beñzer kim Devebaşlularuñ (10) melikinüñ sarayıdur. Bu mağāradan çıqup karşı tudanlar bu kavmüñ meliklerinüñ (11) ehli oğlu kızıdır. Bizleri görüp kaçmadukları bu ola kim bizden amān (12) dilerler. Siz tūruñ ben bu kavmıla yakın varup sözleşeyim dilleri añlanursa (13) şorayım kimlerdür diyüp kāşd kıldı kim vara. Andan İskender şāh eydür ey (14) ḥakīm kār-dān bunlaruñ katına ihtiyāt birle var. Saña kāşd kılmasunlar. (15) [58a] Rāvī kavlince şāh Eflāṭun ḥakīme ihtiyāt birle var kavme diyicek (1) Eflāṭun daḥı serverlerden Seyfi ‘Adanı ‘Ankır Mu‘ayyedi Kābili Ġazni (2) Şehriyāri Sebzvāri Şütür Demi Ḥoraşān Sancarı Sincanī Aqṭemur-ı Bābilīyi (3) bile alup Eflāṭun āheste āheste ol kavme yakın vardılar. Ol kavmi (4) yüz yüze gördiler. Eflāṭun ol kavmi görüp işāret kıldı. Birin katına kığırdı. (5) Birkaçı gelüp başıla tapu kılup tırdı. Eflāṭun anları işāret birle (6) söyletdi. Sözleri añlanmadı. Deve köşegi gibi yüzleşdiler. Ya‘nī söz açdılar. (7) Eflāṭun gördi kim sözleri fark olunmaz. İşāret birle şordı kimlersiz diyü. (8) Andan ol kavm daḥı arada bir dişi gösterdiler. Melikümüzüñ ‘avratıdur didiler. (9) Andan ḥakīm ol ḥālı görüp şāha bildürdi. Buğur şāh eydür bu kavm bizden (10) amān dilerler nidelüm? Kim eydür buncılayın kavme ne amān hep ḥarca sürelüm. (11) Her vezīr bir dürlü didi. Andan Kaytās Yūnānī eydür yā Ze‘l-karneyn amān (12) dileylene amān virmemek devlete lāyık degül. Bunda bir iş vardur hem bu kavme (13) amān virelüm hem dişilerinden erkeklerinden ‘acāyib için bile alalum. Çeride (14) bu kavmden bile olsun. Şāhlaruñ leşkerinde dürlü maḥlūkāt olmaḥ leşkerüñ yaraşığıdır.⁴⁹ (15) [58b] Ve bir daḥı ey şāh-ı cihān revā degül ki sencileyin şāhib-kıran ‘āciz (1) kavmi kırasın. Bī-amān olasın. Şāh Kaytāsdan ol devlete mürüvvete lāyık (2) haberi işidüp eydür ey server-i Yūnān Ḥaḥ ta‘ālā seni toğru yoldan irmesün (3) ki dā‘īmün benüm devletümi gözlensin. Rāst yola kulağuzlarsın.

Nazm (4)

Ḥaḥ seni de doğru yoldan irmesün
devletüñ yağı ḥazāna irmesün (5)

Düşmenüñ peymānesi düşsün taşa

⁴⁸ Yazma metinde hareke ötre yerine esre kullanılmıştır.

⁴⁹ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

sen anuñçün devletile biñ yaşa (6)

Kim yaman şansa saña olsun kadīd

yidügi nār olsun saña içdügi şadīd (7)

Şoñ sözüümüz budur saña ey ser-firāz

yarıcı olsun saña ol bī-niyāz (8)

Nesr Rāvī kavlince şāh-ı cihān Qaytāsı ögüp şöyle diyicek Qaytās dahı (9) baş koyup karşı tırdı. Andan şāh eydür ey server yūri imdi bu (10) Üştür-serlerden bildüğüñ la‘īn leşkere bile al diyüp gendü teferrüce gitdi (11) yürüdi. Qaytās Görkserler meliki Kertānīl Sañsarlar meliki Kartānūsı Kıl Baraqlar (12) meliki Tantalūsı⁵⁰ Ser-nişūrlar meliki Kütväli kığırdı. Eydür ey serverler sizlerüñ ol Üştür-serlere (13) birez yakını vardır. Qavmden erkek dişi birez aluñ gerekince bākīsini (14) kırıñ nesli kesilsün didi. Andan ol melikler dahı ol qavmden erkeklü (15) **[59a]** dişilü biñ uranı alup bākīsın harca sürdiler. Taberiyye kavlince üstür (1) serverlerüñ meliki ‘avratın Üştür-serlere bir mü‘teberine virüp adın Atranfil (2) urup ol qavme server kaldılar. Ol kavmi tağdan leškere getürdiler. (3) Taberiyye kavlince ol üstür serverlerüñ dahı tavar rüzları varıdı. (4) Keçi birle qaraca şıgır keçişi şıgırcayıdı şıgır deveden ulu. Andan ceysi (5) İskender ol bī-hisāb tavarı ol yidi günlük tağdan sürüp (6) leškere getürüp keçiye şıgıra leşkeri gark kaldılar. Şāh dahı gelüp ol (7) gice yiyüp içüp şabāh güç kılup kulağuzı öñe şalup ‘azīm Benī Aşfar kılup (8) gitdiler. Yidi gün yürüyüp sekizinci gün bir şuya irüp kondılar. Şabāh (9) göç vaqti olıcaq Tamarvaş Çīni gelüp eydür yā Ze‘l-qarneyn Anvüş Çīni (10) zaḥmnākıdı. Zaḥım cānına irdi. fenā-dārından bekā sarayına sefer kıla (11) durur. ‘Āli ḥazretüñi diler. Eydür soñ demümde İskenderi bir nazar göreyin (12) andan sefer kılayın dir didi. Şāh ol ḥaberi işidüp revān yirinden (13) tırup süvār olup selāḥın serverlerle Anvüş çadırına geldiler. Çīn-be-çīn (14) dilāverleri dahı şāhı görüp karşı gelüp du‘ā kılup şāh atdan indi. Dahı⁵¹ (15) **[59b]** yidi muḥarreb vezīr yidi şāhib-serīr on dört güzīde serverlerle (1) Anvüş Çīninüñ çadırına girüp ol dilāveri çevre alup oturdılar. (2) Anvüş dahı şāh geldügin görüp gendüyi dirüp şavt-ı ḥazīn birle şāhı (3) merḥabāladı. Şāh dahı ol serverüñ elin eline alup nabzına barmağ (4) urup gördi hiç şıḥhate bedeninüñ meyli yok. Belā-būd şüret şalsa (5) gerek şāh ol server içün cigerden gāyet

⁵⁰ Yazma eserde sonradan ekleme yapılan bu kısım eksik çıkmıştır. Önceden “Tantalūs” özel adı “kıl baraqlar” ifadesiyle yan yana kullanıldığı için bilinmektedir.

⁵¹ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

acıdı. Zîrâ kim henüz Anvüş (6) ‘ömrine toymamış yigitidi. Rāvî kavlince şâh Anvüş Çîninüñ benzin (7) görüp eydür ey server nitesin? Anvüş dağı şavt u hazîn birle eydür (8) ey şâh-ı cihân bizler ‘ömür raşşın süre süre âhîr menzile irgürdük. Siz delim (9) yaşañ velî el-emânet el-emânet bizleri du‘âdan unutma didi. Ol server şöyle (10) diyicek şâh dağı bildi. Anvüş ölecegin bilmiş. Buğur sâlâr-ı Rûm eydür ey (11) server cihânuñ hâlî çarh-ı gerdünuñ ahvâli budur kim dünyâ sarayına gelüp (12) konarsa bir gün göçürür. Bâd-ı tünd ‘ömür çırağın uçurur. Ey Anvüş bu ölüm (13) şarabı bir şarabdur kim cümle maḥlûkât anı içse gerek. Bu şarabı içmege bir âferîde (14) çâre bulmadı. Kamu bizden muḥaddem gelen selâṭînler bu şarabı içüp gidüpdür. (15) **[60a]** Taberiyye kavlince şâh şöyle diyicek Anvüş dağı Dāvūd peygâmbere şerî‘atince imân (1) şehâdet getirüp nefis ḥatm kılup emâneti ḥaşmına ısmarladı. Şâhıla (2) selâṭîn serverler ol server için ağlaşup ciger tağlaşup andan (3) cismin pāk kılup siyâh atlasdan kefen şarup bir nişân yirinde defn (4) itdiler. Sinin ḳaldurup hecesine ḥatt yazup kim idügin beyân idüp gitdiler. (5) Yidi gün yürüyüp bir şahrâya irdiler. Şöyle şahrâ kim içi tolu sebz ser-bülend (6) ağaçlar şahrâya irdükleri yirde ḳulağuz ṭurdu. Gelen ṭurdu şâh irdi. (7) Andan ḳulağuz eydür ey şâh-ı cihân bu şahrâda görinen ağaçlar cümle yemiş (8) ağaçlarıdur. Velî yemişinden kim yirse ölür. Ancalar kim bilmedin yiyüp öldi. Ben (9) bende gördüm didi. Andan şâh dağı buyurdı altı biñ altı yüz altmış altı (10) erkek atlu altun âetlü ser-leşkerler at sürüp yitmiş yidi boy çeriye (11) bildürdiler. Kimse ol şahrâ yemişinden yimeye. Bu yaşağı kılup tıraḥtan birle ‘aşr vaktine (12) dek gitdiler. Şahrâyı ḳaç itdiler. Şahrâ dükendügi yirde tağ eteginde bir göl (13) şuyına irdiler. Çevresin çayır u çemen gördiler ḳondılar. Şâh için bârigâh (14) urup taḥt-ı zerrîn urup selâṭîn dirilüp dīvân ṭurdu. Andan şâh-ı cihân⁵² (15) **[60b]** vezîrlere eydür ey ḥakîmler bu ne ‘aceb ḥâldur kim bu şahrâdaki şehirlerüñ (1) yemişin yiyüp giden ölür didi. Şâh şöyle diyicek Eflâṭun eydür yâ Ze’l-ḳarneyn (2) ḥaḳ tebâreke ve ta‘âlâ içinde ḳâdirdür. Her ne kim dilerse şöyle ḳılır zîrâ (1) kim neyi neye geregin ol bilür ve bu cümle eşyâ kim vardur Ḥaḳ ta‘âlâ (4) her birin bir dürlü ḥikmetile bir dürlü yaratmışdur. Her yaratduğın bir nesneye (5) kefâret ḳılmışdur. Ve bu yemişleri dağı yiyen ölür. Bunı dağı ol bir ü bî-zevâl (6) Allâh bir nesne için yaratmışdur ḥikmeti vardur. Velî ḥikmetin Allâh bilür. Üstâd (7) kavlince Eflâṭun şöyle diyicek andan şâh eydür yâ Eflâṭun râst (8) buyurursın ol kim kemâl ḥikmetdür. Anı ḥaḳdan ḡayrı kimse bilmez. Velî bu ḥikmet (9) be-ḡâyet ‘aceb gelür kim yir yüzinde her nebât kim biter yiter. Cümlesinüñ toprağı bir şuyı (10) bir yili bir odı bir her biri bir dürlü şüret bir dürlü ḥâşşiyet dutar. Şâh (11) şöyle diyicek andan Eflâṭun ḥakîm eydür yâ Ze’l-ḳarneyn ḥaḳ tebâreke ve ta‘âlâ (12) bu zâhir ‘âlemîn icâd kim ḳıldı. ‘Âlem dağı ‘anâşır-ı erba‘a birle nizâm dutdı. (13) Zîrâ kim Ḥaḳ ta‘âlâ

⁵² Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

zāhir ‘ilmin ‘anāşır erba‘a içinde kodı. Ya‘nī (14) od şu yil toprak da bunlaruñ ‘itidāliyle ‘ālem intizām oldı görindi. (15) **[61a]** ‘Anāşır dimek düşmenler dimekdür. Od şu yil toprak birbirine düşmen olduğı çün (1) bunlardan her ne kim yaradılursa birbirine muhālif olsa gerekdür. Zīrā ki (2) aşlı birbirinüñ zıddıdır. Bu sebebden budur dinden yaradılan birbirine (3) beñzemez. Ve bir dağı yā Ze‘l-ķarneyn evvel ecelde bu dört ‘anāşır dağı bir vücūdıdı. (4) Ya‘nī dördü bir güheridi Hāķ ta‘ālā diledi kim ‘ilm ü hikmet izhār kıla. Ol (5) gühere ķudretile bir kez nazār kıldı. Ol güher-i saht eridi. Dört dürlü (6) nesne oldı. Nite şu od yil toprak oldı. Birken gevher dört şey oldı. (7) Her biri yine dört hadd dutdı. Bād dağı dört dürlü hāk dağı dört dürlü (8) āb dağı dört dürlü āteş dağı dört dürlü oldı. Evvel yil dört dürlü (9) olduğı kim ğarbdan esen bir dürlüdür. Şarķdan esen bir dürlüdür. Şimālden (10) esen bir dürlüdür. Cānübden esen bir dürlüdür. Bunlaruñ her biri esicek (11) rüy-ı zemīn nebātın giyāhına bir dürlü eşer virür. Ğarbdan esen yil zemīn (12) derledür. Berg ü giyāhi yeşerdür. Şarķdan esen yil kuvvetlendirür. Şimālden (13) esen yil toñdurur. Cānübden esen yil şuvġayı şoldurur. Aşıl bu yıldır (14) dört taraftan esdüğı çün dört dürlü eşer virür. Zīrā kim kim rüy-ı zemīnün dağı⁵³ (15) **[61b]** dört taraftı dürlü. Şarķīsi Kūhīstāndur. Ğarbīsi deryā-yı bī-pāyāndur. (1) Şimālīsi şarķ Bırķistān cenūbesi issi sengistāndur. Bu biriki dört dürlü. (2) Bu dört taraftuñ kuvveti şöyle kıılır. Ve bir dağı yā Ze‘l-ķarneyn bu şu dağı (3) gerçi kim birdür. Velī dört dürlüdür biri mā-i fūrāt biri milḥ ü ucāc biri mā-i ġays (4) biri mā-i şadīddür. Mā-i fūrāt ırmaķlar bīnarlar şuyıdır. Milḥ ü ucāc (5) deryā şuyı tuz olan şulardur. Mā-i ġays hevādan yağan yaġmur şebnem şuyıdır. (6) Mā-i şadīd yirden çıkan şaru şudur taş olan şuyıla. Bu dört (7) dürlü şu nebāta insāna ḡayvāna her biri bir dürlü kuvvet virür. Kimi oturur ḡayāt (8) olup yeşerdür kimi eksildür kuvvetin keser kıırıdır. Ve bir dağı yā Ze‘l-ķarneyn (9) od gerçi kim bir ammā dört dürlü şu biri oldur kim taşdan çıkar ḡayvānāt (10) bişürür. Biri dağı güneş ḡarırıdır kim giyāh nebāta perveriş virür. Biri dağı (11) oldur kim cigerden kıopar her ġidāyı ḡazm idüp kıan kıılır. Biri dağı (12) oldur kim nebāti ‘urūķı ad ziyāde olur ya‘nī issi otlardur kim saķāmeti (13) bürüdete devā bulunur. Ve bir dağı ey şāh-ı cihān toprak dağı dört dürlüdür. Biri (14) budur kim anda şecer semer nebāt berg-i giyāh biter ve biri oldur kim hīç nesne (15) **[62a]** bitürmez ya‘nī hīç nem görmez ḡuşķ durur. Bir dağı deñizler dibindeki topraķdır (1) kim hīç güneş görmez. Biri dağı budur kim şuya kıarışup nebāt olur. (2) Nebātdan ḡayvāndan insāna ġelür bunda tırur. Şol vaķte dek kim insān (3) olur. Şu şuya yil yile od oda varup cism ü şüret hākı yirinde (4) kıalır. Bu dört dürlü hākdan dört dürlü ḡāşşiyeti vardur. Bu böyle (5) olıcaķ yā Ze‘l-ķarneyn bu dört ‘anāşırdan her nesne kim vücūda ġele. (6) Aşlına nisbet birbirine beñzemez zīrā kim Hīķmetullāh şöyle iķtizā kıılır. (7) Hīķmet vechi uş

⁵³ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

işbu resme görünür ve bākī nice idügin Hâk ta'ālāyı (8) bilür ve bu eşyā sırrına kim muṭṭali' ola. Yā mürsel yā kāmīl insān olur. Ve bir daḥı (9) yā Ze'l-ḳarneyn bu dört 'anāşırdan yaradılan nesnelər birbirine muḥālif oldur ki (10) oldur kim ḥâk tebāreke ve ta'ālā kemālī ḳudretin izhār ḳılmağıçün bir ḳarış (11) yirde yüz dürlü nesne bitürür. Şuyı bir odı bir yilı bir ṭoprağı bir.

Naẓm (12)

Bu sebebdən şöyle ḳılır zül-celāl
ḳudretinde tā ki göstere kemāl (13)

Ḳamu işde ḳādir ü ḳayyum durur
emrile yoḳdan heb durdurur (14)

Çünki ḳādir ḳudretinde ola tām
ol didügi nesne ola intizām (15)

[62b]

Her olacaḳ nesnenün şöyle ki var
'ilmin evvelde ḳoyupdur Kırdigār (1)

Ḳarşu izhār itdi ol uş müste'ān
anda evvel ḳılduğı 'ilm-i 'ayān (2)

Ol ölümden kimseye ḥâk virmedi
ol bilüye 'aḳl 'ilmi ermedi⁵⁴ (3)

İrmeyiserdür ey şafā
meger ol ḥatm Enbiyā-yı Muştafā (4)

⁵⁴ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

Nesr Taberiyye kavlince Eflâṭun ḥakīm ḥikmet ‘anāşırdan bu beyānı idicek (5) şāhıla vezīrler Eflāṭun sözin begenüp āferīnlediler. Ol gice daḥı anda (6) yatup şabāḥ güç kı lup gıtdiler. On dört gün daḥı yürüdiler. On (7) beşinci gün şāhıla selāṭīn çeri öñince giderken göz irimi yırde (8) bir ulu ırmağ şuyı göründi. Şordılar andan Kāntānūs kulağuz eydür (9) ey şāḥ-ı cihān bu görinen ol şudur kim inine göz irmez. Geçüd virmez (10) didümidı. Şāḥ kulağuzdan anı işidüp elin ağzına urup at (11) kaşandurmağa tırdı. Andan eydür ey kulağuz Rūm diyārından bizleri bunda (12) getüren Allāḥ bu şudan daḥı geçürür ğam yime dedi. Daḥı gıtdiler karşı (13) ol ulu ırmağa yakın irdiler. Şāḥ eydür konalum şu üzere kōnmadın. (14) Zīrā buncılayın ulu şu üzre av şikār cāneveri çok olur. Leşker (15) [63a] görüp tağılmasun şabāḥ av şikār kılalum diyüp kōndılar. At ota şalup (1) er yimege içmege meşğül oldılar. Taberiyye kavlince İskender ol gice yatdı. (2) Ḥaḳ ta‘ālāya ‘ibādet itdi. Şabāḥa karşı evrād okıyup ol du‘āya (3) götürüp yüzine sildügi vaḳt şāḥ gördi kim sağ yanında bir ‘Arab şekl (4) şaḥş dizi üzre oturmuş gendüyle du‘āya el bile götürmüş yüzine (5) yitürmüş. Şāḥ anı görüp yirinden tırup ‘izzet kı lup gördi kim (6) oturan Ḥızır peygāmberdür ‘a.s. Ḥızır daḥı şāḥa ‘izzet kı lup birbirine (7) karşı oturdılar. Andan Ḥızır yininden yidi ḥurma çıkardı. İskender öñinde (8) kōdı. Şāḥ daḥı ādābıla kol şunup ḥurmanuñ birin alup Bismillāḥ (9) diyüp yidi. Şükriñ didi. Rāvī kavlince İskender ol bir ḥurmayı yiyüp (10) şükriñ diyüp eydür yā Ḥızır zamān bu getürdüğüñ ne ‘aceb ḥurmayıdı kim (11) yidüğüñ dem içüm taşum beşāret birle tōldı. Andan Ḥızır eydür yā Ze‘l-karneyn (12) Ḥaḳ ta‘ālā emryile bu şubḥı Mescid-i Aḳşāda kıldum. Yidilerile namāzdan (13) fāriğ olıcaḳ Ḥaḳ ta‘ālā ḥazretinden yidilere on yidi ḥurma mā‘ide geldi. (14) Yidiler alışar aldılar baña üç ḥurma virdiler. Andan yidileruñ birisi eydür ey refikler ⁵⁵(15) [63b] bu gice İskender Zü‘l-karneyn şabāḥa dek ‘ibādet kıldı. Ḥaḳ ta‘ālāya (1) ḥaḳdan maḳşūd diledi. Dilegi ḳabul oldı. Bizlerden daḥı İskendere (2) armağan birer ḥurma gönderelüm diyüp yidiler. Birer ḥurma virdiler saña hediyye (3) getürdüm didi. Rāvī kavlince Ḥızırda İskender ol beşāret ḥaberin alup (4) şāz u ḥürrem olup secde-i şükr kı lup eydür yā Ḥızır zamānesün getürdüğüñ (5) ḥurmadan yiyelüm. Ḥızır eydür yā Ze‘l-karneyn ben benüm baḥşuma ḳanımam. Yidiler virdügi (6) ḥurmanuñ ben daḥı birin yidüm şükriñ didüm. Andan Ḥaḳ ta‘ālā izniyle (7) Mışır şehrinde bir ‘āşık ya‘nī sevice bir gişi yitmiş günidi kim nesne (8) yimemişidi. Birin ḥurmanuñ aña virdüm birin daḥı ‘Anṭaḳıyada bir ma‘şüm (9) oğlana virdüm didi. Yine İskender eydür yā Ḥızır zamān ol iki (10) ḥurmanuñ birin ol ‘āşıka virdüñ ve birin ol ma‘şüma virdüñ (11) ḥikmeti nedür niçün virdüñ? Ḥızır eydür ey İskender ol ‘āşık vücūd (12) yitmiş günidi kim ta‘ām yimezdı. Kimseden nesne ḳabul kılmazdı. Ḥaḳ ta‘ālādan (13) mā‘nide isterdi. Ḥaḳ emirile ol bir ḥurmayı aña ırgürdüm. Yidilerden (14) Ḥızır eliyile irişdi. Yā Ze‘l-karneyn

⁵⁵ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

Hâk ta'âlâyı cümle hâş kulları üzre (15) **[64a]** yidi kûtb kılıpdur her ne kula kim hâkdan vilâyet virile. Evvel kûtblar nazârına gelür. (1) Andan naşîb olana varur ve bir dağı yâ Ze'l-karneyn ikinci hurma ol oğlana (2) virdüm. Hikmeti budur kim ol mâ'nîde hurması anuñ qurşağında hâl olup hısım (3) cānı birle ülfet bulup ol loğma anuñ bilinden bir peygāber vücūdı gelse gerekdür (4) diyüp Hızır 'a.s. turup revān oldı. Hızır gidicek şāh dağı şāz u hürrem (5) oldı. Lipāçe geyince Çehil-pā-yı 'Irākī Eflātun Hākīm Arestetālīs hâş Kaytās-ı Yūnānī (6) gelüp şāhı şāz görüp şordılar. Şāh dağı Hızır gelüp hurma getürüp (7) didügin haber virdi. Anlar dağı şāz oldılar. Buğur şāh Hızır getürdigi hurmanuñ (8) birin kim yidi. Dördin ol dört muqarrebine virdi. İksin dağı 'Irākīye (9) virüp eydür ey server bunı ilet birin oğlum Kaşferāna birin anası Şemāyla (10) vir didi. 'Irākī dağı iletidi. Kıssa-i dirāz kılmayalum. Şāh buyurdu on iki (11) kez yüz biñ er süvār olup ol mū'teber şu üzerin olmağa gitdiler yitdiler. (12) Boy boy şu kenārın kuşayup dersü av cāneverin araya alup turdılar. (13) Anca kim şāh dağı selātīn serverleriyle at sürüp ol şu üzre dersü (14) görünür yirde bir pūşte üzre çıkup turup evvel ol mū'teber şuya nazār itdiler. (15) **[64b]** Bir şu gördiler kim dağı ancılayın ırmağ gördükleri yoğıdı. Şöyle kim neyine (1) göz irmez. Şāh pūstede turıcağ leşker dağı kiş qurbān kaqıp giriv kılıp (2) ol şu üzre at sürüp kul kul yürüyüp şikār cāneverin İskender (3) şāh üzre sürdiler. Anca kim güneş kubbe-i felege dikilince cümle şikār cāneverin (4) İskender şāh öñine getürdiler. Koyun kuzu gibi egretdiler. On iki kez yüz biñ (5) er altmış kat halka bağlayup şikārī çevre alup turdılar. Şāh dağı gördi kim (6) çerisi naḥçiri getürüp öñinde turgurdılar. Rāvī kavlince şāh ol naḥçir içtimā'ın (7) ol resme göricek insānı taḥsīnleyüp eydür zī kerāmetlü insān kim (8) bunca vaḥşī 'āşī cāneveri sürüp dirüp bir yire cem' kılıp getürmişler (9) didi. Şāh şöyle diyicek buyurdu. Kaşferān şāh şāhzādelerile bād pāhā (10) resm ü 'anberin dem-müşk-dem mişl-i tayr berķ-i seyr rahşlarıyla kiş ü qurbān (11) açup tīr ü kemān ele alup at sürüp şikār içinde girüp yayın yesār (12) sürüp cānever atdılar. Ancasına süre yitdiler kemend birle dutdılar. Rahş yanınca (13) sürüyüp gitdiler. Söz uzatmayalum gerekince şikār itdiler. Andan ser-leşkerler (14) bākī çeriye destür virdiler. Düş düşe at sürüp şikār itdiler. Şāh (15) **[65a]** yaşağı birle cümle şikārī getürüp şāha 'arz itdiler. Taberiyye kavlince (1) Hüsrev zemīn oğlanları hākān-ı Şehnān bir 'acāyibce cānever şayd kılıp (2) şāha getürdiler. Gördi nite hey'eti bi'aynihi dilküye beñzer postu dağı şöyle (3) şaru kim za'ferān mişāl ve gine başı koyun çoçınuñ başılayın kara. Göz burma. (4) Siyāh boynuz ayakları dağı dört iki öñ ayakları gāzāl kebki gibi kıç ayakları (5) yine Ebu'l Hüseyn gibi. Andan girü kuyruğı kuzılayın şalma. Velī ir tekeyi (6) kim var dilkü kuyruğı mişāl girüsine şalınmış. Şāh-ı cihān ol 'acāyibce cāneveri (7) görüp buyurdu. Naḥşın 'Acāyibü-l Maḥlūkāt kitābına naḥş kıldılar. Ol gidicek (8) buğur Behrām Ālan Bercānī dağı bir 'acāyib şekl cānever şikār itdiler. Şāha (9) getürdi. Gördi nite bir şığır geyik boğasınca bir cānever başı bi'aynihi cāmūs (10)

başına beñzer. Kulaqları birkaç tolanmış ve bir dağı ol cāneverüñ burnı çāk alında (11) iki delük nefesi çıkar. Ve yine burnı üzre bir gözi var. Şöyle göz kim merdāne. (12) Şahşun ayasınca ola. Çırağ gibi şū'le virür. Şāh-ı cihān ol cāneveri (13) dağı görüp naqşın alup anı kodılar. Söz çok. Ol deryā mişāl çeri (14) gelüp giceye karşı evvel mü'teber ırmağ üzre konup yiyüp içüp yatdılar. Girü⁵⁶ (15) [65b] şabāh irdiler. Şāh turup hālikine 'ibādet kırup bārigāhına gelüp (1) seririne oturdu. Dīvān turdu. Andan şāh eydür ey vezirler bu şuyı nice (2) geçelüm her vezir bir dürlü sözledi. Āhīrinde Eflāṭun eydür bu şu şalıla geçilür (3) hemān didi. Şāh dağı şal yarağın buyurdu. Evvel leşker yürüyüp ol şu kenārından (4) ağaçlar direkler kesüp urganlarıyla ağaçları birbirine çatup ulu ulu şallar (5) bağladılar. Andan ol Devebaşlulardan sürüp getürdükleri keçi şığırı kırdılar. (6) Dirilerin tulum çıkardılar. Köşelerin bergidüp urdılar. Yilile pür kıldılar. Andan (7) tulumları şallar çevresine muhkem berkitdiler. Bu yarağı ol gün ol gice (8) kıldılar. Yarındaşı geçüde kolay yirlerden çeri düş düşe geçdiler. Nite şal (9) üzre raht yığup binürlerdi. Şal öñine yig atlar bağlayup şuya girüp geçerlerdi. (10) Taberiyye kavlince ol ırmağdan on iki kez yüz biñ er yidi günde (11) geçdiler. Ehl-i tārīḥ ol ırmağa nehr-i 'arz dirlerdi. Andan şuyı geçüp (12) gitdiler. On dört gün dün gün yürüdiler. On beşinci gün şāh leşker öñince (13) giderken öñlerinde göz irer yirde bir tağ görindi. Gāyet ulu. Kaytās (14) Kāntānūs kulağuz sordı. Kulağuz eydür Benī Aşfar diyārınun serhaddı (15) [66a] bu tağdur didi. Şāh buyurdu leşker bir bınar üzre kondı. Şāh vezirlerle (1) şāhib-serirlerle halvet danışığına oturdılar. Benī Aşfar diyārına ne vechile (2) gireceklerin sözleşdiler. Andan şāh Benī Aşfar meliki Gürsgül şāhıla (3) altmış altı yıldı kim bile yürürdi. Şāh yolına kılıç ururdu. Anı kığırdı. Eydür (4) ey server Benī Aşfar diyārınunı koyup bize gelicek tahtunı kime ısmarladun didi. (5) Cevāb Gürsgül eydür ey şāh-ı heft kişver ben bende diyārımdan gidicek (6) iki oğlum varıdı. Yidişer yaşında birinün adı Şantalūs birinün adı 'Antālūs (7) tahtı anlara lāyık gördüm. Velī hükümeti oğlanlarumun bir tayıları varıdı. (8) İki yüz toqsan yaşında gāyet şāhib-re'y ehl-i tedbīr vücūdıdı. Bilüde (9) bir kılı kırk yarardı. Kılıç yüzünde qahramānlara karşı varurdu. Adına Koştalınūs (10) dirlerdi. Aña virdüm oğlanlarum aña ısmarladum. Gıtdüm uş altmış yıldur 'ālī hazretünle (11) şāz u hürrem yürür. Men bilmezem benden sonra olar noldılar nolmadılar didi. Andan şāh (12) eydür ey server Benī Aşfar diyārı ululıkda ne kadar ola didi. Gürsgül eydür (13) ey şāh-ı cihān Benī Aşfar diyārı ata uzunı üç aylık yoldur. İni kırk (14) günlük. Şāh eydür 'imāretliği nicedür? Gürsgül eydür bu toqsan günlük yir dersü ādemile⁵⁷ (15) [66b] toludur. Şöyle tavar rüzları birbirine ulaşıp karışıp yürürler. (1) Andan iki pāre mu'azzam şehri var on iki biñ maḥallü. Andan ol mu'azzam (2) şehirlere tābi' yüz yitmiş pāre qal'a vardur. Altışar yidişer biñ avlu.

⁵⁶ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

⁵⁷ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

Andan her (3) şehriñ biñ altışar päre köyi vardır. Cümle göçeri konarı altmış boydur. (4) Her boydan çeriligde altmış biñ er binür. Cümlesi cem´ olıcağ otuz kez yüz (5) biñ er yığılır. Ve bir dağı yā Ze´l-ğarneyn Benī Aşfar diyārında altun ma´deni (6) vardır. Gümüş ma´denine ne şümār. Andan bu diyāruñ kavmi şöyle māl-dārıdır kim (7) dutduqları dest-i çanağ dersü altun gümüştür. Ve bir dağı beglerinüñ yiglerinüñ (8) havlıları ferşi kaşlarınıñ taşu sīm-zārdur. Yā Ze´l-ğarneyn ben bendenüñ (9) tahtıgāhı zerrīn kim vardır. Bir kaşruñ kapusunda altı biñ altundan (10) gümüştend taşları yatur. Serverler üzerine çıkup atlarınıñ üzerine binmek için didi. (11) Gürsgül şöyle diyicek yine şāh eydür ey Gürsgül zamān seni gönderelüm (12) diyāruña öñdin var leşker için ni´met yarağ kıl. Ve hem Gürsgülden kim (13) vardır oğlanların varısa hoş yoğısa anı dağı şöyle görevüz. Ve bir dağı (14) ey serverise anlardan dağı gāfil olma hāzar kıl. (15) [67a] zīrā oğlanların tac u tahtuñı şimdi gendülerüñ bilürler. Hükim hükümet kılur. (1) Hüküm hükümet şöyle degül kim ele girmişiken anı elden koyalar. Üstād (2) kavlince şāh şöyle diyicek Gürsgül Aşfarī dağı baş koyup turup bārigāhına (3) gitdi kim yarağın ide. Yarağ için diyārına gire. Ol gidicek Eflāṭun eydür ey şāh (4) Gürs çün diyārına gönderürsin vezīrlerden serverlerden bile kimse gönder kim (5) Gürsi diyārında her ne kılursa bile varanlarımız karşı bize bildüre didi. (6) Şāh Eflāṭunuñ bu kelāmın gāyet begendi. Buğur vezīrlerden Müşterī vezīri (7) serverlerden Şehbūr Neyşābūri Kābil Ğaznī Gürsgüle koşdı. Eydür (8) ey server-i Benī Aşfar bu vezīr bu iki dilīr sizüñle bile olsun. Her işüñde (9) kulluk kılsun didi. Andan Gürs dağı Zanemur-ı Aşfarī on biñ erile (10) serverleriyle şāh katında kodı kim kulağuz ola. Leşkere diyārlarında ni´met demi (11) kıla. Andan İskender öz egninden müzerkeş lipāçe-i sultāni miyānından kemeri (12) key. Ya´nī altun āletlü hāş atlarından Gürse virdiler. Āhīrinde eydür ey server (13) Benī Aşfar gerçi seni gönderdüm saltanat kaydı için. Velī cānım göñlüm (14) senüñle biledür zīrā altmış altı yıldur kim yoldaşum koldaşum hāldaşum serveridüñ. (15) [67b] Senüñ kaderüñi ben bilürem ki benüm yoluma cān baş nice oynarduñ. Ey server (1) mebāza oğlanların serkeşlik kılup tahtuñı saña virmeyeler çün çāre olursa (2) serverlerüñ biriyile baña haber eyle diyüp Gürsgülü İskender kol şunup dirāğuş (3) kılup gönderdi. Ardınca şāh dağı güç kılup gitdi. Üç gün yürüdiler. (4) Dördüncü gün görinen kühe irdiler. Şāh buyurdı çeri kondı. Ol cānibden (5) dağı Gürsgül gice gündüz dimedi sürdi. Gelüp diyārı içinde girdi. Beni (6) Aşfar kavmi dağı gördi nite altmış yıldan berü giden melikleri bir hoş (7) düzenlü koşunlu gürbüz çeriyile geldi. Gören bildi bilen gelüp tapu kılup (8) haber dersü diyāra düşdi. Buğur Gürsgül başı ber-ā-beri bir vezīrin Akşenil (9) adlu oğlanlarına gönderdi. Geldügin bildürmek için vezīr gitdi. Gürsgül her gün (10) İskender şāha karşı yidi kelle şıgır yidi sürü koyun karşı gönderdi. (11) Bu cānibden dağı İskender evvel sınır tağında kim kondı. Dīvān dutup (12) selāṭinler cem´ olup yığıldı içildi hoş geçildi. Andan şāh Kāntānūsa (13) eydür ey kulağuz yolumuz bu tağun

kıyası tarafına giderdi. Kulağuz eydür rāst (14) tağūñ orta yirinden geçer bir günlük yol ola derbend deredür didi. Velī āsān (15) [68a] yoldur şulu hem yemişlü didi. Kulağuzdan dere derbend işidüp süvār olup (1) eydür ey Kañtanūs gel yolumuz nice derbenddür gösterelüm görelüm leşkeri (2) aña göre geçürelüm didi. Şāh kulağuz delim selāṭīn serverleriyle rāst derbend (3) ağızına geldiler. Gördiler iki tağūñ kulesi birbirine baş çatmış arası bir ulu dere (4) düşüp derbend olmuş. Anı görüp тұrup vezne ururken derbend ağızına (5) karşı bir ak mermerden ‘amūd gördiler. Şöyle dikilmiş durur. Anı göricek (6) şāhıla vezīrler katına gelüp ‘amūdı çevre alup тұrdılar. Direkde birkaç (7) satır yazı gördiler yazılı hoş kazılı. Eflāṭuna buyurdu yakından ḥaṭṭı (8) görüp okıyup beyān itdi ne didi. Eflāṭun eydür yā Ze’l-ḳarneyn bu ḥaṭṭı (9) yazan dimiş kim ey ruzıgārıla Benī Aşfar diyārına hücüm kılan gelüp derbendi (10) bulan direkdeki yazuyı görüp bilen bilesin kim zamānumda ben Efrāsiyāb şāh. (11) Evvel Türkistānuñ andan Deşt-ü Kıfcağūñ Bulgārī Saḥsinūñ Rus Çerkes çerisin (12) cem’ kılup altı kez yüz biñ er olup kāşd kıldum ki gelem. Benī Aşfar diyārına (13) aqın kılam alam. Derbend ağızına geldüm çerümi yaraqladum derbendi geçüp Benī Aşfar (14) diyārına girdüm. Ol zamān Benī Aşfar diyārınuñ meliki Ḳaydaqınul toyup çerisin dirüp⁵⁸ (15) [68b] kırk kez yüz biñ erkek atlu erile derbendüñ öte ağızın alup (1) kemīn kılmış. Benümile bulısup dört gün ‘azīm ceng kıldı. ‘Aḳıbet çerüyi (2) şıyu derbendi berü geçdüm leşkeri şaydum. Yüz yigirmi biñ er kırılmış. Ad u şan (3) şāsesi şınmış. Nām u nāmūş şuyı ile varmış. Er kılup at yürilüp ṭabl u ‘alem (4) ḥayl ü ḥaşem ḥayme ḥazīne şalup diyāruma gitdüm. Benī Aşfar çerisinden (5) gāfil bulunup ben ebñā itdüm. Üç yüz yılda kazandugum adı ol gün şıdum. (6) El-emānet el-emānet ey bizden sonra gelen serverler Benī Aşfar fethine kāşd (7) kıлмаñ. Kılırsa göz gāfil olmañ. Şāh Efrāsiyāb tāriḥinden ol ḥaberi işidüp (8) el sebele vü saqalına urup bir zamān тұrdı. Andan eydür ey serverler Aşfariler (9) Efrāsiyāba ne ‘aceb iş itmiş didi. Andan Ḳayṭās-ı Yūnānī eydür ey şāh-ı cihān (10) aḥbar içinde nice ceyš girān kim işitmişüz. Rūm gülü çerisinden galebe çeri (11) yokdur. Rūm gülü Benī Aşfardan ‘ibāretdür. Bu kavmden gāfil olmamak gerekdür. (12) Efrāsiyāb şāh didüginleyin ve bir daḥı yā Ze’l-ḳarneyn ceng aşup nişānelerüm (13) depreşür. Yakınumda daḥı şöyledür kim Gürsgüli oğlanları kabul kılmayısar (14) çok fitneler тұısar. Daḥı yigregin Allāh bilür didi. Ḳayṭās şöyle diyicek şāh daḥı (15) [69a] eydür ey server-i Yūnān çünkim ihtiyāṭuñ var yūri serverleriyle derbendi geçüp (1) öte ağızına alup тұr çeri geçince didi. Ḳayṭās daḥı serverlerden Efruzı (2) Kāşī Abḳāşı Rūmī ‘Arḳanı Kūhī Çürçānı Kūri Behrām ‘Irāḳī Şebrenk Şüşteri (3) Dilşādı Çürçānı Şehrūzı Azar Baḥribānı Az Deşir Kirmā’nī Mīneli Hırḳalı (4) Şubāṭı Zengī Aḳtemur Bābilī Aḳvāşı Ḳāhirī Berrān Ğarrenı Şıḳaşānı Zāvilī (5) Ser Girānı Müselseli Ḳāhirī

⁵⁸ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

Sistānı bu on sekiz güzīde server kırk biñ (6) er Zanṭemur-ı Aşfarī Kayṭanus-ı kulağuzı öñine şalup Kayṭās derbende (7) girüp gitdi. Şabāh derbendi geçüp öte ağzından çıkup bir hoş şahrāya (8) bir mü'teber ırmağ kenārında sebz ser-bülend sāyevār ağaçlar. Delim velī ol şahrānuñ (9) ābādānlığı dañı göz irimi yirlerde yir yir görünür. Tavar rüz yürür. Kayṭās (10) kırk biñ erile derbend ağzın alup kondı. Andan Kayṭās Zanṭemur-ı Aşfarīye (11) eydür yürü diyāruñuz kavmine bildür çeri görüp ürkmesünler çeri yolına (12) ni'met getürsünler. Birbirine on onına yüz alsunlar didi. Zanṭemur dañı (13) on biñ erile gitdi ile boya haber itdi. Ol taraftan dañı Gürsgül oğlanlarına (14) gönderdügi Aksenil adlu vezīr yigirmi yidi gün gice gündüz gidüp geldi. Şehr-i zerrīnine⁵⁹ (15) [69b] yitdi. Gürsgül oğlanları birle buluşup görüşüp soruşup ataları (1) geldügin Şantalūsa 'Anṭalūsa haber virdi. Ol dilāverler dañı yitmiş yaşa (2) erüp kırkar arış kadd serverler olup Benī Aşfar diyārın ser-be-ser (3) kabzalarına almışlardı. Ataları haberin işidicek evvel şāz oldılar. Bir zamāndan (4) soñra Şantalūs 'Anṭalūs buyurdi. Vardılar tayıları Koşṭalinūsı getürdiler. (5) Üç yüz elli yaşında bir gümrāhdı. Şöyle pīr olmuşdı kim saçı sakalı cümle (6) kırılıp dökülmüşdi. Yüz göz buruşup kaş kara ak gözlerinüñ üstüne düşmişdi. (7) Buhağı sarğup sīnesīne irişmiş. Buhağın egñine kaş kapağın alınına (8) bebr ü pelenk postıyla bağlamışlar bir kabīh korkunç-şüredür kim göz görmüş degül. Rāvī (9) kavlince Koşṭanilūs Aşfarī gelicek Şantalūs 'Anṭalūs eydür ey tayı atamız (10) kadaydı kim gelür diyü haber geldi didiler. Andan tayıları eydür ey ciger köşelerüm (11) altmış altı yıldur kim Yünān diyārından bir şāhib-kıran koptımdur leşkerle delim (12) diyārlar feth idüpdür. Atañuz anuñıla bile geşt iderdi. Ol şāhib-kırana (13) İskender Zü'l-karneyn dirleridi. Nite Şantalūs eydür ey tayı ol İskender (14) noldı kim atamız bunda gelür didi. Koşṭalinūs eydür ey Aksenil Gürsgül (15) [70a] melikimüz İskenderden yüz mi dönderdi gitdi yoksa destür birle. (1) Andan Aksenil eydür İskender dañı bile geli yorur Gürse melik öñdin yarağa (2) geli durur. Beni haber için gönderdiler didi. Koşṭalinūs bu haberi işidicek çok (3) işin bilici delim fitne kılıcı gişiyidi. Revān Gürsgülün kiçi oğlu 'Anṭalūsı (4) atasına karşı gönderdi. Eydür var sen ataña 'izzet kılıp al gel biz yarağ (5) görelüm didi. 'Anṭalūs dañı atasından vezīri öñine şalup otuz kırk (6) biñ erile atasına karşı gitdi. Ol gidicek tayısı Gürsün ulu oğlu Şantalūsa (7) eydür atañ İskenderi bunda getürdüginden murādı budur kim bu diyāri dañı (8) İskendere vire. Ey ciger köşem Benī Aşfar diyāri şimdi senüñdür kaçan gitmiş ata (9) bu diyāra bu dem melik sensin kim altmış yıldur kim hükm idersin. İskender kimdür kim (10) seyfile senüñ diyāruña gire. Ey Şantalūs Benī Aşfar diyāri şöyle yir degüldür kim (11) her leşker keşān şāh āsānlığıla bu diyāra gire. Evvel bu diyāra tac murād inmiş. (12) Yetmiş kez yüz biñ erile Benī Aşfar kavmi ol çeriye şımışlar. Ardınca

⁵⁹ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

Hürşeng (13) şâh inmiş şımışlar. Dağı ardınca Hüdab şâh gelmiş dönmiş ardın sürüp (14) şımışlar. Dağı ardınca Efrâsiyâb şâh indi. Ancılayın cihângîr dağı şıyup rahşın⁶⁰ (15) [70b] yağma kıldılar. Ey Şantalûs şâh-ı Aşfarî

Naẓm (1)

bu Benî Aşfar diyârı bil ey cân
yidi iklim üzre şöyledür ‘ayân (2)

Ḳal‘asıdur heft kişverüñ yakın
şahñ düşmişdür buña rûyı zemîn (3)

Mülkümüzüñ çerisi çok direlüm
kim gelürse pes cevâbın virelüm (4)

Kim durur İskender ü İskenderüs
kim gele karşı çala evvel tabl u kös (5)

Yaralum tablin şıyup sancağların
kılalum yağma kamu ancağların (6)

Ḳıralum leşkerini bir kalmasun
anı görüp dağı düşmen gelmesün (7)

Atañı yitür çerüñ al ol revân
karşula İskenderi ey pehlüvân (8)

⁶⁰ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

Böyle diyüp hāmūş oldu şehriyār

Şaṅtalūsūñ tayısı şöyle ki var (9)

Neṣr Rāvī kavlince Şaṅtalūs daḥı tayısı sözile yaraḫ itdi. Nitdi (10) yigirmi altı kez yüz biñ ere haber itdi. Haz̄ine açup ulaşdurdı. Hayme vü çadır (11) hayl ü haşem tabl u ‘alem muhayye kıldı. Ol cānibden Gürsgülün kiçi oğlu ‘Anṭalūs (12) atasına karşı varup buluşdı görüşdi. Andan Gürs eydür ey ciger köşem (13) ‘Anṭalūs ulu qarındaşuñ Şaṅtalūs niçün baña karşı gelmedi. Altmış yıldur kim (14) birbirimüze hasret geçerüz didi. ‘Anṭalūs cevāb virmedi. Gürs oğlu cevāb (15) [71a] virmedi. Gürs oğlu cevāb virmedüğine endişeye düşdi. Şāh (1) sözi öñine düşüp eydür oğlanlarum mülki gendülerün şanuplardur. Anuñ için (2) biri gelmedi. Geleni daḥı cevāb virmedi diyüp gice gündüz dimeyüp gitdi. Anca kim (3) tahtgāhı şehr-i zerrine yitdi. Şehre yakın iricek Şaṅtalūs daḥı altmış (4) biñ altun kuşaklı altun āetlü erkek atlu Benī Aşfar begleriyle atasına (5) karşı çıkdı. Gördi kim atası daḥı kırk biñ erile alay alay olmuş gelür. (6) Andan Şaṅtalūs tayısına eydür atamuñ ne hoş çerisi var. Koşṭalinūs (7) eydür rāst dirsın hoş gürbüz çeri atañı bu çeriyile şehre girmege koma (8) yoksa bir iş iderler didi. Şaṅtalūs eydür ya nice idelüm? Koşṭalinūs (9) eydür ataña şimdi şehre girme dirseñ ‘illet dutar. Buyur senüñ daḥı hayme vü çadırlaruñı (10) şehrden taşra kursunlar taşra oturuñ şehre girmeñ didi. (11) Şaṅtalūs daḥı eyle itdi tā kim atası irdi. Şaṅtalūs vardı at (12) üstinden görüşdiler şoruşdılar. Gürs gördi kim oğlu tac geymiş üzerine (13) çatr götürmiş. Görüşüp dönicek Gürsgül bir yanına oğlanların bir yanına (14) İskender vez̄iri Müşterī alup yürüdiler. Andan Gürs ulu oğlına Müşterī ⁶¹(15) [71b] vez̄iri gösterüp eydür ey Şaṅtalūs bu gişiyeye ‘izzet it (1) İskender şāhuñ vez̄iridir. Tā kim sen daḥı İskender işiginde ‘izzet bulasız (2) didi. Şaṅtalūs bu sözi işidüp şöyle kaḫıdı kim zehri içinden (3) taşına taşta geldi düşdi. Cevāb virmedi. Gıtdiler ve bir daḥı Gürsgül (4) İskender vez̄iri Müşterīye remzile eydür oğlum Şaṅtalūsı nice gördüñ (5) didi. Andan Müşterī eydür ey melik oğluñdan şaḫın kim hayrlu gişiyeye beñzemez. (6) Rāvī kavlince Müşterīden Gürs ol sözi işidüp ihtiyāt birle (7) şıtdiler.⁶² Şaṅtalūs bārigāhına irdiler. Dersü piyāde olup yürüdiler. (8) Andan Koşṭalinūs Aşfarī buyurdı iki taht kırdılar. Birinde Gürsgül (9) birinde oğul Şaṅtalūs oturdılar. Gürs Müşterī vez̄iri yanına aldı. Kafasında (10) şāh serverleri Şāhpur Kābili kodı. Şaṅtalūs daḥı tayısın yanına (11) alup kiçi qarındaşı kılıç dayanup karşı dururlardı. Bir kola atası bir kola oğlu (12) çerisi şaf bağlayup kim tırup kim oturdılar. Evvel hūn gelüp yindi. Āh̄irinde (13) kelām dindi. Nite Gürsgül Şaṅtalūsaya eydür ey ‘ömrüm hāşılı oğul yürü (14) haz̄ine aç māl u genc metā ‘kumaş kul qaravaş at it kuş yaraḫ kı. (15) [72a] Dürlü dürlü begler düz alalum. İskender şāha

⁶¹ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

⁶² Yazmanın bu kısmı hasar görmüştür.

karşu varalum alup ol şāhı (1) tahtıgahumuza gelem̄ hizmet ʻizzet kılalum. Kabz [u] bast
kapusın ele alalum (2) ey ciger köşem gerçi kim altmış yıldur Benī Aşfar diyārına meliklik (3)
kılursın. Gel imdi gör kim İskender şāh şemʻine dağı ne selātınler cemʻ (4) olup durınca
Süleymāʻniler dīvān turur.

Nazm (5)

Bu resme dağı Süleymān serīre irmedi hīç
bu şāha virdügin Allāh dağıya virmedi hīç (6)

Dutalı çarh felekler toğalı şems ü kamer
bu şāh saşvetile bir emir degün (7)

Egerçi geldi Süleymān vü hoş u çin virdi
velī ki ādemi ceysin bu resme virmedi (8)

Ne şāhıla ki buluşdı kılıcda buldı zafer
ne leşkere kim irişdi birisi turmadı hīç (9)

Peri vü ne de dīvile dutuşdı çok nice
velī kimesne bunuñ pençesi burmadı hīç (10)

Tapanca urdı delim serkeşe zebün itdi
bu bunca şāhdan bu şāhı urmadı hīç (11)

Neler gezdi cihāmı nelerde fetḥ itdi
bu virdügi yire āferīde vermidi hīç (12)

Mefāʻilün faʻilet mefāʻilün faʻülün

zemīn zaḥına at kimse böyle sürmedi hīç (13)

Neṣr Rāvī kavlince Gürsgül Aşfarī İskenderī oğlanlarına bu ta'zīm birle (14) medḥ itdi. Şantalūsa hoş gelmedi. Ġāyet kaḳıdı. İçi kibr ü kīn birle (15) [72b] ṭoldı. Ġāzabdan atasına cevāb virmedi. Bir zamān ṭurdı gendüyi dirdi. (1) Eydür ey ata bile getürdügüñ serverile 'ıyş ide ṭur ben varayın didügüñ yarağı (2) kılayım didi. Şantalūs ḳarındaşı ṭayısı alup cümle beglerle şehre geldi. Şehre (3) girüp ṭayısına eydür atam İskenderi ne 'aceb ta'rīf idüp baña ḳulluḳ buyurdı (4) didi. Andan Ḳoşṭalinūs eydür atañ İskenderi ta'rīf ḳıldığı budur kim (5) seni İskenderden ḳorḳutsa gerek. Ve bir daḫı pīş-keşler al İskendere ḳarşu varalum (6) didüğü budur kim varduğuñ dem seni İskender ṭuta. Benī Aşfar diyārına gerekse (7) kıla bu işde ġāfil olma. Ey server şimdi şimdi saña geregi budur kim atañı (8) bir ḫalvet yire getüresin naşīḫat viresin. İskenderden vara gele. Gelmezse (9) yitüresin ve ger ney atañ öcinden bu diyāra çoğ işler olırsardur didi. (10) Şantalūs daḫı Ḳaşṭalinūs söziyle ḳāşd ḳıldı kim anın taḫt raḫt için (11) öldüre. Andan eydür ey ṭayı atamı ḫalvet ḳıgırdursam ḫavf ide gelmeye. Araya (12) ḳılıç düşdi. İskender irişe didi. Ḳoşṭalinūs eydür atañı ḫīle birle ḫalvet (13) getürmek āsāndur. Bu gice sen İskender için māl ṭavar yarağın ḳıl. (14) Atañ anı göricek senden emīn ola niderseñ uyar. Ḳanda dilerseñ varur (15) [73a] diyüp yarağa meşğül oldılar. Ol cānibden Gürsgül Müşteri vezīre eydür (1) oğlum sözüme ne 'aceb saḫt-şüret ḳordı? Müşteri eydür sözüñ rāstı bu (2) senüñ oğluñ yaman ḳılıclu gişidür ġāfil mabāş. Bunuñ serkeşligin İskender şāha (3) bildürelüm diyüp Kābil Ġazni daḫı görsüñ. Ser-leşkeri 'Anṭalı şāha gönderdiler (4) nihān gitdi. Bunlar daḫı yetdi. Velī Şantalūsüñ çerisi çok çok. (5) Yine şabāḫ irdi göz gördi. Gürsgül-i Müşteri vezīr Şāhpur Şanṭan (6) bārigāhdan ḳıḳup çevre baḳışdılar. Gördiler kim deryāleyin çeri gelmiş. (7) Çevrelerin ḳuşamış ḳonmuş. Gürsgül anı göricek oğluna gümān-ı ziyān (8) düşdi. Göñlinde vehm dutdı. Gürsgül Müşteri vezīre eydür ne 'acebdür (9) oğlum çeri daḫı cem' ḳılır. Müşteri eydür İskenderden ḳorḳdı. Velī (10) sen gey şaḳın didi. Yine bārigāha gelüp Benī Aşfar beglerle oturdılar. Ol (11) cānibden Şantalūs 'Anṭalūs ṭayıları Ḳoşṭalinūs şabāḫ ṭurup ṭanışdılar. (12) Ḳaşṭalinūs eydür ey Şantalūs birkaç ḳatar ḳatıra māl yükled al atañ (13) ḳatına var. Mālı 'arż ḳılıp baş ḳoyup eyit ey devletüm ata uş māl u genc (14) müheyyā ḳıldum gel imdi öz elüñile İskender şāha lāyık ḳul ḳaravaş güzīde ile (15) [73b] alalum İskender şāha ḳarşu varalum didi. Gelürse naşīḫatleyevüz uya. Uymazsa (1) ḫarca süresin ve bir daḫı gelmezse bir müdarā daḫı ḳılavuz didi. Şantalūs daḫı (2) ṭayısı sözile ḳırḳ ḳatar ḳatır yüki māl u genc rāst ḳılıp ḳarındaşı (3) alup atasına geldi. 'İzzet ḳılıp mālı 'arż idüp ṭayısı didügin didi. (4) Gürs daḫı oğlından ol ṭatlucak ḫaberi işidüp rāst şanup inandı. (5) Rāvī kavlince Gürsgül inanup Müşteri Şāhpuru bārigāhında ḳoyup (6) birkaç beglerle süvār olup oğluna uyup şehre gitdi. Ol gidicek Müşteri (7)

vezir Gürsün beglerine eydür Şantalüs atasın şehre alup gitdügi (8) budur kim öldürür. Biz nitsevüz gerek andan Şantâl 'Ançal Aşfarî eydür (9) bu iş olmaya olursa işümüz İskendere gitmek gerekdür diyüp kırk biñ (10) er bu yarağ üzere olup tırdılar. Bu cânibden dağı Şantalüs tayısı ol fitne (11) menba'-ı hîle ma'din-i şeytân çavuşı cihānuñ pelîdi zamānuñ 'anîdi (12) mañlûkātuñ kabîhi Koştalınūs Aşfarî dört yüz hūnrîz dilāverleri (13) āhen-pūş kılup saz u selebile sarayūñ dört köşesinde kemîn kıldı niçün? (14) Şantalüs işâret idicek uşa gelüp atasın depeyeler. Bunlar bunda andan (15) [74a] Şantalüs dağı atasın alup kaşına girdi. Tahtına oturdu. İşâret kıldı. (1) Hâcibler sîm şandālî kodılar. Atası oturdu. Gürsgül Aşfarî ol hâlî göricek (2) serencâm neye irecegin yakîn bildi kim oğlı tac u taht için gendüye kıyar. Taberiyye (3) kavlince Gürsgül hâlî bilüp gendüyi dirdi. Nite zîrâ Gürsgül (4) server gişiyidi delim cenglere girmiş. İskenderleyn şâhib-kıran öñde (5) kılıç urmuş kahramân kayhımlu Rüstem şalâbetlü nerîmân şevkatlü Efrâsiyâb (6) heybetlü kırk dört arş kadd u kâmetlü harîfidi derhâl derüninden bebr ü pelenk (7) gibi gümredi. Mest ejderhâleyn gerindi. Şarşar u cām mişâl gözlerle (8) sağ u şol birkaç bakındı. El kılıç kabzasına urup yakîn yoldaşlarına (9) işâret idüp oturdu. Şantalüs dağı atasını şöyle görüp dilāverlerini (10) yanına dirüp atasına eydür ey bî-'âr Benî Aşfar diyârlayın diyâruñ bencileyin (11) dilāver oğlanlaruñ ola. Buları koyup varup İskenderleyn bir belürsüze (12) kul olup yürüdün. Yanuñda kalmadı kim İskenderi alup geldün. Korğmadın (13) baña eydürsin kim melük al İskendere karşı var. Ben andan âlûde benim bu sözi didüğüñ (14) dem seni depelerdüm nidelüm? Atayıduñ dek tır İskender terkin ur ve ger Neysânî (15) [74b] aradan götürürmen leşkerile İskendere karşı varuram. Kılıç birle cevâb virür men. (1) Rāvî kavlince Gürsgül dağı gördi kim oğlı gâzaba gelüp gey (2) acı söz söyledi. Gürs dağı gâzaba gelüp eydür ey Şantalüs dime kim (3) atam baña korğduğundan söylemez. İskender şâh tapduğı din haq için (4) kim ben ölümden korğmazam. Saña söz rāstın söylerem ey gâfil-i mağrūr (5) kimse sözine uyma gendüden gâfil gişi 'igvāsın sem'üne koyma. Bed-endîş (6) didüğine kol şunma. Cümle bilügi başuña dir gör kim cihân (7) şâhlarından kılıcıla birisi İskendere karşı tırdı mı bir şâhib-kıran (8) farkına çomaq urdu mı ve bir dağı yakîn bu kim ol şâh evvelden felek (9) tacın başından irmedi. Rāvî kavlince Gürsgül Aşfarî şöyle diyicek (10) oğlı Şantalüs şöyle kağıdı kim berkleyn şakıdı. Ol gâzabıla el (11) kılıç kabzasına urup çevre tıranlarına işâret kılup yirinden tırup (12) atasına hücum idince kaşır içinde kemîn kılup tıran dört yüz polad-pūş (13) er çıkup dersü kılıç yalıncaq kılup Gürs üzre sürdiler. Gürs dağı (14) ol hâlî görüp derhâl yirinden tırup darbe tahtasılayın bir tıg bürrân (15) [75a] 'üryân kılup oğlına kâşd kıldı irgürmedi. Dört yañadın üşüp kılıç üşürdiler. (1) Gör dağı azanlar ile çalışdı. Hâzır yoldaşları dağı karışdı. Kaşır içinde bir (2) 'acâyib ceng kıldılar kim kaşruñ karşı sakfi bile semâ'a girdi. Rāvî (3) kavlince Gürsgül anda yetmiş dilāver depeledi tã kim gendüsü dağı şehîd itdiler. (4) Andan Gürsün kiçi oğlı araya

girmeyüp el kılıç kabzasına urup tırdı. (5) Gördi ulu karındaşı tayısı sözine uyup atasın depeletdi. Gāyet acıdı. Ol (6) acıyla kılıç yalınca kılıp süre varup tayısı Kaştalinüsi depere çaldı. Başını (7) iki pāre kıldı. Taberiyye kavlince Koştalinüs pelīdūñ dañı dört dilāver oğlı (8) varıdı. Birinūñ adı Koştanūl birinūñ Gerţanūl birinūñ Şerţanūl birinūñ (9) Aqţanūl. Ataların ‘Antālūs öldüricek üşe gelüp ‘Antālūsı dutdılar. (10) Şantalūs dañı kāşd kıldı kim tayısı için karındaşı öldüre. Benī Aşfar (11) melikleri komadılar. Bendile habs itdiler. Andan Şantalūs eydür varuñ atum birle (12) gelenleri dañı depeleñ didi. Şantalūsūñ kulları dañı süvār olup varınca (13) Müşteriye haber irdi. Şantalūs atın depeleyüp karındaşın dutdı. Derhāl (14) Müşteri Şāhpur Şantūl süvār olup gendülerle gelen kırk biñ erden on⁶³ (15) **[75b]** yidi biñün uydurup kāşd-ı İskender kılıp gitdiler. Öñlerine gelenleri (1) irüp ardlarından irenleri kırup cengile gitdiler. Bu hālī Şantalūsa (2) haber itdiler. Kırk dört biñ erile Akţemāsı Aţferīs birle kaçanların ardınca (3) gönderdi. Gendü çeri cem‘ kıлмақ ardınca oldı bu bunda. Ol cānibden (4) dañı şāh gelür Gürs gönderdügi tavar rüz karşı gelür. Şāh dañı leşkere (5) eydür Benī Aşfar diyārınuñ ni‘meti boldur düş düşe göçüñ yin için. (6) Bu diyār kavmin altuna gümüşe ğark kılıñ tā kim birileri bir dağ soñra (7) anuñıla yād ideler. Ey dilāver cihān sarayına gelüp gitmekden murād bir eyü ad (8) komakdur. Rāvī kavlince şāh şöyle diyicek leşker dañı tüş tüş boy (9) boy göçüp Aşfarīler diyārına yürüdiler. Alışveriş kılalar. Andan Eflāţun (10) eydür ey şāh-ı cihān yaşağ-ı hamīyye şöyle kıl kim bir gişi bir kimsenūñ bir baş (11) buğdayın üzerese başın kessün. Ger tā kim kimseye zulm olmaya. Ey şāh zulm gāyet (12) amān nesnedür. Nite od odum nice yaķarsa zulm dañı iden gişinūñ şevābın (13) şöyle yaķar. Bir şāhuñ biñ dürlü hüneri olsa ol şāh zālīm olıcağ zulmı (14) cümle hünerin hiç ider ve bir dañı bir şāh-ı ‘ādil olsa ol şāhuñ (15) **[76a]** yüz dürlü ğaybı olsa ‘ādilligi cümle ğaybın örter. Rāvī kavlince şāh (1) leşkerin Benī Aşfar diyārına bu yaşağıla kim tağıtdı. Birkaç boy leşkeri (2) öz kolayına gitmege komadı. Kimler ser-nişūrlar Sañsarları Kıl Barakları (3) Üştür-serleri Apur Sapur diyārınuñ çerğün Tatarlarını yanından gidermedi zirā (4) kim bunlar behāyim hūlarıydı. Hayvān cāneverleyin ne gerekse itmek isterlerdi. (5) Şāh ol gice dañı anda yatup bir ‘acāyib seyr gördi. Şabāh bārigāhına (6) gelüp dīvān tırdı. Andan şāh eydür muķarreb vezīrlere eydür seyr gördüm (7) ta‘bīr kılıñ. Mihrān Mū‘tebir ilerü geldi kim şāhuñ seyrin ta‘bīr kıla. Şāh ‘ilm için (8) Mihrān Mū‘tebire hoş ‘izzet kılıp yirinden tırup girü oturdı. Rāvī (9) kavlince şāh eydür yā Mihrān seyr ‘ālemīnde ben beni bir sebz ser-bülend ağaç sāyesinde (10) görürem. Gürsile gönderdügümüz serverler Müşteri Şahbur Kābil. Andan Gürsgül (11) üç dañı Aşfarī yedisi yayan gelüp önümnden geçerler. Haylī varup bir taşa (12) irüp yedisi dañı el bağlayup ol taşa karşı tırdılar. Tıurken yedisi dañı (13)

⁶³ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

kuş olurlar. Andan Gürsgül aralarından kanat açup cevelān urup (14) girüsine baқа. Baқа ol taşa yakın varur taş dağı altundan bir kafaş olur. Gürs (15) **[76b]** Gürsgül aralarından kanat açup cevelān urup Gürsgül içine (1) girür. Giricek girüde turan altı kuş baş çatışıp ötüşür. (2) Ötüşürken ol kuşlaruñ ikisi benden yaña uçar gelür ve bir dağı (3) ey Mihrānı Mū‘tebir Gürs kuş-şüret ol altun kafaşa giricek (4) sağ kanadın birkaç şalup kanadıla gendüyi birkaç urup (5) düşdi. Deprenmedi. Gürs kuş-şüret düşicek ol dört kuş (6) dağı bendin yaña uçdı. Ben dağı uyandum gördüm çin-seher olmuş (7) didi. Mihrān şāhdan düşün işidüp Yūsūf peygāberden ‘Aleyhi’s-selām (8) kalmış ta‘bīr kitābın ele alup nazar kı lup şāhuñ düşi ta‘bīrin bilüp (9) beyān kıldı. Ne didi? Didi kim yā Ze‘l-қarneyn seyrüñde sāyesinde (10) oturduğıñ bülend ağaç devletüñ şeceridür kim sāyesinde hoş (11) geçersin. Andan Gürsile giden serverler yayan kim önüñden geçdiler. (12) Ta‘bīrde anları sen rızañıla gönderdüğüñdür. Yayan yürüdükleri (13) budur kim birez ‘izzetden düşüplerdür. Bir dağı ol serverler taşa (14) vardı turdı. Didük taş ta‘bīrde şehre kal‘aya işaretdür bir (15) **[77a]** şehre varup dururlar. Taşa karşı oturmayup turdukları şehirde rāhatlık (1) rāhatlık bulmadılar. Ve bir dağı didük kim tururken kuş oldılar. İşāreti (2) budur kim ol serverler bir hāldan bir hāla dağı tebdīl oldılar. İnsān (3) gibi havfsuz fāriğiken kuşlayın havfnāk oldılar. Ve bir dağı aralarından (4) Gürsgül kanat açup kuş turduğı taşa ardına baқа baқа (5) varduğı ta‘bīr işāreti budur kim Gürs yoldaşların koyup vara taşa (6) nisbet şehre gire. Ardına baқа varduğı budur kim havfıla vara. (7) Gürs taşa yakın varıcaқ taş altun kafaş olduğı budur kim (8) Gürsi altun birle aldayup şehre koyalar. Gürs kafaşa (9) girdüğüñün işāreti budur kim kuş kafaşa girse girü çıkmaklığı (10) muhāldur. Gürs dağı ol girdüğü şehrdən ‘acebdür eger (11) hālāş bulursa. Ve bir dağı ey şāhī didük kim Gürs kuş-şüret (12) kafaşa giricek kalan yoldaşları dağı kuş-şüret baş (13) şalup ötüşdiler didük. İkişi sendin yaña geldükleri ta‘bīrde (14) budur kim Gürsgül ol şehre girdüğü haberi iki yoldaşı (15) **[77b]** saña getüreler. Andan Gürsgül kafaşa girüp gendüyi kanadıla urup (1) düşdüğüñün işāreti budur kim ta‘bīrde kanat oğula işaretdür. (2) Oğul olmasa қarıñdaşa қarıñdaş olmasa işe yoldaşa işaretdür. (3) Yaқīn budur kim Gürsgülü oğlı öldüre serverler kaçup ‘ālī (4) hazretüñe haber getüre. Ziyān görmeyeler. Yā Ze‘l-қarneyn gördüğüñ (5) düşüñ ta‘bīri şöyle yüz göster bākīsın Hāқ ta‘ālā bilür didi. (6) Rāvī қavlince şāh Mū‘tebirden düş ta‘bīrin bu vechile işidicek (7) bir zamān turdı. Andan eydür vezīrler Gürse bir hāl olupdur benüm (8) dağı dürlü dürlü nişānlarum depreşür. Çeriyi göçürdüñ. Aşfarīlerüñ (9) içine girelüm. Қaytāsa haber ulaşduruñ. Çeriyi bir yire cem‘ kılamak (10) ardınca olsun didi. Vezīrler dağı Siyāh-püşı Şīrvānī Hük Çeşmī (11) Hāhālī Қaytāsa gönderüp güç kı lup becīd gitdiler. Ol cānibden (12) dağı Müşterī gönderdüğü Kābil Ğaznī ‘İtālī Aşfarī gice gündüz dimeyüp (13) gelürken Қaytāsıla Zantemīre buluşup haberleşüp Қaytās dağı (14) anları alup tırahtan birle şāha getirüp haber virdi. Şāh-ı cihān (15)

[78a] Gürsün ol haberin alıcağ eydür ey serverler zî hayf eger (1) ol haramzâde atasına kıyacak olursa diyüp leşkeri cem' kılmak ardınca (2) oldu. Ol cânibden yine Müşterî vezîr Şahburî Nişāvuri Şantül (3) Şantül Aşfarî on yidi biñ erile Gürsgülü oğlı öldiricek (4) kim kaçdılar. Dört gün gice gündüz sürdiler bir şuya irdiler (5) kondılar kim at diñlene er öñlene. Ardların süren kırk dört biñ (6) erile Aqtemâs Atferîsî Aşfarî irdiler. İskender serverleri dahı (7) ireni görüp Şahburî yedi biñ erile kemîn kıldı. Müşterî bâkî on (8) biñ iri alup yürüdi tâ kim Şantalüs çerisi kemîn yirine irdi. (9) Şahbur Şantül Şantâl dahı yedi biñ ölüm erile kemînden çıqup (10) kılıç yalnızcağ kılıp gıriv idüp düşmene at sürdiler. Düşmen anı (11) göricek şaşdı kimi girü dönüp kaçdı. Kimi cenge (12) tolaşdı mecâl virmediler. İskenderîler Şantalüs çerisin şıyup şöyle (13) kırdılar kim biş on biñ er toprağa düşdi. Atferîsi depelediler (14) Aqtemâsı giriftâr kılıp gitdiler. Andan şınan çeri kaçça. Şehr-i zerrînde (15) [78b] Şantalüsa gelüp hâlî haber virdiler. Şantalüs çerisi şınup (1) serveri ölüp ser-leşkeri giriftâr olduğın işidicek hay-â-hay kaçıdı. (2)

Nazm

Ol la'in hışımıla şöyle kaçıdı
şanasın berç-i felekdür şakıdı (3)

Dizi üzre gelüben şöyle ki var
bebr bigi añradı ey ihtiyâr (4)

Nesr Rāvî kavlince Şantalüs şöyle idicek kişi tayısı ya'nî Koştalinüñ (5) qarındaşı Aqtelim Aşfarî eydür ey ciger köşem Şantalüs birer çerüñ kırılduğına (6) iki server öldüğüne ne bunca turup tarlağanmak gerek. Bu deñlü (7) nesne için bu resme kaçımaklığı ko yoksa işüñi yañılırsın. Başdan (8) nâ-gâh devlet düşürirsın. Bu senüñ ittüğüñ az iş degüldür. Atañ (9) gibi gürbüz serveri depeledüñ. İkinci 'Antalüslaym dilâver qarındaşuñ (10) bend itdüñ. Üçünci İskenderleyin şâhib-kıran birle düşmen olduñ. (11) Dördünci Koştalinüslaym tayıdan çıqduñ. Şimdi ey Şantalüs saña (12) geregi budur kim Benî Aşfar diyârınuñ uluların hoş hüluların (13) hoş delim 'ömr sürüp çok iş görmişlerin şâhlar hizmetine (14) irmişlerin cem' idesın. İtdüğüñ işi anlaruñıla danışup kılasın. (15) [79a] Ve bir dahı şöyle yaşak kıl kim Benî Aşfar diyârınuñ cümle erkekin leşkerüñe (1) cem' idesın tâ kim düşmen çerüñi çok göreler vehm alalar. Ve bir (2) dahı buyur diyâr kavmin dersü ürkütsünler. Şarb yirlere gitsün tâ kim (3) düşmen diyârüñde yimege nesne bulmaya aç olıcağ âlüde düşerler. (4) Ve bir dahı ey Şantalüs düşmen üzerüne irmedin qarşu var (5) seni âlüde bilmesünler didi. Rāvî kavlince Şantalüs dahı tayısı (6) Aqtelim

sözile öñlenüp hükm kıldı. Tayısı didügileyin itdiler. (7) Ol gün yarağ üzre yatdılar şabāh irdi. Şaṅtalūs hāzır (8) çerisin ‘arz itdi. Toğuz kez yüz biñ āhen-püş erkek er (9) deftere alup yetmiş hāzīne muhayye kılup Şaṅtalūs Aḳṭelinim birle şehre (10) girüp şehri berkitdiler. Yetmiş yedi kapusunda yedişer yüz bekçi ḳodılar. (11) Yedi yüz ber-ḳarīn tuta dob toḳ mancınıḳ ḳurup ceng yirlerin (12) cengcü dilāverlere ulaşdurdılar. Ṭaberiyye ḳavlince şehri zerrinde şehri (13) ḳavminden ḡayrı altmış biñ adlu şanlı ceng eri ḳodılar. Andan Şaṅtalūs (14) oḒlı Aşṭalasāli şehirde ḳoyup gendü lalası Ḳaşṫılınūñ Aşḫarī vezīr itdi. (15) [79b] Hāzīne ulaşdurdı. Bār u büngāh hayme vü ḫargāh ḫayl u ḫaşem ṫabl u ‘ālem (1) götürip çerisin dire dire Şaṅtalūs şāh İskender şāha ḳarşu (2) gitdi. Ol cānibden daḫı Müşṫerī Şahbūr Şaṅṫul Şaṅṫāl (3) düşmenden dutduḳları serveri alup İskendere vardılar. Dīvān içine (4) giricek vezīrler durup Müşṫerī vezīri merḫabāladılar. Müşṫerī daḫı (5) dutgun düşmen serverin ‘arz kılup cümle ḫālī şāha ḫaber virdi. (6) Şāh Gürsgül öldüḒin işidüp acıyup riḳḳat kılup (7) el yüzine dutup ağladı. Cümle selāṫin serverler bile ağlaşdılar. (8) Anca kim riḳḳat āḫīr oldı. Andan şāh-ı Zū’l-ḳarneyn el sebele vü saḳalına (9) urup eydür ey selāṫinler er degülmen eger bu ḫayfı ol (10) ḫarāmzādeye ḳorsam diyüp gelen dutsaḒı gördi. Ḳırḳ arş ḳad (11) bir dilāver delim yirde zaḫm yemiş. Velī gendüyi ṫaḒıtmamış. Şāh ol (12) serveri öñlü görüp aña ḳıymadı. Ḳayd u bendile ‘İrāḳiye ışmarladı. (13) Andan şāh hāzīne açup mīr ü sipāḫiye sīm ü zer ulaşdurup yaraḒ (14) kıldı. Ol gice yatup şabāh güç kılup gitdi kim Şaṅtalūsa (15) [80a] dād istād ide. Gürsgül içün bu vardı. Şaṅtalūs geldi. Şöyle (1) kim araları yedi menzil yol ḳaldı. Şāhuñ yaḒın varduḒın Şaṅtalūs (2) işidüp girü Ḓazaba geldi eydür ey begler görüñ İskenderī benden (3) ḳorḒmadın nice sürdi gelür didi. Andan andan tayısı Aḳṭelim eydür (4) ey ciḒer ḳoşem Şaṅtalūs şāh İskender kimseden ḳorḒar Ḓişiye beñzemez. Bir (5) Ḓişisi kim heft ḳişveri keşf ide cümlesinde ḳılıç ura. Ol (6) kimseden ḫavf kılmaz. Andan Ḓāfil olmamaḒ gereḒdür diyüp Benī Aşḫar (7) uluları derilüp danışdılar. Şaṅtalūs eydür İskenderile nice buluşayam (8) kim eydür anı diyāra ḳoymadın ḳarşulamamaḒ gerekidi. Çünkim girdi. (9) Sürelüm Ḓāfiliken başalum. Yād yaḒı yād eyledür ürker ṫaḒılur kim (10) eydür ancıluyın cihāngeşte şāh düşmenden Ḓāfil olmaz. Anuñıla derḫāl (11) buluşalum dimeḒ olmaz. AşaḒa yukaru ḒoḒüp yūriyelüm ḒoḒ Ḓeridür ḒoḒ (12) yiyecek gereḒdür. Anları acıḒdıralum ālūde düşdüḒi vaḒṫ buluşalum (13) didi kim eydür İskender şimdi bu diyāra geldüḒine peşimān olupdurur (14) zīrā anı atañ getürdi. Atañ öldüḒin işidiceḒ senden ḳorḒdı. (15) [80b] Birez māl gönderelüm ne at oynasun ne er ḳırılısun kim eydür (1) İskender kimdür kim ālūde-şüret gösterevüz ya māl virevüz çeriyile (2) ḳarşu varalum buluşalum. Ceng ḳılışalum. Görelüm devlet kime yüz gösterür (3) didi kim eydür İskender yaman Ḓişidür nice şāhlarla ve nice leşkerile (4) buluşupdur. Dīvler cengin ḳılıpudur. Ey nice ceşḒ girān şıyupdur (5) nā-gāh bize daḫı zafer bula bir iş kıla. Ne dilerse virüp göndermeḒdür (6) çāresi didi kim eydür Benī Aşḫar diyārı ‘acāyib

memleketdür nice (7) İskenderleyin gişi gelüp şınup gidüpdür. Bu dağı gelsün hālın (8) görsün didi. Rāvī kavlince Şaṅtalūs şāha vezīrlər her biri (9) şöyle diyicek andan tayısı Aḳtelim eydür ey Şaṅtalūs şāh bu vezīrlərüñ (10) her biri kim söz didi. Bunlar dağı gerekdür velī yirinde şimdi geregi (11) budur kim İskendere bir elçi gönderevüz. Evvel çerilerin göre andan (12) hīle birle anlara cevābı ḥargüş vire. Bizden anı ğāfil kıla. Biz dağı (13) leşkeri cümle direvüz andan bulışavuz didi. Şaṅtalūs tayısı sözün (14) ğāyet begenüp İskendere Ḳāşid kimi gönderelüm didi. İttifāk birle iki yüz (15) [81a] kırk yaşında gümrāh buldılar. Adı Aḳranşil bir bed-fi'āl bed-endiş 'ömrinde ḥayr (1) işde bulunmamış. Dilinden ḥaḳḳa lāyık söz gelmemiş. Kimseye ḥayr iḥsān (2) kılmamış fāsık fācir vücūdıdı.

Naẓm (3)

İblisün şankim vezīridi ol it
şüreti ziştidi sīret ki pelīt (4)

Māra beñzer zehrile içi tolu
ḳurd ḳanıḳlı vü dağı doñuz ḥūlu (5)

İşbu vechile pelīdidi ey yār
ol didüğüm Aşfarī şöyle ki var (6)

Ancılayın gişi şerrinden seni
beklesün her dem-be-dem dāyīm ğanī (7)

Neşr Rāvī kavlince Aşfarīler Aḳranşili elçilige lāyık görüp birkaç (8) gendü sīretlü gişi ḳoşup İskendere gönderdiler. Gitdi Şaṅtalūs (9) yarağın itdi. Bu cānibden dağı İskender şāh Aşfarīler ḥaberin gözleyüp (10) vezīrlərle selātīn serverlerle cem' olup danışdılar. İş şanışdılar. (11) Rāvī kavlince danışıḳda şāh-ı cihān eydür ey vezīrlər düşmenile nice (12) bulışalum kim devlete lāyık ola didi. Andan şāhuñ ol 'ilim ḥikmete (13) ğarre ve devlete müstağraḳ⁶⁴ olmuş vezīrleri birbir dile gelüp şāh devletine (14) lāyık altundan arı gevherden ḫurī 'illetsüz söz söylediler. Ḥakīm

⁶⁴ Yazma eserde kaf harfinin noktaları unutulmuştur.

dilinden (15) [81b] mesih nefesine işaret eylediler. Nite evvel Behmen Hind eydür ey cihān şāhı şāh-ı Zū'l-ḳarneyn (1) Hāḳ ta'ālā senüñ devletüñi cümle şāhib-serīrler üzere havāle (2) ḳılmışdur. Feth ü zafer saña yoldaş olmışdur. Düşmen üzere ne yüzile varursañ (3) fırsat nuşret senüñdür.

Naẓm

Yā Sikender tañrı 'avn ider saña (4)

dek şıgın ihlāşıla her dem aña

Bahtuñ efzün ḫali'üñ meymün durur (5)

Sil-i ḳahruñ yoḳuşa ḳarşu yürür.

Yüri ḫurma düşmeni dost eylesen (6)

her cumūhuñ cem-şifāt süst eyle sen

Dost olıcaḳ saña düşmen şehriyār (7)

tābi' olur saña dehr ü rüzigār

Böyle didi ḫāmūş oldu ol vezīr (8)

diñle imdi kim biri daḫı nedir

Neşr Rāvī ḳavlince Behmenī Hindü (9) diyicek andan Behrām ḫakīm eydür yā Ze'l-ḳarneyn Behmen rāst didi. (10) Hāḳ ta'ālā devletüñi cümle devlet üzre gālib ḳılıpdur. Velī bu gāliblik kim (11) vardur dāyīm bir gişiye virilmez. Birden bire dāyīm bu ḫāl varur gelür ancalar maḡlūb (12) olmışken gālib olur. Ancalar gālib olmışiken maḡlub düşer.

Naẓm (13)

Çarḫ-ı gerdünuñ budur dāyīm işi

ser-firāz olmışken bir şāh gişi (14)

Ser-nügün eyler anı bu çarḥ-ı dūn
ğarḳ kıllur yaşına şöyle ki nūn (15)

[82a]

Yā Sikender ğarre olma devlete
düşmeni senden yegin bil ey fetā (1)

Ālūde olursa sinūñ devletūñ
naṭ'-ı Aşfar üzere andan sür atuñ (2)

Böyle didi şāha Behrām ey aḥī
işit imdi kim ne dir biri daḥı (3)

Neşr Behrām ḥakīm şöyle diyicek andan Eflāṭun-ı zamān eydür ey şāh-ı cihān (4) Behrām hoş didi. Şāhib-kıranlar devlete nuşrete ğarre gerekmez. Velī şāhlar (5) himmetin bülend dutup düşmeni ayaḳda ḥāk olmuş bile gendüyi nāşīr u mañşūr (6) idine i'tiḳād kıla.

Naẓm

Ḳul ne bulsa işbu himmetden bulur (7)

degme zen ḳādirini anuñ ne bilür
Er gerek kim himmeti duta bülend (8)

tā daḳa gerdānı ger döne kemend
Baş gerdūn hümmetūñ öninde ḳor (9)

işbu himmet er adın şöında kor

Himmete gerek baş indüre bu çarh (10)

himmət olmayıban gişi döndüre çarh

Böyle diyüp hāmūş oldu ol zamān (11)

şāh Sikendere Felāṭun-ı zamān

Neṣr Rāvī kavlince Eflāṭun şöyle (12) şöyle diyicek andan Arestetālīs hāş eydür ey şāh-ı heft kişver vezīrlereñ (13) her ne kim söyledi devlete sa'ādete lāyık didiler. Velī ben bendenūñ dağı (14) sözi budur kim evvel Hāḡ ta'ālā tevekkül kııl. Ḳamu işi haḡdan bil. Şāhlar⁶⁵ (15) **[82b]** kanunınca Şaṅṅālūs şāh Ḳāşıd göndereni görsün hem naşīhat (1) virsün. Dutarsa hoş dutmazsa suç. Anuñ üzerine irile. Kıırılan (2) erūñ hisābı andan sorıla. Serkeşlik kıılursa ol gele biz varavuz (3) ġayret cengin kıılavuz. Görevüz Hāḡ ta'ālā nuşret kime virür. Rāvī (4) kavlince şāh-ı cihān vezīrlereñden ol naşīhatleri işidicek eydür ey (5) haḡimler Şaṅṅālūsā ḡāşıdıġa varmaġa kimi lāyık görürsüz? Eflāṭun eydür (6) yā Ze'l-ḡarneyn Şaṅṅālūs-ı Aşfarī bebr hū ġişidür. Mehelce söz için ḡaḡıyup (7) puşsa gerek. Aña şöyle kimse göndermek gerekdür kim anuñ (8) ḡaḡıduġına ḡalmaya. Aña sözün rāstın diye didi. Eflāṭun şöyle (9) diyicek andan Arestetālīs hāş eydür ey Eflāṭun bu sen didüġüñleyin (10) Şumās vezīrdür. Söze ḡaḡımaz hīḡ āferīdeden şāh yolına ḡorḡmaz. (11) Anı virelüm didi. Bu sözile şāh buyurdı Eflāṭun Aşfarīlere dilince (12) nāme yazup şāha 'arz kıılup Şumāsa virdi. Serverlerden Müselelī Sistānī (13) refiḡ ḡoşdılar. Zanṅemurī Aşfarī ḡulaġuz kıılup gönderdiler. (14) Gitdi. Şāh dağı Ḳāşıd ardınca göḡüp yürüdi. Şāh vezīrlereñiyle (15) **[83a]** çeri öñine giderken 'aşr vaḡtinde bir şuya irdiler. Şu kenārında (1) bir nesne gördiler nite menāreleyin mermerden bir direk dikilü durur. Çevre alup (2) ṅurdılar. 'Amūdda birḡaç saṅr yazu gördiler. Eflāṭun oḡudı beyān (3) itdi. Ne didi. Ṽaberıyye kavlince Eflāṭun eydür ey şāh-ı heft kişver (4) 'amūdda yazuyı yazan dimiş kim ey Benī Aşfar diyārınuñ fethine gelen (5) bu şu kenārında 'amūdı bulan haṅṅını oḡuyup bilen bilesin kim ben Ṽaḡ (6) Murād şāh. Benī Aşfar feth için on yedi kez biñ erile bu şu (7) kenārına geldüm. Benī Aşfar melikin cüst ü cū kııldum. Ḳanda idüġin bildüm. (8) Ḳāşd kııldum ki varup bulışam. Anı gördüm ki Benī Aşfar uluları (9) delim hālū genc at it ḡul ḡaravaş pīş-keş getürdiler. Duḡul (10) kıılup amān dilediler. Didiler kim ey Murād hān diyār senūñ bizler bende-i kemīnelerūñ (11) saña dün

⁶⁵ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

gün kulluk kılalum. Yok dirseñ uş diyār (12) kime dilerseñ vir didiler. Ben bī-ħaber daħı ol kavmüñ sözine inandum. (13) Bencileyin anları rāst şandum. Benümle ħıle kılmışlar. Beni ġāfil kıлмаğ için (14) kıldılar. Bir gün çin-seħer ağır çeriyile beni bunda başa düşüp delim çeri (15) [83b] kırdılar. Beni şıyup süre diyārlarından çıkardılar alāmenet. Benī Aşfar (1) kavminüñ ‘ahdına inanma sözlerin rāst şanma. Bu kavmden ġāfil olma. (2) Rāvī kavlince şāh ol tāriħden bu beyānı kim işitdi. Andan (3) eydür ey selātinler Benī Aşfariler ħıle birle Tah Murād gibi cihāngire (4) ne ‘aceb iş itmişler didi. Andan Aresteṭālīs ħāş eydür yā Ze’l-ķarneyn (5) Aşfariler ġāyet ħılekār kavmdür. Şeh-nāme içre daħı şöyle yaman (6) kavm añılur bunlardan ġāfil olma didi. Kışşa dirāz kılmayalum. Şāh (7) ol ‘amūd katında ķondı. Leşkere ħükm kıldı kim ne kadar ħayme vü çādır (8) bār u büngāh varısa ķuralar düşmen cāsūsı görüp vehm almağ için (9) bu bunda ol cānibden daħı Şaṅtalūs-ı Aşfarī elçisi geldi irdi. (10) İskender şāh piş-rev gönderdi. Gelüp çeriye girdi. Bir çeri (11) gördi kim ħayrān kaldı. Süre şāh dīvānına geldi. Şāhuñ (12) çavuşları daħı gördi kim bir çāpük şāh süvār altında müntehī (13) atı var. Şöyle kim atınuñ licāmı rikābına dek kızıl altun revān (14) çavuşlar şāha ħaber kıldılar. Şāh Kāşid geldügin işidüp el aġzına urup (15) [84a] bir zamān tırdı. Eydür ey serverler Şaṅtalūs-ı Aşfarī bize elçi gönderdüğinden (1) murād ne ola? Eflāṭun eydür ey şāh-ı heft kişver muķaddem gelüp giden şāhlardan (2) ķanundur kim kılıç birbirine Kāşid gönderüp söziyile ġāfil kıalmağ için (3) bu gelen daħı anuñ ecličün gelüpdür gelsün sözinden göresin (4) didi. Andan şāh buyurdı yetmiş yidi boydan yüzer gişi dürlü dürlü tā’ifeden (5) gelen Kāşıda birkaç vezirlerle ķarşu gönderdiler. Kāşid ħirāsān (6) görmek için. Rāvī kavlince anlar gidicek buğur şāh-ı cihān ‘Anṭal-ı Aşfarīye (7) eydür var gör ķāşıdıġa gelen ne miķdārlu gişidür didi. (8) ‘Anṭal daħı süvār olup gitdi. Bular varınca Şaṅtalūs elçisi daħı bir püşte (9) üzerine çıkup İskender çerisine baķdı. Gördi kim bir günlük şahrāyı (10) dutmuş bir çeri ķonmuş. Çeri ħümāyün mişāl delim bārigāhlar urulmuş ķal’aya (11) zemīnleyin sayvān serā-perdeler ķurulmuş şan Süleymān dirilmiş. İnsān u cān bir (12) yire dirilmiş. Velī leşker ortasında bir yıġnaķ baġlanmış şöyle kim ādem (13) ġülüsinden ķubbe-i felek ġümlemiş. At süheylinden zemīn inlemiş. Üstād (14) eydür Şaṅtalūs elçisi şāhuñ leşkerin şöyle göricek vehm alup ħayrān (15) [84b] olup barmaķ aġzına alup tırdı. Bu yañadan Kāşıda ķarşu varanlar irdi. (1) Andan Kāşıduñ ħabercisi eydür ey Aķranşil saña ķarşu gelen kavm içinde (2) ‘acāyib ġarāyib ķorķunç kimseler vardur kim görenler vehme düşer didi. (3) Aķranşil gelüp eydür İskenderüñ maķşüdü budur kim ol ķorķunc kimselerle (4) beni ķorķudup vehme düşürmek ister. Andan İskenderiler irüp ķarşu şaf baġlayup (5) tırdı. Andan şāhuñ vezirleri Bālūs Cālūs Bartūs Baydaġrūs (6) ilerü varup Şaṅtalūs ķāşıdıyıla at üzerinden ķul şünüşüp görüşüp (7) döndükleri vaķt Aķranşil el yanına urup şāh vezirlerinin (8) üzerine kızıl altun nişār itdi. Birer iklim ħaracı deġer muraşşa’ āletler (9) tırdı. Āħirinde fitne dilinden ol

bed-hü eydür ey mübârek kademlü vezîrler (10) sizûn kademûnüzde in-şâ'Allâh İskender şâh bizümle yağılık kılmaya er kırılmaya (11) at fil yorulmaya diyüp girdiler. Andan şahuñ dağı ol hikmetde kılı (12) kırk bahş kılan vezîrleri Kâşıdı vezne urdılar. Akransîli evvel taş (13) yüzden gördiler. Bir fitne-şüret kimsedür kim yüz biñ bitmiş iş varısa (14) bir fitne ile yüze şulh u şalâh kanda kaldı. Rāvî kavlince şahuñ vezîrleri (15) **[85a]** Akransîl ne gişi olduğın bilüp alup şâha girdiler. Velî Kâşıd giderken (1) karşı gelen kavm arasında it kurd Devebaşlıları göricek endîşe (2) düşdi. Ol kavmden gönline korku düşdi. Andan şahuñ vezîrlere (3) eydür İskender şâh bu dürlü dürlü mañlûkâtı katı diyârdan getirüpdür (4) bunca didi. Buğur Bartûs vezîr eydür ey Kâşıd bu dürlü dürlü kavmi (5) kim gördün kimi leşker çeküp şahumuz üzere gelüp kiminün diyârına (6) İskender şâh varup cemleyn gendüye râm idüp leşkerine bile alupdur. (7) Bunlar dağı boy boy ağır çeridür. Biñde biri saña karşı gelüpdür didi. (8) Andan Kâşıd alup çeriye irüp girdiler gezdürdiler. Andan şâh dīvânına (9) getürdiler. Kâşıd bir içtimâ' gördi kim gözler görmüş diller haberin (10) virmiş degül. On iki kez yüz biñ kiş kemerlü mîr ü sipâh bir kal'a (11) mişâl kırmuzî atlas bârigâh girde-piç alup kat kat şafıla tırmuşlar. (12) Şanasın insândan burc u bârû bir ulu şehr olmuşlar. Akransîl içtimâ'yı⁶⁶ (13) görüp gendüyi tağıdup dirince 'Ançal dağı Kâşıd kim idüğün bilüp (14) gelüp şâha eydür ey şâh-ı zemîn Şançalûsdan gelen Kâşıd bir gişidür kim (15) **[85b]** tamâm Benî Aşfar diyârı ol la'înüñ şerrinden korkuludur. Fa'âl fettân gâyet (1) le'im hüludur şöyle kim dâ'imün şeytâna olan la'îneti yarı üleşür didi. Şâh (2) dağı Kâşıd kim idüğün bilüp andan Bartûs Bâlûs Câlûs Baydağrûs (3) Şançalûs kâşıdın alup İskender şahuñ ol Süleymâ'nî dīvânına girdiler. (4) Şâh-ı serîrinde Akransîle bir yir gösterdiler. Andan ol la'în dağı karı kurd gibi (5) dört yanın gözleyü varup şâh tahtınuñ önünde baş koyup karşı turup (6) el urup dürc ağızın açup şahuñ tahtı ayağına dürr ü gevher sâr itdiler. (7) Andan Yünânîler dilince şâha du'â kılup eydür ey şâh-ı 'âdil sencileyin (8) şâh kademinde ümîddür kim diyârumuz harâb olmaya diyüp çeşmgüş (9) olup tırdı. Şâh dağı işâret kıldı. Çehil-pâ muraşsa' kodı. (10) Kâşıd şâha karşı oturdu. Şâhıla vezîrler dağı Kâşıdı gördiler bir 'aceb (11) fitne-şekl kimsedür kim şeytândan nişân virür. Andan Eflâton eydür ey (12) Kâşıd Şançalûs şâhdan ne haber getürdüñ söyle cevâbuñ al didi. (13) Buğur Kâşıd yüz şâha tutup eydür ey şâh-ı cihân şahumuz Şançalûs oğlanlık (14) kılup nefse uyup atasın depeledi bilmezlik öcinden. Velî soñra gâyet şeytân oldu. (15) **[86a]** Suçın bildi inşâfa geldi. Suçın dileyüben bendeyi uş sa'âdetlü işigüne (1) gönderdi. Ey cihân şâhı İskender 'âli hazretün anuñ bilüsüzligine kılmasun. (2) Devlete lâyıq iş kılup anuñ günâhın bağışlasun. Benî Aşfar diyârı senüñ (3) Şançalûs kemter kemîne kuluñ diyüp tırdı. Rāvî kavlince şâh Gürsgül (4) öldüğüne gâyet kaçımışdı. Ol kaçıncıla eydür ey Kâşıd Şançalûsuñ

⁶⁶ Yazma eserde çe harfinin noktaları unutulmuştur.

şimdi (5) bu suçın bağışlayacak bir ancılayın bed-ahter dağı ğazaba gelicek atasına kıra. Bu hâlde (6) Şantalüsü suçlayacak işidenler degme kez atalarına kol şunmazlar. Hağ ta'ālā (7) rāst getirürse varayım bir iş kılayım tā kıyāmete degin kışşasın söylesünler didi. (8) Kāşıdın yaña kaħrıla gözinden bakınup baş şaldı. Kāşıd şāhdan ol sözi (9) işidüp revān yirinden turup baş urup eydür ey şāh-ı 'ādil rāst (10) buyurursın atasın öldürenlere merħamet yoğdur. Velī 'ālī ħazretüñ devlete (11) lāyık mürüvvet itsün ve bir dağı Gürsgül ölecegin öldi. Şantalüsü yirine (12) yitiricek Gürs girü dirilse degül bir Gürse ħayf oldı. Bir dağı Şantalüsa (13) ölmesün. Günāħın 'afv kıl olunca rikābuñca yürisün dostuna dost (14) düşmenüñe düşmen olsun. Rāvī kavlınce Şantalüs Kāşıdı şöyle diyicek (15) **[86b]** anca vezīrler ol fitnenüñ sözin rāst şanup eytdiler Şantalüs (1) İskenderden korğdı anuñ için duħul ħaberin gönderdi didiler. Şāh (2) dağı ol sözi işidüp 'Arabça Eflāṭun ħakīme eydür Kāşıduñ (3) sözi nice? Eflāṭun eydür bu la'in her ne kim söyledi cümlesi fitnedür. (4) Bir gümrāh kim atasın depeleye kimseye fermān olur mı? Bu sözden murādları (5) budur kim seni ğāfil ideler didi. Şāh eydür rāst dirsın. Velī buña (6) ne cevāb virmek gerekdür? Eflāṭun eydür biz dağı bunuñ ħīlesine (7) nisbet ħīle kılalum. Bunlaruñ ħīlesin bilmeze uralum gendü kolaylarınca (8) cevāb virelüm didi. Andan şāh-ı cihān eydür ey Kāşıd kāşdum buyıdı kim (9) Şantalüsa bir iş kılaydum. Nidelüm çün sencileyin ulu ğişi araya girdi. (10) Elçilige geldi duħul kıldı. Var imdi Şantalüsüñ suçın bağışladum (11) al anı baña karşı gel suçın saña bağışladum. Görelüm nice serverdür didi. (12) Şāh şöyle diyicek Akranşil şandı ki ħīlesin bilmediler. Gendüye (13) eydür İskenderi zī kim aldadum diyüp birinden turup gelüp (14) şāh öninde baş koyup yüzün yire sürdi. Turdı şāha du'ā kıldı. (15) **[87a]** Eydür ey nice kim sen baña 'izzet itdüñ. Hağ ta'ālā seni dağı dünyā vü āħiret (1) 'azīz dutsun didi. Şāhı işāret itdi. Bezm kırdılar serdiler. (2) Zerrīn bādiyeler urdılar. Yāğūt-ı revān birle pür kıldılar. Sīm-sak sāķīler (3) ayağ üzere turdılar. Lā'līn ayaklar ele alup yāğūt-ı revān birle şol (4) sağ seyyāreleyin seyr kılup server selāṭīnlere kıt-ı revān virdiler. (5) Andan sāzende güyendeler kaṭarıla oturup sāzların sāza getürdiler. (6) Sözüle ğuşşaları götürdiler. Buğur sāz yanınca bülbül ü kıumrı nevāl ü 'andelib ü tütü (7) elħānlu güyendeler ser-ağāz kılup şüret-i selmāñ itdiler. (8) Gāh maķām-ı 'Irāğdan Ħicāza gāh Ħicāzdan Şifāħana gitdiler. (9) Gāh şehnāzıla rüy-ı nigāri müberka' tutdılar. Anca kim bezm-i İskender (10) ziynet tutdı. Ħün geldi. Nite biñ altı yüz ħün sālār ilerü gelüp (11) şāhıla selāṭīn serverler mīr ü mihterler ser-heng ser-leşkerler önine (12) biñ altı yüz bür niyān ħarīr pīş-ğīr şaldılar. Biñ altıyüz altmış altun (13) siller lā'l ü cevāħir taḅaķlu çanaķlu ħün kıodılar. Şāh şāħzāde ħān (14) ħānzāde önine andan sekiz biñ sekiz yüz sīm sīnīler zeberced (15) **[87b]** çanaķlu çīnī şāħan kāşī taḅaķlu ħün server ü ser-ğirān mübāriz pehlevān önine (1) kıodılar ve Bāķī ħün sümā'nī dil diyemez kim on iki kez yüz biñ mīr ü sipāhī (2) önine geldiler. Yırlu yirince kıonuldı şalā dinildi. Ceyş-i İskender ħün (3) bir velī Kāşıd on iki kez yüz biñ er öninde ki

hūnı götüricek (4) eydür Şaṅtalūs şāh bunca ni‘meti leşkerine bir yılda yidürmeye didi. Karşu (5) hūn yidi karşu şāhuñ sipāhīsine nazar kıldı. Kimseler gördi kim (6) nerīmānlar görse nerm ola. Kahramānlar görürse kan kaşana. Kāşıd (7) anı göricek eydür işi bunlar işler ad İskenderūndür. Bunlaruñ (8) birkaç kimesnesi bizüm şāhumuzda olayıdı biñ İskenderleyin aña karşu (9) turmayadı didi. Taberiyye kavlince Kāşıd şāhuñ ni‘metin yirken şanu (10) bunı şanurdu. Karşu kim İskenderi aradan götürse bu hamelātı (11) alsa Rāvī kavlince Şaṅtalūs-ı Aşfarī Kāşıdı ol endişeleri birle (12) hūn yidi. Götürölüp du‘ā diñledi. Andan şāh Kāşıdı hil‘atledi (13) gice irdi. Şāh Kāşıda otağ buyurdu. Velī Kāşıd eydür ey (14) şāh-ı zemīn Şaṅtalūs kuluña amān virdüñ. Yiteyim haber irgüreyim. (15) **[88a]** Şimdi senüñ korquñdan gendüyi bitürüp durur. Nā-gāh kimse sözine (1) uyup diyārın koyup gitmesün didi. Kāşıd şöyle diyicek yine (2) şāh ‘Arab dilince eydür vezīrler Akrañşilūñ sözi nice? Eflātun (3) eydür bu la‘inüñ bilisinde şöyledür kim inanduk şandı. Kāşıdı (4) gitmek ardınca oldu. Buyurdu gitsün elinden ne gelürse (5) itsün. Yā Ze‘l-ğarneyn Aşfarīleri hīleye tekye kılursa bizler Hağ ta‘ālāya (6) tevekkül kılalum. Rāvī kavlince Eflātun şöyle diyicek şāh dağı (7) Kāşıda destür virdi gitdi. Şāh hāş vezīrlerle halvetine (8) girüp eydür ey server-i Yūnān Aşfarīlerüñ Kāşıdı varıcağ (9) gāfil diyü bizleri başa düşseler gerek. Düşmen tarafına yüz biñ er (10) ko tursun. Andan sen birkaç serverile düşmenden yaña birkaç menzil (11) var. Düşmeni cüst ü cū kıldı. Kaytās dağı varup her boydan biñ (12) yüz yigirmi gişi alup düşmen tarafına karavul koyup serverlerden (13) gendüye yoldaş Señez ve A‘zerdī ‘Ankaşı Rūmī Kaydarı Kırvāni (14) ‘Arkānı Kūhī Şāmus Şāvi Şekvafı Rüstemī Zanṭemurı Aşfarī (15) **[88b]** Mehmālı Lüvrī Şattağı Akrāsı Se‘yidi Akṭemurı Bābilī Afçalusı Çerkesī (1) Kırtası Ancaşı Kay‘urı Tāhuvan Türkistānī Çirhemīni Kūhī (2) Sendemüri Semenkānī Şahbārı Nihāvendī Şirveri Mihrevānī (3) Şibr Efkāndı Ğūrı Baytası Rūsī Hışāmı Cebelī ‘Aşımı ‘Arkānī (4) Temen Tāşı Deşti bu yigirmi dört güzide serverleri alup (5) Zanṭemurı kulağuz kırup düşmen tarafına Kaytās-ı Yūnānī süvār olup gitdi. (6) Şabāhdañ yürütdiler bir göz yirine kemīn tutup turdılar. Düşmen (7) gözleyü. Bu cānibden dağı şāh süvār olup selātīn serverleriyle (8) şu kenārınca seyrān kıldılar. Haylī yir gidüp bir vīrān şehir (9) gördiler gāyet ulu. Taş yüzden şehrüñ burc u bārūsın teferrücleüyü (10) bir kapusına geldiler. Turup kapu yapusına nazar urdılar. Kapunuñ (11) kemeri taşında birkaç satır yazu gördiler. Eflātun okuyup (12) beyān itdi. Ne didi? İ‘tişām kavlince Eflātun hakīm eydür (13) yā Ze‘l-ğarneyn bu haṭtı yazan dimiş kim ey bunda gelen şehir (14) kapusunda bu haṭtı gören bilsün kim bunı yazan zamānında (15) **[89a]** hem şāh hem kılıç yüzinde serveridi. Adına Kutrar Şāhı Aşfarī dirlerdi. (1) Ey niceler ni‘metin yirlerdi. Ser-te-ser Aşfar diyārına hüküm kılırdı. Seyfile (2) Kamer-el Kamūr diyārından harac alurdu. Serkeş ü ‘āşīlere çevre vü cefā kılırdı. (3) Hücüm itdüğü diyāra yetmiş kez yüz biñ erile varurdu. Cihān melikin (4) gendünüñ şanmışıdı. Çarğ-ı ğaddar mihrine inanmışıdı. Altı yüz

altı (5) yıl ‘ömr sürüp ölümü unutmuşıdı. Şöyle kim ölmek için yarağ göreni (6) ‘aceblerdi. Āhīr gendü dağı ol ölüm didüklerine uğrayup dünyādan gitdi. (7) Şankim gelmemişdi. Kaçan kim şāh ol tārīh beyānın kim diñledi. Kaṭrār şāh (8) revānına du‘ā kılup vezīrlere eydür ey ḥakīmler bu muḳaddem gelen selāṭīnler (9) kim yüz kim yüz biñ yaş yaşamaşlar. ‘Āḳıbet ‘ömre toymaduğ diyü ḥasretile (10) gitmişler. Ağlayu ciğer tağlayu didi. Şāh şöyle diyicek andan Arestetālīs ḥāş (11) eydür yā Ze‘l-ḳarneyn bu dünyā ‘ömri ‘acāyib lezīz nesnedür. Cān lezzetin alduḳca (12) dünyā ‘ömrin cānıla sever zīrā kim cān evvel gözün açup gündüyi kim (13) andan gördi. Andan dünyā ‘ömri lezzetiyle gördi. Cānlaruñ behāyim sīretlüsi dünyā ‘ömri (14) lezzetinde ḳaldı dağı yigrek lezzet ṭaleb itmedi. ‘Uḳbā-yı lezzetinden yaña gitmedi. (15) [89b] Nite kim bir çarpā ḥayvān ‘alef bulup ortada ṭurdu. Yā Ze‘l-ḳarneyn (1) bu şıfātlu cānlar dağı dünyā ‘ömri lezzetinden biñ yıl dağı ṭurursa lezzeti (2) ‘uḳbā añmaz. Bu sebebden biñ yaşayup olanları dünyā ‘ömrine toymaduğ diyü (3) ḥasretile gitdiler. Ve bir dağı ey şāh-ı cihān Ḥaḳ ta‘ālā şol cānlara kim (4) āḥiret ‘ömrinüñ lezzetlerin erzānī kılupdur. Ma‘rifet viripdür. Ol cān-ı ‘azīz (5) ‘ömür ‘uḳbā lezzetinüñ āşarı birle gendü vücūdların āyineleyin kılur. Andan ol (6) ḥey‘et ‘azīzi ma‘rifetile ol cism āyinesinde bakup ‘uḳbādaki varacağ (7) maḳāmın görür. Nite bir maḳām kim dünyā sarayı anuñ ḳatında dūdḡāh (8) mişāldür. Yā Ze‘l-ḳarneyn dünyā sarayı birle dār-ı ‘uḳbānuñ nisbeti şoldur kim (9) dünyā çıraksuz ḳarañu eve beñzer. Āḥiret sarayı nurıla ṭolmuş dāra beñzer. (10) Dünyā sarayında ādem ölüleyindür bī-ḥaberdür. Dār-ı ‘uḳbāda dirileyin her (11) işden ḥaberdārdur. Yā Sikender bu ḥaberdan ḥaberdār cānlara dünyā ‘ömrine (12) ‘itibār itmezler. Gidicek ḥasretile gitmezler. Bu söz uzundur söz çok. (13) Gelüñ girelüm gice irmedin bu vīrān şehri teferrüc ḳılalum diyüp Arestetālīs (14) ḥāş şāh olunca ol vīrān şehre girüp düş düşe yürüyüp (15) [90a] teferrüc itdiler. Anca kim şāh selāṭīnlere şehrüñ rāst ortasında bir mū‘teber (1) mu‘allā saraya irdiler kim zamāndan ḳalup ḥarāb olmuş. Ḥavlısı divārı (2) yir yir yıḳılup cāy-ı ḡurāb olmuş. Rāvī ḳavlince şāh ol vīrān ḳaşrı (3) ṭaş yüzinden teferrüc ḳıla ḥavlısına girdiler. Ḥavlı ortasında dört (4) yüz kırk dört mermerden ‘amūdlar üzere bir ṭāḳ-ı mu‘allā yaymışlar. ‘Arş-ı ḳubbeler (5) ferş-i şuffeler ḳılmışlar. Velī yir yir ḳubbeleri inmiş ḥarāb olmuş. (6) Andan ol ṭāḳañ ortasında bir şāh-ı nişīn taḥt yiri ḳılmışlar şöyle kim (7) yirden yukaru nitceler muḥtaşarca kemer üzerine almışlar. Aşaḡası dihliz (8) içinden yedi sekiz degirmen yürür. Şu çıkup revān olmuş. Şöyle (9) şu kim şaflıḡı ‘ayn-ı kevşerden nişān virür. Andan ‘ayn ayaḡı (10) ṭāḳ içince kim yürümüş iki kenārın ab-ı revānuñ fusūskārı (11) mermerile ḥoş oturaḳlar düzmişler. Şāh-ı cihān ol Res‘ūlayni (12) şöyle müşerref mekān göricek naṭ‘ şaldılar. Oturdı selāṭīn serverler (13) dağı saḡ u şol kim oturdı kim ṭurdu. Bezm ḳurılıp ‘ıyş kıldı. (14) Şāh ‘ıyş iderken Çehil-pā-yı ‘Irāḳī gelüp baş ḳoyup eydür ey şāh cihān (15) [90b] Fetḥ Meṭālībi bir ‘acāyib vaḳtde gördüm. Şāh eydür nite? ‘Irāḳī eydür ikisini (1) beline şoḳmuş şıḡanmış

şarmanmış. Bu şehriñ şoqaqları içinde hā segidür. (2) Gāh şol eve gāh bu eve girür. Eglenmez girü çıkar karşı hayfıla eline elin (3) kaçar. Ey şāh ardınca düşdüm delim irimlerle tolaşdum. Ne kadar kim hālın (4) şordum cevāb virmedi didi. Andan şāh eydür ey ‘aceb Fetḥ niçün şöyle (5) ider ola. Eflāṭun eydür yā Ze’l-ḳarneyn Fetḥ şöyle itdügi bu ola kim (6) bu vīrān şehirde gömülü māl vardır. Ol māl dan ṭali‘ nisbetile Fetḥe işāret (7) olupdur. Bu kez anı işbu yürür. Düş gelmez kim başa otura. Māl kimden (8) kaldıysa anuñ dağvin dile getüre. Yā Ze’l-ḳarneyn Fetḥi gözlet yoksa bulduğı (9) maṭlabı girü yitürür didi. Şāh daḥı buyurdı Çehil-pā gendü yoldaşlarından (10) Fetḥi gözlemege gönderdi. Derḥāl gelüp buldılar. Ḳanda maḳberelerde bir kara taşdan (11) ḳubbenüñ içinde bir ulu sin yaluñuz kuçup yatur itsin. Fetḥ ol ḳabr üzre (12) çıkup hoş mülükāne oturur. Peykler anı görüp birḳaçı ṭurup birḳaçı (13) varup şāha ḥaber virdiler. Fetḥ sin üzere oturduğın didiler. Şāh daḥı (14) ḥāş vezīrler şāhib-serīrlere sūvār olup ‘Irāḳī önlerince Fetḥ ḳatına (15) [91a] geldiler. Andan inüp ḳubbeye girüp Fetḥi görüp çevre alup ṭurdılar. (1) Fetḥe nazar urdılar. Gördiler bir köhne sin üzere mülükāne oturmuş. Bir elin (2) kemerine urmuş bir yumruğın döğüp gögsi üzre ḳomuş. Gendü ḳaḳına varmış. (3) Gelenden gidenden derdi yok. Şāh eydür ey ‘Irāḳī di Fetḥi söylet görelüm (4) ne remz ḳılır didi. Andan nacaḳ omuzına şalup āheste āheste Fetḥ yanına (5) gelüp ḳaddın ḥamīde ḳılıp selām virdi. Fetḥ başıla aldı andan ‘Irāḳī eydür (6) yā Fetḥ şāhıla selāṭīnler saña müntazır dururlar. Bu sin üzere ne oturmuşsun (7) ṭur gidelüm didi. Fetḥ ol ḥaberi işidicek aları aları ‘Irāḳīnün yüzine (8) baḳdı. Birḳaç başın şaldı daḥı cevāb virmedi. ‘Irāḳī girü söyledi (9) ṭur gidelüm diyü işāret eyledi. Buğur Fetḥ ḳaḳıdı. Ḳaḳımaḳ birle ‘Irāḳīye eydür (10) ey nā-bekār nice söylersin baña şudā‘ eylersin. Bu diyāruñ baña ser-leşkerliğin (11) virdiler. Çeri cem‘ ḳılsam gerekdür siz ḳayduñuz varısa gidüñ didi. Gendü vaḳtine (12) meşğül oldu. Şāh vezīrlere Fetḥden ol kelāmı işidüp eytdiler (13) bu sin bir ser-leşkerün sinidür. İçi ṭolu māl dur. Ol sebebden Fetḥ ser-leşker (14) olupdur dimişdiler. Yine ‘Irāḳīye eytdiler Fetḥi girü söylet didiler. Andan (15) [91b] yine ‘Irāḳī eydür ey Fetḥ intizār ḥaddan geçdi. Gice yakın irişdi ṭur (1) gidelüm didi. Fetḥ yine ḳaḳıdı eydür ey ‘Irāḳī yūri git ve ger ney buyururam (2) seni depelerler. Ben çeri başıyam ḳanda giderem didi. ‘Irāḳī eydür yā Fetḥ delü olduñ (3) ola mı? Ne çeri ne çeri başı ne köhne sin üzere oturmuşsun çok söylese (4) ṭur gidelüm yoksa diler dilemez aluram giderem seni didi. ‘Irāḳī şöyle didüğine (5) Fetḥ ḳahḳahā birle güldi. Güldiğinden soñra eydür

Nazm (6)

yā ‘Irāḳī görmez ola mı gözün

yoksa delü olmuş ola mı özün (7)

Ƙarşuma ƙuranları görmez misin
işbu remze fikrile irmez misin (8)

Kim ne resme çeri başı olmışam
hây begler hükmin ele almışam (9)

Ƙırk dört kez yüz biñ erüñ zemîmi
heb elümdedür benüm ey yol eri (10)

Ben aluram virürem şöyle ki var
kamusınuñ timârın ey şehriyâr (11)

Bu diyârüñ şâhı cümle leşkerin
heb baña işmarlayupdur ceng erin (12)

Böyle olıcağ ben koyup gidemezem
buncılayın işi terk idemezem (13)

Siz varuñ ƙılmañ yoluñuzdan ey yâr
soñ sözüme budur size ey şehriyâr (14)

Böyle diyüp hāmūş oldu bil ey cān
şâh öñinde Feth Rūmî ol zamān (15)

[92a] Nesr Rāvî kavlince Fethden ol sözi alup yakın bildiler kim sin içinde (1) medfün genc vardır. Andan şâh buyurdu 'Irâķî Fethi ol sin üzerinden (2) diler dilemez alup şâh öñine getürdi.

Fetħe yine serleşlik sözün şordılar (3) cevâb virmedi. Şoran gişinüñ yüzine ħayvân gibi baķup tırdı. Yakın (4) bildiler kim Fetħi söyleden sin içindeki mâldur. Buğur şâh buyurdu (5) ol sini bozdılar kazdılar poladdan tabut çıķdı. Açdılar gördiler (6) tabut tolu üstühân-ı insân. Tabutu yirinden giderüp tahtın gördiler. (7) Ulu ferş eri daķı ķopardılar. Bir ulu kefenüñ ağızı açıldı. Poladdan (8) kapu birle yapulu kapuyı daķı yirinden irdiler. Gördiler aşığa in gör Fetħ (9) işâretine nisbet nesne var mıdur didi. ‘Irâķî daķı sübüksâr olup şağ u şol (10) ħaçerlerin ârâmîde kılup nacaķ yalıncaķ kılup eline alup başı (11) ber-â-beri yoldaşlarınıñ ikisini alup iki fânüs birle alup birin öñince (12) birin ardınca kefenüñden aşığa gitdiler. On dört ayak merdübân inüp (13) bir kapuya yitdiler. Gördiler kapuda demür geymiş bir gişi arķasın ol (14) kapuya virmiş oturur. ‘Irâķî anı görüp evvel nazâr vehm alup yoldaşları [92b] birle tırdılar. Andan ‘Irâķî eydür ey refikler ķorķmañ bu oturan (1) ziyânlu kimse degül. Siz tıruñ ben çıķayım bunu şâha bildüreyim varayım diyüp fânüsüñ (2) birin alup zîr-i zemînden çıķup gördügin şâha didi. Şâh eydür bunca (3) zamândan ķalmış zîr-i zemînde âdem nider? Varısa tılısımdur diyüp egninden (4) lipâçe şalup dört vezîr dört şâhib-serîr dört güzîde server (5) ‘Irâķî öñlerince fânüslar alup şâh zîr-i zemîne irdi. Bir kapuya irdiler (6) ħîni poladdan iki kanat kapu yapulu öñinde bir gişi oturur. Şamurdan (7) libâs geyer. Yine öñinde bir ‘acâyib gürz tıruur. Andan Eflâţun eydür (8) ey şâh maţlab bu kapudan iķerüdür. Bu ķâleb-i insân tılısımdur. Tecrîbe (9) kılalum didi. Şâh eydür nice kılmaķ gerek? Ĥakîm eydür bir gişi bu merdübânüñ (10) aşığaki ayağından âheste âheste insün. Bir ķadem kapuya ķarşu yürüsün. (11) Bu kapudağı neydügi bilinüz ħäre kılınız didi. Andan ‘Irâķî merdübânüñ (12) soñ ayağından indi. ‘Irâķî iniceķ kapu öñündeki ħarîf ħarekete (13) gelüp arķasın kapudan giderüp dizi üzere oturup diri gibi (14) yönin ‘Irâķîye tıtdı. ‘Irâķî bir ķadem daķı ilerü başdı. Buğur ol tılısım peykeri (15) [93a] yıl gibi yirinden tırup öñindeki ħomağına el urdı. ‘Irâķî bir ķadem (1) daķı ilerü vardı. Andan ol ķâleb ħomağın götürüp başı üzere şalup (2) ħigini üzre alup tırdı. ‘Irâķî daķı tırdı. Andan şâh eydür ey ‘Irâķî (3) bir ķadem daķı ilerü varduğıñ dem tılısım ķâlebi süre gelür. Seni ħomağ birle (4) depere urur didi. Buğur ‘Irâķî bir ķadem girü döndi. Tılısım ķâlebi daķı yine (5) ħomağın yire ķodı. Bir ķadem daķı döndi. Buğur tılısım dizi üzere oķurdu. (6) ‘Irâķî yine merdübân ayağına çıķup tırdı. Tılısım daķı arķasın kapuya (7) virüp oturdu. Selâţîn serverler anı görüp ‘acebleşdiler. Anı düzen (8) üstâda taĥsîn itdiler. Arestetâlîs eydür yâ Ze’l-ķarneyn tılısımuñ kilid-i dili 1(9) ‘Irâķî üzerine çıķduğı taşdur. Görsek ‘Irâķî ol taş üzere (10) ķadem başıcaķ ķâleb nice ħarekete gelüp tırup ħomağ çevürdü. (11) ‘Irâķî taş üzerinden gidiceķ yine ķâleb oturdu. Bu taş yirinden (12) ķoparalum bu tılısımuñ ħarĥı bu taş altındadır bozalum

girelüm görelüm (13) kapudan içerü ne vardur didi. Andan şāh buyurdı yedi mühendis (14) üstād zīr-i zemīne indi. Vezīr gösterdi. Üstādlar ol taş hendese birle yirinden⁶⁷ (15) [93b] kopardılar. Taş altından bir çarḥ açıldı. Poladdan bir ‘acāyib (1) çarḥ zencīrile çarḥa sağ u sol ādem başlayın demürden toplar (2) aşılımış. Andan ḥakīm eydür ey mühendisler dik bu çarḥı bozuñ (3) didi. Andan üstādlar çarḥ üzerinden götürdükleri ferşi dört şıyup (4) ol çarḥuñ üstine bıraḥdılar. Çarḥı şıyup yüzdiler. Velī çarḥ (5) bozulıcaḥ bir ‘acāyib tıraḥa ḳopdı kim şāhıla vezīrler vehm aldılar. Bir (6) zamān tırdılar anı gördiler kim ol baḡlu ḳapu açılımış. Ḳapu öñindeki (7) ḳāleb yüzün düşmiş. Ḳāleb üzere gelüp gördiler. Andan ‘Irāḳī öñlerince (8) kapudan içerü girdiler gördiler. Bir hoş miyāne ḳā‘a iki eyvān baḡlamışlar. (9) Birbirine ḳarşu eyvānuñ ikisi daḡı tolu māl gencile. Nite bir eyvānda gümüşden (10) küpler içi altun tolu. Bir eyvānda altun küpler içi lā‘l ü yāḳūt fīrūze zümrüd. (11) Şāhıla vezīrler ol genci bī-pāyānı göricek el ele urup bir yire dirilüp (12) tırdılar. Andan Eflāṭun ḥakīm eydür ey şāh-ı heft ḳışver

Nazm (13)

işbu mālı bunda cem‘ iden ḳanı

gendü gitmiş ḳalmış uş baḡrı ḳanı (14)

Neşr Rāvī ḳavlince şāh ol mālı görüp zīr-i zemīnden ḳıḳup ol (15) [94a] māl ı genci ḳıḳarup kimin ḥazāneye virüp kimin selāṭīn serverlere mīr ü mihterlere (1) ulaşırdı. Ulaşırken māl içinden bir altun levḥ ḳıḳdı. (2) Üzerinde otuz iki satır yazı yazılı ḥūb u hoş ḳazılı. Ve yine levḥuñ (3) bir yüzünde bir ḳoç naḳs ḳılmışlar. Öñ ayaḡınuñ birin başından yaña şunmuş. (4) Andan ḳoç üzre bir ādem ḣeklin yazmışlar. Bir elinde yalın ḳılıç dutar bir elinde (5) bir kesük baş dutar ādem başı. Andan Eflāṭun Kuhī eline alup nazar⁶⁸ (6) ḳılıp eydür ey şāh-ı cihān bu ḳoç ḣekli kim naḳs ḳılmışlar. On iki (7) burcuñ evvelinci ḥamel burcına işāretdür. ḳoç üzerindeki ādem ḣekli yedi aḥterde (8) Merriḥ adlu yılduza işāretdür. Bu yazuyı yazan didügidür kim bu yazı (9) bu levḥa Merriḥ devrinde yazılmışdur. Ve bir daḡı yā Ze‘l-ḳarneyn bu ḳoç bir ayaḡın (10) başına uzatduḡınuñ işāreti budur kim Merriḥ devrinüñ evvelinde dimek (11) olur diyüp Eflāṭun ḥakīm buḡur levḥuñ bir yüzünde ki ḥaṭṭı okuyup (12) beyān itdi. Ne didi? Eflāṭun eydür yā Ze‘l-ḳarneyn bu ḥaṭṭı yazan dimiş kim (13) ey rüzigārıla bunda gelen firāsetile bu mālı zīr-i zemīnde bulan işiñde tılısımı bozan (14) bilesin kim aduma Ḳahnümün-ı ser-leşker dirleridi. Ey niceler ni‘metüm yirleridi. Yedi yüz (15) [94b] on yıl ‘ömür sürdüm. Üç şāha ser-leşkerlik ḳıldum. Ḳırḳ dört kez yüz biñ (1) ere baş oldum. Yürüyüp delim şehr ü ḳal‘alar bunca yıl ‘ömr

⁶⁷ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

⁶⁸ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

içinde ele giren (2) mālī bir yire cem‘ kılıp ne ben yiyüp dükedī bildüm ne hoş yiyiciye virdüm
 ki (3) ben giderem māl kalur. Rağmuma ğayrılar alur. Rencile cem‘ kılduğum genc ayruğa (4)
 kalduğı baña ğāyet acı geldi. Ben daħı ölümden öñ benüm için bir sin (5) kırdurdum. Üzerin
 kubbe aşığasın zīr-i zemīn düzdürdüm. Andan mālumı bu (6) zīr-i zemīne koydum. Bu tılısımı
 üzerine düzdürdüm. Bu hālī bilüp görenleri (7) heb kırdurdum. Benden soñra kalup kimseye
 dimesün diyü. Buğur dirliğümde (8) şöyle vaşiyet kıldum ki ölücek beni bu māl üzre düzdüğüm
 sin içre (9) koyalar. Üstād kavlince Eflāṭundan bu beyānı işidüp Qahnimūn revānına du‘ā (10)
 kıldılar. Andan ‘Irākī eydür yā Ze‘l-karneyn ol Qahnimūn ğāyet hoş ğişıyimiş. (11) Şāh eydür
 nite? ‘Irākī eydür bunca genci cem‘ kılıp bize koyup gitmiş didi. (12) Buğur şāh buyurdı ol tārīh
 yazılı zerrīn levhi Feth Maṭālib boynına hamāyil (13) itdiler gitdiler. Çeriye gelüp yitdiler.
 Yarındası güç kılıp düşmeni gözleyüp (14) Kāşīfleri izleyü āheste āheste gitdiler. Ol cānibden
 daħı Şantalūs şāh (15) [95a] kırk dört kez yüz biñ er cem‘ kılıp otururken bu cānibden daħı
 İskender (1) Kāşıdı Şumās vezīr Müselsel-i Sistānī daħı vardılar. Şantalūs çerisin (2) gördiler.
 Andan Şumās vezīr Zanṭemur-ı Aşfarīye eydür var Şantalūsa (3) geldüğümüz haber kıl didi.
 Zanṭemur-ı Aşfarī daħı Aşfarīlere hirāsān (4) göstermek için müzerkeş lipāçe geyüp muraşsa‘
 kemer bağlanup başına (5) zerbāft İskender şāhı şarınup zerrīn āletlü kılıç hamāyil kılıp iklim
 (6) harācī degir at binüp sürüp Şantalūs çerisine geldi. Kāşīfler görüp (7) karşı gelüp görüşüp
 soruşup bilişüp alup Şantalūs dīvānına geldiler. (8) Kāşıd geldi diyü bildürdiler. Andan Şantalūs
 eydür İskender Kāşıdı (9) niçün gönderdi ola? Tayısı Akṭelim eydür ey sultān Benī Aşfar (10)
 İskendere biz niçün gönderdik ise Kāşıd ol daħı anuñ için gönderdi (11) kim çerümüzü göre hem
 bize söz vire bizleri ğāfil kıla. İskender yaman ğişidür. (12) Delim işler idüp gönderdüğü Kāşıd
 daħı başı ber-ā-beri vezīridür ki şaķın (13) anuñ sözine ğazaba gelüp söz yañılma. Aña saht-şüret
 olma. Hīle (14) birle ‘izzet itdügün işe peşimānlık yüzün göster. İskenderden şuçuñ diler gibi⁶⁹
 (15) [95b] ol. Zīrā bizden Kāşıd bu yüzi gösterüpdür. Karşu varup ‘izzet (1) işbunlar didi. Tayısı
 sözile Şantalūs-ı Aşfarī daħı buyurdı. Kırk elli biñ (2) erkek atlu altun āletlü gümrāhlar karşı
 gitdiler yitdiler. Şumās vezīr varanları (3) göricek refiķi Müselsele eydür ey server-i Sistān
 Şantalūs ne çok (4) ğişi göndermiş bize karşı. ‘Aceb ‘izzet için mi ola didi. Müselsel eydür
 Şantalūs (5) şimdi bizümile kan yağıdur düşmenün düşmene ne ‘izzeti olsun. Çerisi (6) çoķluğın
 göstermek için gönderüpdür didi. Aşfarīler daħı irüp Şantalūs (7) vezīrleri Şumās birle görüşüp
 ‘izzetleşüp eytdiler ey Kāşıd İskender (8) inşAllah senün kademünde barışık ola sa‘ādetlü yüzli
 kutlu servere (9) beñzersin diyüp gitdiler. Dīvāna irdiler. Şumās Müselsel bir içtimā‘ gördiler
 kim (10) gözler görmüş degül. Andan çavuşlar gelüp Şumāsı Müselseli Zanṭemurı (11) alup

⁶⁹ Müstensih satır sonundaki kelimeyi tekrarlamıştır.

Şantalūs şāh dīvānına girdiler. Tahtında Şantalūsı görüp karşısına (12) gelüp kıdd hamīde kılup bu gendiler el kavşurup karşı tırdılar. Aşfarīler (13) dilince Şantalūsa du‘ā kıldılar. Andan şāhdan selām virüp nāmeyi (14) şundılar. Andan Şantalūs dağı hīle birle yirinden tırup kışıdları (15) [96a] merhabāladı yir gösterdi. Şandālī kodılar. Şamās vezīr oturdı. Müselsel (1) Zanţemur ayağın tırdı. Buğur bir hūş vezīr gelüp Şumāsdan şunduğı (2) İskender-nāmesin alup Şantalūsa iletdi. Şantalūs dağı tayısına virđi. (3) Aştelim Aşfarī dağı nāmeden niķāb götürdi. Görđi gendüler dilince (4) yazmışlar. Şan yed-i beyzādan altun kılına silik cevāhir dizmişler. Revān Aştelim (5) nāmeyi okuyup beyān itdi. Ne didi eydür ey sultān-ı Benī Aşfar İskender şāh dimiş kim (6)

Nazm

bizden evvel Şantalūsa çok selām
yüz biñ i‘rāz işit yā kıla ğaram (7)

Ne ‘aceb olmaz iş işledi o şāh
itdügi iş soñra olmadın āğāh (8)

Atasına er olan kıyar mı hīç
server olan iğvāya uyar mı hīç (9)

Ataya diñ içre kıymak yok durur
gerçi azğunları cihānda çok durur (10)

ki kıatı acı iş itdi bize ol
hayfidı olmak bu demde Gürsgül (11)

Yok anuñ gibi dilāver bir dağı
hem vefālu hem selīm nefis hem sağı (12)

Şıncılayın atayı yitürdügi
yir yüzinden sikkessin götürdügi (13)

Ey yaramaz işidür işbu bilene
serverem ben diyü da'vî kıllana (14)

Olmamağ gerekdi bu iş nidelüm
şabrıla buña taħammül idelüm (15)

[96b]

Lîk bilsün Şantalūs da suçını
sürsün içinden kamu kibr ü kîni (1)

Gelsün aña suçını 'afv ideyim
yine milikin aña virüp gideyim (2)

Yoğ eger serkeşlik iderse baña
ben erinmezem varuram uş aña (3)

Ben varıcağ fikr kılsun iş nolur
ancalar ol işde yorulur şolur (4)

Şoñ sözüm budur benüm ol servere
karşu gelsün kavmıla İskendere (5)

Yoğsa bir iş iderem ol ara kim

gāh işidenler taña qalır ey hakīm (6)

Böyle demiş nāmesinde ey cüvān

şāh Sikender Şantalūsa ol zamān (7)

Çün işitdūñ işbu sözi sen dağı

vir şalavāt sen resūle ey ağı (8)

Neḡr Rāvī kavlince Şeh-nāmesinden Şantalūs bu sözi işidüp (9) derüninden şöyle kağıdı kim gözleri kanıla tıldı. Tayısı gördi kim (10) Şantalūs ğazaba geldi zehrin saçmak ister. Ol fitne ol gümrāha işāret (11) itdi. Şantalūs dağı ğazabın giderüp tayısı elinden İskender Şeh-nāmesin (12) alup öpüp başına urup eydür ey kāşid-ı İskender şāh (13) her ne kim buyurdu baş üzere tıtalum. Yüz sürüyü karşı varup ‘izzet (14) kılalum dek bizi kulluğa kabul kılsun. Ölince hizmetde olalum didi. (15) [97a] Şantalūs şöyle diyicek Şamās vezīr dağı yirinden tırup Şantalūsa du‘ā (1) kılıp eydür ey şāh-ı Benī Aşfar sencileyin server İskendere sevünmez diyicek başı (2) başı ber-ā-beri anı şāh kıılır. Nite kim ataña kılmışdı diyüp oturdu. Andan (3) Şantalūs dağı buyurdu bezmini kırdılar. Ser-dihler zerrin bādiyeler urdılar. (4) Sākiler sağ u sol seyr kılıp serverlere keyf ü menkür şındılar. Sāzende vü güyendeler (5) meclisi ihyā kıldılar. Yidiler içdiler bu aralıkda Müselsel-i Sistānī (6) Şantalūs dīvānına nazār urdu. Gördi kim kırk dört kez yüz biñ ‘aşkar-şüret (7) azrak çeşm Aşfarī cem ‘olup dīvān tıutup durur kim oturur. (8) Velī şöyle yaraklıu çeridür kim gereklüden bir kemī yok. Taberiyye kavlince (9) gerçi kim mīr ü sipāhī çok. Velī İskender serverleri gibi gör nideleri yok (10) bu hāl içinde. Şantalūs İskendere varan Kāşidı dağı geldi dīvān içine (11) girdi. Oturan duran cümle āferīnişile baş urdu. Şantalūs karşıasına (12) muraşsa‘ şandālī üzere ol gümrāh oturdu. İskender Kāşidın görüp şorup (13) bildi. Revān ol fitne-i zamān yirinden tırup gelüp Şumās Kāşid birle (14) kuça kuça görüşdi. Alup gendü yanına varup şöyle ‘izzet kıldı kim görenler⁷⁰ (15) [97b] ‘acebleşdiler. Andan Akranşil Şantalūsa eydür ey sultān-ı Benī Aşfar (1) İskender şāha vardum. ‘Ömri mezīd olsun. Ben bende-i serīrine yakın (2) aldı. ‘İzzet kıldı. Duğuluñı ‘arż kıldum. Evvel saña atañ için kağıdı puşdı (3) āhirine şucuñdan geçdi. Seni ister. Karşı var ‘izzet kılıp tahtıgahuña gel. (4) Ey server saña beşāret olsun kim diyāruñı İskender niye saña virdi. (5) Ve bir dağı ey Şantalūs şāh cihān sarayında şāh varısa sa‘ādet mürüvvet (6) şahāvet ol şāhuñ kıddına hil‘at olmış diyüp Şumāsa Müselsele

⁷⁰ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

Zan'emure (7) hāş hil'atler geyürdiler. Andan Akransil eydür ey Kāşid egleme. Yine İskender (8) şāh bu barışığı tāhir kılma kim hayr işdür diyüp İskender kāşıdların (9) gönderdi yaturmadı. Andan Şantalūs daḥı dīvān tağıdup vezīrlerle (10) ḥalvete girüp Akransile İskenderi şordılar. Andan ol la'īn evvel āhir (11) ne haberleşdüḡin haber virdi. Āḥīrinde eydür ey sultān-ı Benī Aşfar uş (12) düşmenüñi senden ḡāfil kıldum di imdi ne hūnerüñ varisa didi. Şantalūs (13) daḥı şād olup tayısına eydür düşmen birle nice buluşalum dedi. Andan Aḳtelim (14) eydür ey şāh bugün gice yaraḳ kılup sürelüm İskender kāşıdınıñ izin başa (15) **[98a]** varalum. Ḡāfiliken düşmeni başa düşelüm didi. Şantalūs daḥı buyurdı (1) yaraḳ kılup kırk dört kez yüz biñ Aşfar çerisi güç kılup (2) sürüp becīd gitdiler. Ya'nī İskenderi başa düşelüm bunlar varur. İskender (3) Kāşıdları becīd giderken Kaytāsa irdiler kim turup serverlerle (4) düşmen gözlerdi. Buluşup şoruşdılar. Şumās gördüḡin Şantalūsdan (5) işitdüḡin Kaytāsa bir bir haber virdi. Andan Kaytās-ı Yūnānī eydür (6) ey Şumās düşmen size ancılayın yüz gösterdüḡi budur kim sizi ḡāfil kıla. (7) Şantalūs şöyle gümrāh degül kim kimseye rām ola. Becīd şāha irüñ (8) benüm dilümden eyit ḡāfil olmasun kim düşmen sizüñ arduñuz başa (9) göçüpdür didi. Gendü düşmeni gözledi. Becīd Şumās sürüp giceye (10) karşı İskendere irdi. Dīvān içine girdi. 'İzzet için dersü (11) selātin serverler ayaḡ üzre turdı. Şumās daḥı gelüp şāh öninde (12) baş ḳodı. Rāvī kavlınce Şumās vezīr baş koyup şāha karşı kim (13) turdı. Şantalūs birle buluşup ne haber aldūḡın Şantalūsa ne kıldūḡın (14) şāhuñ ḳuliyam didüḡin evvel āḥīr haber virdi. Şāh Kāşıddan bu haberi işidüp⁷¹ (15) **[98b]** eydür ey selātinler görüñ. Ol bed-endiş birine ḥile birle (1) ḡāfil kılmak ister deyüp eydür ey Şumās Şantalūsüñ gelüp giden (2) kāşıdı birle buluşduñ mı? Şumās eydür ey şāh-ı cihān ben ḳuluñ (3) Şantalūs birle söz leşkerken geldi. Haber getürdi. Yakınlarında şöyledür (4) kim itdükleri ḥile 'āli ḥazretüñ bilmeyüpdür ḡāfildür. Baña hoş 'izzet (5) kılup hil'at virüp ol Kāşid eydür ey Kāşid ben İskendere varduḡum (6) sen Şantalūsa geldüḡüñ hayr işdür hayra ta'cīl gerek. Becīd şāhuñ (7) İskendere var. Mebādā İskender girü sözile işine peşimān ḳılmasunlar (8) diyüp beni yaturmayup girü gönderdiler didi. Şāh eydür ey Şumās (9) seni yaturmayup gönderdükleri budur kim sen berü gidicek arduñca (10) olar daḥı güç kılup bizleri ḡāfil bilüp başmaḡa gelürler didi. (11) Andan şāh-ı cihān Müselsel-i Sistāniye eydür Şantalūsüñ çerisin nice (12) gördüñdi āşikāre haberi vir. Cümle mīr ü sipāhī işitsün didi. (13) Andan server-i Sistān eydür ey şāh-ı cihān düşmen çerisin evvel kim gördük (14) inine uzununa göz irmezdi. Bize karşı gelen daḥı yüz biñ er varıdı. (15) **[99a]** Velī ḡāyet yaraḳlu erkek atlu muraşsa' āletlüdür kırk arş ḳadd ḳāmetlü. (1) Andan gelüp çerisine girdük 'acāyib çadırlar gördük. Şöyle (2) çokluk çeri kim at süheylī er ḡirīvi evvel nazar göreni şaşurur. (3) Hevādan uçan ḳuşı düşürür. Andan ey

⁷¹ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

řāh kuřlukdan öyleye dek (4) řeri içine gitdük tā kim řāntālūsüñ dīvānına yitdük. Bizüm (5)
 şerice dōrt ola bir dīvān tırımış. Ve bir dağı yā Ze'l-ķarneyn sözüñ (6) rāstı řāntālūsda leşker
 Çok. Sende mübāriz server çok didi. (7) Rāvī ķavlince İskender řerisi dūřmen okluđın iřidicek
 ancalar (8) vehme dūřdi. Ancalar řařdı. Ancalar bebr ü pelenk gibi añardılar. Ancanuñ (9)
 řecā'ati deryāsı içinden taşına taşdı. řāh dağı leşker ķavminüñ (10) vehm alanların görüp eydür
 ey dilāverler dūřmen řerisinüñ okluđından (11) üřenmeñ kim devlet-i nuřret řeri okluđından
 degül. Az çeride (12) dağı olur. Üstād ķavlince řāh-ı Zü'l-ķarneyn şöyle diyicek andan (13) ad u
 şan eri serverleri mīr ü mihterleri selātīñ řāhib-serīrleri (14) kaçdār melikler ilerü gelüp řāh
 ķarřusına elin açup tırup (15) [99b] eytdiler ey řāh-ı heft kişver cān u başıla yoluña tırımışuz.
 Bāķī 'ömrüñ (1) cümle terkin urmışuz didi. Rāvī ķavlince İskender serverlerden bu (2) resme
 'izzet ĥamiyyet sözin işidüp kıvandı. Cümlesine du'ā kıldı. Andan (3) buyurdı cebeĥanesin
 getürdiler. Cengiün dilāverlere üleşdürdi. (4) Andan eydür vay ol ere kim atı cebesüz tıra gice
 gündüz didi. (5) Dađı yetmiř yedi boy řeriden her boydan biñ giři ıķarup dūřmen (6) tarafına
 ķaravul ķoyup ķarār kıldılar. Bunlar bunda ol cānibden řāntālūs řāh (7) dađı bir gün bir gice
 ķonmayup kırķ dōrt kez yüz biñ erile (8) sürdi. İskendere üç menzil yol ķala ķondı tā kim at
 diñlendüre (9) er öñlendüre. Čeri ķonıcaķ Benī Ařfaruñ ser-henglere serverleri (10) řāntālūs řāh
 ķatına cem' oldılar. İskenderi añıřdılar. Andan (11) Kařtalınūs Ařfarī oğlanları Kořtanül
 řerānül Aķtanül İskender (12) bizüm şerimüzi görüp ķorķup kaçmayacaķ olursa ol bī-ĥabere
 (13) bir iş kılalum. Dāsītān söylesünler didiler. Andan Aķrañřil eydür (14) ey serverler benüm
 yaķınımnda şöyledür kim İskender çeriden ķorķar ĥarīfe (15) [100a] beñzemez. Velī bizüm
 ceĥdümüz şöyle gerek kim ol çeri bizi tıyup (1) tınanup sancaķ eküp tağl u naķķāre urup alay
 bağlayup ķarřu tırmadın (2) anı ġāfil başavuz. Tıyacaķ olursa leşker leşkerile nice tırudığın
 (3) ġoresiz didi. Aķrañřil řöyle diyicek řāntālūs řāh eydür ey Kāřıd (4) ya'nī İskenderüñ ol
 miķdār çerisi var mıdur kim benüm bu deryā miřāl (5) leşkerüme bir dem ķarřu tırup kılı ura
 didi. Aķrañřil eydür ey melik (6) İskender çerisi senüñ řeriñüñ dōrt bağşından bir nice ola
 olmaya. (7) Velī er odur kim ķorķmaya sözüñ rāstın söyleye. İskender çerisi (8) gerçi kim azdur.
 Velī atı erinden eri atından yığdur. Ve bir dağı (9) aralarında 'acāyib ġarāyib ġöz tıtar. ġüzīde
 serverleri bī-ĥadd okluđdur. (10) Ve bir dađı dürlü dürlü maĥlūkāt řerisinde bī-ķıyās bī-
 ĥisābdur. (11) Bunlardan ġayrı altmış altı biñ altun ķuřaķlı ikişer kiş (12) ķurbānlu ĥāř kıllar
 āhen-pūř olup İskenderüñ taĥt-ı ķafařını (13) alup ķat ķat tırımışlar. Kim teber kim teşne tığ
 tıutup (14) şöyle müheyyā tırurlar. şöyle kim baķan ġiřinüñ polad şa'şa'asından ġözi⁷² (15)
 [100b] ķamařur diyüp tırdı. İ'tiřām ķavlince Aķrañřil İskender (1) çerisin bu resmile vař idicek

⁷² Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

Şantalūs şāha hoş gelmedi. (2) Kağıdı kağımak birle eydür ey bed-ahter İskender kim ola. Çerisi neye (3) yaraya kim benüm qarşuma anuñ çerisin ögersin. Benī Aşfar çerisi (4) Efrāsiyābları şıyup tac u murādları başupdur. İskender ü İskenderüsine (5) ne ey Akrānşil bu dem seni depeledürdüm. Velī baña ğāyet gereklü kimsesin (6) didi. Rāvī eydür ol zamān Akrenşilüñ gendüden kiçi (7) bir qardaşı varıdı. Ğāyet mütekellim işler görmiş nice Şantalūs (8) gibi serir nişin şāha irmiş harīfidi. Adına Atranfil dirlerdi. (9) Şantalūsa Akrānşile kağıduğı ol dilāvere hoş gelmedi. Birinden (10) turup Şantalūsüñ qarşusına gelüp eydür ey melik Benī Aşfar (11) qarındaşum düşmen çerisin saña rāst bildürdüğine niçün hışm idersin. (12) Bir kâşid bir şāhdan bir şāha anuñ için vardur kim gördüğün (13) işitdiğün gele. Şāhına rāst haber vire. Anı düşmen niteliginden (14) āgāh kıla. Ve bir dağı ey server bir elçi varup gördüğü güzīde çeriyi (15) **[101a]** gelüp gendü şāhına şıyup şatsa ol elçi şāhuñ düşmenidür. (1) Zīrā kim şāhını düşmeden ğāfil kılur didi. Üstād kavlince Atranfil (2) şöyle diyicek yine eydür ey Şantalūs sen İskenderden ğāfilsin. Bizler anı (3) bilürüz kim evvel Darābılan şāhı şıdı. İkinci Şābur şāhı Horaşāniye (4) tapanca urup kul kıldı. Fūr-ı Sind gibi serkeşüñ boynın urup (5) berāy ‘adem rāyı ā‘zamleyin şāhları dār kıldı. Diyārların aldı. (6) Şetlālleyin mü‘teber sultānuñ çerisin kırup Keydi öldürdi. Çin-mā-çin (7) elin alup hānın bend itdi. Ğazanfer-i Hıttāyī depeleyüp diyārın (8) tutdı. Oğuz eline inüp Sūti hānı erlik oynında ütdi. (9) Türkistāna inüp Mihrāc hānı tutdı. Hāveristāna varup (10) Hüsrev Zemīn diyārın alup Teberistāna gelüp cihān hānı kul idüp (11) Efruz şāhı Kışmiri öldürdi. Tağargari şāhı Tanķūdı zebün kılup (12) Yecuce sedd yapup Māzenderāna indi. Sipid dīv oğlu Erjenkile (13) ceng kılup dīv leşkerin şıdı. Andan Kūhīstāna varup Keykalān (14) şāhı kul idüp Semenkāna indi. Rüstem dāsītān nebirelerin zebün itdi (15) **[101b]** kimin kırdı kimin tutdı. Rus diyārına girüp Qaylasunı alup Çerkes (1) Alaman Ās u Ahası alup Deşt-i Kıfçağa çıkdı. Ğıtaş hānı depeleyüp (2) Saħsin diyārın alup Ğurgarcaya indi. Andan Apur Sapur diyārına (3) indi. Bu cümlesin musahhar kılup buğur Benī Aşfara yüz dutdı. Ey (4) Şantalūs şāh-ı İskenderden ğāfil olma diyüp hāmüş oldı. (5) Rāvī kavlince Atranfil şöyle diyicek dersü Benī Aşfar begleri eytdiler (6) ey Şantalūs şāh Atranfil her ne kim didi. Devlete lāyık söyledi (7) didiler. Şantalūs dağı ululardan ol sözi işidicek Akrānşili (8) qarındaşı hil‘atledi. Tatlu dilile anları tesellī kıldı. Ol gice (9) dağı anda yatup şabāha qarşu güç kılup gitdi tā kim İskenderi (10) başa düşe. Ol gün ol gice tirahtan birle sürüp (11) gicenüñ bir bahşı kala bir şuya irüp qondılar. Şabāha dek (12) at diñlendürüp er önlediler. Şabāh Şantalūs kâşd kıldı kim (13) göçüp düşmeni başa. Vezīrler eydür önümüzi gözleyü gidelüm. (14) Düşmen bizden ğāfilise düşelüm degülse İskender aħsuzın (15) **[102a]** üzerine varmalu harīf degüldür didiler. Şantalūs eydür ya nidelüm? Tayısı (1) eydür önce serverler göndürelüm görsün didi. Şantalūs dağı (2) hūkm kıldı. Benī Aşfar dilirlerinden Kerānūlı Kaştanūlı Serānūlı (3) Aqānūlı Aşfarī yüz yetmiş biñ server

seçilüp düşmendin yaña şabâhdan (4) gitdiler. Dağı ardınca deryâleyin leşker güç kılup yürüdi. (5) Rûy-ı zemîni toz tıtdı. Bu cânibden ceşş-i Şantalûs güç idüp (6) gidicek ol cânibden dağı İskender Kâşifleri Kaytâs-ı Yünânî (7) yigirmi dört biñ güzîde serverile çin-seherden turup düşmen (8) tarafın gözlerken gördi kim bir alay er becîd sürmiş gelür. (9) Kaytâs anı göricek derhâl serverleriyle saz u seleb ârâmîde (10) kılup raşşlarına kulan virüp süvâr olup göz yirinden inüp (11) gelenlerüñ yolına gitdiler. Ol yañadan dağı Aşfarîler gördiler kim (12) yigirmi otuz er önlerine çıka geldiler. Birbirin görüp at sürüp (13) birbirine yakın irdiler. Andan Kaytâs-ı Yünânî eydür ey serverler siz (14) turuñ ben bu kavm birle dilleşeyim diyüp at sürüp ol kavme yakın (15) [102b] vardı turdı. Aşfarîler dağı gördiler kim bir kara atlu Rüstem şalâbetlü (1) zer-i yaman heybetlü kahramân şevketlü bir âhen-puş server ok irer. (2) Yire bî-ihtiyâţ gelüp kiş urup bā-āvāz-ı bülend çağırdı ne kavmsiz kandan (3) gelüp kancaru gidersiz didi. Aşfarîler anı işidüp eytdiler yürüñ (4) birüñüz müdürâ ile buña cevâb virüñ didiler. Andan Kertânî-i Aşfarî (5) ilerü gelüp eydür ey dilâver siz ne gişisiz kim korqmadın gelüp (6) bizleri şorarsız. Kaytâs eydür İskender şahuñ Kâşifleriyüz turup (7) düşmen tarafın gözlerüz. Sizleri görüp haber bilmege geldük (8) niçün korqalum er olan erden korqa mı didi. Kaytâs şöyle diyicek (9) Kertânî dağı eydür ey server bizler dağı Şantalûs şahuñ Kâşifleriyüz. (10) Uş Şantalûs dağı geli yorur kim vara İskendere kul ola. (11) Şuçın dileye gelüñ şahumuza varalum görüşüñ aluñ (12) şahumuza şahuñuza varuñ. Devlete lâyıķ neyse anı kılüñ (13) didi. Kaytâs eydür ey server rāst dirsın varup Şantalûs (14) şahıla görüşmek vâcibdür kim bizler varup sizlere karışavuz. Kanı (15) [103a] şahuñuz gelsün irakdan dağı göricek şahuñuz şahumuza ne (1) vechile gelecegin bilürüz didi. Aşfarîler bu sözi işidüp birbirine bakışup (2) eytdiler ne ‘aceb cevâbdâr bu gişi didiler. Koştanûli Şantalûsa gönderdiler. (3) Şantalûs dağı yetmiş biñ erile gelüp yakın irişdi. Koştanûl dağı süre irüp (4) Kaytâsıla ne sözleşdügin haber virdi. Şantalûs şah ol haberi işidüp (5) eydür ey server İskender bizden gâfil degülmiş. Şantalûs şöyle diyicek andan (6) Akransil vezîr eydür ey sultân-ı Benî Aşfar

Nazm (7)

bu Sikender didüğümüz şehriyâr
ki ‘acâyib kimsedür şöyle ki var (8)

Gendü işinde yakın çapük gişi
aşlıyla görünce tutar her işi (9)

Iyş öñinde işinüñ gözler soñın

hîç uşañlıgıla dutmaz iş öñin (10)

Fıkr eyler bir işi biñ kez yakın
andan el şunar işine ol şakın (11)

Böyle didi Akransıl şehriyār
Şaṅtalūsa ol zamān şöyle ki var (12)

Neṣr Rāvī kavlince Akransılden bunı işidüp Şaṅtalūs eydür ey serverler (13) İskenderüñ Kāşifleri gelüp aramuza girmedi kim tutup (14) İskender üzerine yürütüm kılayduķ. Şimdi nice itmek gerek didi. (15) **[103b]** Andan Aķtelim vezīr eydür bize şimdi geregi budur kim at yañın er yañın alup (1) ol Kāşiflere yakın varavuz. Anları kimümüz söze tuta kimümüz üzerlerine (2) at şala dutavuz. Biri habere varmaya bu rāst gelirse süre İskender (3) üzerine varup başa düşevüz diyüp yetmiş biñ erden altı biñ atlu er (4) urulup gitdiler. Anca kim Kāşifler eyitdiler Aķtelim daħı gördi kim (5) birkaç atlu tırmuş birisi ilerü gelmiş vezīrlerle söze tırmuş. Velī (6) şöyle şalābetlü kimsedür ol tıran harīf kim şanasın merriħ felekden (7) inmiş Sīmurğa süvār olmuş. Aķtelim Kaytāsı ol satvetde göricek gendü (8) gendüye eydür Rüstem-i dāsitān didükleri daħı bu şalābetdeyidi ola. Rāvī (9) kavlince Aķtelim Kaytāsı şöyle görüp refiķlerine eydür ben bu harīfi söze (10) tutayım sizler sağ u şolin bağlayayduñuz ola mı diyüp Kaytāsa karşı (11) varup tırdı. Kaytās-ı Yünānī daħı gördi kim yüz at var yağı gelüp (12) tırdı. Birisi gendüye geldi. Buğur Kaytās daħı kul şalup yoldaşlarına (13) eydür ⁷³ler dönüñ ben daħı arduñuzdan irdüm. Serverler daħı gitdiler. (14) Velī Hışāmı Hayāli ‘Āşım-ı ‘Arķānı Kaytāsı koyup gitmediler tırdılar. Andan (15) **[104a]** Aķtelim Aşfarī bā-āvāz-ı bülend çağırdı. Kaytāsa selām virüp eydür ey (1) server-i İskender şāh niçün eymenüp irakdan tırursın? Uş şāhumun (2) şāhuñuza istikbāle varı yorur gel şāhumuzı gör al şāhuña var (3) didi. Kaytās tebessüm itdi cevāb virince gördi kim dört yanından (4) gendüye hücum itdiler. Revān tabl urup süñüsin baş üzere çevürüp (5) döndi. Yoldaşları ardınca gitdi. Hışāma ‘Āşıma irüp at (6) sürüp gitdiler. Aķtelim daħı gördi kim İskender Kāşifleri (7) habere gitdi. Altı yüz gişiyile ardların sürüp yürüdiler. Kaytās kalan (8) yoldaşlarına irdi. Andan Sindemüz eydür ey Kaytās düşmenden şāhumuza (10) dirsın birbirinden biri kovanlar birez saçılson birkaçı arduumuzdan irsün (11) tıtalum. Haķ rāst getirürse alalum. Ey dilāverler her işüñ bir vaķti var her (12) vaķtüñ bir işi var. İş vaķtiyile işlenmeyecek iş eri işden ziyān kılar. (13) Rāvī eydür ol zamān yigirmi dört dilāverle Kaytās

⁷³ Yazma eserin bu kısmı hasar görmüştür.

gitdi. Giceye (14) karşı yetmiş Aşfarî serverile Aqtelim bir şuda Qaytâs ardından irdi. Qaytâs⁷⁴ (15) [104b] girü qalup erenleri vezne urdı. Qulaqlayı görüp irüp (1) refiklerine eydür vaqtdür kim ardumuzdan irenlere biz bizi bildürevüz diyüp (2) şuyı giçüp kemîn kılup tırdılar. Anca kim yetmiş Aşfarî dahı (3) süre ol şuyı geçdiler. Qaytâs yigirmi dört serverile kiş kaçup giriv (4) kılup siperler sineye şalup süñüler kola şarup rahş sürüp Aşfariler (5) dahı görüp dersü kılıç yalıncaq kılup at sürüp irüp İskenderilerle (6) qarışdılar qatışdılar. Süñüler şınup sîneler süñüşdiler. Tıg bürrân birle (7) savaşıdılar. Ecel kuşların atışdılar. Sil gibi aşığa yukaru sürüşdiler. Qaş kararınca (8) gayret cengin kıldılar. Aşfarilerden yigirmi yedisin depelediler. Qoştanülü Aqtelimün (9) Aşfarî dutup alup gitdiler. Aşfarler dahı İskender (10) Kâşiflerinden Tâhu Türkistân depeleyüp ‘Arqânî kavmi dutup gitdiler. (11) Andan Qaytâs serverlerün on birin dutsakları şâha gönderüp (12) on birin gendü alup yine düşmen tarafın gözleyüp tırdılar. Bu cânibden (13) gicenün nişfinda Aşfariler Şantalûsa geldiler. Andan Aqtelim nolduğın (14) evvel âhîr haber virüp Tahu-ı Türkistânınıñ başın Şantalûs önine (15) [105a] şalup ‘Arqân-ı Kûhi karşusına siyâsete tırdılar. Şantalûs şâh (1) ol hâlî görücek heyhâ kaqıdı. Taht üzre otururken turup yine (2) oturdı. Andan eydür ey tayı düşmen kâşifi senden çok mıdı? Aqtelim (3) eydür yigirmi dört gişiydi. Şantalûs yine kaqıdı eydür bu ne ‘acebdür (4) yetmiş gişi yigirmi dört gişiye âlüde düşüp erden bunca dilâverler (5) aldurduñuz qanı aduñuz didi. Andan Aqtelim eydür ey sultân Beni (6) Aşfar gerçi kim düşmen azdı. Velî şöyle kimseleridi atlarına at (7) irmezdi. Anlaruñ atı öninden kaçan qurtılmazdı. Cebelerin kılıç (8) kesmezdi. Qalkınlarına oq geçmezdi. Anlaruñ kılıcına cebe cevşen dutmazdı. (9) Oqları qalkandan geçer tırmaz na‘ralarına ciger dolmaz dilirlerdi didi. (10) Şantalûs tayısından bu sözi işidüp el sebele vü saqalına urup (11) bir zamân tırdı. Andan eydür ey tayı ne ‘aceb kimseyimiş ol (12) kâşifler? Aqtelim eydür İskender şâhuñ güzide serverleridi. (13) Ancılayın cihân-geşte leşker keşân şâhuñ leşkerinün varlıqları (14) az gişiler olmaz. Ve bir dahı ey ciger köşem şâh-ı Şantalûs ol Kâşiflerün⁷⁵ (15) [105b] Aralarında bir kara atlu nerimân şalâbetlü server varıdı. (1) Bizümle bir ceng kıldı kim yir yüzün bizlere tar gösterdi didi. Râvî qavlince didi. (2) Aqtelim Aşfarî Qaytâsa şöyle tahsîn itdi kim Şantalûs gönlinde (3) Qaytâsa kîn tıtdı. Andan Şantalûs buyurdı İskender Kâşiflerinden (4) tıtilan ‘Arqân-ı Kûhî tahtınıñ önine getürdiler. Nazar kıldı gördi kim (5) otuz dört arş qadd birle bir dilâver bebr ü pelenk gibi şikâr yiyüp qanına (6) garq olmuş. İşâret itdi şoruñ. Divândan Aqransil eydür ne gişisin (7) qorqma râst söyle. Andan eydür Kûhistâniyem velî İskender şâha (8) kulluq kıluram. Aqransil eydür ey Kûhî bu qadd u qâmet bu heybet ü şevket (9) kim senün var ne görüp İskendere kul olduñ. Eydür erlik (10) mürüvvet saqâvet gördüm kul oldum.

⁷⁴ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

⁷⁵ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

Akransil eydür erligi mürüvveti ne? (11) Eydür İskendere kılıç çeküp ‘āk olup yolına durdum kılıç (12) yüzinde kılına girdüm. ‘Āşıkam didüm baña rahm itdi kıymadı. Andan sevdüğümü (13) baña virdi. Murāduma irgürdi. Cān baş şāh İskender yolına didi (14) diyüp ‘Arkân-ı Kūhī turdı. Andan Şaṅtalūs tayısına eydür bu dutğun (15) [106a] ne ‘aceb söz söyledi? Buğur Aḳṭelinim eydür ey server-i Benī Aşfar ‘acebi ne? Şaṅtalūs (1) eydür ‘acebi bu kim buncılayın bir ḥarāmī Kūhīstān melikinüñ kızın almış didi. (2) Aḳṭelim eydür ey server İskender her buncılayın ḥarāmīye şāhlar kızın (3) alı virdüğü budur kim ḳatına bunca ‘āk u ‘āşī serkeş server derilipdür (4) leşker olupdur. İḳlim be iḳlim yürür gönli turduğı diyārı ma‘mūr ider (5) dilemedügin ḥarāb kıılır didi.

Naẓm (6)

Hey ne çok bilmiş gişidür bu gişi
gönli içre kim düzer bunca işi (7)

Her işüñ kolayını almış durur
bu sebebden şāhlara gālib durur (8)

Degme şāh üstine sürmez fil ü at
hey ne celācīler kıılupdur işbu māt (9)

Böyle diyüp tayısı şöyle ki var
Şaṅtalūsa ḥāmūş oldı şehriyār (10)

Nesr Rāvī kavlince tayısı şöyle diyicek Şaṅtalūs eydür ey tayı her ne kim (11) didüñ rāst söyledüñ nitmek geregin sen buyur bizlere anda bulunalum didi. (12) Andan Aḳṭelim eydür geregi budur kim İskenderüñ ḥālın bu dutguna (13) şoralum. Aḳṭelim eydür ey Kūhī İskender baş için rāstın di. İskender (14) bu diyāra gelmege murād neydi? ‘Arkân-ı Kūhī eydür Şaṅtalūs atasın ‘izzetile⁷⁶ (15) [106b] diyārına getürüp gendü Ḳamer-el Ḳāmur diyārına gitmekidi maḳşüdü. (1) Velī vaḳt işbu deme irdi didi. Yine Aḳṭelim eydür ey Kūhī ḳāşdımuz (2) İskendere ḥaber viricek sözine inandı mı? Eydür Ḳāşıdıñun (3) gelürken gelişinden bildiler neye geldiğün

⁷⁶ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

h̄ile kılduğın didi. (4) Ađtelinim eydür çünki h̄ileyi bildiler K̄āşıdı niçün tutmadılar didi. (5) Eydür h̄ile kırup bilmeze urdılar bu sebebden k̄āşıdıñıza murādınca (6) cevāb virüp gönderdiler didi. Şaṅtalūs ‘Arkāndan bu sözi işidicek (7) eydür bu dilāver sözün rāstın söyledi. Yaķın bildüm kim İskender fa‘āl (8) gişiyimiş diyüp eydür ey Kūhī ya bizüm işümüz İskender birle (9) neye iriser? Eydür ey melik İskender birle seni kılıçdan ğayrı (10) nesne ayırd idilemez. Şaṅtalūs eydür ey server tapduğum din haķķı gerçek (11) söyledüñ diyüp Şaṅtalūs tayısına eydür İskender birle nice buluşduğ? (12) Tayısı eydür ey server şimdiye dek k̄āşd buydı ki İskenderi ğāfil (13) kılayduğ başayduğ. Velī nidelüm düşmen ğāfil bulunmadı kim yarağın kırup başayduğ (14) şimdi gereği budur kim turup düşmeni gözleyevüz. Ol gelürse (15) [107a] buluşup devlet şınaşavuz gelmezse biz varalum ceş-i İskenderi at ayağına (1) virelüm diyüp bu şanımı şanışdılar tanışdılar. Velī iş issin añmadılar.

Nazm (2)

İşi issi evvel işide iş issin eylese yād
iş issi dağı ol işe bile urur bünyād (3)

Pes imdi vācib oldur her işi işleyene öninde yad
ide haķķı şoñında ne ola şād (4)

Her işi ki gendü bilüsinde bile her bir gişi
bir iş işlemek itse çeker delim ihdād (5)

Mefā‘ilün fa‘ilātün mefā‘ilün fa‘ilün
sözini muhtaşar itdi bu arada üstād (6)

Nesr Rāvī kavlince Aşfarīler bu ittifāķı kırup andan Şaṅtalūs bir servere eydür (7) ey Akşarinüm al bu dutđunu hoş şaķla bu baña gereklü gişidür didi. (8) Ol server dağı alup Kūhīyi gitdi. Şaṅtalūs dağı düşmen tarafına karavul (9) koyup ārām kıldı. Ol taraftan Kaytās gönderdüği on bir server iki dutđunu (10) alup İskender şāha vardılar. Şāh dağı dīvān dutup otururken gördi (11) kim Kaytāsıla giden serverlerün on biri gelüp iki dutđun birkaç kesük (12) server başın getürdiler. Şāhuñ tağtı ayağına şalup eytdiler yā Ze‘l-ķarneyn-i cihān (13) düşmen

başı kesilüp hemîşe serîrûn şalısun diyüp du‘ā (14) kıldılar karşı tırdılar. Andan şāh nolduğın sordı bir bir haber virdiler. Tāhuvan Türkistān⁷⁷ (15) **[107b]** ölüp ‘Arkān-ı Kūhī giriftār olduğın didiler. Taberiyye kavlınce (1) ol serverler için şāh gāyet acıdı. Andan buyurdı ol on iki dutğunı (2) evvel dutılan Aktemās-ı Aşfarī katına iletđi kayd u bend kılup. Andan şāh (3) dutğun getüren serverlere eydür düşmen yakın gelüp midür? Eytdiler tırahtan (4) sürüşine bir menzil leşker gelişine üç menzil ola didiler. Andan şāh eydür (5) ey selātin serverler düşmen yakın gelmiş kim dek tedbīr kılūn. (6) Düşmenile nice bulışalum didi. Şāh şöyle diyicek kayınatası Keyd şāhı (7) Hīndū eydür ey şāh-ı cihān düşmene çün kim yakın irmişüz niçün tırursun? (8) Düşmen bizüm üzerümüze yürümedin biz anuñ üzerine varalum zīrā kim (9) oñ gelenler uş gel diye kimse tırmaz dimişler. Rāvī kavlınce Keyd (10) şöyle diyicek andan Hüsrev zemīn Hāvarī eydür ya Ze‘l-ķarneyn-i zemīn bunca (11) menzil düşmen üzre göçdüñ çeri kolayı yire irdüñ. Otı şuyı (12) odunı bol leşkerümüz ağır çeridür. Degme şu degme odun irmez. Bu yiri (13) bekleyelüm düşmen tarafına kulaķ uralum. Düşmen gelürse hoş. Gelmezse (14) düşmene şöyle varavuz kim varduğumuz gün ceng ayırd kılavuz (15) **[108a]** tā kim çeri şusuz bulunmaya. Rāvī kavlınce Hüsrev zemīn şöyle diyicek (1) andan Şebur Şāh-ı Hōraşānī eydür ey şāh-ı cihān Kaytās-ı Yūnānī (2) cümlemüzden leşker ‘ilmin yig bilür. Şimdi ol düşmen tarafın gözleyü tırrur. (3) Andan ne haber gelürse şöyle kılavuz ol anda biz bunda bir iş idevüz. (4) Anuñ gönline nā-gāh muhālif gele. Ol ihtilāf birle işümüz şaşa. Gözleyelüm. (5) Andan Kaytās ne tedbīr ider aña göre biz dağı iş idelüm didi. Üstād (6) kavlınce İskender şāh selātin serverlerden bu sözi işidicek eydür (7) ey selātinler cümleñüz devlete lāyık söz söyledüñüz bugün dağı (8) göyelüm görelüm Kaytāsdan ne haber gelür diyüp buyurdı. Mihrāc hān-ı (9) Türkistānī yetmiş erile süvār olup düşmen tarafına ķaravul olup tırdı. (10) Ol cānibden dağı ceş-i Aşfar bir gün bir gice göyüp gözledi. Gelür kimseyi (11) görmeyicek kırķ dört kez yüz biñ er güç kılup İskender üzerine (12) gitdi. Ol tarağdan dağı Kaytās on bir dilāverile düşmen gözleyüp tırrurken (13) anı görđi. Toz be avuķ āsumāna ağdı gelür. Revān serverleriyle saz u seleb (14) ārāmīde kılup süvār oldılar. Andan Kaytās serverlerden Akşarı şahbazı şāha gönderdi.⁷⁸ (15) **[108b]** Düşmen haber için gendü tırdı. düşmen çerisinüñ oñi (1) dağı gelüp Kaytāsa irdi. Buğur serverleriyle düşmen oñince Kaytās (2) karşı şāhdın yaña gitdi. anca kim düşmen çerisi bir mū‘teber şuya (3) irüp cenge kolayı yiri alup ķondı. Hayme vü çādırlar ķurulđı. Rāvī (4) kavlınce Kaytās yine Baytās-ı Rūsī şāha gönderdi. Düşmen çerisi (5) gelüp nitdüğın bildürđi. Ol tarağdan Akşar Şahbazı İskender şāha (6) irüp düşmen geli yorur haberin virdi. Şāh dağı cümle çeriyeye bildürđi tā kim (7) giceye karşı Akşar ceng yirine dağı gelüp haberin virdi. Şāh bunda (8) Şahtālūs anda. Ol dün ārāmī

⁷⁷ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

⁷⁸ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

kılup şabâh irdi. Bu yaña Aşfarîler Şantalūs (9) şâh katına cem‘ olup tanışdılar iş soñın şanışdılar. Üstād (10) kavlince Aşfarîler ittifâk birle kırk dört kez yüz biñ erden üç kez (11) yüz biñ er seçüp düşmenden yaña qaravul gönderdiler kim İskender nitdügin (12) göreler. Kaytās anı göricek Hışāmı Cebelī ‘Āşım-ı ‘Arkānı Şaķvūf-ı Rüstemī (13) Şāmus Şāvi Zanţemur-ı Aşfarī Sendemūri Semekāni koyup eydür sizler düşmeni (14) gözleñ ben İskendere gitdüm. Akţemur Bābilī Temen Tāş-ı Deştī bile (15) [109a] öyle zevālinde İskendere geldi baş kodı. Şāh ayaga üzere turup (1) Kaytāsa ‘izzet kıldı. Andan Kaytās eydür ey şāh-ı Zū’l-ķarneyn düşmene (2) üç yüz biñ er qaravul binsün didi. Şāh daħı buyurdu on iki kez (3) yüz biñ erden yüz yigirmi biñ er bindi. Kaytās gendü bildügi (4) serverlerden daħı altmış altı biñ server yanına dirdi. Andan eydür (5) ey şāh-ı cihān uş geregileyin yoldaşlığa yarar mihterler seçdüm didi. (6) İmdi şāhib-serīr sultānlar şāhzādelere daħı birkaç bile gönder (7) zīrā kim sultānlar leşkerūñ adı arkası olur. Kaytās-ı Yūnānī şöyle (8) diyicek İskender daħı selātinlerden sultān-ı Ğoraşān-ı Şebur şāhı (9) Ğıţāyī cānı Kaķum şāhı Oğuz sultānı Sūtı Türkistānı meliki Mihrāc (10) hānı Kūhīstān meliki Keykalān şāhı Rus sultānı Kaysalānı andan (11) şāhzādelerden Rāyı Ā‘zam oğlu Er Devānı Berāy ‘Adem oğlu Serpālī (12) Müjdād Sendü oğlu Cūvān Baħtı Ğüsrev Zemīn oğlanları Ğaķanı (13) Şehtāni Efrār Kışmir oğlu Ğazanferi Göceğ Ğıtaşī hān oğlanları (14) Bāb Ğānı Bāb Ğānı Keykalān Helhelānı Keymūr adu Keymūrān-ı Şetlāl Şāh oğlanları⁷⁹ (15) [109b] Zeng ü Zengülī bunları daħı Kaytāsa koşdılar. Daħı (1) Kaytāsı Ğaķ ta‘ālāya ışmarladılar. Kaytās daħı eydür ey şāh bu düşmen (2) yaman yağıdur düşmene karşı qaravul vardır diyü. Ğāfil olma diyüp (3) altı sultānı on iki şāhzādeyi yüz yigirmi biñ eri alup Kaytās (4) Ğaķ ta‘ālāya şıgınuş düşmene karşı gitdi. Giceye karşı bir şuya yitdi. (5) Şu geçmedin çeriyi kondurdu. Andan Temen Tāşı Kilābı Kūhī (6) gönderdi. Eydür yürün düşmen önince gelen serverlere irüñ. (7) Biz geldüğüümüz haberi virüñ hem düşmeni görüñ yakın irüpdür didi. (8) Gitdiler düşmen qaravulına karşı yitdiler. Hışāmı ‘Āşım serverleriyle (9) buluşup haberleşdiler. Andan Hışām eydür uş düşmenden qaravul at (10) diñlendüri yorur. Yürüñ Kaytāsa bildürüñ didi. Yine Temen Tāş-ı Kilābī (11) at sürüp gicenüñ bir bahşı kıala Kaytāsa irüp haber virdiler. (12) Selātinler eydür varalum qaravulı başalum. Kaytās eydür aña varınca (13) at yorar ve şabāh ol at yorup bize gelür. Gelicek buluşalum (14) görelüm ol celīl ü cebbār ile nuşret kime virür diyüp tırdılar. Bu⁸⁰ (15) [110a] cānibden daħı düşmen qaravul gicenüñ bir bahşı kıala dersü süvār (1) olup āheste āheste İskenderden yaña gitdi. İskender Kāşifleri (2) daħı önin gözleyüp düşmene yürüdi. Taberiyye kavlince gelürken (3) Aşfarîler eytdiler bir gün bir gicedür giderüz hiç düşmen (4) qaravulına buluşmadı. ‘Aceb ne iki didiler. Andan Şantalūs şāhuñ (5) tayısı oğlu Şertānül eydür adumuz

⁷⁹ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

⁸⁰ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

karavuldur. Velī deryā mişāl çerimüz (6) ceş-i Süleymān şimdi bizi görürse kōrka. İskender karavulı (7) karamuz görüp kaçupdur. Çeriyi bulalum birerin bunda koyalum hem bize (8) arka olsun hem çerimüz er görsün. Yüz yigirmi biñ erkek Tanıl (9) Koştanül birle anda koyup gitdiler. Şabāh olunca İskender karavulına (10) yakın irdiler. Hışām dahı Kaytāsa gelüp buluşup haberleşdiler. (11) Andan Kaytās cebe vü cevşeni üzerinde ārāmīde kılup saz u seleb (12) rāst idüp selātin serverlere istimālet virdi. Ne didi? (13) Üstād kavlince Kaytās-ı Yūnānī eydür ey cihān halkınuñ güzīde (14) pehlevānları ‘izzet hamiyyet vahtidür kim cān baş ele alup dūrişesiz düşmene⁸¹ (15) **[110b]** ad u şan için seyf urasız. Rāvī kavlince Kaytās ol hamiyyet (1) söziyile selātin serverleri yüz yigirmi biñ güzīde eri kondurup (2) kuşandurup at fil gergedan kaşandurup turdı. Selātinleri (3) tob kılup Kaytās şāhzādeler birle hāzır turdı. Ol cānibden dahı (4) güneş toğduğı dem Aşfarīler karavulı dahı İskender karavulın karşusunda (5) gördi. Şaf alayı bağlayup turur. Aşfarīler anı göricek birbirine (6) karılıp katılıp iki kez yüz biñ er gıriv kılup deryāleyn gürleyü gümlüyü. (7) İskender karavulına yürüyüş kıldılar bu taraftan dahı Kaytās-ı Yūnānī (8) kiş kurbān kaçup sağ u sol mīr ü sipāhiye kol şalup yüz (9) yigirmi biñ āhen-püş güzīde eri alup sürüp seyf yalınca kılup (10) Hāk ta‘ālāya tevekkül kılup tekbir getürüp düşmen karavulına karşı (11) sil ‘arīm mişāl gözleyü gitdiler. Ol gelüp bu varup ikisi birbirine (12) irişdi karşıdı. Kılıç semā‘ın kılışdı. Serverler birbirine ‘izzet hamiyyet (13) seyfin uruşdı. baş üzre gürz girānlar şalup kalkanlar mukābil (14) virişdiler. Ad u şan isleri cān u başıla dūrişdiler. Aşağı yukarı (15) **[111a]** birbirin sürüşdiler. Bir ‘acāyib ceng kılışdılar kim gözler görmüş (1) diller haberin virmiş degül. Rāvī kavlince iki karavul şöyle ceng (2) kıldı kim Mirrih felekde görüp āferīn itdi. Velī Aşfarīlere İskenderīler (3) kılıç yüzinde bir iş kıldılar kim Aşfarīler gendüleri bildiler. İskender (4) çerisin cengile geçüp girü deklerin eyüz dutup kafādarlarına gitdiler. (5) Kemīnlü yine yitüp İskender karavulın ol yüz biñ dinç atlu kemīn (6) erinüñ ağzına virüp iki kul öñinden ayırdılar. Üç kıldan alup (7) İskender karavulın şıyup girüsine sürüp tob duran selātinler (8) üzere irdiler. Zamān anda dahı ceng kıldılar. Yine şıyup girüsine (9) sürdiler. Kaytās-ı Yūnānī bu hālı göricek mest ejderhā mişāl (10) añrayu gümlüyü düşmene döndi. Kaytāsı göricek şāhzādelerden (11) Er Devān Şāh serpāl Şāh Cūvān Baht Şāh Göçeg (12) Şāh döndiler. Kılıç urup girüsine dönderdiler sürdiler. Delim (13) serverler kırdılar. Taberiyye kavlince ol biş cihāngīr server üç kez (14) yüz biñ eri on dört kez şıyup girüsine sürdiler. Furşata nuşrete⁸² (15) **[111b]** çāre olmadı. Buğur şınup gitdiler. Aşfarīler İskender serverlerinden (1) giriftār itdiler. Kaytās oğlu Kaysı dahı bu cānibden İskender karavulı kaçā dahı bile (2) bir şuya irdiler turdılar. Kaytās selātinleri şāhzādeleri serverleri (3) dūkenledi. Gördi kim serverlerden

⁸¹ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

⁸² Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

Cürhân-ı Levri Sedr Murâgâyı (4) Sa'danı Vâsıtı Şeddad-ı Zengî Mahnâyı Halebi Kırdadı Neyseri her al-i a'yırı (5) Behnâmı Rehâyı ser-girân-ı Sistânı Tal-i Etvâli Hindü Şebrüzı (6) Mihrâcı atmerânı 'Âşî aytâs oğlı ays yok. Şahzâdelerden Hüsrev (7) zemînuñ kiçi oğlı Şehnâm-ı Keykalânuñ ulu oğlı Helhelân Ğıtaş (8) oğlı Bâb Hân yok aytâs bu serverleri bulmayıcak yâverü sin (9) aldurmış. Sîmurğa döndi. Andan selâtin serverlere eydür ey refikler (10) umarduk kim Hâk ta'âlâ nuşret biz ullarına vireydi nidelüm? Taqdir birle (11) bu dem düşmene virildi.

Naqm (12)

Gâh cânândur gâh çünindür arh işi
arh işine almaz er olan ğişi. (13)

Dem viribdi gördüñüz bu arh-ı dün
bizüm için dutaradı düni gün. (14)

Yine dem düşe yüzün bize tuta
devletümüz düşmen önini öte. (15)

[112a]

Bâb-ı nuşret arşumuza açıla
farqumuza dürr-i fırsat şaçıla. (1)

Ümîdümüz budurur Allâh kim
yine fırsat bize vire ey hakîm. (2)

Düşmene bir dâd u istâd idevüz
yüz aqlığıla şâha gidevüz. (3)

Şimdi şāha biz ne yüzle varalum
ne diyelüm ‘özri neye şaralum. (4)

Bunda bir iş var bize şimdi hemān
diñleñ imdi kılayım size beyān. (5)

Neşr Rāvī kavlince Kaytās eydür bu hālıyla İskendere varmağdan ölmek (6) yıgdür. Gelüñ gayret kılup düşmen ardın süre varalum didi. Andan (7) sultān-ı Hōraşān Şabuz şāh eydür ey server-i Yūnān her ne kimsen (8) dirsın İskender şāh yolına bizler cān u başıla ol yola tırmuşız. Velī (9) düşmen ardın ne vechile süreydü? Kaytās eydür ey şāh-ı Hōraşān (10) düşmen gerçi kim bizi şıdı. Velī ben bilürem bizi şıyınca ne (11) çekdi. Atı yorgun eri argun durur. Biz dağı bizden gāyet gāfildür. (12) Göñüllü dilāverlerle soralum. Bākī kim tursun varup şāha (13) haber kılsun. Ya oldur kim fırsat bulup serverleri düşmeden alavuz (14) dād istād idevüz. Oldur kim ad u şan yolına cān baş oynayavuz. Erlik⁸³ (15) **[112b]** yolında kırbān olavuz diyüp tırdı. İ’tişām kavlince selātīn (1) serverler Kaytās sözün begenüp tahsīn itdiler. Mirza Kaytās-ı Yūnānī eline (2) virdiler. Ol çeriden on yidi biñ ad u şan için cān baş oynar (3) er seçdiler. Andan kıalan çeriyile Kağum şāhı İskendere gönderdi. Buğur (4) şāhzādelerden Şetlāl oğlı Zengülī Berāy-ı ‘Adem oğlı Serpāli kığırup (5) yedi biñ er kışup eydür ey şāhzādeler yürüñ ceng kılduğumuz yire (6) varuñ bizden düşmiş dilāverlerüñ ulusın leşkere getürüñ diyüp (7) Kaytās on yidi biñ eri alup hağa şıgınuş düşmen erdin sürüp (8) gitdi. Ol tarafından dağı Şantalūsa kıravulı haber gönderdi kim İskender (9) kıravulın şıduğ. Delim serverler giriftār kılduğ. Şantalūsa haber irdi. Şāz (10) olup müjde getürene hil‘atleyüp diyār bahşış kıldı. Bezm kırup ‘ıyş u nüşı (11) birle kıravulın gözleyüp tırdı. Ol cānibden dağı kıravul erinden (12) kaçandan İskendere kıravulı şıduğın haber virdi. Cāmasb Hekīm (13) kavlince şāh ol haberi işidüp şöyle kıakıdı kim berķ-vār şakıdı. (14) Rāvī kavlince İskender kıravul şıduğına iştırāb idicek Eflātun (15) **[113a]** eydür yā Ze’l-karneyn kıravul şıduğı çün niçün böyle idersin. Kāşd kılduñ (1) düşmen üzre ittifāksuz gidersin. Şabr idelüm gidelüm gidenlerümüz gelsün (2) aña göre nidersek idesin diyüp şāhı tesellī kıldılar. Andan giceye kıarşu (3) Kağum şāh dağı gelüp şāha baş kıoyup kıarşu tırup düşmen kıravulıyıla (4) buluşup ne vechile ceng olduğın gendüler neden şıduğın haber virdi.

⁸³ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

(5) Serverler anı işidüp eytdiler ey şāh-ı cihān qaravul şınmaq ‘ayb olmaz. Ğam yime (6) olacak işidi oldu. Andan girüsin görelüm devletünde düşmenün çoğına kılıç (7) uralum diyüp server-i ser-girānlar bebr ü pelenk gibi añraşup gümreşdiler Andan (8) şāh eydür ey Kaqum şāh kanı Kaytās gelmedi. Kaqum Hıtāyī eydür Kaytās yine (9) ‘izzet idüp Şābur şāh Keykalān şāh Qaysalān şāh Mihrāc hān Sūti hān (10) on yedi biñ erile girü düşmen qaravulunuñ ardın sürdi. Tā kim şāh hāzretine (11) yüz aqlıgıla gele. Şāhile serverler Kaytāsuñ ol serverligin işidüp taħsīn kıldılar. (12) Du‘ā itdiler. Andan şāh eydür beni seven serverlerden Kaytāsı qarşulasun (13) didi. Buğur serverlerden daħı evvel Rüstem torunları Şehmāl Eşkāl ra‘d berķ (14) Semenkānī yirinden tırdı. Andan Şehlās-ı Rūmī Qaysun-ı Kırımī Süheyl-i Sürhī (15) [113b] Tārim Belhī Efruz-ı Kāşī Kaydar-ı Kırvānī Seyf-i ‘Adanī Şehrevārī Azarbayıcanī Er Deşir-i Kirmā‘nī (1) Mincāl ‘Ayne‘l Belā Serpāl kiş Bahriyanī Şôklar şaydı Tüjmar-ı Heft Minī (2) Behrām Bürcānī Māver-i Nehrī bu yigirmi dört serverile yigirmi dört biñ güzīde (3) er Kaytāsa gitdi. Andan şāh eydür dilāverlerden kim düşüp durur? Kaqum eydür (4) on yedi güzīde server Qaysıla şāhzādelerden Hüsrev Zemīn oğlı Şehsanem Keykalān (5) oğlı Helhelān Ğitaş oğlı Bāb Hān arada bulunmadı. Nolduqları bilinmedi. (6) Şāh eydür ceng olan yirde kimsesinden var mı? Kaqum eydür Serpāl Şāh (7) Berāy-ı ‘Adem oğlı Zengülī Şāhı Suqlāb oğlı yedi biñ erile ceng yirin (8) görmege gitdi. Göre kim düşüpdür didi. Ol taraftan daħı Zengül Serpāl ceng (9) olan yire geldiler. Kırğunlaşı başı gördiler. Rāvī kavlince Çopan-ı Lüvrī (10) Şadr-ı Murgāyī Sa‘dān-ı Vāsītī Şeddad-ı Zengī Herķal-i Ça‘birī Şibrevi-i Qatmerānī (11) ‘Āşī gördiler kim kılıç yüzinde düşüp şāh yolına qurbān olmışlar. Ol şāhzādeler (12) yedisin daħı götürüp İskender şāha gönderdiler. Gendüler Kaytāsı (13) gözleyüp tırdılar. Ol cānibden daħı Şantalūs qaravulı giceye qarşu bir ulu (14) mīşeye irüp qondılar tā kim yarın şāhlarına dīvān vaķtinde varalar. Qonup (15) [114a] Aşfarīler uluları bir yire cem‘ olup bir od yaqup qarşu oda secde kılup (1) şükr iderlerdi. Andan aradan bir la‘īn eydür dutğunları getirüñ bizüm (2) ma‘būdumuz tapşun. Ya‘nī oda secde kılsunlar. Kılmazlarsa dersü kıralum didi. (3) Ol la‘īn sözile birķaç gümrahlar varup Mehnā-yı Cebeli Kırdād dutısarı (4) Behnām-ı Rehāyı Ser-girān-ı Sistānı Tal-i Etvālī Hindū-yı Qaysı Şāhsanem-i (5) Helhelānı Bāb Hānı kayd u bendile getürdiler. Eytdiler dek bu yan an oda secde (6) kıluñ. Yoğsa sizleri bu od içine şalaruz didiler. Serverler anı işidüp (7) birbirine baķışup cevāb virmediler. Aşfarīler buğur uzanışup el kılıca urup (8) hamle kıldılar. Andan Kaytās oğlı Qays-ı Yūnānī eydür ey Aşfarīler bizler oda tapmazuz. (9) Dersü bizleri kırsañuz daħı didi.

Nazm (10)

Biz ol haķa taparuz ki andan artuķ yoķdur ilāh

tamām yirde gökde oldur ‘azīm şāh-ı feşāh (11)

Ġanī lem-yezel oldur hem kādīr ü kayyum

deminde hem yine oldur düşene püşt ü penāh (12)

Nesr Rāvī kavlince Qays-ı Yūnānī şöyle diyicek Aşfarīler kaqıdı. Birkaç gümrāh yirinden (13) turup kāşd kıldılar kim Qaysı serverleriyle ol tapduqları oda atalar. Bu cānibden⁸⁴ (14) dağı Kaytās biş sultān on yedi biñ erile süre irdiler. Gördiler kim düşmen⁸⁵ (15) [114b] qaravulı konmuş od urmuş. Kaytās fırsatı görüp Haq ta‘ālāya tevekkül (1) kılup ġırīv at birle sürüp düşmene kılıç koydılar. Düşmen dağı beliñleyü turup atına (2) iren irdi. İrmeyeni birbirine qarup kırup bölük bölük kılup dırahıstān içinde (3) sürdiler. Cümle dutsaqları bendden alup kırk güzīde dilāverile Şantalūsūñ tayısı (4) oğlanlarınıñ ikisin ya‘nī Gertānūlı Şertānūlı dutdılar. Yüz suyuyla yine dönüp şāha (5) gitdiler. Delim şükrlere itdiler. Ceng yirine gelüp yedi biñ erile altı şāhzāde ile buluşup (6) şāz olup yürüdiler. Tā kim bu cānibden dağı Rüstem nebīreleri Kaytāsa qarşu buluşup (7) yigirmi dört server yigirmi dört biñ er Kaytāsūñ fethin görüp şāz u hürrem oldılar. (8) Kaytāsı āferīnlediler. Andan Kaytās kiçi oğlın İskendere gönderdi. Şabāhdañ yürütüdi. (9) Şabāh şāh dağı dīvān kurup on iki kez yüz biñ er ayagın turup Kaytāsa çeşm ü güş (10) tutup tururken Atvās bin Kaytās at boynına düşüp irdi. Şāha baş (11) urdı. Müjde virdi. Eydür yā Ze’l-karneyn-i cihān devletünde düşmen ardından irdüñ fırsat (12) el virdi başup düşmeni şıduq. Şöyle kırduq kim kan gövdeyi götürdi. Cümle (13) dutğunlarımız kayd u bendden alup delim dilāverler giriftār kılduq diyüp Atvās şāha (14) du‘ā kıldı. Şāhıla selātinler ol feth haberin işidicek Kaytās-ı Yūnānı taħsīnlediler. (15) [115a] Andan şāh şāz olup Atvāsa gendü egninden hāş hil‘at geyürdi. İklim hükümet (1) buyurdı delim serverler Kaytāsıla selātinlere qarşu gönderdi ‘izzetiçün eyü at eyü (2) hil‘atlerle. Buğur şāh-ı cihān şād u kām olup buyurdı meclis kurdılar. Bezm altın getürdiler. (3) Andan şāh-ı Zū’l-karneyn selātin serverleriyle oturup ‘alā rağmi’l-ħasūd ‘ıyş u nüş itdi. (4) Üstād kavlince şāh-ı cihān qaravul fethine şāz u hürrem olup bezm kim kurdı. (5) Ol cānibden dağı serverler Kaytāsa varup alup ‘izzetile şāha gelüp rahşından (6) inüp Kaytās biş sultān birle İskender şāh dīvānına ġirüp şāha qarşu serīr (7) öñinde baş koyup şāha qarşu el kavşurup turdılar. Taberiyye kavlince şāh (8) dağı yirinden turup serīrinüñ kenārına gelüp Kaytāsıla selātinlere ‘izzet kılup (9) taħsīnledi. Yüz biñ i‘rāzıla ol fethi

⁸⁴ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

⁸⁵ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

cānibde minnet bildi. Her birine iklim bahş kıldı. (10) Selāṭīnler yirlerine oturup Ḳayṭās oğlanlarıyla kılıç tayanup tırdı. Andan Ḳayṭās (11) buyurdi. Dutdukları kırk dört serveri elleri kafālarında bağlu cigerleri tağlu (12) gerdanlarında kemend řāha siyāsete getürdiler. řāh karşıısına düşmeni bağlu göricek (13) hezār-bār řükr kılup eydür ilāhī senüñ kādirligüñe yüz biñ řükr olsun kim bizüm (14) serverler düşmen karşıısına bağlu tıururken düşmeni bizüm karşıumuza bağlu getürdüñ diyüp⁸⁶ (15) [115b] Sālār-ı Rüm secdeyi řükr kılup siyāsetde tıuranlara nazār kıldı. Gördi kim (1) kırk dört server kimi otuz kimi otuz tokuz arş kadd dilāverler velī aralarında kırk (2) ikişer arş kāmethylü hoş řalābetlü iki mū'teber dilāverler tıurur. Andan řāh-ı cihān (3) eydür ey server-i Yünān řol iki görinen pehlevānlar kimlerdür řorduñuz mı? Ḳayṭās eydür (4) ey řāh-ı cihān şorduğ cevāb virmediler. Velī yađīn şöyledür kim cümlesinüñ (5) uluları ol iki harīfdür. Ey řāh ben bende bilürem kim bu ikisin rahşından yıkup (6) bağlayınca ne kanlar yutdum kana kana didi. Andan řāh Zanṭemur-ı Aşfarīye eydür (7) ey server di bu dutđunlara řol iki melik simā serverler kimlerdür rāstın disünler. (8) Yoħsa Gürsgül kanıçün kamusun kıraram didi. řāh hükm idicek (9) Zanṭemur dağı ilerü gelüp şordı. Eydiler řanṭalūs řāhuñ tayısı oğlanları (10) Gerṭanül řerṭanüldür didiler. Andan řāh eydür ey vezīrler şimdi bu tıutđunları (11) nitmek gerek kim devlete lāyık ola? řāh şöyle diyicek Eflāṭun hakīm eydür yā (12) Ze'l-ķarneyn devlete lāyık budur kim şimdi bunları dār ideler. Bunlar saña (13) furşat bulsa bilürsin kim nidelerdi řükr minnet hađķa kim furşat nuşret senüñdür (14) didi. Cümlesin siyāset birle harca sür. (15)

Nazm

[116a]

Ger dilerseñ kim riyāset idesin
düşmene gerek siyāset idesin. (1)

Kim siyāsetle olur beglik tamām
bī-siyāset memleket tıutmaz niżām (2)

Ger siyāsetsüz ola bilse vücūd
olmayaydı řer' de hergiz hudūd. (3)

⁸⁶ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

Bu siyāset tac u tahtuñ gey yakın
ziynetdür añla ey şāh-ı emīn (4)

Sözin Eflāṭun diyünen ey fulān
hāmūş oldu şāh öñinde ol zamān (5)

Nesr Rāvī kavlince Eflāṭun şöyle diyicek andan Buḳrāṭ eydür ey şāh-ı cihān (6) Eflāṭun hoş söyledi. Velī bir daḫı geregi budur kim bu (7) tutḡunları öldürme. Zīrā kim ālūde düşüp giriftār olupdur. Hāşā (8) şāhlar mürüvvetinden kim ālūdeları kıralar.

Naẓm (9)

ālūde kıрмаḡ eyü degül ey
şāh ol işi göre durur āḫīr ilāh (10)

ḫaḡ rızası yokdurur İşbu işe
ki öldüreler her ki ālūde düşe (11)

el iriceḡ destḡīr olmaḡ gerek
‘ācizüñ şunup elin almaḡ gerek (12)

tā senüñde dem düşiceḡ tutalar
düşmenüñ oynın senüñçün ötelere (13)

böyle diyüp bu ḫaḡīm daḫı ey cān
tutdı dili kesdi sözi pes hemān (14)

Nesr Rāvī kavlince Buḳrāṭ şöyle diyicek andan Suḳrāṭ ḫaḡīm eydür yā Ze’l-ḡarneyn-i cihān (15)

[116b] vezîrler ne kim didi devlete lâyıkdur. Velî bir dağı budur kim düşmeden ele (1) gireni kırmak düşmene hîrāsān gösterüp içlerine qorqu bırakmağıçündür. (2) Ey şāh gışinüñ düşmeni gendüden qorqulu gerekdür. Tā kim fırsat deminde ya'nî kılıç (3) yüzinde ālūde düşüp qorqusından nîm-cān ola.

Naẓm (4)

Yā Sikender düşmenini şöyle ki var
gendüzüñden qorqulu kııl zinhār (5)

Qorqulu ulucağız düşmen özi
cengde senden tîz döner anuñ yüzi (6)

Qorqıcağ düşmen tapuñdan bir kez in
göricek sini yavū kıulur özin (7)

Qorqulu kııl qorqulu kııl düşmeni
ditreşeler tā kim añıcağ seni. (8)

Böyle diyüp hāmüş oldı ihtiyār
ol vezîr dağı o dem şöyle ki var (9)

Neşr Suqrāt böyle diyicek andan Arestetālîs eydür ey şāh hākîmler (10) her ne kim didi devlete lâyıq söyledi. Velî bir dağı bu kim bu fetğ beşāreti (11) şükrānesi bu serverleri kıırma. Hāğ ta'ālā leşkerüñi mağlūbiken yine (12) gālib kılduğıçün ey şāh iş ikidür düşmenile henüz cengümüz vardur. (13) Mebādā bizden yine düşmen eline serverler gire. Biz bunları kıırcağ düşmen (14) dağı bizden ele gireni kııra. Ey şāh gışı öñinden soñunu gözleyü tırmaq (15) [117a] gerek. Tā ki soñra barmak dişlemeye

Naẓm (1)

dutıcağ bir gışı bir işüñ öñin

gözlemek gerek durur karşı soñın (2)

Tā öñinde iş soñın yañılmaya

adı yañılışlıgıla añılmaya (3)

Devlete noķşan getürür ey güzīn

iş yañılmak şöyle bilgil sen yaķīn (4)

Er odur yañılmaya itdügi işi

iş yañılan er degüldür ey gişi (5)

Böyle diyüp Raštālis daķı hem

hāmüş oldu ol zamān ey muķterem (6)

Nesr Rāvī kavlınce şāh bu sözi işidüp buyurdu ol dutğunları (7) kayd u bendile beklediler. Andan İskender şāh anda Kaytāsa gendüyile (8) yoldaş olan selātīn serverlerüñ yoldaşlıgın şordu. Ne kıldı (9) ne kılısardur didi. Şāh daķı anları taħsīnleyüp çāh u manşıbların arturdu. (10) Andan Çehil-pā-yı ‘Irāķī şāh öñine gelüp eydür ey şāh-ı zemīn (11) qaravul cenginde düşen serverler ulusın nitmek gerekdür? Şāh eydür (12) olar kimlerdür? ‘Irāķī ādābıla bir bir didi. Şāh-ı Rüm ol serverler için (13) gāyet acıyup rikķat kılıp ağladı. Andan buyurdu ol serverlerüñ (14) cismlerin pāk kılıp kāfūr birle tılı itdiler. Kara atlasdan kefen şarup ‘āc⁸⁷ (15) [117b] ābnūsdan tabut düzüp Arkānı mātemce götürüp serverler şāh (1) hāzretine getürdiler. Şāh daķı yayan ol serverlerüñ tabutı üzre (2) gelüp Dāvūd peygāmbere ‘aleyhis-selām şerī‘atince anları bir yirde emānet kodılar. (3) Andan Kaytās eydür ey şāh-ı zemīn düşmeni acıtmışuz buyur düşmene karşı (4) geregileyin qaravul tursun. Düşmen bizümle yarın lābūd buluşsa gerekdür (5) didi. Andan İskender daķı buyurdu Şetlāl Şāh-ı Zengī İ’tişām Şāh-ı Hābeşī (6) Firdevs Şāh-ı Diyarbekrī Mircin-i Gürcī yüz yigirmi biñ erile düşmene (7) karşı qaravul turdılar. Andan Kaytās kiçi oğı Atvāsa eydür ey ciger köşem (8) birkaç server saña yoldaş al düşmene karşı var. Bizden yaña gör (9) ne vechile gelür didi. Atvās daķı atası öñinde baş kodı. Serverlerden (10) Mencāl ‘Ayn-el

⁸⁷ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

Belāyī ‘Ayn-ı Kırmıdī Zantemur-ı Aşfarī alup gitdi. Ol cānibden (11) daħı Kaytās düşmen qaravulunu kim şıdı. Gice yidi tüş tüşe (12) tağıldı. Ol kaçan gelüp Şantalūsa irdi. Şantalūs daħı ol işitdügi (13) habere şāz u hürrem otururken haber irdi kim ey Şantalūs düşmen (14) yine ardumuzdan irüp bizleri şıyup delim dilāverler kırdı. Şantalūs şāh (15) [118a] ol haberi işidicek şöyle haykırdı kim sağ sol oturan duran (1) belinleşdi. Andan el ele urup baş şalup çaldı. Dişleriyle düşlerinüñ atın aldı. (2)

Nazm

Ol işe yandı kaçıdı acıdı
dinc öküz gibi birez hā şuçudı (3)

Çalğusuz oynardı ol tünd hū
çün bu deñlü ezgü buldı ey ulu (4)

Hamrlayın öz özine kaynadı
egri gibi çalğusuz hā oynadı (5)

Turşu destisi gibi şaru yüzün
yurtarup yumruğıla dögdü özin (6)

Şancılanmış at gibi şöyle ki var
gāh yatdı gāh tırdı şehriyār (7)

Şol kudurmuş kurdlayın işlerdi
sağ u sol omuzların dişlerdi (8)

Sürüden azmış köpek gibi
daħı çoğ uludı bilini büküp aħı (9)

Enükin aldurmış ayu gibi hem
yire urdı özünü ey muhterem (10)

Bir iş itdi gendüye şöyle ki var
Şāh-ı Aşfar ol zamān ey şehriyār (11)

Şöyle kim gören kamu kaldı taña
ancalar uğurlayın güldi aña (12)

Neṣr Rāvī kavlince Şaṅtalūs şāh gendüye ol işi idicek andan tayısı (13) Aḳtelim Aşfarī kaçımak birle eydür ey server-i Aşfar itdügün şāhlığa (14) lāyık degül. Karavul şınmak ‘ayb budur kim sen saña buncılayın iş (15) **[118b]** idersin. Ey ciger köşem memlekete şāhlık kılan gişide cümle memleket kavmince (1) şabr vaḳār gerekdür kim her işde gendüyi yeyni düşürmeye didi. Şaṅtalūs (2) daḫı tayısı sözile gendüyi dirüp eydür ey tayı rāst buyurursın (3) karavul şınmak ‘ayb olmaz. Velī şuña kaçıdum kime düşmeni sıyup tutup (4) getirürken yine ardlarından irüp başalar şıyalar didi. Şaṅtalūs (5) şöyle diyicek tayısı eydür ey ḡāfil hīç bilür misin kimüñle düşmen olduñ? (6) Ey server şöyle bil kim heft kişverüñ iş görmiş. Her kavmüñ kıılığın (7) görmüş gişiler varısa İskender çerisindedür. El-emānet el-emānet İskenderden (8) ḡāfil olma ve bir daḫı ey server seyr ‘ālemінде görürem ki bir gişi tırmuş. (9) Bir ayağın maşrıḳda bir ayağın maḡribde ḳomış. Elinde bir altundan tabaḳ dutar. (10) Şordum bu duran kimdür? Eytdiler İskender-i Zü’l-ḳarneyndür. Eytdüm elindeki (11) ne tabaḳdur? Eytdiler yedi iḳlim hükümetidür. İskendere virdiler. Andan İskender (12) daḫı elindeki tabaḳ birle beni atar. Tabaḳ benüm başumdan aşup bir gişiye tōḳunur. (13) Görürem sen didi. Şaṅtalūs tayısı sözinden ḫaylī vehme düşdi. (14) Şaṅtalūs vehme düşicek Aḳrañşil vezīr eydür ey sulṫān-ı Aşferān vehme düşme. (15) **[119a]** Tayuñ gördüğü seyrüñ ta’biri budur kim İskender bir ayağın şarḳda birin (1) ḡarbda ḳoduğı budur kim İskender maşrıḳı daḫı maḡribi daḫı görüp durur. (2) Ol tabaḳ kim yedi iḳlim hükümeti diyü. İskendere kim virdiler uş (3) yedi iḳlimi tutdı. Andan ol hükümeti elinde tabaḳlayın Benī Aşfar diyārına (4) getürdi. Buḡur İskender tabaḳ birle tayuñı atup seni urduğı budur (5) kim yedi iḳlim hükümetin saña vire didi. Şaṅtalūs ol sözile şāz (6) oldu. Otururken karavul sıngunından tayısınıñ iki oḡlı gelüp (7) baş ḳoyup oturdı. Şaṅtalūs eydür ey serverler ḳanı iki ḳarındaşuñuz (8) Ḳoştanuñ Aḳtanül? Eytdiler giriftār oldu. Şaṅtalūs ol ḫabere yine (9)

ğāyet perīšān oldı. Andan Akransıl vezīr eydür ey sultān-ı Aşferān (10) şāhlar uğraşında dutmak tutulmak ölmek öldürmekdür. Buncılayın iş için (11) teşvişlenme. Nā-gāh devlete noķsan irgürürsin didi. Taberiyye kavlınce (12) Şantalūs şāh dahı gam guşşadan geçüp cānıla İskendere düşmenliğı dahı (13) muhkem kıldı. Baş terkin urdı.

Nazm (14)

Baş terkin urmayınca baş arı
şöyle bil işini bilmez baş arı (15)

[119b]

Şāh evvel gendüden tırmaq gerek
düşmene andan kılıç urmaq gerek (1)

Tā işini başa ilete ol emir
ittifākı rāvīler heb şöyledir (2)

Nesr Rāvī kavlınce Şantalūs şāh kāşd kıldı kim ol gice İskender (3) üzerine vara. Vezīrler men ‘ itdiler. Didiler kim ey server-i İskender üzre (4) nice gerekse varılmaz. Zīrā kim ol degme nesneden tırılmaz. Gice (5) gitsün şabāh yitsün. Nur-ı yezdānı rüy-ı zemīni münevver itsün. Andan göçelüm. (6) Ey Şantalūs ivmek birle iş ilerü varmaz. Her işüñ bir vaķti her vaķtün (7) bir işi vardur. İş vaķtine düş gelmeyicek rāst düşmez.

Nazm (8)

Bizde her işüñ demin gözleyelüm
iş kolayınca çığır izleyelüm (9)

Vaķtiyle işleyelüm biz işi
tā ele urmayuz şöıra dişi (10)

İşi vaķtiyle kılan bulur murād
ol murādıla olur ‘ālemde şāz (11)

Nesr Şaṅtalūs işbu söziyle şabāhı gözledi. Velī qaravuldan şınup (12) gelen tayısı oğlına eydür ey Koştanül düşmen qaravulınıñ hālī nice (13) oldı di haber vir didi. Andan Koştanül eydür ey sultān-ı Aşfar (14) düşmen çerisi az biz çok. Velī bizden eymenmeyüp süre irişdi qarışdı (15) [120a] ceng kılışdı. Velī varduğınca ziyāde dürüşdi. Ey şāh İskender (1) çerinde bir kara atlu kahramān şalābetlü bir ‘acāyib server var. Cümlesinüñ (2) öñince iren ol evvel cenge giren ol her kaçanı dönderüp (3) tarvayan ol yaluñuz alaylara gendüyi uran ol qarşu şağa (4) şola at süren ol cümle ceng erine istimālet viren ol çerinüñ (5) kıysı tarafı şınsa birbirine qaravul. Bizler kafāmuzdaki kemīn ardına (6) dönicek bizümile kırışı bile irdi. Ne kadar kim araya alup kâşd (7) kıldı. Atına at irmedi öñinden kaçan kırtılmadı. Serverler (8) üstüne üşicek kaçmaz. Na‘ra çağırıp gerişinden şanasın yirler yarılır. (9) Ve bir dahı ey şāh-ı Şaṅtalūs kemīne iricek düşmeni kim şıdu. Döndi (10) ol kara atlu kaçmadı. Ceng kırup ne serverler hāk kıldı. (11) Andan gitdi ol kara atlu olmasa düşmen qaravulın dersü kırardu. (12) Kıysı tarafdān kaçana kim irdük. Ol kara atlu dönüp birbirümüze (13) qarardı. Dönüp bir şuya irdük konduk od yakduk. Secde kıılırken (14) düşmen dönüp bizi başa düşdi. Ey Şaṅtalūs cümlesinüñ öñince (15) [120b] yine ol kara atlu server irdi. Kırup kıovup dutğunların alup döndi. (1) Çerisi gitdi. Ol kara atlu gitmeyüp bizleri sürdi yürüdi (2) didi. Şaṅtalūs Koştanülden ol sözi işidüp eydür sâ-baş (3) ol kara atlu servere kim sizçileyin dilāverler anuñ erligin begendüñüz. (4) ‘Aceb ol ne gişi ola? Akranşil vezīr eydür ol bir gişidür kim İskender (5) çerisinde ancılayın bir dahı er yok. Andan Şaṅtalūs eydür ey Koştanül (6) ol kara atlu yine göricek bilür misin? Eydür belī. Şaṅtalūs eydür anı (7) ceng güninde baña göster. Yakasından tutup elüñe vireyin. Kara atlu kim olur (8)

Nazm

ben yakasın Rüstemüñ dutmaz direm
erlik içre Nevfeli ütem direm (9)

Kıpayım atından anı toplayın
yāhū şevl ala kıolayca çöpleyin (10)

Edüküm kıoncına anı şalayım
itdüginüñ kīnin andan alayım (11)

Böyle diyüp Şaṅtalūs ey şehriyār
şaldı birkaç başını toñuz-vār (12)

Neṣr Rāvī ḳavlince Şaṅtalūs şöyle diyince şabāḥ irdi. Benī Aşfar çerisi (13) göç kılıp Şaṅtalūs şāḥ kırk biñ güzīde erile leşker öñince yürüdi. (14) Güneş ḳubbe-i felege dikilince ol cānibden daḥı Ḳaytās gönderdügi (15) [121a] kiçi oğlu Atvās daḥı düşmen ṭarafın gözlerken gördi kim deryā (1) mişāl leşker gelür kim göz görmiş degül. Atvās (2) anı göricek ‘Aynı kırmadı. Şāḥa ḥaber gönderdi. Gendü (3) Mincāl Zanṭemurile ṭurup düşmen çerisin gözledi. Yaḳın iricek (4) öñince gitdi. ‘Aynı Kırdahı İskendere irüp gelüp (5) düşmen ḥaberin virdi. Şāḥ daḥı düşmen ḥaberin işidüp mest (6) ejderhāleyin sünüp dizi üzre gelüp eydür ey Ḳaytās-ı (7) Yūnānī nitmek gerek? Andan Ḳaytās eydür ey şāḥ-ı cihān biz (8) daḥı çeriyi süvār kılıp çādırdan çıkaralum düşmene karşı ṭursun. (9) Düşmen leşkeri süvār görsün. Hem çerimiz çok görsün (10) didi. Şāḥ buyurdi altı biñ altı yüz altun āletlü erkek (11) atlu ser-leşkerler at sürüp on iki kez yüz biñ eri (12) polada ğarḳ kılıp dersü süvār itdiler. Çādırdan çıkup alay (13) alay olup sancaḳ ‘alemleri digüp ṭurdılar. Anca kim ceyš-i düşmen (14) yaḳın irdi. Atvās Mincāl Zanṭemur daḥı düşmen öñince at⁸⁸ (15) [121b] sürüp İskendere ḥaber virdiler. Şāḥ-ı cihān daḥı vezīrlerle (1) süvār olup altı yüz elmās nacaḳlu peykler ‘Irākī birle şāḥ (2) öñince yürüyüp düşmen çerisine karşı gelüp göz yirine (3) çıkup ṭurdılar. Tā kim düşmen çerisi daḥı irdi. Şāḥ bir (4) ‘acāyib çeri gördi nite

Naẓm (5)

baḥra beñzer kim kenārı yoḳ durur
diñ eczāsından ol artuḳ durur. (6)

Şan İrān ṭuran dirahistān ey ḥān
ṭurur iken yürür olmışdur revān. (7)

Neṣr Rāvī ḳavlince İskender düşmen çerisin şöyle çoḳlıḳ (8) göricek eydür ey vezīrler Benī Aşfar diyārından bu deñlü (9) çeri çıḳmaḳ çoḳ didi. Şāḥ şöyle diyicek Zanṭemur Aşfarī (10) eydür ey şāḥ-ı cihān Benī Aşfar diyārınıñ maḥşulātı bī-ḥadd durur. (11) Hem altun gümüş ma‘deni delimdür. Bu sebebden Benī Aşfar çerisi (12) çoḳ durur diyārına nisbet didi. Bular bu sözde ol cānibden (13) daḥı Şaṅtalūs daḥı çerisinüñ öñince gelürken (14) karşıdan İskender leşkerin gördi. Nite evvel bir ṭağ (15) [122a] etegine bir fersaḳ yir ola. Bir kez yüz çeri ḳonmuş

⁸⁸ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

‘acāyib ġarāyib (1) çādırlar kurulmuş. Dürlü dürlü bār u büngāh sayvān serā-perdeler (2) urulmuş. Andan ordusu önüne bir ‘acāyib çeri tırmuş. Benī Aşfar (3) çerisine nisbet az. Velī ġāyet öz nite (15)

Naẓm (4)

cümlesi geymiş polad atı eri
baħr elmās ġişi olmış ol çeri. (5)

Gün tıķunmuş cebe cūşanlara
şū ‘lelenmiş āhū ışıķ yeksere. (6)

Şanayın deryā-yı elmāsdur durur
cebe cevşen şū ‘lesi hā mevc urur. (7)

Göz kamaşur baķıcak şöyle ki var
ol çeriye ol zamān ey şehriyār (8)

Nesr Rāvī kavlınce Şanţalūs şāh İskender çerisin ol ‘azametde (9) göricek bir zamān tırup baķdı. Andan eydür ey serverler İskender (10) çerisi az. Velī hoş çeri bizümle bunlar eyü ceng kılşa geregidür (11) diyüp buyurdı. Ser-leşkerler ol kırķ dört kez yüz biñ eri (12) deryā mişāl İskendere karşı kondurdılar. Düşmen çerisi daħı (13) koyıcaķ İskender çerisi daħı yine çādırlu çādırına konup (14) Şebat Şemlāķ-ser Şūr Zengī Mürīd Muķta ‘ Maķluħ-ı Habeşī yüz biñ erile⁸⁹ (15) [122b] düşmene karavul tırdılar. Taberiyye eydür ‘Arķān-ı Kūhī düşmene dutġunıdı. (1) ‘Arķānuñ helāli Keykalān şāh kıızı Şehrebānı İskender helāli Şemāyıl (2) Bānūya eydür ey nigār-ı cihān İskender şāhuñ adına lāyık mıdur kim (3) helālüm düşmende dutġun ola anı añmaya didi. Şemāyıl eydür ey (4) Şehrebānı rāst dirsın. Varalum bu hālī şāhıla sözleşelüm diyüp başına (5) cevher-i tac urunup burķa ‘ bürinüp şāhuñ ikinci helāli Ferruħ (6) Hā-i Er Devān helāli Bihterān Bānūyı Behrām-ı Bercānī Helāli Dilşādı (7) Kaysalān şāh kıızı Sutatu Bānūyı alup süvār olup Kaşferān (8) şāhı önüne şalup İskender şāha gitdi yitdi. Çavuşlar (9) daħı Şemāyıl geldüġin şāha haber itdikleri Şemāyıl daħı dört yüz (10) altun çevġānlu hāzım önince ardınca Kaşferān şāhuñ

⁸⁹ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

(11) dağı dört biñ dört yüz altun aşuqlu emrāz ullar yanınca kim teber (12) kim teŝne kim seyf götürüp ŝāh dīvānına irdiler. ŝāhuñ dağı (13) altı biñ altı yüz altun uŝaqlu altun omaklı avuşları ‘izzetiün (14) dersü arŝu gelüp yükünüp aŝferāna du‘ā ılıp ŝemāyıl dağı ‘izzetile⁹⁰ (15) [123a] gelüp anı dağı merabāladılar. Rüstem bin Zāl rūhına du‘ā ıldılar. (1) ŝemāyıl nesli Rüstem olduğıün aberiyeye avlınce ŝemāyıl Bānū aŝferānı alup (2) ŝāh dīvānına girdi. Dersü selātinler ayađ üzre tırdı. ŝemāyıl (3) varup ŝāh arŝusına baŝ urdı. İskender dağı yirinden tırup (4) elālin oğlın merabāladı. Oğlın tahta ıkarup yanına aldı. ehil- (5) pā-yı ‘Irāı iklim değer cevher-i ŝandālī getürüp urdı. ŝemāyıl (6) oturup azāsında Ferru Hümāyı Behterān Bānū Dilŝadı ŝehremān Sutat (7) Bānū tırdı. Andan ŝemāyıl Bānū ‘Irāıye ‘Arāniün ŝehrebān sözün (8) didi. Eydür ey server bu ālı ŝāha i‘lām ıl velī ŝaın nükte (9) yüzinden söyleme didi. ‘Irāı dağı ādābıla gelüp ŝemāyıl cihān (10) dilinden ŝehrebānū sözün iün söyledi. Andan ŝāh eydür ey ‘Irāı (11) ŝehrebānū oŝ didi. ‘Arān-ı Kūhī istemek gerekdür diyüp buyurdı. (12) aravul cenginde dutılan ŝantalūsun ayısı oğlanların getürdiler. (13) ŝāh eydür ey Eflāton bunlara ‘Arānı ŝor ölü midür diri midür. Eflāton (14) dağı andan ŝeranūl-ı Aŝfarī eydür ol dilāver Kūhīyidi. Eydiler⁹¹ (15) [123b] belī. ŝeranūl eydür diridür. Velī ayd u bendedür didi. ŝāh ŝāz (1) olup eydür ey Aŝfariler sizleri ŝāhuñuza virsem anı baña vireler mi? (2) ŝeranūl eydür bigise bizüm iün virürler didi. Andan ŝāh eydür ey vezirler (3) bu serverleri birle nice istibdāl ılavuz? Her vezir bir dürlü didi. (4) Arestetālīs eydür evvel bir āşıd gönderelüm varsun görsün (5) diri midür? Diriyse avl ılsun. Biraç dilāver anı biraç (6) dilāver bunları alsun erinüñ orta yirine gelsün. Bunları virüp (7) anı alsun didi. Bu sözi abul ılıp eytdiler ŝantalūsa āşıdıđıa (8) kim vara didi. Arestetālīs āş eydür ey ŝāh-ı zemīn her iŝüñ (9) bir eri her erüñ bir iŝi vardur. Ehline iŝletmek gerekdür kim rāst dūŝe.

Nazm (10)

Her işi ehline iŝlet ki ola ŝavāb

maal olmayanı itme ki ŝevābuñ ola ŝevāb (11)

Sevāb iŝdedür kim ol işi ehli ıla

iŝ ehle dūŝmeyicegez eker ol iŝde ‘azāb (12)

⁹⁰ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

⁹¹ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

Mefā' il fa'ilet mefā' il ü fā' il

her işüñ issi bilür ol işe nedür ebvāb (13)

Neḡr Rāvī ḡavlince Arestetālīs şöyle diyicek İskender eydür ey vezīr-i ḡās (14) yine sen bilürsin işüñ eri kimdür. Vezīr-i ḡās eydür bu işüñ eri (15) [124a] 'Irāk u 'Irākīnün serveri Çehil-pādür. Her barmaḡı biñ buncılayın iş bitirür (1) didi. Andan ṡāh daḡı eydür ey 'Irākī evvel benden ṡaṡtalūsa selām it. (2) 'Arḡānı virsün ṡayısı oḡlanların alsun didi. 'Irākī daḡı fermān bezm (3) diyüp baş koyup sebük-bār olup yigirmi dört zerrīn zenglerin miyānında (4) āramīde kı lup ṡaḡ u sol ḡançerler baḡlayup altmış altı arṡal elmās (5) nacaḡ yalıncaḡ kı lup baş koyup ayak götürüp gitdi. 'Uḡḡāb-mānend (6) yitdi. Düşmen ḡaravulı birle buluṡup šürüşdi. Bildiler kim (7) Ḳāṡıddur. Alup ṡaṡtalūsa geldiler. ṡaberiyye ḡavlince Aṡfarīlerden (8) 'Irākīyi gördi. ṡalābetin saṡvetin ṡaḡsīn kıldı. ṡaṡtalūsa (9) daḡı Ḳāṡıd geldüḡin bildürdiler. ṡaṡtalūs eydür ey begler zī cānından (10) ḡorḡmaz ḡiṡi kim bu demde bize elçilige gele didi. ṡaṡtalūs şöyle (11) diyicek Aṡranfil vezīr eydür ey serverler ol gelen er ḡorḡmazlıḡından (12) gelmedi. Velī senün mürüvvet ü 'adlüne inanup geldi. Zīrā kim ḡāfil (13) ṡāḡlar yaṡaḡında ḡāṡıdlara ölüm yoḡdur didi. Andan ṡaṡtalūs (14) buyurdı Ḳāṡıdı alup dīvān içine girdiler. 'Irākī bir dīvān gördi kim (15) [124b] ādeme ṡan ṡaḡıṡ yoḡ. Dīvān ortasında bir mū'teber aṡlasdan (1) bāriḡāḡ altında bir zerrīn ṡaḡt üzre lā' l ü cevāḡire müste' rak olup (2) bir melik oturmuş 'aṡḡar ṡekl. Ḳaddı kırḡ dört arṡ ola. 'Irākī anı (3) görüp ṡaḡta ḡarṡu varup baş koyup ṡaṡtalūsa dilince du' ā kıldı. (4) ṡaṡtalūs daḡı 'Irākīyi gördi nite on yedi arṡ ḡadd ḡara yaḡız (5) elmās ḡürzlü Sīmurg sīnelü bir ḡorḡunc-ṡuret ḡarīf ṡurduḡı (6) yirde jīve gibi ḡaynar. Gendüye nisbet üzerinde ḡoṡ saṡ u seleb. (7) ṡaberiyye ḡavlince ṡaṡtalūs 'Irākī ḡāyet begendi. Baṡıla ol serveri (8) merḡabāladı. 'Irākī daḡı ḡaberin söyleyüp 'Arḡānı virün ṡerṡanulı (9) Gerṡanulı aluñ didi. ṡaṡtalūs daḡı ṡayısı oḡlanların diri (10) işidicek ṡāz olup buyurdı. 'Arḡānı gördi daḡı 'Irākī (11) göricek ṡāz oldu. Bildi kim gendü içün gelüpdür. Andan ṡaṡtalūs (12) eydür ey Ḳāṡıd dāsitāñ ṡur ṡayım oḡlanların getür bunı İskendere (13) yitür didi. Buḡur 'Irākī eydür ey sultān-ı Aṡferān muḡaddem ṡāḡlardan (14) ḡanun budur kim ṡāḡlar dutḡun deḡiṡseler birḡaḡ er birin birḡaḡ (15) [125a] birin leṡkerün orta yirine getürürler. Viriṡüp alıṡup düzerler didi. (1) ṡaṡtalūs 'Irākīnün sözin ḡāyet begendi. Andan eydür ey Ḳāṡıd yürü (2) imdi ṡayım oḡlanların al gel. Biz daḡı bu Kūḡīyi gönderelüm didi. (3) 'Irākī daḡı gitdi. Andan Aḡranṡil vezīr eydür ey server-i Aṡferān (4) İskender birle bir ḡīlelüḡin oynayalum. Bizüm dutḡunları alalum olaruñ virmeyelüm. (5) ṡaṡtalūs eydür nite? Andan ol fitne menba'ı birle ḡīle ma'din-i fa'al mekkār (6) ṡeyṡānuñ ṡeriki Aḡranṡil eydür ey ṡāḡ ṡuṡaḡları mu'āfa birle ḡatırlara (7) ursunlar. Birḡaḡ ṡınanmış kıliç eri ṡuret deḡiṡüp ḡarbende-ṡekl (8) olsunlar. Alup dutḡunı istibdāl yirine varsunlar. Anlar getürdüḡü (9) ṡutḡunı daḡı alup

dönsünler didi. Bu sözi Şantalūs gāyet begendi.

Nazm (10)

Böyle tedbīr eyledi anlar için

kim ne bilür kimsenüñ göñli için (11)

Tedbīr oldı görelüm taqdir nider

taqdir Allāh iricek tedbīr gider (12)

Ey niceler taqdiri añmaz ey yār

tedbīri gider anuñ şöyle ki var (13)

Yile virür tedbīrile işini

bir ma'nīye soñra urur dişini (14)

Neşr Rāvī kavlince Şantalūs dağı vezīri sözile on iki dilāver ḥarbende-şüret⁹² (15) [125b] olup sāz u saleblerin içlerinde nihān kıilup 'Arķān-ı Kūhīyi alup (1) gitdiler. Ol taraftan dağı 'Irāķī şāha varup ḥaber bildürdi. Şāh (2) dağı kāşd kıldı kim Aşfarīler birkaç ḥaşem birle göndere. Kaytās (3) komadı. Eydür ey şāh-ı cihān Aşfarīler fa'āldür serverleri şüret (4) değışüp 'Arķānı getirüp virişecek zārb-ı seyfile ikisin dağı alup döneler. (5) Biz dağı serverler birle gönderelüm dutğunları diyüp Kaytās-ı Yūnānī (6) güzīde serverlerden Abķāş-ı Rūmī Şehmur-ı Zenkānī Behrām-ı 'Irāķī (7) Muşarim-i 'Aşimī Dīv Dest-i Hemadānī Hātur-ı Hāvarī Kāmitās-ı Ayķaşī (8) 'Anķaş-ı Habelī İmyatı Mışrī Mercāl-i Kūhī Ğarrān-ı Zevālī (9) Bebrūs-ı Gürcī bu on iki dilāverlerüñ libāsların tebdīl kıilup (10) dutğunları virdi. Andan Kaytās eydür ey dilāverler Hāķ ta'ālā sizlere (11) fırsat virürse fırsat şükrānesi anlaruñ dutğunların virüñ. (12) Sikke uruñ erligüñüze nisbet gösterüñ didi. 'Irāķī öñlerine düşüp (13) gitdiler. Bular vardı olar geldi. İki çerinüñ ortasında birbirine (14) irdi. Tutsakları virişüp dönecek vaķt Aşfarīler dersü kılıķ (15) [126a] yalıncaķ kıilup İskenderīlere kāşd kıldılar. İskender serverleri dağı tıg-ı (1) bürrānlar çeküp Aşfarīlere karışdılar katı ceng kılışdılar. İ'tişām kavlince (2) Aşfarīleri şıyup birkaçın depeleyüp bir mū'teberin dutdılar. Velī Kaytās (3) söziyle ol iletükleri dutğunları anlara virüp

⁹² Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

‘Arkān-ı Kūhīyi (4) alup döndiler. Bunlar gelince Aşfarīler kaçā şāhlarına varup hālī haber (5) virdiler. Şaṅtalūs gāzabına geldi. Andan tayısı eydür ey ciger köşem (6) şāh Şaṅtalūs İskender şöyle harīf degüldür kim kimse andan hīle (7) birle erlik oynın üte. Rāvī kavlınce Şaṅtalūs bu sözde iken (8) tayısı oğlanları girüp geldiler. Şaṅtalūs daḥı yirinden tırup (9) Şerṭanūlı Gerṭanūlı ‘izzetleyüp hālların şorup hil‘at geyürdi. Andan (10) eydür ey serverler düşmenden nice hūlās bulduñuz? Andan Şerṭanūl eydür (11) İskender bizleri getüren serverlere şöyle ışmarlamışdı kim fırsat (12) bulıcaḥ daḥı bizleri āzad kılarlar. Buldılar kıldılar didi. Şaṅtalūs (13) İskender şāhuñ mürüvvetin göricek göñlinde İskenderi taḥsīnledi. (14) Velī dilinde eydür İskender sizleri benüm ḳorḳumdan ḳoyu virdi didi. Daḥı buyurdı⁹³ (15) **[126b]** yarın düşmenile cengdür diyü çerisinde ḳıḳırdılar. Bu cānıbden daḥı (1) serverler ‘Arkānı Aşfarīden tutduḳları biz pehlevānı alup şāha geldiler. (2) Şāh anları taḥsīnleyüp ‘Arkānı hālın şorup hil‘at buyurdı. Serverler (3) daḥı dutḡun getürdükleri pehlevānları şāha ḳarşu getürdiler. Andan (4) şāh eydür ey ‘Irāḳī şor bu Aşfarīye şāhları bizümile ‘ahd idicek niçün (5) ‘ahdın şır? ‘Irāḳī daḥı ol dutḡunuñ adın şorup eydür ey Aḳselinūs (6) şāhuñuz niçün ‘ahdına hilāf ider hīle yolına gider? (7) Aḳselinūs eydür ey server bizüm şāhumuz ‘ahdına dürüst serverdür. Velī (8) ḳāsıda Aḳranşil adlu bir vezīri var ol ḳomaz buncılayın hīleler kılar. Yoksa (9) bizüm şāhumuz ‘ahdın şır şāh degüldür didi. Rāvī kavlınce şāh ol (10) sözi işidüp eydür ey selāṭīnler bu server rāst söyledi. Şaṅtalūs (11) atasın daḥı söze uyup depeledi diyüp ‘Irāḳīye işāret kıldı. ‘Irāḳī (12) ol dutḡunuñ öñ gelenler ḳatına gönderdi. Daḥı Şehrebānū birle (13) buluşup Şemāyıl Bānū birle dönüp bārigāha gitdi. Velī Ḳaşferān şāh atası (14) ḳatında ḳaldı. Otururken şāh oḡlunu gözledi. Oturan tıran (15) **[127a]** selāṭīn serverleri göz terazüsinden geçürür. Şordı eydür ey ciger köşem (1) Ḳaşferān şāh bu selāṭīn serverleri ne yavlaḳ gözledüñ didi. Andan (2) Ḳaşferān ādābıla eydür ey sa‘ādetüm sermāyesi şāhib-ḳıran ata bunları (3) gözledüḡüm budur kim serverlerden ḡayrı kimseye gözümüñ beḳası göñlümüñ (4) baḡası gelmez didi. Şāh oḡlın āferīnleyüp eydür ey ciger köşem bu oturan duran server (5) selāṭīn arasında gözüñe göñlüñe ḳankısı hoş gelür? Şāh şöyle (6) diyicek Ḳaşferān dehşet kırup cevāb virmedi. Tekrār eydür ey ‘ömrüm (7) gülistānımuñ tāze güli gül gibi dehşet itme suālümüze cevāb vir didi. (8) Andan Ḳaşferān ḡonca mişāl tebessüm idüp eydür ey sa‘ādetüm sarayımuñ (9) sütünü ata selāṭīnlerden Mimir sultānı Naşr bin ‘Ubbādi severem. Göricek (10) cānum beşāret kılar. Serverlerden Ḳayṭāsı severem bunu göricek içüm taşum (11) şecā‘at şevḳile tolar. Yirde ḳarınca mişāl tıran ben beni Efrāsiyāb (12) görürem didi. Daḥı ‘Irāḳī gösterdi Eydür bunu göricek bundan hem (13) ḳorḳaram hem utanuram didi. Daḥı ādābıla hāmüş oldu. Rāvī kavlınce (14) Ḳaşferān şöyle diyicek andan İskender daḥı eydür

⁹³ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

ey Kaşferān ben atanuñ daħı selātīnlerūñ⁹⁴ (15) [127b] ħalīfesi Naşr bin ‘Ubbāddur. Serverlerūmūñ şāhib-kıranı (1) Kaytāsdur kim ceng güninde yanınca qarıncalar Efrāsiyāb olur. Dīvānumuz yaraşuğı (2) daħı Çehil-pā-yı ‘Irākī durur kim kamuser gişi bunuñla qorqu durur diyüp (3) yarın ceng yarağın kığırdup dīvān tağıdup şāh ħalvetine girüp tā‘ate meşğül (4) oldu. Tā kim şabāh irdi şāh daħı el getürüp du‘ā kılup Hağ ta‘ālādan (5) nuşret dileyü. El yüzine sürdüğü dem sağı yanında gördi kim ağı libās geyer (6) bir ‘Arab şekl şağş oturur. Şāh bildi kim Hızır peygāmberdür. ‘Aliyül-selām revān (7) yirinden turup Hızıra ‘izzet kılup qarşusına oturdu. Andan Hızır daħı ‘izzet (8) birle eydür yā Ze‘l-ğarneyn Hağ ta‘ālā sen kılına selām kılır. Eydür kim düşmen üzre (9) fırsat nuşret anuñdur. Velī yā Ze‘l-ğarneyn bendenüñ daħı naşīħati budur kim (10) Benī Aşfar qavminden gāfil olma yoksa çeriyi helāk itdürürsin diyüp Hızır (11) zamān turup revān oldu. Hızır sözile şāh daħı şādumān yirinden turup (12) cebe vü cevşen geyince ‘Irākī Suqrāt Buqrāt Eflātun Arestetālīs geldi. (13) Geleni şāh-ı ħürrem gördi. Eflātun şordı. Şāh daħı Hızır getürdüğü beşāret (14) ħaberin virdi. Anlar daħı şāz olup şabāh erdi. (15)

Nazm

[128a]

Çü şubħ enfāsı esdi yine ey şāh
giceyi sürdi gündüz irdi nā-gāh (1)

Müzeyyen kıldı gün rüy-ı zemīni
çü şū‘lenüñ açıldı her kemīni (2)

Zamāne geydi ziynet cübbesini
münevver göricek gök kıubbesini (3)

Felek şāhide geldi irdi ey cān
Şebistān leşkerini sürdi ey cān (4)

Cihān güldi vü tıtdı yine revnağ

⁹⁴ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

yürüdükçe bugün sehr içre zevrak (5)

Temāmet taldı şāzı bu cihāna
yağı yüz yine urundı zamāne (6)

'Abūs-ı şekli gitdi bu afākuñ
kurldı meclisi dört ittifaķuñ (7)

Şabāh olup güneş toğup göründi
neler kılur iki 'asker gör indi (8)

Ki nidiser ol iki ceş ekber
birisi Aşfarī biri Sikender (9)

Nesr Rāvī kavlince kaçan kim şabāh oldu. Ol iki deryā mişāl çeri iki cānibden (10) cūşa gelüp at geçimlendi. Er çabalandı dersü süvār olup şāhlu şāhın (11) gözleyüp tırdı. Andan Şaṅtalūs şāh kırk dört arş kadd yigirmi dört pāre (12) ceng altın ārāmīde kılup çini poladdan mīle döndi. Bārigāhından çıkup (13) dört yüz kırk dört raḥşinuñ bir güzīdesine süvār oldu. Karşusunda biñ yedi yüz (14) yetmiş Benī Aşfar serverlerin gördi. Āhen-püş olup siperler sīnelere şalup sūñüler kola⁹⁵ (15) [128b] şarup tıururken Şaṅtalūs anları görüp kıvandı. Ol kıvancıla eydür (1) ey dilāverler yürüñ İskenderüñ çerisin at ayağına başduralum diyüp serverile (2) yürüyüp taşra leşkere çıkdı. Ne gördi? Gördi kim kırk dört kez yüz biñ er (3) dersü süvār olmuş sedd-i İskender gibi tıurur. Fersah-be-fersah yirlere alay bağlayup (4) tıurmuş. Şaṅtalūs ol bī-pāyān çerisin göricek garre oldu. Rāvī (5) kavlince Şaṅtalūs şāh ol ğurūrıla eydür ey serverler leşkeri yürüdüñ (6) İskendere bir iş idelüm. Bugün kim gendü bildügin unutsun diyüp yürüdi. (7) Şaṅtalūs yürüyicek andan ser-leşkerler daḥı ol kırk dört kez yüz biñ (8) eri burc-ı bārūlayın tıururken deryāleyin yürütdiler. Ol cānibden daḥı (9) şāh-ı Zū'l-ķarneyn āhen-püş olup bārigāhından çıkup ne gördi? Gördi kim (10) biñ dört yüz güzīde server er depesinden dırnağındañ atı dırnağından kulağına dek (11) polada müstağrak olup izeleyin siperler düşlerine şalup sūñüler tıayanup dururlar. (12)

⁹⁵ Müstensih sayfanın sonundaki kelimeyi sayfa başında tekrarlamıştır.

Şāhı götüricek dersü karşı gelüp çağırışdılar kim ey şāh-ı cihān (13) bugün ol gündür kim yoluña cān u baş oynayavuz.

Naẓm (14)

İttifākı kamu şöyle itmişüz
bir ele baş bir ele tıg almışuz (15)

[129a]

Kim idevüz yoluña şīrāne ceng
kılavuz vüs'atın düşmene tenk. (1)

Ad için cān u gönülden turalum
düşmene ğayret kılıcın uralum (2)

Er odur kim anda ğayret bulına
cānıla baş oynaya ad bulına (3)

Ehl-i ğayretdür her işi bitüren
fursatında düşmene el yitüren (4)

Biz dahı ğayret kuşağını bile
bağlayalum alalum seyfi ele (5)

Düşmene muhkem uralum seyf ü tıg
kılmayalum yoluña cānı dirīĝ (6)

Şāh öñinde kul gerek baş oynaya

kaṭre-i sāde deñizde ḳaynaya (7)

Yā Sikender oynayalum baş u cān

yoluña sinüñ aya şāhib-ḳıran (8)

Böyle didi cümle serverler ey yār

şāha Zü‘l-ḳarneyne heb şöyle ki var (9)

Neṣr Rāvī ḳavlince İskender şāh serverlerden bu ḥamiyyet sözin işidüp şāz (10) olup eydür ey serverler yürün düşmenile devlet şınaşalum görelüm nuşret ḥaḳ (11) ta‘ālā kime virür diyüp şāh serverlerle yürüyüp öñinden çeriye çıkdılar. Şāh (12) çerisin gördiler nite on iki kez yüz biñ er cebe vü cevşene müstağraḳ olmış. (13) Sedd-i İskender mişāl bir fersaḥ yiri dutmuş. Alay alay olmış ṭurur şāh buğur (14) işāret itdi. On iki biñ erkek atlu muraşşa‘ āletlü ser-leşker at sürüp (15) [129b] şāhuñ leşkerin Benī Aşfar çerisinüñ üzerine çeküp gitdiler. Bular (1) vardı olar geldi. Anca kim birbirine gürleyü gümlüyü irdi. Andan (2) yaşavullar raḥş sürdi. İki ceyš-i girān birbirine muḳābil ṭurdılar. (3) Nite Benī Aşfaruñ kırk dört kez yüz biñ erini otuz biñ otuz biñ (4) dört yüz kırk dört alay ḳıldılar. Dört yüz kırk dört altun (5) başlu sancaḳ ‘alem dikdiler. Ḳara tağlarlayın ḳul virişüp ṭurdılar. (6) Bu cānibden daḥı ceyš-i İskender on iki kez yüz biñ eri beşer biñ beşer biñ (7) yüz kırk dört alay bağlayup boy boy ṭurdılar. Sancaḳ u ‘alemleri getürdiler. (8) Ṭaberiyye ḳavlince ol iki ceyš-i girān ṭurışınca bir toz oldı kim zemīn ü zamānı (9) ḳapladı. At süheyli er girīvi birbirine ḳarıldı. ‘Arşā-i ‘araşāt günileyin (10) vaḳt oldı. Cihān hevñ u heybetile ṭoldı. (15)

Naẓm (11)

Bir dem oldı kim tuyırdı er özin

ṭurduğı yirde bilümez kendüzin (12)

Ol güne döndi öñün şān ey nedīm

ki ol günüñ adı durur yevm ü ‘azīm (13)

Çarḥ-ı çaruma irdi at u er üni

kimseye göstermesün haḳ ol günü (14)

Key ‘acāyib vaḳt oldu ol zamān

kim ḥabandı hevlden insile cān (15)

[130a]

Anca kim tūruşdı ol iki çeri

bir Sikender şāh biri Aşfarī (1)

Temme. Bi-‘avni’llāhi ta‘ālā ve ḥüsni tevfiḳihi (2)

Allāh ta‘ālā ve ḥüsni tevfiḳi ve şall-Allāhü ‘Ala seyyidinā (3)

ve şalla’llāhu ‘alā seyyidinā (4)

ve nebiyyinā Muḥammedin (5)

ve ālihi ve şaḥbihi ecma‘ ĩne. (6)

Fi-evāḥiri zī-l ḳadde sene ḥamse ‘aşere ve tis‘a mi‘āte (7)

4. SONUÇ

İki farklı kişinin mükemmel bir bütünü olarak ortaya çıkan İskender-i Zülkarneyn savaşları ve karşılaştığı doğüstü olaylar ile İskender-nâme türünde işlenmiştir. İskender-nâmeler ortaya çıktığı dönemden itibaren araştırmalara konu olmuştur. Çalışmamızda manzumensur karışık olarak işlenen ve 16. yüzyıla ait olan eserin mütercimi belirsizdir buna ek olarak baştan 7 sayfası eksiktir.

İncelemesini yaptığımız eserde müstensih dilin zenginliklerinden faydalanarak akıcı bir anlatım oluşturmuş ve betimlemeleriyle anlaşılır bir eser ortaya koymuştur. Müstensihin hareke kullanması ve açık bir yazımının olması metnin okunmasını ve anlamlandırılmasını kolaylaştırmıştır.

Eserin sonunda verilen tarih 16. yüzyıla aittir ve metindeki dil özellikleri incelendiğinde belirtilen tarihin dönemin dil özellikleri ile örtüştüğü saptanmıştır.

Bu çalışmamızla İskender-nâme türü üzerinde araştırma yapacak kişilere katkı sağlayacağını düşünüyoruz. Tenkitli çalışmalara da katkısı olacağına inandığımız eserimizin 16. yüzyıl dil özellikleri incelenirken de yararlanılabilecek bir çalışma olduğuna inanıyoruz.

5. KAYNAKLAR

- Akçay, H. (1999). *Ahmedî'nin İskender-nâmesi (Transkripsiyonlu metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.
- Akyol, A. (1990), *Hamzavî Kıssa-i İskender, Metin Sözlüğü ve Dilbilgisi Özellikleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aslan, N. (2010). *Ahmedî İskender-Nâme (1-1102 Beyit) (Dil İncelemesi- Metin-Gramatikal Dizin)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Atalay, B. (1943). *Divanü Lüigati't-Türk Dizini "İndeks"*. (1. Baskı) Ankara: TDK Yay.
- Avcı, İ. (2013). *Türk Edebiyatında İskender-nâmeler ve Ahmed-i Rıdvân'ın İskender-nâme'si*. Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Ayçiçeği, B. (2013). "Ahmedî (815/1412-13) ile Behiştî (917/1511-12?)'nin İskender-nâme'lerinin Şekil ve Muhteva Bakımından Karşılaştırılması", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (1)10, 133-134.
- Ayverdi, İ. (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yay. / Milliyet.
- Bağdemir, A. (1992). *Kitab-ı İskender 200a-300b (Giriş-Metin-Dizin)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Banarlı, N. S. (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Boz, E. ve Gülsevin, G. (2004). *Eski Anadolu Türkçesi* (1. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük*. 5 C. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çetin. A. (2002). *Tuhfetü'l Letâyif (Giriş, İnceleme, Metin, Dizin)*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Clauson, Sir G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.
- Devellioğlu, F. (2007) . *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (24. baskı). Ankara: Aydın Kitabevi Yay.

- Dilçin, C. (1983). Yeni Tarama Sözlüğü. Ankara: TDK Yay.
- Emektar, H. (2019). *Hamzavî'nin İskender-i Zü'l-Karneyn Tevârihi, Berlin Devlet Kütüphanesi Ms. Or. Quart 1634, 1b-67a (İnceleme, Metin ve Dizin)*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Enveri, E. (2018). Zülkarneyn ve Boynuzlu İskender (İskender-Nâmelerin Kökenine Dair), *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 1(12) , 86-97.
- Eren, H. (1999). Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü (2. Baskı). Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Gülensoy, T. (2007). Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü (1-2. Baskı). Ankara: TDK. Yay.
- Kalfa, M. (1994), *Kıssa-i İskender 301a-405a (Giriş-Metin-Dizin)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kanar, M. (2011). Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü. İstanbul: Say Yayınları.
- Karaismailoğlu, A. ve Şanlı İ. (Yavuz, K. - Şanlı İ.), (2011). "Arap ve Fars Edebiyatları", VIII-XIII. Yüzyıllar Türk Edebiyatı, 34-59, Eskişehir: Anadolu Ü. Yay.
- Kaya, M. (2016). *Mensur Tercüme-i İskender-nâme (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Kaya, M. (2000). "İskender". TDV İslâm Ansiklopedisi. C. 22, 555-557. İstanbul: TDV Yay.
- Öztürk, M. (2013) "Zülkarneyn". TDV İslâm Ansiklopedisi. C. 44, 564-567. İstanbul: TDV Yay.
- Pala, İ. (1990). "İskender Mi Zülkarneyn Mi?". *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırması)*, (1)14, 387-403.
- Pala, İ. (1995). Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü. Ankara: Akçağ Yay.
- Parlatır, İ. (2006). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Redhouse El-İngilizî William J. (2016). Müntahabat-ı Lügat-i Osmaniyye. Ankara: TDK Yay.
- Şemsettin Sami. (2010). Kâmûs-ı Türkî, İstanbul: Çağrı Yay.

- Seçkin, N. (1991), *Hamzavî Kıssa-i İskender (101a-200bv.) Metin Sözlüğü ve Dilbilgisi Özellikleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Taberi, (Tarihsiz). *Taberi Tarihi* (Çev. Gürcütuna, M. F.). C.I. İstanbul: Sağlam Yay.
- Tökel, D. A. (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, Şahıslar Mitolojisi*, (1. Baskı) Ankara: Akçağ Yay.
- Türk Dil Kurumu (1983). *Ahmedî İskender-nâme İnceleme-Tıpkıbasım*. Ankara: TDK Yay.
- Türk Dil Kurumu. (1993). *Derleme Sözlüğü*. 12 C. Ankara: TDK Yay.
- Türk Dil Kurumu. (1995). *Tarama Sözlüğü*. 8 C. Ankara: TDK Yay.
- Yavuz, A.F. (Ed.), (1977). *Kur'an-ı Kerim ve Meal-i Âlîsi*. İstanbul: Sönmez Neşriyat Yayınevi.
- Ünver, İ. (1983). *Ahmedî, İskender-nâme, İnceleme-Tıpkıbasım*. (1. Baskı) Ankara: TDK Yay.
- Ünver, İ. (2000). “*İskender (Edebiyat)*”, TDV İslam Ansiklopedisi. C. 22, 557-559. İstanbul: TDV Yay.
- Yıldırım, N. (2012). *İskendername, Firdevsî*. (1. Baskı) İstanbul: Kabalcı Yay.